

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік
университетінің ғылыми журналы
Научный журнал Павлодарского государственного
университета имени С. Торайғырова

*1997 ж. құрылған
Основан в 1997 г.*



ПМУ ХАБАРШЫСЫ

ВЕСТНИК ПГУ

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ СЕРИЯ

3 **2015**

Научный журнал Павлодарского государственного университета
имени С. Торайгырова

СВИДЕТЕЛЬСТВО

о постановке на учет средства массовой информации
№ 14206-Ж

выдано Министерством культуры, информации и общественного согласия
Республики Казахстан
4 марта 2014 года

Омирбаев С. М., д.э.н., профессор (главный редактор);
Пфейфер Н.Э., д.п.н., профессор (зам. главного редактора);
Аубакирова С.Д., (отв. секретарь).

Редакционная коллегия:

Абибуллаева А., д.п.н., профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева;
Агавелян О.К., д.п.н., профессор, Россия, Новосибирск, НГПУ;
Анн Мерфи, PhD докторы, профессор, Дублинский технологический
университет (Ирландия);
Бурдина Е.И., д.п.н., профессор;
Кертаева Г. М., д.п.н., профессор; ЕНУ имени Л. Н. Гумилева;
Калдыбаева А.Т., д.п.н., профессор, Кыргызстан, КГУ имени И. Арабаева;
Кудышева А.А., к.п.н., профессор;
Нургожина Б.В., (тех. редактор).

За достоверность материалов и рекламы ответственность несут авторы и рекламодатели.
Мнение авторов публикаций не всегда совпадает с мнением редакции.
Редакция оставляет за собой право на отклонение материалов.
Рукописи и дискеты не возвращаются.
При использовании материалов журнала ссылка на «Вестник ПГУ» обязательна.

© ПГУ имени С. Торайгырова

МАЗМҰНЫ

Абильдина С. К., Данек Ян., Ланцева Т. В. Мектеп және ЖОО жүйесінде қазіргі білім беруді инновациялау мен модернизациялау	12
Әбілдина С. Қ. Қазақтың ұлы ағартушыларының тәлімгерлік еңбектері – Қазақстанда этномәдени білім берудің бастауы.....	18
Альпеисова Г. Т. Этносольфеджио – музыкалық-теориялық циклдің пәні ретінде	25
Асаинова А. Ж., Мунсызбаева А. К. Сандық білім беру ресурстарының веб-юзабилитіі	33
Аубакирова С. Д. Деонтологияның ғылым ретінде қалыптасуының ретроспективті анализі	38
Бакраденова А. Б., Жұбантаева Ж. Қ. Педагог мамандарды дуалды оқыту жүйесі арқылы дайындау.....	46
Бисмильдина Д. Д. «Практикалық қазақ тілі» пәнінен студенттің өзіндік жұмысы (СӨЖ) ерекшеліктері	51
Бекжигитова З. С., Бакенова А. М., Альзахрани К. А. Университеттің тілдік емес мамандықтарында шетел тілін оқытудың психологиясы	56
Ергалиева С. Ж., Жұмабекова Б. К. Шетел тілі сабағында мақал-мәтелдерді қолдану арқылы студенттердің толеранттық қарым-қатынастарын қалыптастыру	60
Жұмагулова Г. Ш. Қиын жасөспірімді тәрбиелеудегі мектеп ұжымы мен отбасының рөлі: психологиялық талдау.....	66
Исаев А. В., Тухлов И. А. Жоғары мектеп жүйесінде оқытатын әр түрлі қозғалтқыш деңгейі мен студенттердің функционалдық жағдайын бағалау	73
Исмуратова Ш. И. Болашақ педагог-психолог мамандардың педагогикалық шығармашылығын қалыптастырудың қазіргі жағдайы.....	78
Қазбекова М. Қ., Жусупова Р. Ф. Ағылшын тілі сабағында түсіне оқытуда метакогнитивті стратегияларын қолдану.....	89
Қалиева Э. I. Жоғары мектептегі жобалық оқытудың технологиялық ерекшеліктері.....	95
Карлқызы Г. Заманауи педагогикалық негіздеріндегі ойын оқыту әдістерінің 7 сыныптары үшін ағылшын тілі сабақтарында орындалуы	103
Коровайко И. В. ЖОО-да кәсібі сөйлеуді қалыптастыру	109

Кулахметова М. С., Сарсенбаева А. С. Кәсіби-бағытталған шетел тілін оқыту бағдарламасын жаңарту проблемалары	113
Куралбаева А. А., Пралиев С. Ж. Бастауыш сыныптардағы дүниетану және өзін-өзі тану пәндеріндегі интеграциялық сабақтар	119
Мальгина Л. Ф., Ушакова Н. М. Біліктілігін арттыру ересек тұлғаны дамыту құралы ретінде.....	126
Марковский В. П., Марковская В. В. Тұрақты жабын лагерь жағдайларындағы шынығу.....	131
Мейірбеков А. Қ., Елікбаев Б. К., Меирбеков А. Қ. Балаларға арналған тұрмыс-салт жырларындағы қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерінің тәрбиелік-педагогикалық маңыздылығы	139
Нұржанова З. М. Кәсіби орыс тілі сабақтарында дөңгелек үстелді өткізу технологиясы	145
Нурланова В. С., Ыбышова С. Т. Қазіргі таңда оқушы жастарды әлеуметтендіру мәселесі	152
Огольцова Е. Г. ЖОО тәрбие жүйесі кәсіби даму факторы ретінде	156
Потапчук Т. В. Мәдени құндылықтар жоғары оқу орнының студенттерің жеке тұлғасының мәндік саласында	162
Пфейфер Н. Э., Абыкенова Д. Б. Ақпараттық білім беру саласындағы мұғалімдердің АКТ құзыреттілігі.....	171
Рахимжанова Г. Р. Болашақ мамандыққа байланыс оқыту мазмұны	175
Ремезова Т. Ю., Гауриева Г. М. Халықаралық емтихандарына даярлау барысында оқудың негізгі түрлерін меңгерудің қажеттілігі.....	180
Салиева А. Ж., Қашқынбай Б. Б. «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы бойынша болашақ мамандарды педагогикалық практика үрдісінде кәсіби дайындау	186
Салыбекова Ф., Байкадамова С. Шет тілін оқыту барысында заманауи технологиялардың мүмкіншіліктері	192
Темербаева Ж. А. Модульдік технологияның жоғары оқу орнында пайдаланудың ұтымдылығы	199
Тұрғанбаева Б. Ш. Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуіндегі қиыншылықтарды жеңу жолдары.....	206
Ушакова Н. М., Слинко И. А. Қазақстан Республикасындағы Жастар Саясатының дамуының негізгі бағыттары	214

Шаихова Б. К., Даутова З. С., Шелехова И. Г. Жалпы білім беретін мектептерде химияны оқытуда сабақ-сынақтардың таралуының әдістемелік аспектілері.....	221
Шаяхметова М. Н. Бастауыш мектептерде «Тәй-тәй» бағдарламасын қолдану тиімділігі	229
Авторларға арналған ережелері.....	235

СОДЕРЖАНИЕ

Абильдина С. К., Данек Ян., Ланцева Т. В. Инновации и модернизация современного образования в системе школы и вуза.....	12
Абильдина С. К. Труды великих казахских просветителей как основа этнокультурного образования в Казахстане	18
Альпеисова Г. Т. Этносольфеджио как предмет музыкально-теоретического цикла.....	25
Асаинова А. Ж., Мунсызбаева А. К. Веб-юзабилити цифровых образовательных ресурсов.....	33
Аубакирова С. Д. Ретроспективный анализ становления деонтологии как науки	38
Бакраденова А. Б., Жубантаева Ж. К. Подготовка педагогических специалистов через дуальное обучение	46
Бисмильдина Д. Д. Особенности самостоятельной работы студента (СРС) по предмету «Практический казахский язык»	51
Бекжигитова З. С., Бакенова А. М., Альзахрани К. А. Психология изучения иностранных языков на неязыковых специальностях университета	56
Ергалиева С. Ж., Жумабекова Б. К. Использование пословиц и поговорок на уроках иностранного языка для формирования толерантного отношения студентов	60
Жумагулова Г. Ш. Роль школьного коллектива и семьи в воспитании трудных подростков: психологический анализ.....	66
Исаев А. В., Тухлов И. А. Оценка функционального состояния студентов с различным двигательным уровнем, обучающихся в системе высшей школы.....	73
Исмуратова Ш. И. Современное положение формирования педагогического творчества будущих специалистов педагог-психологов	78
Казбекова М. К., Жусупова Р. Ф. Использование метакогнитивных стратегий в понимании прочитанного на уроке английского языка.....	89
Калиева Э. И. Технологические особенности проектного обучения в высшем образовании	95
Карлкызы Г. Реализация игровых методов обучения на уроках английского языка в 7-ом классе.....	103

Коровайко И. В. Формирование профессиональной речи в вузе.....	109
Кулахметова М. С., Сарсенбаева А. С. Проблемы обновления содержания обучения профессионально-ориентированному иностранному языку.....	113
Куралбаева А. А., Пралиев С. Ж. Интегрированные уроки предметов самопознания и познания мира в начальных классах	119
Мальгина Л. Ф., Ушакова Н. М. Повышение квалификации как средство развития личности взрослого человека	126
Марковский В. П., Марковская В. В. Закаливание в условиях стационарного палаточного лагеря.....	131
Мейірбеков А. К., Елікбаев Б. К., Меирбеков А. К. Воспитательно-педагогическое значение речевых актов пожелания в составе детских обрядовых песен	139
Нуржанова З. М. Технология проведения круглого стола на занятиях по профессиональному русскому языку	145
Нурланова В. С., Ыбышова С. Т. Проблемы социализации обучающейся молодежи в наше время	152
Огольцова Е. Г. Воспитательная система вуза как фактор профессионального развития	156
Потапчук Т. В. Культурные ценности в смысловой сфере личности студентов высших учебных заведений	162
Пфейфер Н. Э., Абыкенова Д. Б. ИКТ-компетентность педагога в условиях информатизации образования	171
Рахимжанова Г. Р. Связь содержания обучения с будущей профессией	175
Ремезова Т. Ю., Гауриева Г. М. Необходимость овладения основными видами чтения при подготовке к международным экзаменам.....	180
Салиева А. Ж., Капшынбай Б. Б. Педагогическая практика в процессе профессиональной подготовки будущих специалистов по специальности «Социальная педагогика и самопознание»	186
Ф. Салыбекова, С. Байкадамова Возможности современных технологий в преподавании иностранного языка	192
Темербаева Ж. А. Эффективность использования модульной технологии в высшем образовании	199

Турганбаева Б. Ш.

Пути преодоления трудностей адаптации учащихся
начальной школы в период начала обучения.....206

Ушакова Н. М., Слинько И. А.

Основные направления развития
молодежной политики в Республике Казахстан.....214

Шаихова Б. К., Даутова З. С., Шелехова И. Г.

Методические аспекты реализации уроков-зачетов
в преподавании химии в условиях общеобразовательной школы221

Шаяхметова М. Н.

Эффективность использования программы «Тэй-тэй»
в начальной школе.....229

Правила для авторов235

CONTENTS

Abildina S. K., Danek Y., Lanzeva T. V.

Innovations and modernizations of modern education
in schools and higher education system..... 12

Abildina S. K.

Works of great Kazakh educators as a basis
of ethnocultural education in Kazakhstan.....18

Alpeissova G. T.

Ethnosolfeggio as a musical theoretical cycle subject.....25

Assainova A. Zh., Munsyzybaeva A. K.

Web usability of digital educational resources.....33

Aubakirova S.

Retrospective analysis of formation of deontology as a science38

Bakradenova A. B., Zhubantayeva Zh. K.

Training of pedagogical experts through dual teaching.....46

Bismildina D. D.

Features of independent work of students
on the subject of «Practical Kazakh language».....51

Bekzhigitova Z. S., Bakenova A. M., Alzahrani K. A.

Psychology of studying foreign language
in the non-linguistic specialties of the university.....56

Yergaliyeva S. Zh., Zhumabekova B. K.

The use of proverbs and sayings for the formation
of a tolerant attitude of students at foreign language lessons60

Zhusvgulova G. Sh.

The role of the school community and the family
in the education of difficult adolescents: psychological analysis66

Isaev A. V., Tukhlov I. A.

Assessment of the functional condition of students with
different motive level, studying in the higher school system.....73

Ismuratova S. I.

The current situation of the pedagogical creativity
formation of the future experts teachers-psychologists.....78

Kazbekova M. K., Zhusupova R. F.

Using metacognitive strategies in reading comprehension89

Kaliyeva E. I.

Technological features of the project-oriented study
in higher education95

Karlkzy G.

Modern pedagogical basis of game methods
realization in English classes of 7th grade.....103

Korovaiko I. V.

Formation of the professional speech
in higher education institution109

Kulakhmetova M., Sarsenbayeva A.

Problems of updating the content of professionally-oriented foreign language teaching113

Kuralbayeva A. A., Praliev S. J.

Integrated subject lessons of self-knowledge and world knowledge in elementary classes119

Mal'gina L. F., Ushakova N. M.

Further training as means of adult personality development.....126

Markovsky V. P., Markovskaya V. V.

Hardening under steady campgrounds131

Meirbekov A. K., Elikbaev B. K., Meirbekov A. K.

Educational and pedagogical value of speech acts of the wish as a part of children's ceremonial songs139

Nurzhanova Z. M.

The technology of the round table for teaching professional Russian language.....145

Nurlanova V. S., Ybyshova S. T.

The problems of socialization of students nowadays152

Ogoltsova E. G.

Educational system of university as agent of professional evolution156

Potapchuk T.

Cultural values in the semantic sphere of the personality of students of higher educational institutions.....162

Pfeifer N. E., Abykenova D. B.

ICT competence of teachers in education informatization.....171

Rahimzhanova G. R.

The connection of training content to the future profession175

Remezova T. Y., Gauriyeva G. M.

The necessity of mastering the main types of reading in preparation for international exams180

Saliyeva A. Zh. Kashhynbay B. B.

Teaching practice in the training of future specialists of the specialty «Social pedagogy and self-knowledge»186

Salybekova F., Baikadamova S.

Potentials of modern technologies in teaching foreign language192

Temerbaeva Zh. A.

Effectiveness of using modular technology in higher education.....199

Turganbayeva B. Sh.

The ways of the pupils' adaptation problems solution during education at the primary school206

Ushakova N. M., Slinko I. A.

The main directions of youth policy development in the Republic of Kazakhstan214

Shaihova B. K., Dautova Z. S., Shelehova I. G.

Methodological aspects of the implementation of lessons-credits in teaching chemistry in secondary schools221

Shayakhmetova M. N.

Primary schools «Step by step» programme efficiency229

Rules for authors235

С. К. Абильдина¹, Ян Данек², Т. В. Ланцева³

¹д.п.н., профессор, кафедра «Педагогика и методики начального обучения», Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, ²PhD, профессор, университет Сирилл и Мефодия в Трнаве, Словакия, ³магистр п.н., ст. преподаватель, кафедра «Педагогика и методики начального обучения», Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда

ИННОВАЦИИ И МОДЕРНИЗАЦИЯ СОВРЕМЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ В СИСТЕМЕ ШКОЛЫ И ВУЗА

В настоящей статье автор рассматривает инновации и модернизацию современного образования в системе школы и вуза. Авторы статьи особое внимание акцентируют на проблеме социальной модернизации и развитии уровней образования.

Ключевые слова: инновация, модернизация, образование, система, школа.

Рассматривая историю развития школы и высшего образования в Казахстане необходимо признать высокий уровень сложности в структурировании государственной политики в этих областях, которые сталкиваются с задачами стоящими перед современным обществом.

Это развитие уровней образования в силу своей природы и в качестве промежуточного шага между школой и высшим образованием отличаются особенностями для удовлетворения потребностей и жадной знаний, и общим ростом культуры подростков, молодежи и взрослых, и их различных ожиданий, осознаваемых и принимаемых во внимание, с учетом понятия социального строительства, и того как люди разных возрастов находят себя в этом процессе, как тесно связывают свои представления о возможностях роста с социальными представлениями и последствиями. Эта особенность образования отмечается на всех уровнях государства. Так, например, Президент Республики Казахстан, Лидер нации Н. А. Назарбаев в своей программной статье «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда», опубликованной 10 июля 2012 года спрашивает: «Есть ли риски модернизационному процессу?» и тут же отвечает: «Социальная модернизация требует сегодня ясного представления о возможных вызовах и рисках. И это должны понимать не только государственные служащие всех рангов, но и все общество, весь народ, для которого социальная модернизация и осуществляется. Первое. Мы должны

учитывать, что экономическая и социальная модернизация должны идти максимально синхронно. Новые производства, новые системы образования и науки, развитие среднего класса, расширение социальных гарантий вызовут большие изменения в сознании казахстанцев. А это будет требовать своевременной корректировки всей системы социальных отношений» [1].

В настоящее время мы находимся в парадоксальной ситуации: дискуссии о необходимости формирования положительной мотивации учебной деятельности младших школьников и требования включения этого формирования в практику быстро накопили казалось бы достаточный теоретический уровень, но так и застряли там, в теории. Казалось, что постепенное и системное включение в качестве значимых факторов обучения в школе средств формирования положительной мотивации учебной деятельности младших школьников вот-вот явятся частью коллективного воображения профессионального образования и станут обязательным признаком школьного образовательного сообщества. Но оказалось, что это была подделка, абстракция, желательная и даже желанная, но неуловимая, как утопическая цель обучения, которая превышает реальность любого конкретного класса и того, что там происходит, как с теоретической, риторической, так, и с практической концепции речи. Тем не менее, простой вопрос и здравый смысл говорят, что школа и учебный процесс, учителя и вся система школьного образования (в нашем конкретном примере потребности формирования положительной мотивации учебной деятельности младших школьников) обязаны реализовать право младших школьников быть и чувствовать себя включенными в непосредственную среду обучения, с полной гарантией доступности и участия в ней, и в обществе.

И в наши дни генерируется значительная путаница о том, что представляет собой как таковая формирование положительной мотивации учебной деятельности младших школьников и чем она отличается от по сути инклюзивного образования. Иногда, по причинам редукционистского зрения педагогов, это интерпретируется как выход для наиболее уязвимых младших школьников из периода реабилитационного и/или компенсаторного их состояния. Для этого воспроизводят схемы и методы, которые доминировали в традиционной системе специального обучения и исправления образования. Когда мы останавливаемся на вопросе формирования положительной мотивации учебной деятельности младших школьников, и задумываемся о значении инклюзивного образования, мы находим, что его сложность ограничена разнообразием смыслов концепции инклюзивного образования и их собственной ультимативностью. Между тем нет двух одинаковых людей, нет двух абсолютно одинаковых младших школьников.

В результате мы находим несколько уровней анализа. Сначала следовало бы понять и установить критерии формирования положительной

мотивации учебной деятельности младших школьников и их включения в образовательный процесс, согласованных на уровне международных организаций и академических органов (ЮНЕСКО, Европейского агентства по развитию в области особых образовательных потребностей и т.д.). Вторым тематическим направлением является анализ конкретных практик, генерируемых в таких разных контекстах, которые мы находим и какие трудно оценить по степени их «включенности». И в результате мы понимаем, что не существует каких-либо рецептов или конкретных руководящих принципов, не являющихся неэластичными по сути, и применимыми в любой ситуации с каждым конкретным младшим школьником. Словом ровно такими, чтобы следовать им и только им, так как нет ни одного пути, который ведет нас к интеграции, а есть лишь несколько путей, которые позволяют двигаться в том же направлении.

Все эти знания и значения должны быть осмыслены и изучены многократно в рамках Закона Республики Казахстан «Об образовании», Указа Президента Республики Казахстан «Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы» и отслежены, как мы думаем, в каждом контексте, адаптированы к любой ситуации [2, 3]. Но все они нуждаются в общей структуре, которая строится из размышлений педагога о своей собственной практике в системе образования.

Крайне важно, поэтому занимать критическую точку зрения на происходящие процессы или явления, факты, осуществляемые параллельными путями, так, чтобы в центре внимания оказалась не ультимативная концепция, а разнообразие возможностей. Поэтому необходимо признать, распространять и критически анализировать методы, которые показывают, что изменения возможны, хотя и стоит одна задача. Отсюда вывод о том, что мы должны ликвидировать разрыв, который до сих пор, кажется, существует между понятиями и ценностями и их применением на практике. Педагогика и Философия включительно должны быть отражены в них, так что школе нужны инструменты и процедуры для анализа и осмысления того, что происходит в школах. Это позволит обнаружить возможные проблемы в обучении и участии в обучении, но что еще важнее – позволит найти лучшие практики, факторы успеха, пути по улучшению и поддержке сетей для сотрудничества и обмена.

Учитывая критерии включения школы в практику инклюзивного образования, надо услышать все голоса. Контекст значения включения и мультикультурализм означает слушание, в ходе переговоров, сдержанность к изменениям, согласие и готовность оценить, понять и трансформировать практики. Но что мы можем узнать из практики и улучшить её?

Правовые положения о школе подчеркивают важность общего образования в качестве средства для подготовки к работе и образуют систему людей, обученных своим не только элементарным образовательным, но и

гражданским навыкам. Однако, наиболее важным является потребность того, чтобы школа обеспечила или хотя бы подготовила основу для социального включения, и понимания выпускниками школ как их собственные – личные, исторические сюжеты вмешательства в процесс получения образования, вызванные осознанием изменений в обществе и в том числе социальные и научные явления, проникают в их повседневную жизнь, позволяя также принимать решения о продолжении учебы.

Акцент в образовании, который ставит вуз, как заключительный этап базового образования, предполагает понимание необходимости принятия различных форм организации учебных программ, и, прежде всего, разработки руководящих принципов для обеспечения эффективной подготовки молодых казахстанцев, способных встречая различные проблемы молодых людей, которые находятся в возрастной группе обучения, участвовать в строительстве более гармоничного общества, признавая его потенциал и проблемы для включения в конкурентном мире труда.

Личность студента вуза определяется в процессе и в преодолении дуализма между вводной и профессиональной составляющей получаемого образования. Важно также так сконфигурировать модель образования и непрерывности образовательного процесса, чтобы выиграть от унитарного стиля для школьной стадии базового образования и сделать все, чтобы эта форма на уровне вуза принимала различные формы и контексты, учитывающие казахстанскую действительность. Таким образом, мы ищем школу, которая не ограничивается непосредственной заинтересованностью, но ищем школу, которая объединила прагматичную и утилитарную составляющую образования.

Понимая необходимость обучения организованного так, что оно осуществляется на всеобщей основе и подразумевает восприятие многообразия современного мира, целью образования становится содействие развития способности мыслить, размышлять, понимать и действовать, основываясь на решениях социальной и производственной жизни. Это позволяет рассматривать работу, науки и культуры с точки зрения человеческой эмансипации, в равной степени для всех граждан.

Для этой конструкции, средняя школа должна быть построена в соответствии с продвижением научно-технических знаний, что делает культуру компонентом общего образования, в сочетании с производительным трудом. Это предполагает связь научных понятий с практикой, связанной с работой в контексте физических, химических и биологических явлений, а также преодоление дихотомии между гуманизмом и технологией среди общетеоретических и инженерно-инструментальных направлений образования. В ответ на эти вызовы, развиваются современные руководящие принципы и программы действия правительства наметившего сценарии возможностей, которые указывают на эффективность национальной

государственной политики в области базового образования, основанные на нескольких социальных и культурных потребностей населения.

В этом смысле, для того, чтобы содействовать укреплению инновационной политики средняя школа, Министерство образования предлагает программу поддержки развития педагогических инноваций в школах в целях поощрения необходимых изменений в учебных планах организации этой ступени образования и признания уникальности лиц, которым она служит.

Таким образом, государственная политика осуществляется через конкретные программы, стимулирующие инновации в школьной учебной программе. Эти инновации осуществляются в координации с программами и действиями находящимися уже в стадии разработки на республиканском уровне и уровне инициативных групп, способствуют выработке действий, которые включают все аспекты, связанные с школой и контекстом ее модернизации: укрепление системы управления, укрепление управления школой, улучшение условий труда учителей начального и непрерывного образования, поддержка практик инновационного преподавания, развитие молодежного лидерства и поддержки молодых ученых и педагогов, работников, физическое обновление и модернизация инфраструктуры и средств обучения и проведения исследований внутри средней школы и фокус групп молодежи. На уровне гимназий программа модернизации образования направлена на улучшение качества преподавания в школах, поощрение следующих воздействий и изменений:

- Преодоление образовательных неравенств и возможностей;
- Универсализации доступа к полному среднему образованию и поступлению в вузы подростков 15-17 лет в средней и высшей школе;
- Консолидация идентичности учебного этапа, учитывающего разнообразие предметов;
- Смыслового предложения обучения для молодежи и взрослых, признание и приоритетов диалога с молодежными культурами;

В результате реализации программы модернизации образования предполагается, что будут стимулированы новые формы организации курсов сочлененной интеграции деятельности на основе существующих взаимосвязей между составными направлениями средней школы – трудом, наукой, технологией и культурой. Понимание работы в области проектирования производства товаров и услуг, в качестве одного из принципов образования в средней школе, после этого и через это позволяет понять исторический процесс научно-технической продукции, а также развития и социального освоения знаний для преобразования природных условий жизни и расширения возможностей, потенциала и человеческих чувств.

Таким образом, проведенное исследование приводит нас к следующему выводу: никто иной, кроме как образовательное сообщество не знает состояние образования и его реальность, и, следовательно, понимает возможности для

преобразования шагов модернизации имеющих ориентировочный характер в конкретные решения программы, которая будет эффективно осуществляться на практике. В этом смысле это союз, в сочетании всех структур системы образования, ответственных за создание материальных условий и за концептуальный вклад для того, чтобы необходимые изменения вошли в учебную программу в школах, вузах и в послевузовское образование.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 Назарбаев, Н. А. «Социальная модернизация Казахстана: Двадцать шагов к Обществу Всеобщего Труда». – Казахстанская правда 10 июля 2012.
- 2 Закон РК «Об образовании». – Астана, Акорда, 27 июля 2007 года № 319-III ЗРК.
- 3 Указ Президента Республики Казахстан «Об утверждении Государственной программы развития образования Республики Казахстан на 2011-2020 годы». – Астана, Акорда, от 7 декабря 2010 года № 1118.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

С. Қ. Әбілдіна, Ян Данек, Т. В. Ланцева

Мектеп және ЖОО жүйесінде қазіргі білім беруді инновациялау мен модернизациялау

Е. А. Бөкетов атындағы
Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

S. K. Abildina, Y. Danek, T. V. Lanzeva

Innovations and modernizations of modern education in schools and higher education system

Е. А. Buketov Karaganda State University, Karaganda.
Material received on 07.09.15.

Мақалада авторлар мектеп пен ЖОО жүйесінде қазіргі білім беруді инновациялау мен модернизациялауды қарастырады. Авторлар мақалада әлеуметтік модернизациялау мен білім беру деңгейлерін дамыту мәселелеріне ерекше көңіл бөлген.

In this article the authors consider innovations and modernizations of the modern education in schools and higher education system. The authors of this article accentuate special attention on the problem of social modernization and development of the education level.

С. Қ. Әбілдина

п.ғ.д., профессор, «Бастауыш оқытудың педагогика мен әдістеме» кафедрасы,
Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

ҚАЗАҚТЫҢ ҰЛЫ АҒАРТУШЫЛАРЫНЫҢ ТӘЛІМГЕРЛІК ЕҢБЕКТЕРІ – ҚАЗАҚСТАНДА ЭТНОМӘДЕНИ БІЛІМ БЕРУДІҢ БАСТАУЫ

Мақалада Қазақстанда этномәдени білім берудің бастауы болған қазақтың ұлы ағартушыларының тәлімгерлік идеяларына сипаттама берілген. Ағартушылардың этномәдени білім беруге байланысты еңбектеріне жан-жақты талдау жасалған.

Кілтті сөздер: этномәдени білім, адамгершілік-эстетикалық, тәлімгерлік мұралары, тәрбие, білім.

XX ғасырдың басында Қазақстанда болып жатқан экономикалық және әлеуметтік өмірінде өзгерістер өлкедегі педагогикалық ойлардың, ағарту мен мәдениеттің дамуына өз үлесін қосты. Халыққа білім берудегі алға ілгерілеушілікке қарамастан, Қазақстандаға ағарту ісі әлі де қанағатанарлықсыз еді. Қазақ балаларының 96% әлі де мектептен тыс қалды. Патша өкіметі революциялық идеялар мен халықтың өзіндік санасының өсуінен қорқып, білім беруді біраз шектеді.

Қазақтың ұлы ағартушыларының тәлімгерлік еңбектері қазақстанда этномәдени білім берудің бастауы болды. Қазақстандағы этномәдени білім беру идеялары XIX ғасырдың II жартысында қазақ халқының ұлы ағартушыларының әлеуметтік-саяси, философиялық, педагогикалық, психологиялық көзқарастарымен өзекті байланыста дамыды. Қазақстандағы этномәдени білім беру идеяларының Ш. Уәлиханов, А. Құнанбаев, Ы. Алтынсарин есімдерімен байланысты екендігі анық. Қазақ демократ-ағартушыларының бірі Ш. Уәлихановтың ағартушылық-халықшылдық көзқарасы, Ы. Алтынсариннің тәлімгерлік мұралары, ұлы Абайдың философиялық-педагогикалық көзқарастары Қазақстанда этномәдени білім берудің негізін қалауға прогрессивтік ықпал етті десек еш жаңылыспаймыз.

Белгілі ғалым Қ. Б. Жарықбаев айтқандай: «Халықтан шыққан үздік ойшыл тәлімгерлер халықтық тәлім-тәрбиеден нәр алып, дамиды. Ал халықтық тәлім-тәрбие ойшылдардың ой-пікірлері арқылы күрделеніп, шырай алып, әрмен қарай дамиды» [1].

Қазақ топырағында этномәдени білім идеясының туын алғаш көтерген Шоқан Шыңғысұлы Уәлиханов (1835-1865) бүкіл әлемдік ғылым-білімнен мейлінше мол сусындаған, жан-жақты білімді, озат ойлы, ерекше дарынды адам еді. Ол өзін терең тарихшы, ерінбес этнограф, батыл саяхатшы, талмас географ, білгір әдебиетші, шебер суретші, жалынды публицист, жан сырын ұққыш, нәзік психолог, тәлімгер, үлгілі ұстаз ретінде көрсете білді.

Көне түркі салт-сана, әдет-ғұрыптың қаймағы бұзылмаған қазақтарда, өмірдің бар саласын қамтитын оқиғалармен байланысты адам аттары, жер-су аттары т.б. есте сақталып, атадан балаға жалғасып жатады...» – деп тайға таңба басқандай анық әрі дәл жазғаны кейінгі ұрпақты таңқалдырары әрі ұлттық рухқа тәрбиелеуі сөзсіз [2].

Шоқан бұл халықтарда төкпе, суырып салма қасиеттің мұншалықты дамып жетілуінің сырын ашуға да тырысты. «Мұндай қасиеттің болуына көшпелілердің алаңсыз өмірі әсер етті ме, болмаса ұшы-қиыры жоқ жасыл дала мен моншақтай тізілген жұлдызы көп ашық аспанды сұлу табиғат әсер етті ме, – ол әзір бізге мәлімсіз» [3].

Шоқан осындай қабілеттің пайда болуының көзі жазира даладағы көшпелі өмірдің, не әсем табиғаттың әсерінде жатқан болуы керек деп топшылайды.

Ғалым қазақ халқының ұлттық психологиясын мына төмендегі пікірлерінде жеріне жеткізіп сипаттаған: «...қазақ барлық сенім, әдетімен де, – деп жазды ол, – ойын-сауығымен де, әр кезде жасаған адамдарының тарихи мәні бар оқиғаларды баяндайтын поэтикалық құны күшті аңыздар, өлең-жырлар жасаумен де, сауыққа құмарлығымен де, халықтық заңның көптеген кодекстерін сақтаумен де, соттық шешімдерімен де, полициялық шаралармен де, ең ақылдылардың қатарына қосылады» [4].

Өз халқының мәдениеті мен әдебиетін, әдет-ғұрыпын осыншама жоғары бағалаған.

Ы. Алтынсариннің «Қырғыз хрестоматиясы» (1879), «Мактубаты» (1899) – қазақ топырағындағы тұңғыш оқулықтар. (Оқулық алғаш «Қырғыз хрестоматиясы» деген атпен шықты да, 1899 жылы ол «Мактубат» деген атпен қайта басылып шықты. Бұл оқулық, ең алдымен, Еуропа оқымыстыларының педагогикалық көзқарастары мен оқыту, тәрбиелеу әдіс-тәсілдеріне негізделіп жасалды, бірақ ұстаз оларды талғам-талдаусыз, сол күйінше ала салған жоқ, керісінше, оған енетін материалдарды қазақ балаларының түсінік-танымына сәйкес етіп алды, өзі де осы талапқа орай әңгіме, өлеңдер жазып құрастырған хрестоматиясына қосты. Сөйтіп, ұлы ағартушы-ұстаз халқымызды білім бұлағынан сусындатып, өзге мәдениетті елдердің қатарына қосуға бойындағы бар күш-қуатын, білімін сарқа жұмсады. Бұл бағытта тыннан жол салып, соған бүкіл саналы өмірін арнады.

Б. Алтынсарин К. Д. Ушинский, В. Паульсон, В. И. Водовозов, Б. Ф. Бунаков тәрзіді педагогтардың әліппе оқулықтарын негізге ала отырып, қазақ балаларына арнап «Оқу құралын» жазды. Б. Алтынсариннің енді бір топ шығармалары халқымыздың салт-дәстүр, әдет-ғұрыптарын сипаттайтын этномәдени білімге негізделген еді.

Б. Алтынсарин мектепте татарша діни жаттамалы оқудың орнына балаларды ана тілінде оқытуға ерекше мән берді, оларды халықтық дәстүр, аңыз әңгіме, мақал-мәтел негізінде оқытып-тәрбиелеуге ерекше назар аударып, өз хрестоматиясына халық ауыз әдебиетінің материалдарын атап айтқанда жастарды ерлікке, өнерге, жақсы адамгершілік қасиеттерге баулитын асыл үлгілерін көптеп енгізді.

Қазақ халқының келешегі тек өнер-білімде деп түсінген ұлы ағартушы өз ойын іске асыруда түрлі тосқауыл кедергілерге кездесті, бірақ оларды табандылықпен жеңе отырып, өз мақсатын іске асыра білді. Ол қазақ даласында татар молдалары таратқан діни оқуға, сондай-ақ патша өкіметінің отарлау саясатына негізделген христиан дінін таратуға қарсы болды.

Б. Алтынсарин қазақ даласында ашылып жатқан мектептердің миссионерлік бағытын жақсы түсінді. Патша өкіметі бұратана халықтарды орыстандыру саясатында білім беру жүйесіне ерекше мән берді.

Ең алдымен басқа халықты бөтен дінге үгіттеу, насихаттау қажет. Ол үшін тіл мен алфавит керек. Тарихтан мәлім, алфавит дінмен бірге дүниеге келді, ол діннің ең басты құралының бірі. Сондықтан мұсылмандарды араб алфавитінен айырмай, ислам дінінен айыру мүмкін еместігін миссионерлер жақсы түсінді. Орыс мәдениетін қабылдаушы мұсылмандарды үркітіп алмау үшін орыс графикасын біртіндеп кіргізуді дәлелдеген миссионер Н. И. Ильминский болды. Ол сөйтіп бірте-бірте жуық арада дінінен безген, тілінен айырылған, мәдениетінен, тарихынан, әдет-ғұрпынан қол үзген мұсылмандар орыс графикасында қалып қоюы да мүмкін деген пікірді алға тартты және жүзеге асыруға белсене араласты.

Өкінішке орай, ұлы педагогтың ұлттық-мәдени, тіл, дін мәселелеріне көзқарасы кейінгі кезге дейін бұрмаланып келді. Мысалға оның ең танымал «Кел, балалар, оқылық» өлеңінің алғашқы жолы «Бір Аллаға сиынып» күні кешеге дейін жасырын болып келгенін алсақ та болады.

Б. Алтынсарин халқымыз туралы бір-біріне қарама-қарсы екі түрлі көзқарастың бар екендігін жақсы түсінді. Ол кейбір менменсіген орыс миссионерлерінің қазақ халқын кем тұтып, оған тілін тигізіп: «қазақ – тентек, қазақ қанішер халық» деген пасық ниетті пиғылдарына бар ашу-ызасымен аяусыз соққы беріп, өз халқының ғасырлар бойы жинақталған мәдени мұрасын, тамаша салт-санасын мақтаныш етті. «Бізді өзгелер табиғатынан ақылды, іскер халық деп ойлайды. Осының шындығын іс жүзінде көрсетуіміз керек... Қазақ – табиғатынан ақынжанды, дарынды халық», – деп жазды Б. Алтынсарин «Орынбор листогі» газетіне жазған бір мақаласында [5].

Б. Алтынсариннің «Қазақтарға орыс тілін үйретудің бастауыш құралында» көптеген қызғылықты психологиялық ойлар бар. Осы айтылғанға орай ол бірде былай деп жазды: «Әуелі оларға (шәкірттерге) зат есімге ғана жататын зат аттарын үйретемін, содан кейін заттың сынын көрсететін сын есімді үйретемін. Осылардан кейін зат есімді олардың сынымен қосып ақ адам деген сияқты сөйлемдерді құрып үйретемін» [6]. Екінші бір жерде ол: «Қазақ балаларына орысша кітаптарды оқытуға, оқығандарын түсіндіріп отыруға кіріспей тұрып, олардың жеке сөздерді болсын және негізгі грамматикалық ережелерді болсын түсіну үшін бірқатар жүйелі әзірліктен өткізу керек болады. Мұндай алдын ала әзірлік жасалмаса, оқушылардың түсінігі тым шалағай болып шығады, ешбір грамматикалық ереже жайында белгілі бір түсінік алуға оқушылардың шамасы келмей қалады, көпке дейін «она» деген сөздің орнына «он» деп, «иду» деген сөздің орнына «шел» деп, тағы солар сияқты қателер жасап жүретін болады» [7].

Ағартушы-педагогтың осы ойларында терең этнопедагогикалық және этнопсихологиялық түйіндер жатыр. Ол шәкірттердің білімді жай жаттап алып, үстірт меңгермей мыйға тоқып, санасынан өткізіп, әрбір сөздің мәніне терең бойлап түсінуін талап етті. Мұғалімдерге барлық пәнді осылайша жүргізудің қажеттігін, яғни К. Д. Ушинскийдің тілімен айтқанда, оқу жүйесіне барлық сезім мүшелерін (көз, құлақ, иіс т.б.) қатыстырып, оқушылардың қызығу белсенділігін арттыра берудің ерекше маңыз алатындығын ескертті. Ол сондай-ақ қазақ балаларының өзіндік кейбір ұлттық ерекшеліктерін көрсете келіп, осы жәйтті де оқыту-тәрбие ісінде мұғалімдердің үнемі ескеріп отыруын қажет деп санады. Мәселен, Б. Алтынсариннің өзі қазақ балалары үшін «Хрестоматия» құрастырғанда осы жағдайды қатты ескергені байқалады. «Қатаң тұрмыста өскен қазақтарға, мәндірек әңгімелер керек болады. Мысалдарды қазақ балаларының оқығысы келмейтінін, оқыса күлетінін, ал олардың ата-аналары балаларымызға сауысқан мен қарға сөйлеседі деген сияқты жоқ нәрсені үйретеді деп, тіпті ренжитінін тәжірибемнен білемін. Қазақ балаларына, меніңше, мағыналы анекдоттар, жұмбақтар, ойына ой қосатын әңгімелер немесе оларды қызықтыратын, мысалы, жібек құртының көбелектерінің өзгерулері, құндыздың өзіне үй салып алатыны сияқты әңгімелер тәуірірек болады» [8].

Б. Алтынсариннің тәрбиеші ұстаз, мұғалімдік өнер жөніндегі айтқандарында да педагогикалық-психологиялық түйіндер аз емес. Ол оқу-тәрбие процесіндегі мұғалім рөліне айрықша маңыз берді, мектеп ісінің сан-саласындағы жетістіктерді мұғалімнің білімі мен іскерлігіне, беделі мен өз жұмысын жан-тәнімен сүйе білуіне байланысты деп түсінді. «...Қазақ мектептерінің бар келешегі – деп жазды ол: – көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты, сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін» [9].

Ұлы ұстаздың пікірінше, тәлім-тәрбие, оқыту ісінің нәтижесі шәкірттерден гөрі мұғалімдерге көбірек тәуелді. Ол балалармен сөйлескенде ашуланбай, жұмсақ сөйлесу, шыдамдылық етуі керек, әрбір нәрсені де ықыласпен түсінікті етіп түсіндіру керек, екі ұшты астарлы сөз, орынсыз терминдерді қолданбауы керек. Алтынсариннің, тәрбиеші-ұстаздың жеке басы туралы айтқан пікірлерінің негізгі арқауы – тәлімгерлік жұмыс – өте нәзік, қасиетті іс. Ол ұстаздан өте сезімталдықты, балаға деген сүйіспеншілікті, оның жайын жазбай тануды қажет етеді.

Ұлы ағартушы Ы. Алтынсарин қазақ жастарын оқуға шақырумен қатар, адамгершілікке, достыққа, еңбекке, тапқырлыққа, халқына адал қызмет етуге, яғни адам деген ардақты есімді ақтай алатын кісі болып шығуға үндеді және жастарға бала кезінен бастап дұрыс тәрбие бергенде ғана бұл міндеттерді іске асыруға болатындығын ол жақсы ұғынды. Сондықтан, ол өзінің оқытушылық, жазушылық, аудармашылық жұмыстарын осы мақсатқа бағындырды, қазақ халқының этностық-мәдени білім беру жүйесінің ілкі бастауында тұрды, ұлттық тәлім-тәрбие туралы мол қазына қалдырды.

Этномәдени білім беру идеяларын ұлы Абай (1845-1904) шығармаларынан көрініс беруі де заңдылық. Адамның өсіп, жетілуіндегі тәрбиенің рөліне ерекше тоқтала келе, өзінің 19-қара сөзінде «Адам баласы туа сала есті болмайды. Естіп, көріп, ұстап, татып, естілердің айтқандарын есте сақтап қана естілер қатарында болады. Естіген нәрсені есте сақтау, ғибрат алу ғана есті етеді» – деп ақыл-естің тәрбиенің жемісі арқылы жетілетінін ғылыми тұрғыда дәлелдеп береді [10]. Абай «сүйекке біткен мінез сүйекпен бірге кетеді» дейтін теріс көзқарасты әшкерелеп, адам мінезі өмір барысынан сабақ алып, өзін қоршаған жағдайларға байланысты, өзгеріске еніп, оның іс-әрекеттері арқылы көрінеді деген тұжырым жасайды.

Ақылды азамат болу үшін адам бойындағы қасиеттердің қалыбы үш нәрсеге байланысты екендігін айтады: «...Ақыл, қайрат, жүректі бірдей ұста, Сонда толық боласың елден бөлек», – деп адам мінезіндегі орынсыз мақтан, ойсыздық, салғырттық, жалқаулық, күншілдік, көрсекызарлық сияқты жаман әдеттердің ақыл мен ойды тоздыратынын айта келіп, естігенді еске сақтау, көргеннен үлгі-өнеге алу, жаман әдет-дағдылардан бойын аулақ ұстау, нәпсіні ақылға жеңгізу, ұстамды болу сияқты адамгершілік қасиеттерді қастерлейді.

Ұлы ойшыл адам мінезінің түрлерін адамгершілік, моральдық, имандық тұрғыдан қарастырып, оларды жақсы және жаман деп жіктейді. Әдептілікті, сыпайылықты, құмарлықты, тәуелсіздікті, беріктікті жақсы мінезге жатқызса, сенгіштікті, арсыздықты, мақтаншақтықты, қулықты, жауыздықты т.б. жаман мінез деп есептейді. «Егер есті кісінің қатарында болғың келсе, күнінде бір мәртебе, болмаса жұмасына бір, ең болмаса айында бір, өмірді қалай өткізгенің жайында өзіңнен өзің есеп ал» – дейді. Яғни адамның өзін-өзі тәрбиелеу мәселесінің маңызы мен мәніне ерекше тоқталады.

Абай: «Адам баласы бір-бірінен ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселермен озады. Онан басқа нәрселермен оздым ғой демектің бәрі ақымақтық» – дей келе, адамды тәрбиелеудегі қоғамдық ортаның рөлінің ерекшелігін саралап көрсете білді. «Адам баласын заман өсіреді, кімде-кім жаман болса, оның өзінің замандастарының бәрі виноват» – дейді [11].

Абайдың этномәдени білім беру идеяларындағы басты нысана – «Атаның баласы болма, адамның баласы бол... жақсы көпке ортақ, пайдаң еліне, халқыңа тисін», деген гуманистік ой-пікірді қуаттау болды. Абай қоршаған ортаның шындығын мойындай отырып, ақыл мен сана еңбек барысында қалыптасатындығы туралы «Ақыл ғылым: бұлар – кәсіби» дейді.

Абайдың философиялық-гуманистік көзқарастарының көбі адамгершілік мәселесіне келіп тіреледі. Ақын «Жеке адамдарды жаманшылықтан арылттып, сол арқылы заманындағы қауым-қоғамын және бар халқын түзетіп, өзгертпек болады. Сонда оның бұл мейірім, әділет, шапағат, ар-ұят ұялаған жылы жүректі жан және жылы жүрек жетекші болған нұрлы ақыл мен ыстық қайраттың иесі. Сонда ғана бұл толық адам болмақ» [12].

Сонымен, Ресей империясы құрамындағы Қазақстанда этномәдени білім беру теориясына жасаған тарихи талдау мынадай тұжырымға келуімізге мүмкіндік берді:

– Қазақстанды Ресейдің отарлау саясаты Қазақстанның экономикасына ғана емес, әлеуметтік-мәдени өміріне де өз ықпалын тигізді.

– Орыстандыру саясаты арқылы халықты өз дінінен, тілінен, мәдениеті мен тарихынан алшақтатпақшы болды.

– Осы кезеңде Қазақстанда этномәдени білім беру идеясының негізін қалаушылар: Ш. Уәлиханов, Ы. Алтынсарин, А. Құнанбаев т.б. болды. Олардың еңбектері мен атқарған педагогикалық қызметтері, ғылыми зерттеулері, әдеби шығармаларының барлығы этномәдени білім берудің негізін қалады.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Жарықбаев, Қ. Б., Қалиев, С.** Қазақ тәлім-тәрбиесі. / Оқу құралы. – Алматы : Санат, 1995. – 352 б.
- 2 **Сәтбаева, Ш. К.** Шоқан Уәлиханов – филолог. – А., 1987.
- 3 **Негимов, С. Ч. Ч.** Валиханов о жанровых формах казахского народа. // Ч. Ч. Валиханов и современность. – А., 1988.
- 4 **Уәлиханов, Ш. Ш.** Тандамалы. – А., 1984.
- 5 **Алтынсарин, Ы.** Собр. соч. в 3 томах. – т. 2. – А., 1976.
- 6 **Алтынсарин, Ы.** Тандамалы педагогикалық мұралары. – Алматы: Рауан, 1991. – 368 б.
- 7 **Алтынсарин, И.** Киргизская хрестоматия. Начальное руководство к обучению киргизов русскому языку. – Оренбург, 1879. – 32 с.

8 **Сыдықов, А.** Ыбырай Алтынсариннің педагогикалық идеялары мен ағартушылық қызметі. – Алма-Аты, 1969. – 156 б.

9 **Алтынсарин, Ы.** Мәктубат. (хрестоматия). – Қазан : М. А. Чиркова балаларының баспаханасы, 1899. – 35 б.

10 **Абай.** Книга слов. – А., 1993. – 125 с.

11 **Абай.** Слова назидания. Тридцать седьмое слово. – А., 1993. – 265б.

12 **Өмірәлиев, Қ.** Абай афоризмі. – Алматы : Қазақстан, 1993. – 128 б.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

С. К. Абильдина

Труды великих казахских просветителей как основа этнокультурного образования в Казахстане

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

S. K. Abildina

Works of great Kazakh educators as a basis of ethnocultural education in Kazakhstan

E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda.

Material received on 07.09.15.

В статье раскрыты идеи казахских просветителей, основоположников этнокультурного образования в Казахстане. Дан анализ трудам педагогов-просветителей, раскрывающих основы этнокультурного образования.

In the article the ideas of the Kazakh educators, founders of ethnocultural education in Kazakhstan are discussed. There was given an analysis of works of the teachers, revealing the bases of ethnocultural education.

ӨОЖ 372.87

Г. Т. Альпеусова

өнертану кандидаты, профессор, «Музыкатану» кафедрасы, Қазақ ұлттық өнер университеті, Астана қ.

ЭТНОСОЛЬФЕДЖИО – МУЗЫКАЛЫҚ-ТЕОРИЯЛЫҚ ЦИКЛДІҢ ПӘНІ РЕТІНДЕ

Берілген мақала «этносьольфеджио» – музыкалық-теориялық пәнінің мазмұнын ашады. «Сольфеджио» мақсатын салыстырғанда, автор этносьольфеджио пәнінің еркішелігін аша тұра, музыкант-домбырашыны қазіргі уақытта дайындаудағы пәні ретінде бола алатынын көрсетеді. Педагогикалық және теориялық тәжірибе жиынтығын ала тұра, автор «Этносьольфеджио» пәніне өз көзгасын ұсынады және оқырмандарды қазақ дәстүрлі музыкасына құндылық мағыналы бағыт көрсетуді қадағалайды. Бүгінгі мақаланың материалдары оқытушы-теоретик, басқадай ізденушілерге және қазіргі музыкалық білім бері бағытындағы дамуына қызығушылығын білдірушілерге пайдалы болады деген ойдамыз.

Кілтті сөздер: музыкалық білім, қазақ музыка, сольфеджио, этносьольфеджио.

XX-XXI ғасырлардың тоғысында Қазақстан мәдениетінің алдында мемлекеттік деңгейде шешілуін талап ететін қазақтың музыка тілін сақтап қалу және әрі қарай жалғастыру мәселесі мейлінше өткір қойылып отыр.

Қазақ халқының ұлт болып қалыптасу кезеңінде өзіне тән музыкалық дәстүрі дүниеге келді. Ғасырлар бойы қалыптасқан өзіндік төл музыка мәдениетінің идеялық-тақырыптық мазмұны, музыка тілінің мәнгерлеу құралдары мен дәстүрлі жанрлары бар. Ұрпақтан-ұрпаққа ауызекі түрде жеткен халық музыкасы оның рухани өмірінен, қоғамдық қатынастарынан, күнделікті тұрмысынан ерекше орын алды.

Үшінші мыңжылдықта – Тәуелсіздікке ие болған кезеңде ұлтымыздың материалдық және рухани мәдениет ескерткіштерін іздестіру, анықтау, табу және зерттеудің жаңа бағыттары белгіленді. Бірнеше ғасырлық көркемдік сипаттарымен, тарихи маңызымен сақталған және ауызекі түрде қалыптасқан қазақ мәдениеті жалпы түркі руханиятының бір бөлігі бола тұра, Еуразия аумағында, сонымен қатар, дүниежүзілік адамзат прогресіне өзіндік үлесін қосуда.

Кәсіби музыка оқу орындарында есту-сезінуді қазақ музыка материалының негізінде дiттеп қалыптастыру және дамыту жүйелерін құру қажет, мұның өзі, әр елдердің педагогика тәжірибесінде этносьольфеджио айдары тағылған, айқын

ұлттық сипаттағы сольфеджио курсы жасауды аса маңызды мәселелердің деңгейіне көтереді. Еуропалық музыка білімінің классикалық пәні ретіндегі сольфеджионың басты мақсаты – еуропа музыка тілін, оның қисындық-құрылымдық заңдылықтар жүйесін негізге ала отырып, іс жүзінде меңгеру. Қазақстандағы этносольфеджионың басты мақсаты – қазақтың музыка тілін, оның қисындық-құрылымдық заңдылықтарын негізге ала отырып, іс жүзінде меңгеру. Этносольфеджио – музыкалық білімдер мен машықтар жиынтығын қалыптастыратын пән, осылар арқылы ғана қазақтың музыка тілі фольклорда, көркемөнерпаздар мен кәсіпқой өнер қайраткерлерінің шығармашылығында паш етіледі. Болашақ музыканттардың оқу-есту қабілеттерін қазақтың музыка тілінің негізінде ұйымдастыру қазақ музыка шығармаларын ұғынып тындауға баулуға, бойына сіңірген есту сезімдерін нақты орындаушылық және композиторлық қызметінде қолдануға үйретуге мүмкіндік береді.

Сольфеджио – музыкалық естуді қалыптастыруға бағытталған музыкалық-теориялық циклдың аса маңызды пәні болып табылады. Бұл оқу курсының мақсаты:

- Оқушының мамандығымен басқа пәндерге тығыз байланысты, қажет музыкалық естумен, музыкалық жады, дағдыларды қалыптастырып дамыту;
- Эстетикалық талғамының, музыкалық көркем-эстетикалық шығармашылығының негізгі дағдыларын дамытып, эмоционалды аумақты қалыптастыру;
- Оқушының рухани мәдениетінің айнымас бөлігі – музыкалық мәдениетін, өмір сүрудің эмоционалды-құндылықты стимулдарын қалыптастыру;
- Таза әндетуді үйрету;

Сольфеджио классикалық пән ретінде еуропалы-орыс көркем стиліндегі теориялық материалды меңгереді (саздар, аралықтар, үшдыбыстылықтар, бөлек аккордтар). Бастапқы кезеңде сольфеджио пәні балаларды ноталық сауатпен таныстырады.

Әрбір тілдің өзіндік ерекшелігі бар, сол сияқты қандай да халықтың музыкалық тілінде және мәдениетінде өзіне тән ерекшелігі болады. Қазақ халқының музыкалық мәдениеті еуропа мәдениеті ұқсамайтын өте ерекше құбылыс:

1. Концерттік музыканың арнайы түрлері қалыптаспаған;
2. Жанрлар жүйесінің ерекшелігі. Мұнда театр, театралды музыка (опералар, балеттер), хор музыкасы болмаған. Күрделігі бойынша ең жоғарғы жанр симфония емес, ал әлем суреттемесін беретін мақам. Қазақ музыкасының өзінің жоғары тұжырымдамалы жанрлары бар – күй, жыр, айтыс, лирикалық әндер;
3. Музыкалық тілінің ерекшелігі – оның негізі бірдауыстылық (монодия);
4. Шығыс және Еуропа музыканы әр түрлі әдістермен сезініп түсінеді: Еуропада – әлемді адамның рационалдық үшімен, интеллектуалды

ұйымдасқан композициялар арқылы зерттейді, ал Шығыста – әлем объектілеріне эмоционалды, яғни әсерлі, медитативті жақындау.

5. Әрине, әр түрлі тыңдау мәдениеті: Еуропада – композицияның логикасын рационалды түрде бақылап қабылдау; ал Шығыста – әсерлі, трансқа дейін жететін, терең медитативті жағдайға үніліп тыңдау.

«Этносольфеджионың мақсаты – қазақ музыкалық тілін практикалық меңгерумен, оның логикалық-құрылымдық заңдылық жүйесін түсінудің тірегі болады. Қазақ халқының ұлттық шығармашылығының және кәсіби өнерінің керемет үлгілерін түсіне қабылдауды тәрбиелеу» [1, 36.].

Қазіргі заманда этносольфеджио тәжірибелері жаңа белестерге көтерілді: ұлттық музыкалық стильдерін естіп меңгеру мәселелерін зерттеу. Бұл бағыт музыкалық шығармашылықтың стильдерін алдағы уақытта этносольфеджио курсына тәжірибелік меңгеру мақсатын көздеп ғылыми-тереңдетіп оқу қажеттілігін туғызды. 2009 жылы А. Байбектің диссертациялық жұмысы қорғалды [2]. Онда Арқа әншілік мәдениетінің мысалында оны тәжірибелік меңгерудің біртұтас суреті қалыптасты. А. Байбектің диссертациясы этносольфеджио курсының арықарай дамуын ғылыми-әдістемелік негіздемесі бар күрделі музыкалық материалды қатыстыру және оны естіп игеру арқылы жүзеге асыруды көздейді. Автор Арқа әнінің күрделі жаратылысын қызметті-жанрлық, бейнелі-поэтикалық, түрқалыптастырушы және музыкалық-мәнерлі сипаттарының көркем бірлігінде бүкіл музыкалық ойлау және өнер жүйесінің құрылымын да айқындады. Арқа ән мәдениетінің теориялық негіздерін ашкерлеу дәстүрлі халық музыканттарын оқыту жүйесінде этносольфеджионың мазмұнын жаңартудың бір амалына айналды. Алайда бұл жұмыс жоғарғы оқу орындарына, яғни жоғарғы буынға арналған және тек қана Арқа әндерімен шектелді.

Сонымен қатар пән мазмұны 1983 жылдан бастап А. И. Мухамбетова, С. Ш. Райымбергенова, Г. Б. Омарова, С. И. Өтеғалиева курстың материалын кеңейтіп, бағдарламаның жаңа жұмыс түрлерімен әдістерін қолданып жүргізген [3]. Этносольфеджио курсының тұжырымдамасы, оның теориялық және тәжірибелік аспектілері Г. Т. Әлпейісованың диссертациялық зерттеуіне негіз болатын. 2007 жылы Г. Т. Әлпейісованың «Этносольфеджио» пәні бойынша оқу бағдарламасы жарық көрген болатын. Қазіргі уақытта музыкалық колледждің екі мамандығы бойынша МЖБС (мемлекеттік жалпыға білім беру стандартына) «Халық аспаптары» және «Музыка теориясы» (2011 ж.) енгізілген.

Кәсіби музыкалық білім беретін оқу орындарында қазіргі қазақ этносольфеджиосының – музыкалық білім, біліктілік, дағдыны бүтіндей қалыптастырып, осының негізінде қазақ музыкалық тілі фольклорда, көркем өнерде және кәсіби шығармада қызмет атқаруы керек. Қазақ музыкалық тілінің негізінде оқушылардың оқу-тыңдау жұмыстарын реттеу – қазақ музыка шығармаларын мақсатты бағытта тыңдау қабілетін қалыптастыруға қызмет етеді.

Этносольфеджио курсы қазақтың дәстүрлі музыкасын сақтап қалу және ары қарай дамыту мәселелерін іс жүзінде шешеді. Студенттерде әртүрлі

стильдерге жататын музыка тілдің барлық элементтерін тындап отырып таба білу қабілетін қалыптастыру, музыкалық саздарын, аналитикалық ойлау жүйесін дамыту, музыканы жанынан шығару әдістемелері мен техникасын тереңдете оқыту, стильдік бағдарларды тәрбиелеу.

Әртүрлі орындау дәстүріне, мектебіне және стиліне жататын әндерін менгерудің, сурып салуға топтастырып баулудың, әндерді нотаға түсірудің әдістемелерін үйретеді.

Бағдарламаның құрылымы, оның кешенділігі мен ерекшелігін, автордың «Этносьольфеджио» оқу пәнінің кең оқыту материалдарын жүйелестіру талпынысын ескере отырып жасалған.

Музыка туралы жалпы мағлұматтар. Бұл тараудың мақсаты – оқушыларды қазақ музыкалық өнер әлеміне кірістіру, музыкалық туынды мазмұны мен құралдар жүйесінің өзара байланысын зерттеу болып табылады. Алынған білімдері музыкалық туындыларды кешенді талдауында қолданылады, «Этносьольфеджио» пәнін оқу барысында негізін құрады және оқушылардың жалпы музыкалық көзқарасының кеңеюіне мүмкіндік береді.

Қазақ музыкасының саздық ерекшеліктері. Бұл тарау ең маңыздылардың бірі, себебі музыкадағы дыбыс биіктігінің құрылуы туралы ұғымдар қалыптасуы тікелей музыкалық есту қабілеттерінің барлық түрлерінің дамуына бағытталған. Материал екі бөлікке бөлінген: қазақ музыкасының саздық ерекшеліктері туралы теориялық мағлұматтар және жұмыстың тәжірибелік түрлері.

Өлең мен әннің ырғағы. Бұл тараудың құрылымы алдыңғы тараумен ұқсас. Мұнда, сонымен қатар, қазақ өлең жолдары туралы маңызды теориялық түсініктемелер беріледі және дәл осы қабілеттерді қалыптастыру үшін маңызды жұмыс түрлері ұсынылған.

Қазақ күйлерінің құрылымдары. Оқушылар қазақ аспаптық музыкасын сауатты да, саналы қабылдау үшін керекті мағлұматтарды алуы тиіс. Осының алдыңғы екі тарауда айтылғандай, мұнда қазақ күйлерінің құрылымы, ырғағы мен саздық өзара байланысын зерттеуге арналған теориялық мағлұматтар мен оларды игеру үшін тәжірибелік тәсілдер көрсетілген.

Жұмыстың кешенді түрлері. Музыкалық шығарманың барлық бөліктері үйлесімді орналасқан, яғни оқушыларға олардың бастысын және жанамасын ажырату өте қиын екені айдан анық. Диктант, нотамен әңдету, кешенді тындау және өзіндік шығармашылық сияқты жұмыс түрлері оқушыларға музыкалық шығарманың әртүрлі жақтарының ұштасқанын естіп, сезінуге көмектеседі. Міне, осы себепті бұл тарау ерекше болып табылады. Айтылған жұмыс түрлерінің әрқайсысы бойынша, күрделілік деңгейлері көрсетілген, үлгілік тапсырмалар ұсынылған.

«Этносьольфеджио» арнаулы оқу пәнінің әдістемесі көпнұсқалы. Бұл оқытушыға бағдарламада берілген жұмыстың негізгі түрлерін шығармашылықпен түсіндіре сабақты құрастыруға мүмкіндік береді.

Этносьольфеджиода музыкалық-дыбыстық жүйесін менгеруде қазақтың музыкалық тілі жанрлық ерекшелігіне тікелей қатысты. Тұрмыс-салттық жанрдағы қазақ өлең фольклорынан: өлең және ойын, қара өлең, хат-өлең, шығарма-өлең, өсиеттік өлеңдер: «Бесік жыры», «Әлди-әлди», «Әлди бөпем», «Бала уату», «Тусау кесу», «Сыңсу», «Көрісу», «Қоштасу», «Аужар», «Арыз өлең», «Танысу», «Үкілім-ай»; «Жоқтау», «Жылау», «Жар-жар», «Беташар» т.б. Сонымен қатар, қазақ өлең мәдениетінің лирикалық және қара өлең жанры. Қара өлең – дауыс ырғағының айтылуына қарай жанрлық тұрғыдан-жыр. Ерте замандағы фольклорлық дәстүрдің бір түрі жоқтау мен жылау. (қалыңдықты ұзатқан кездегі жылау, қаралы болғанда жыр айтып жылау, еректердің жастық шағымен қоштасу жыры. Мысалы, «Жиырма бес»).

Ән сазын игеру жүйесі қазақтың ән мәдениетінің ірендік материалын оның ерекшеліктеріне сүйене отырып тындап менгеруге бағытталған. Қазақтың дәстүрлі әнінің сазын менгеру әдістемесі жалпыәлемдік сольфеджио мектебінің озық үлгілеріне негізделген.

Қазақтың дәстүрлі ән материалдарының негізінде саз менгеру сазды оның басты құраушыларының: дыбыс қатарының көлемі (амбитус), басты тұрақтар, әуен тартылыстары – жиынтығы ретінде кешенді түрде қарастыруға негізделген. Негізгі жұмыс әдісі осы сазды тұтас әрлік кешен ретінде қабылдап тануға мүмкіндік беретін тұрақты әуен үзіктерін жаттату болып табылады. Осы бағдарламада ладтық әдісі, қазақ үн ырғағының ұсақ тұжырым (мелоформула) үлгі негізінде қазақтың өлеңдік құрылымының ерекшелігіне байланысты әдістер; қазақ тілінде түсінушілік әдістері; қазақ күйлерін тындап менгеру әдістемелері ұсынылып отыр. Әдіснамалық негізі қазақ музыка тілін менгеру, дәстүрлік музыканың тұтастығын, көркем өнер мен композиторлардың кәсіби шығармашылығын менгерту болып табылады.

Зандылығын, ұлттық музыкалық тілдің әрбір элементінде ұлттық сипатта қалыптастырып басқару, музыкалық ойлаудың ұлттық ерекшелігін көрсету көзделген.

Грамматикалық деңгейде қазақ музыкасы тілінің европалықтан айырмашылығына көңіл аударсақ:

1. Европа музыкасы көп дауысты құрылымнан (көпдауыстылық, көпдауыстылық музыка үндестігі немесе аралас дауыс), ал қазақ музыкасында бірдауыстылық немесе көпдауыстылық монодикалық түр құрылымында болып келеді.

2. Еуропаның классикалық Ладтық жүйесі – орталықтандырылған мажор (қатан) немесе минор (ұян) бірепінділік құрылым негізінде; қазақ музыкасында – табиғи саздық октавалық емес, табиғи нақты дауыстық негізіндегі жеке құрылымы.

3. Қазақ мәдениетінің ырғағы ырғақ өлшемі (метроритм) жағынан Еуропадан бай, сонымен қатар құрылысы күрделі және сан жағынан жоғары.

Қазақтың ауызша тараған кәсіби әндерінің музыкалық тілінің анық, айқын міндетін шешуде С. Елеманова білімдік қажеттілігіне «фундаментальных для данной музыкальной культуры закономерностей творчества и восприятия, тех конкретных культурных реалий и знаков исторической и генетической памяти...» деп тоқталған [4, 58 б.]. Сөйтіп, белгілеріне – музыкалық жүйенің элементі, қазақтың дәстүрлік мәдениетіне пәндік жанрлық нышаны болып табылады. Мысалы, жанрлық белгілерінің сапасына зерттеушілер музыкалық дыбыстардың өзара дауыс ырғағының байланысу даму категориясын: қыздардың қоштасу «тұрмыстық өлең айту» өлеңдері, «дыбыстық қатар сақтап «жылау», «жөктау», «Жар-жарға» тиісті «субкварталы терциямен» және т.б. айту жатады.

Фольклорлық жанрдың бейнесі – стилдік жүйесі қалыптасуда, кәсіби өлең өнері бұл процесте үлкен рөл атқарады. Алғашқы өлең айтудың соңғы көрінісі – дауыстың ұзақ жоғары айтылуы. Бұл тәсіл Арқа халықтарында сипат алған дәстүрлерде кездеседі. Сөйтіп, «ақындық әуен түрі» деп аталған (АӘТ – С. Елеманованың термині).

АӘТ немесе ақындық әуен түрі – кәсіби өлеңдерден лирикалық өлең айтудың ұлттық көріністерінің бірі. Әуенді-ырғақты қазақ дәстүріндегі жырларға – жеті жолдық жыр, он бір жолдық кара өлеңдерді жатқызуға болады. Бұл жырлар әсіресе эпикалық лирикаларда кездеседі.

Қара өлең – дауыс ырғағының айтылуына қарай жанрлық тұрғыдан жыр. Ерте замандағы фольклорлық дәстүрдің бір түрі жөктау мен жылау. (қалыңдықты ұзатқан кездегі жылау, қаралы болғанда жыр айтып жылау, еректердің жастық шағымен қоштасу жыры. Мысалы, «Жиырма бес»).

Музыка тілі қазақтың музыкалық аспаптық музыкасын жанрлық үлгіде аспапта ойнағанда шешуші принципке ие болады. Қазақ музыка тілінің бастапқы заңдылығы ретінде аспаптық музыка тілінің ең басты өзіне тән қасиеті – композициялық принциптері.

Логикалық, құрылымдық жағынан батыс Қазақстанның «төкпе» күйінің композициялық жүйесінде айырмашылық бар. Әрбір белгі элементі нақ белгіленіп алынады. Мұндай жағдайлар «төкпе», «шертпе» күйлеріне де тән. Күйлерді орындау мен авторлық стиль ерекшеліктері болады. «Сүйретпе қағыс» күйінде Абылдың өзіндік стилі бар. Өртүрлі жанрдың өзіндік ерекшелігі болады. «Теріс қақпай» күйін төменнен бастап, жоғарыдан қатты шертіп ойнайды. «Ілме қағыс» сұқ саусақпен төмен қағып, бас бармақ, сұқ саусақпен жоғары шертіп ойнайды. Мұндай шерту, әсіресе Маңғыстау дәстүрінде кездеседі.

Күйлерді талдауға дағдыландыру, белгілі болатындай, негізгі аспап сыныбында және ішінара қазақ музыкасының тарихын өткенде басталады. Бірақ мұның бәрі күйлердің аналитикалық талдауын жүргізіп дағдылануға және үйренуге, сондай-ақ, жинақтаған теориялық білімдерін сол арқылы толық көрсетуге жеткіліксіз. Қазіргі кездегі оқу процесі студенттердің

назарларын күйдің барлық бөліктері мен компоненттеріне аударуға, оның музыкалық өрнегін тұтастай қабылдауға және оның бойындағы көркемдік, бейнелілік нақыштарын барынша сезінуге ұмтылдыруы қажет.

Қазақ күйлеріне тән ерекшелік – олардың жалғыз бейнеге немесе адамның ішкі күйінің қас-қағым сәтіне құрылуы. Яғни қазақ музыкасына еуропа музыкасындағыдай карама-қайшылықтың, шиеленістің дамуы өзек болмайды. Біздің пайымдауымызша, күйдің бастауларынан сусындап оның мифологиялық, эпикалық, тарихи құраушыларын саралау студенттердің ішкі әлемдерін байыта түседі.

Қобызда музыка ойнау ертеректе қазақтардың діни ұғымын көрсеткен. Қобызда ойналатын күйлерде бақсының сарыны кездескен. Қазіргі зерттеушілер қазақтардың ерте кездегі ойлау қабілетін зерттей келіп мынандай қорытындыға келді: Бұл қазақтың жазу, сызуды білмеген ерте кездегі мәдениетінің белгісімен байланысты. Ауызша кәсіби жырлардың музыкасы халықтық шығарма. Қазақ музыканттардың музыкалық-тыңдау қызметтері бірде орындаушы болса, кейде орындау авторы да болады. Бұл Еуропа мәдениетінен айырмашылығы болып саналады (композитор-орындаушы-тыңдаушы).

Музыканы есту мен оқыту, оны тыңдау күнделікті ұйымдастырылатын жұмыстар. Музыкалық естуге тәрбиелеу күнделікті жаттығуды талап етеді. Б. Тепловтың (ЗО) айтуынша ішкі тыңдауды дамытуды ән айту моторикасымен байланыстыру қажет [5].

Қазақ музыкасы мәдениетінде ауызша айту дәстүріне үйрету өте күрделі. Күйді үйрету, оны орындау техникасын меңгерту, оқыту, сонымен қатар шығармашылық тәжірибе осының барлығы «мәдениетті қабылдау» және оны дамыту жұмыстары. С. Өтеғалиеваның пайымдауында халық музыканттары күйді тартып отырып, оны терең түсініп орындайтындығы айтылады [6]. Қазақстандық зерттеушілерінің айтуынша үлкен рольді атқарады. Әр музыкалық қызмет тәжірибенің жинақталған өзіне негізгі жүктеме мен қызмет ететін көрінісі. Ішкі есту көрінісі – бұрын естігенін, қабылдағанын нақты еске түсіру болып табылады. Қазақ музыкасын мақсатты бағытта оқыту – қазақ музыка тілін меңгертуде маңызды болумен қатар, жалпы қазақ музыкасы білімі үшін де қажет.

Этносольфеджио пәнін оқыту барысында қолдануға арналған әндерді топтастырып, пәннің бастапқы буынында қажет интонациондық және ырғақтық кеңістігін толықтыру, бастапқы кезеңге арналған материал шеңберін кеңейтіп, пән арнасын ұлғайту бүгінгі күннің аса маңызды мәселелерінің бірі. Қазіргі кезде жас ұрпаққа ұсынылып отырған бағдарламалар республика аумағында кеңінен қолданылып келеді және жетістіктері өлшеусіз. Қазіргі таңда Қазақстандағы этносольфеджио аумағында музыкантшылардың жасаған еңбектерін ары қарай дамытып, жетілдіруіміз қажеттігі аса байқалып отыр.

1 **Альпеисова, Г.** Теоретические и практические аспекты этносольфеджио в Казахстане. Автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. искус. – Алматы, 2003. – 28 б.

2 **Байбек, А. К.** Песенный стиль Арки в контексте этносольфеджио (вузовский курс). Дисс. на соискание ученой степени канд. искусствоведения. – Алматы, 2009 – 148 б.

3 **Аманов, Б., Мухамбетова, А., Омарова, Г., Райымбергенова, С., Өтеғалиева, С.** Дәстүрлі орындаушылар факультетіне арналған этносольфеджио бағдарламасы. // В кн.: Аманов Б. Ж., Мухамбетова А. И. Казахская традиционная музыка и XX век. – Алматы, 2002.

4 **Елеманова, С.** Казахское традиционное песенное искусство. – А. : Алм. Гос. Конс., 2000. – 187 б.

5 **Теплов, Б.** Психология музыкальных способностей. – М.-Л., 1947. – 335 с.

6 **Өтеғалиева, С.** Особенности слуха исполнителей устной традиции // Инструментальная музыка казахского народа. – А., 1985. – 129-151 б.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

G. T. Alpeissova

Этносольфеджио как предмет музыкально-теоретического цикла

Казахский национальный университет искусств, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

G. T. Alpeissova

Ethnosolfeggio as a musical theoretical cycle subject

Kazakh National University of Arts, Astana.

Material received on 07.09.15.

Данная статья описывает содержание предмета музыкально-теоретического цикла – этносольфеджио. В сравнении с задачами сольфеджио, автор вскрывает особенности этносольфеджио, который стал одним из предметов современной подготовки музыкантов-домбристов и теоретиков в музыкальных колледжах. Обобщая накопленный теоретический и педагогический опыт, автор предлагает свое видение предмета «Этносольфеджио», ориентируя читателей на ценностно-смысловое отношение к казахской традиционной музыке. Материалы настоящей статьи могут быть полезны как преподавателям – теоретикам, так и всем, кто интересуется путями развития современного музыкального образования.

The given article provides a description of a musical-theoretical subject – ethnosolfeggio. The author analyses the peculiarities of ethnosolfeggio, comparing it with solfeggio, the former has become one of the subjects of modern musical training for dombra players and theory students in musical colleges. Generalizing the accumulated theoretical and pedagogical experience, the author is offering her own vision of the subject of Ethnosolfeggio, turning the readers' attention towards the values and meanings of Kazakh national music. The material of this article can be found useful by teachers of musical theory as well as by all interested in development of modern musical education.

УДК 378.147:004.78

А. Ж. Асаинова¹, А. К. Мунсызбаева²

¹к.п.н., доцент, ²магистрант, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ВЕБ-ЮЗАБИЛИТИ ЦИФРОВЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ РЕСУРСОВ

В статье рассмотрены проблемы разработки цифровых образовательных ресурсов с точки зрения веб-юзабилити, основные подходы к определению понятия «веб-юзабилити». Описаны критерии оценки цифровых образовательных ресурсов.

Ключевые слова: веб-юзабилити, веб-дизайн, цифровой образовательный ресурс.

Развитие дистанционного обучения в мире и в Республике Казахстан определило популярность платформ электронных услуг, в частности систем электронного обучения (e-Learning), важной составляющей которой являются цифровые образовательные ресурсы. Использование цифрового образовательного ресурса осуществляется пользователем, поэтому удобство для пользователя является ключевым моментом в разработке такого программного приложения. Следует отметить, что в последние годы возрастает интерес к данной проблеме, однако вопросы разработки интерфейсов пользователей для цифровых образовательных ресурсов еще не достаточно изучены.

Пользовательский интерфейс является одним из важнейших элементов любого программного приложения, поскольку именно он определяет, будет

ли пользователь в дальнейшем работать с программой или откажется от ее использования. Когда обучающийся начинает работать с образовательным ресурсом, для него не является важным, насколько система сложна. Оценка системе будет поставлена во время первого опыта работы с ней, и эта оценка зависит от того, понравилась ли подсознательно система пользователю (как она выглядит, как быстро он может в ней что-либо найти, насколько удобной она ему показалась в использовании и т.д.) [1].

Степень удобства работы пользователя с цифровым образовательным ресурсом определяется одним из важнейших свойств программного обеспечения – юзабилити (англ. usability). Юзабилити определяет степень, с которой программа может быть использована определёнными пользователями при определённом контексте использования для достижения определённых целей с должной эффективностью, продуктивностью и удовлетворённостью. При этом относительная важность всех трёх аспектов определяется самим контекстом [2]. В данной статье мы рассматриваем юзабилити веб-приложений цифровых образовательных ресурсов, или веб-юзабилити.

Термин веб-юзабилити основан на исследованиях, сфокусированных на взаимодействии человека с компьютером, и ориентированного на пользовательский дизайн. Ученые Brinck, Gergle, and Wood [3] определяют веб-юзабилити как степень, в которой пользователи могут выполнять ряд необходимых задач. По их мнению, очень полезные веб-сайты имеют интуитивный интерфейс и прозрачны для пользователя. В то время, как J. Lazar [4] подчеркивает простоту использования в качестве важного фактора удобства использования, он также выступает за сбалансированный подход к веб-дизайну, надлежащее использование медиа-элементов (графики, плагинов, анимации). Автор утверждает, что опыт просмотра приложения зачастую непредсказуем, интерфейс должен предсказать все возможные действия пользователя. Schneiderman B. [5] подчеркивает необходимость согласованности и предсказуемости в дизайне интерфейса, который обеспечивает высокий уровень контроля пользователя. Он также считает, что изменчивость веб-приложения, основанного на различных технологиях, влечет за собой противоречивость в уровнях доступа, и выступает за универсальное веб-юзабилити, в котором каждый может быть успешным пользователем компьютера.

Несмотря на то, что определения термина «веб-юзабилити» разнятся, для них характерны общие ключевые особенности, влияющие на проектирование цифровых образовательных ресурсов. Приведем основные факторы веб-юзабилити (таблица).

Таблица – Факторы веб-юзабилити, влияющие на разработку веб-приложения

Содержимое (контент)	Размер файла и время отклика	Размер экрана	Пользователь контроль
<ul style="list-style-type: none"> – Качество содержания – Быстрота доступа – Полезная информация – Нацеленность на аудиторию – Сочетание аудио и видео для доставки контента 	<ul style="list-style-type: none"> – Малый размер файла – Быстрое время отклика – Скорость доступа – Хорошее качество изображения, звука, видео – Формат потокового медиа – Обеспечение предупреждения о времени загрузки 	<ul style="list-style-type: none"> – Дизайн единообразен для большинства браузеров 	<ul style="list-style-type: none"> – Стандартное управление меню – Навигация для воспроизведения, паузы, остановки, перемотки и быстрой перемотки вперед – Строка состояния загрузки, общего размера файла

Самым важным фактором, существенно влияющим на качество цифровых образовательных ресурсов, является контент. Некоторые ученые определяют понятие «качество информации» и утверждают, что «пользователи предпочитают легитимную информацию, представленную в честной, точной, актуальной форме, на основе достоверного источника» [6].

С точки зрения обеспечения доступа к качественному онлайн-контенту, также важным фактором веб-юзабилити является время отклика, который зависит от размера файла графики и мультимедиа, а также содержание на основе баз данных и серверных приложений. Nielsen J. [7] утверждает, что в качестве вариантов дополнения к тексту и изображения используется видео для Web, с целью чего необходимо увеличивать пропускную способность. Это предположение согласуется с рекомендациями (W3C) Web в World Wide Web Consortium в доступности инициативы (WAI), чтобы обеспечить альтернативные описания для графики и мультимедиа-контента. Также важно использовать короткие одноминутные видео- и аудио-клипы в Интернете и использовать стенограммы, а не большие видео-презентации.

Аудиоинформация в виде речи, музыки, или звуковых эффектов обеспечивает еще один канал информации в дополнение к визуальному представлению [7]. Следует избегать большие типы файлов звука или графики, если они не совсем нужны, либо при их использовании включить предупреждения о повышенном времени загрузки на веб-странице [4].

Для разработки и оценки юзабилити с цифровых образовательных ресурсов необходимо определить метрики веб-юзабилити. Оценивание любых объектов обычно выполняется на основе выбранных критериев. В качестве критериев оценки юзабилити веб-приложения учебного назначения, на основании изученной литературы [1, 3, 4, 5], могут выступать следующие.

1. Применимость [1, 8] – определяет насколько цифровой образовательный ресурс удобен для использования, т.е. прост ли интерфейс программы, можно ли его быстро понять и найти нужную информацию, насколько важны предоставляемые пользователю элементы меню и различные кнопки и удобно ли они расположены, как программа реагирует на изменения разрешения экрана и т.д. Данный критерий особенно важен для систем электронного обучения, т.к. последние создаются, в первую очередь, для изучения учебного материала. В системе все должно быть максимально удобным для учащегося, чтобы после плодотворной учебы, он покидал систему с чувством удовлетворения [1].

2. Читабельность. Большинство систем для общения с пользователем до сих пор используют текст. Именно поэтому текст должен быть максимально читабельным [1, 9]. Важно убедиться в том, что в системе используются соответствующие шрифты, что размер текста можно изменять, а его цвет выбран правильно.

3. Привлекательность [8]. Критерий привлекательности важен, так как помогает выделить тот ресурс, которому отдадут предпочтение пользователи при выборе из множества похожих и близких по функциональности продуктов. Учиться намного проще, если интерфейс красивый, гармоничный и нравится пользователю, чем тот, который раздражает или кажется безвкусным [1].

4. Единство стиля. Все элементы дизайна должны быть выполнены в одном стиле, дополнять друг друга, быть похожими и гармонизировать друг с другом [1, 7].

5. Соответствие цели. Дизайн должен создаваться только исходя из того, какова главная цель создаваемой цифровой образовательного ресурса. Все в дизайне должно помогать пользователям достигать их целей, а не отвлекать их от этого [1, 4].

Из списка вышеупомянутых критериев наиболее важными для систем электронного обучения, а именно для цифровых образовательных ресурсов, являются применимость, читабельность и привлекательность, поскольку именно этим трем факторам меньше всего уделяется внимания при разработке. Выделенные критерии важны для разработки высокого уровня юзабилити цифровых образовательных ресурсов. Проблема качественного состава критериальной базы и основанные на ней требования к разработке системы электронного обучения требует отдельного рассмотрения, что и будет раскрыто нами в следующих статьях.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Зайцева, Л. В., Томко, В. Н.** Проблемы визуального дизайна систем электронного обучения // Образовательные технологии и общество. – Выпуск № 1. – т. 13. – 2010. – С. 335-347.

2 www.iso.org (международные стандарты ISO, т.ч. 9241-11 и 9126-4).

3 **Brinck, T., Gergle, D., & Wood, S. D.** Designing Web sites that work: Usability for the Web. – San Francisco: Morgan Kaufmann Publishing, 2002.

4 **Lazar, J.** Web usability: A user-centered design approach. – Boston: Pearson Education, Inc., 2006.

5 **Schneiderman, B.** Leonardo's laptop: Human needs and the new computing technologies. – Cambridge: The MIT Press, 2002.

6 **Thomas, P., Mackey, A., Jinwon, H.** Exploring the relationships between Web usability and students' perceived learning in Web-based multimedia (WBMM) tutorials. – Computers & Education 50 (2008). – С. 386-409.

7 **Nielsen, J.** Designing Web usability: The practice of simplicity. – Indianapolis: New Riders Publishing, 2000.

8 **Костин, А. Н.** В чем измеряется юзабилити? – <http://usabilitylab.ru/blog/articles/anatolij-kostin-v-chem-izmeryaetsya-yuzabiliti-tochno-ne-v-popugayaх>.

9 **Копов, С. А., Макарычев, П. П., Шибанов, С. В.** Разработка метрик измерения юзабилити на основе деятельностного подхода // Труды Международного симпозиума «Надежность и качество»/ Выпуск том I. – 2010. – С. 57-65.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

A. Zh. Assainova, A. K. Munsyzbaeva

Сандық білім беру ресурстарының веб-юзабилиті

С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

A. Zh. Assainova, A. K. Munsyzbaeva

Web usability of digital educational resources

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

Бұл мақалада, ыңғайлы тұрғысынан, «юзабилити» анықтау үшін негізгі тәсілдерді сандық білім беру ресурстарын дамыту қарастырылады. Сандық білім беру ресурстарын бағалау критерийлерін суреттейді.

In the article there are considered the problems of digital educational resources' development from the point of view of web usability, and the main approaches to the definition of «web usability». Also, described the criteria for the evaluation of digital educational resources.

С. Д. Аубакирова

докторант, педагогика и психология, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ СТАНОВЛЕНИЯ ДЕОНТОЛОГИИ КАК НАУКИ

В статье рассматривается история становления педагогической деонтологии как науки.

Ключевые слова: деонтология, педагогическая деонтология, качества педагога, подготовка педагога.

Деонтология как наука прошла немалый путь становления и имеет свою историю. Представление о должном в поведении педагога, нормативные требования к нему, его нравственных качествах имело место еще в древних трактатах.

Уже в античной философии поднимается вопрос о значении учителя. Так, Аристотель (384-322 до н.э.) ставил педагога на самую высокую ступень в обществе «Воспитатели еще более достойны уважения, чем родители, ибо последние дают нам только жизнь, а первые достойную жизнь» [1]. Сократ (470/469-399 до н.э.) педагогическую деятельность ценил дороже жизни.

Древнеримский оратор и педагог М. Ф. Квинтиллиан (35-95 н. э.) также отмечал, что педагог должен служить примером и образцом нравственного поведения для воспитанников. Среди основных требований к учителю он называл высокообразованность, сдержанность, тактичность, любовь к детям и профессии. «Пусть он будет прост в преподавании, терпелив в работе, более старателен, чем взыскателен. Пусть учитель прежде всего вызовет в себе родительские чувства к своим ученикам. Должен замечать различие умов, узнавать к чему каждый из них является более способным от природы. На похвалы не скуп и не расточителен» [2].

Великий ученый, философ, астроном, математик средневекового Востока аль-Фараби (870-950) считал, что «тому, кто стремится к истокам науки мудрости, необходимо быть доброго нрава, воспитанным наилучшим образом..., быть благоразумным, совестливым, правдивым, отталкивающим порок, разврат, измену, ложь, уловки... Стремиться к возвышению в науке и среди ученых, не избирая науку ради нескольких достижений и приобретений, не избирая ее средством материальных благ» [3]. Педагог не заслуживает занимаемой должности и уважения, по мнению ученого,

если он недобросовестно относится к своим обязанностям по воспитанию или не выполняет их.

Система нравственных требований к педагогу и его профессиональной деятельности получает свое дальнейшее развитие в трудах Я. А. Коменского, И. Г. Песталоцци, Ж.-Ж. Руссо, А. Дистервега и др.

Великий чешский педагог, мыслитель – гуманист Я. А. Коменский (1592-1670) сравнивает педагога с садовником, любовно выращивающим растения в саду, с архитектором, который заботливо застраивает знаниями все уголки человеческого существа, с полководцем, ведущим наступление против варварства и невежества, со скульптором, шлифующим умы и души воспитанников [4].

Среди основных качеств, присущих учителю, выполняющему благороднейшую задачу Коменский называл:

- любовь к своему делу, которая заставляет учителя искать то, чему нужно обучать всех, постоянно трудиться и думать о том, как учить учеников, чтобы наука усваивалась ими без насилия и отвращения;
- трудолюбие, поскольку собственная образованность, широта знаний и опыта педагога, достигаются величайшим трудом, которым он занят всю жизнь;
- отличное знание своей науки.

В процессе воспитания Я. А. Коменский решающую роль отводил личному примеру учителя. «Учителя должны заботиться о том, чтобы быть для учеников в пище и одежде образцом простоты, в деятельности примером бодрости и трудолюбия, в поведении скромности и благонравия, в речах – искусства разговора и молчания, словом, быть образцом благоразумия в частной и общественной жизни» [4].

Немецкий педагог и просветитель Фридрих Адольф Вильгельм Дистервег (1790-1866) считал, что учитель должен постоянно заниматься самообразованием, освобождаться от рутинных приемов и методов преподавания, иметь творческий подход [5]. Он подчеркивает, что успех обучения определяется учителем, а не учебником или методом. Учитель любящий детей и профессию, систематически работающий над собой, строгий, требовательный и справедливый. «Ты лишь до тех пор способен содействовать образованию других, пока продолжаешь работать над собственным образованием».

Большую роль в развитии педагогической деонтологии как науки сыграли труды русского педагога-демократа К. Д. Ушинского (1824-1870), который говорил о необходимости новой системы подготовки учителей (системы педагогического образования) [6]. Высоко оценивая роль учителя он отмечал, что «личность воспитателя значит все в деле воспитания». Он требовал, чтобы педагог был образованным, знающим педагогику и психологию, обладающим педагогическим мастерством и педагогическим тактом.

Великий русский писатель и педагог Л. Н. Толстой (1828-1910) писал: «Если учитель имеет только любовь к делу, он будет хороший учитель. Если

учитель имеет только любовь к ученику, как отец и, мать, он будет лучше того учителя, который прочел все книги, но не имеет любви ни к делу, ни к ученикам. Если учитель соединяет в себе любовь и к делу и к ученикам, он – совершенный учитель» [7]. Наряду с требованиями любви к воспитанникам и профессии, Л. Н. Толстой называет в качестве основных гуманные отношения между учителями и учениками, учение без принуждения.

В. А. Сухомлинский (1918-1970) выдвигает следующие нравственные требования к учителю: он должен быть богат духовно, обладать высоким уровнем общей эмоциональной культуры, воспитанностью чувств, щедростью души и умением глубоко проникнуть в сущность педагогического явления. Задачу учителя он видел в том, чтобы открыть в каждом ученике творца, «распознать, выявить, раскрыть, взлелеять, выпестовать в каждом ученике его неповторимо-индивидуальный талант – значит поднять личность на высокий уровень расцвета человеческого достоинства» [8, с. 102].

Созвучны этому и идеи казахских педагогов, ученых, видных деятелей Ы. Алтынсарина, Абая Кунанбаева, С. Торайгырова, Ж. Аймаутова, М. Жумабаева и др., в трудах которых в основу подготовки педагога положены теоретическая, методическая, практическая подготовка и высокий уровень профессиональных знаний.

Казахский педагог-просветитель И. Алтынсарин большое значение придавал вопросу подготовки учителя: «Учитель имеет дело с детьми; если они не понимают чего-либо, то учитель должен пенять не на учеников, а на самого себя, что не может довести их до понимания. Он должен обращаться с детьми кротко, не раздражительно, терпеливо; объяснять каждый предмет охотно и простым языком» [9]. Алтынсарин был одним из передовых людей своего времени, решающую роль в воспитании подрастающего поколения отводил учителю – воспитателю: педагог решает успех дела, все зависит от него, от его желаний и любви к своему делу. «Ученик – зеркало для учителя, в котором он видит свое лицо» [10, с. 29].

Абай Кунанбаев среди основных признаков педагога называл высокий уровень общей и педагогической культуры, целеустремленность, ум, доброе сердце, педагогический талант, готовность к педагогическому поиску, доброжелательность [11].

В трудах С. Торайгырова также особое внимание уделяется подготовке педагога, в частности дидактической подготовке: учитель в доступной форме должен объяснить урок, применяемые им методы должны развивать у ученика желание учиться, необходимо научить учителя способам активизации познавательной деятельности школьников, способам развития познавательного интереса к учению, формированию мотивов учения [12, с. 207].

Ж. Аймаутов в своем труде «Педагогическое руководство» пишет: «учитель постоянно имеет дело с постоянно меняющимся «материалом»,

которым являются дети. Поэтому он не может остановиться на единожды приобретенном уровне знаний, применять одни и те же заученные методы, жизнь требует от него постоянного обновления знаний и методов преподавания. Иначе это будет топтанием на месте, тогда как преподавание требует от учителя постоянного творческого обновления и новых подходов» [13, с. 281].

Основоположниками методологических основ педагогической деонтологии следует считать П. П. Блонского, Н. К. Крупскую, А. В. Луначарского, А. С. Макаренко, В. А. Сухомлинского, которыми на основе материалистического учения о морали как специфической формы общественного сознания были разработаны собственные педагогические этические системы.

Таким образом, великие педагоги, философы прошлого большое значение придавали профессиональной подготовке педагогических кадров, предъявляя к ним особые требования, выделяя высокую степень ответственности, необходимость осознанности и должного поведения. Учитель, осознавая свою особую роль в обществе, обязан помнить и соблюдать принцип «Не навреди!».

В условиях рыночной экономики одной из важных является проблема подготовки конкурентоспособного специалиста. В «Государственной программе развития образования в республике Казахстан на 2005-2010 годы» (от 11 октября 2004 года) одной из важнейших задач определено повышение качества подготовки высококвалифицированных и конкурентоспособных кадров [14]. Конкурентоспособность определяется его профессиональной компетентностью, готовностью выполнять профессиональные функции в соответствии с принятыми в настоящее время в обществе нормами и стандартами.

В настоящее время перед школой стоят сложные проблемы: низкая мотивация учения, невысокий уровень знаний учащихся, низкий уровень воспитанности, бедность духовных интересов, дезадаптация школьников и др. Поэтому усиливаются требования к личности педагога, поскольку основное «орудие» труда педагога – его собственная личность, профессиональная готовность к педагогической деятельности [15, с. 8].

Термин «деонтология» был введен в начале 19 века английским философом, социологом и юристом Иеремией Бентамом (1748-1832) для обозначения учения о нравственности в целом («Деонтология, или Наука о морали» – «Deontology or the science of morality», vol. 1-2, 1834) [16]. Данный термин происходит от греческих слов «deontos» – должное и «logos» – учение, знание, т.е. деонтология есть учение, наука о должном.

Деонтология также рассматривается как раздел этической теории, в которой изучаются проблемы долга, моральных требований, нормативов и долженствования в целом. Долженствование – нечто должно быть осуществлено или совершено, путем которого нравственность выражает требования социальных законов, в том числе потребности общества и

человека, принимает различные формы в поведении отдельного человека, в общих нормах и требованиях.

Одной из первых профессиональных деонтологий появилась медицинская деонтология, поскольку именно в данной сфере остро стоит вопрос о нравственном поведении врача. Медицинская деонтология есть совокупность этических норм и принципов поведения медицинского работника при выполнении профессиональных обязанностей, предполагающая оказание больному максимально возможной помощи с целью исключить возможность причинения ему вреда и способствующая повышению эффективности лечения больного и профилактике болезней.

Понятие деонтологии в равной мере применимо к любой сфере профессиональной деятельности системы «человек-человек» (врач и пациент, судья и подсудимый, учитель и ученик, социальный работник – клиент), где имеется отношение зависимости и неравенства от компетентности, порядочности и человеческих качеств специалиста, от его осознанности.

Т. В. Мишаткина отмечает, что поскольку в сфере профессионального взаимодействия в системе «человек-человек», в частности в системе педагогического взаимодействия, наблюдается неравенство сторон – педагогов и учащихся, то возникает необходимость профессиональных деонтологий – этических кодексов, предписаний, норм и правил поведения в условиях неравенства и зависимости [17].

Основоположителем педагогической деонтологии является К. М. Левитан, который в своем труде «Основы педагогической деонтологии» определяет ее как науку о профессиональном поведении педагога, разрабатывающую нормы и правила его поведения в сфере профессиональной деятельности, с помощью которых вырабатывается отношение к самому себе как профессионалу, к другим участникам педагогического процесса, через призму которых он оценивает все факты педагогической действительности [15].

Существуют и другие трактовки понятия «педагогическая деонтология».

В «Педагогическом словаре» Г. М. Коджаспировой [18] педагогическая деонтология определяется как «1) наука о профессиональном поведении педагога, 2) профессиональная этика, которая гарантирует доверительные отношения между участниками деятельности и общения и выражает педагогическую компетенцию, терпимость по отношению к другим людям и их идеям, моральную ответственность за принятые решения в процессе педагогической деятельности».

К. М. Кертаева определяет педагогическую деонтологию как науку о поведении учителя в соответствии с его профессиональным долгом, разрабатывающую правила и нормы поведения педагога в сфере его профессиональной деятельности [19]. Данное определение, на наш взгляд, более конкретизировано и отражает сущность данного понятия,

выдвигая в качестве основной категории педагогической деонтологии «профессиональный долг» учителя.

Деонтология является отраслью этики. Педагогическая деонтология – отрасль педагогической этики.

Основные задачи педагогической деонтологии как науки определены К. М. Левитаном [15]:

- изучение принципов, норм и правил профессионального поведения педагогов;
- формирование, регулирование и оценка профессионального поведения и деятельности педагогов;
- исследование системы внешних и внутренних факторов определяющих профессиональное поведение педагогов;
- изучение профессионально значимых качеств личности педагогов, особенностей восприятия и оценки участниками педагогического процесса друг друга в сфере профессионального взаимодействия;
- изучение соотношения структуры личности педагога с требованиями профессиональной деятельности;
- устранение неблагоприятных факторов и вредных последствий ошибочных действий в педагогической деятельности.

Педагогическая деятельность, и воспитательная, и образовательная, должна основываться на принципах педагогической деонтологии. Проблема педагогической деонтологии нашла отражение в фундаментальных трудах К. М. Левитана, К. М. Кертаевой. Ими сформулированы основные принципы педагогической деонтологии:

- 1) подчинение поведения учителя, его мыслей и действий принципу «Не навреди!» физическому и психическому здоровью ребенка;
- 2) способствовать всемерно гармоничному, природосообразному развитию школьника;
- 3) всей душой, поведением необходимо искоренять последствия нарушения данных принципов.

В настоящее время идеи этики и должного в педагогической деятельности представлены в трудах Е. К. Веселовой (психологическая деонтология), Е. Н. Жуманкуловой (деонтологическая готовность будущего педагога к работе с детьми девиантного поведения), К. М. Кертаевой (педагогическая деонтология), Е. В. Коробовой (деонтологическая готовность студентов университетов), К. М. Левитана (основы педагогической деонтологии), В. П. Соколова (педагогические основы деонтологической подготовки курсантов в образовательных учреждениях МВД).

Проблема подготовки педагогических кадров актуальна во все времена, поскольку от этого зависит качество образования и воспитания, формирование личности каждого ребенка в отдельности и подрастающего поколения в целом,

а, следовательно, зависит будущее нашей страны. Педагог – центральная фигура педагогического процесса и определяющий фактор в воспитании подрастающего поколения. Педагогическая деятельность, и воспитательная и образовательная, должна основываться на принципах педагогической деонтологии. Деонтология не сводима к сумме жестких требований, ее отличает опора на исходные нравственные принципы, предполагается способность педагога к проявлению моральной гибкости, к поиску адекватного решения в нестандартных ситуациях. Для современного состояния педагогической деонтологии свойственна ориентация на совпадение интересов педагога и учащихся в их обоюдном стремлении к саморазвитию.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Аристотель.** Сочинения в четырех томах. [Текст] Том 1. – М. : Мысль, 1983.
- 2 **Квинтилиан, Марк Фабий.** Правила ораторского искусства [Текст]. – СПб., 1896.
- 3 **Аль-Фараби.** Социально-этические трактаты [Текст]. – Алма-Ата, 1973.
- 4 **Коменский, Я. А.** Избранные педагогические сочинения [Текст]. Том 1. – М. : Педагогика, 1982. – 656 с.
- 5 **Дистервег, А.** Избранные педагогические сочинения [Текст]. – М. : Учпедгиз, 1956. – 378 с.
- 6 **Ушинский, К. Д.** Педагогические сочинения [Текст]. – М. : Педагогика, 1989. – 528 с.
- 7 **Толстой, Л. Н.** Избранные сочинения [Текст]. – М., 1988. – 504 с.
- 8 **Сухомлинский, В. А.** Избранные педагогические сочинения [Текст]: в 3-х тт. Т. 1 / В. А. Сухомлинский ; сост. О. С. Богданова, В. З. Смаль. – Москва : Педагогика, 1979. – 560 с.
- 9 **Алтынсарин, И.** Собрание сочинений [Текст] : В 3-х томах. – Том 2. – Алма-Ата, 1976. – 423 с.
- 10 **Урунбасарова, Э. А.** Этика преподавателя [Текст]. – Алматы : «Бастау», 2003. – 160 с.
- 11 **Жарикбаев, К. Б.** Казахские просветители о воспитании молодежи [Текст]. – Алма-ата : Знание, 1985.
- 12 **Торайғыров, С.** Пение / Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] / сост. Жарикбаев К. Б., Калиев С. К. . – Алматы : Рауан, 1995. – С. 207.
- 13 **Аймауытов, Ж.** Педагогическое руководство / Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] / сост. Жарикбаев К. Б., Калиев С. К. – Алматы : Рауан, 1995. – С. 281.

14 Государственная программа развития образования в Республике Казахстан на 2005-2010 годы [Текст] // Казахстанская правда. – 2004, 16 окт. – С. 7-9.

15 **Левитан, К. М.** Основы педагогической деонтологии : учебное пособие [Текст] / К. М. Левитан. – Москва : Наука, 1994. – 192 с. – ISBN 5-02-011220-8.

16 **Философский энциклопедический словарь** [Текст] / Под ред. Л. Ф. Ильичева, П. Н. Федосеева, С. М. Ковалева и др. – М. : Сов. энциклопедия, 1983. – 840 с.

17 **Мишаткина, Т. В.** Педагогическая этика [Текст]: Учеб. пособие / Серия «Высшее образование». – Ростов н / Д: Феникс; Мн. : ТетраСистемс, 2004. – 304 с.

18 **Коджаспирова, Г. М.** Педагогический словарь [Текст] : для студентов высших и средних педагогических учебных заведений / Г. М. Коджаспирова, А. Ю. Коджаспиров. – М. : Академия, 2000. – 176 с. – ISBN 5-7695-0445-5.

19 Болашақ мұғалімнің деонтологиялық даярлығын қалыптастыру [Текст] : автореферат дис. пед. ғылым. д-ры : 13.00.08 : қорғалды 29.10.2003 / Қалиябану Махметовна Кертаева; Абай атын. Алматы ун-ті. – Алматы, 2003. – 48 б.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

С. Д. Аубакирова

Деонтологияның ғылым ретінде қалыптасуының ретроспективті анализі

С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

S. Aubakirova

Retrospective analysis of formation of deontology as a science

S. Toraihyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

Мақалада педагогикалық деонтологияның ғылым ретінде қалыптасуының тарихы қарастырылады.

The article discusses the history of the formation of pedagogical deontology as a science.

А. Б. Бакраденова, Ж. Қ. Жұбантаева

Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар

ПЕДАГОГ МАМАНДАРДЫ ДУАЛДЫ ОҚЫТУ ЖҮЙЕСІ АРҚЫЛЫ ДАЙЫНДАУ

Мақалада мектепке дейінгі мекемелер мен орта білім беру мектептеріне педагог мамандарды көптілділік жағдайында дуалды оқыту жүйесімен дайындау мәселелері қарастырылады.

Кілтті сөздер: білім беру жүйесі, кәсіби құзыреттілік, білікті маман, дуалды оқыту

«Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейін білім беруді дамыту тұжырымдамасы» білім беру жүйесіне үлкен жаңалық және салмақты жауапкершілік әкелгені белгілі. Онда «Мектепке дейінгі тәрбие мен білім беру – баланың жасын және өзіне тән ерекшеліктерін ескере отырып, оның толыққанды қалыптасуы үшін даму ортасын ұйымдастыратын үздіксіз білім берудің бастапқы деңгейін құру талабы алдымызда тұр» делінген. Осы тұжырымдамаға сәйкес мектепке дейінгі мекемелерде жүргізілетін оқу-тәрбие жұмыстарына үш тілді оқып-үйрену енгізіліп, балалардың интеллектуалды дамуына назар аударыла бастады.

Интеллектіні дамыту өзінен-өзі болмайды. Педагог ғалымдар бұл үдерісті «кішкентай домалақ қарды домалата отырып үлкен домалақ қар жасаумен салыстыруға болады», деп түсіндіреді. Бірақ, оны дұрыс жасау үшін, яғни домалақты аппақ, жұмсақ қардың үстімен еппен домалату керектігін ескерте отырып, ғалымдар балалардың оқу-тәрбиесіне мектепке дейінгі кезеңде және одан кейінгі бастауыштық оқытуда ерекше мән беруді көздейді. Балалық шақтағы бала білімі көлемді болумен қатар, тез, ширақ жинақталуы керек екендігін ескертеді. Тәрбиеленуші балалардың мектепалды даярлығын, яғни білімі жағынан толық қамтамасыз ету, балабақшада ұйымдастырылатын оқу-іс әрекетінде мектепке дейінгі және бастауыш білімнің оқыту бағдарламаларының өзара үйлесімділігін сақтау, мектеп жасына дейінгі баланың балабақшада және кейін мектепте талап етілетін тәрбиелік, нормалық қызметті жан-жақты меңгеруіне қажетті жағдайлар тудыру тәрбиешілер мен мұғалімдерге ортақ міндеттер болып табылады.

Әрине, бұл міндеттер бүлдіршін кезінен балабақшаға үзбей барып жүрген балаларды оқытып-тәрбиелеуде, оқуға барар алдында ұйымдастырылатын мектепалды топ балаларын оқыту-тәрбиелеу жұмыстарында өзара ықпалдастықта шешіліп жатады. Қазіргі заман талабына орай туындаған мәселе – балабақшадан бастап бүлдіршіндер мен оқушы балалардың шетел тіліне үйретілу мәселесі.

ҚР Білім және ғылым министрлігінің шешімімен біздің институттың мектепке дейінгі оқу және тәрбие мамандығы бойынша студенттерге шетел тілін тереңдеті оқыту арқылы, полиглот тәрбиешілер дайындау практикаға енгізіліп отыр. Ағылшын тілінде сөйлейтін мамандар даярлау 2010-11 оқу жылынан бастап филологтардың да құзырына ендірілген болатын.

Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу мамандарын, барлық тіл мамандарын жоғары құзыретті етіп дайындау – педагогикалық оқу орындарының ең басты мақсаты мен миссиясы. Осы миссияны толыққанды орындауға институттың стратегиялық жұмыс жоспарында орын берілген және тіл кафедраларының көптеген мүмкіндіктері баршылық.

Біздіңше, ерекше мүмкіндіктің бірі – педагогика институты тарапынан даярланып жатқан мамандықтарға дуалды білім беру жүйесін енгізу. Бұл жүйе бойынша болашақ мамандардың кәсіби құзіреттілігі теория мен практиканы бірлестіре жүзеге асыру арқылы жоғарылай бастады. «Дуальность» означает «двуединство, двойственность». Дуальное обучение, как показывает практика европейской системы образования, является продуктом тесного взаимодействия образовательных учреждений и работодателей по успешной профессиональной и социальной адаптации будущего специалиста.» деп көрсетілген энциклопедиялық сөздікте. Біздің мамандықтар жағдайында күнделікті берілетін теориялық білім мазмұнын балабақшадағы, мектептегі оқу-тәрбие үдерісімен практика жүзінде бекітіп қана қоймай, әр студенттің өздігінен іздене, шетел тілін коммуникативтік-қатысымдық әдіспен игеру деген сөз.

Дуалды оқыту жүйесі нәтижесінде жоғары оқу орнының мамандарын дайындау үдерісі балабақшалар мен лингвистикалық бағыттағы мектептердегі оқыту мен тәрбиелеу үдерісімен тығыз байланысқа түсіп, арадағы бағдарламалық, әдістемелік тіпті тәрбиелік қарама-қайшылықтар, келенсіздіктер жойылады. Осы жүйені жоғары оқу орындарына енгізу келесі мәселелерді екіжақты бірлікте толықтай шешуге де мүмкіншілік береді:

- дуалды жүйе бойынша оқытылатын тұлғаның қажетті біліктілік пен еңбек дағдыларына (шетел тілді мамандарға қатысты), кәсіби білімге ие болып еңбек нарығында сұраныс деңгейінің жоғарылуына;

- болашақ мамандарды дайындау деңгейінің жоғары оқу орындарында көтерілуіне;

- болашақ мамандардың әлеуметтік (шет тілінде дәріс беретін педагогке тән қиыншылықтарды шеше білуге) бейімделуге;

- мамандықты тереңірек ойланып тандауға, социализация, тапқырлық пен шығармашылыққа бейімдейтін біліктіліктің дамуына;

- балабақша мамандарының, мектеп мұғалімдері мен оқушыларының қызығушылығы мен сұранысына қарай әрбір мамандықта қажетті бағдарламалардың, элективті (икемді) курстардың, бағдарламалардың өзіндігіне;

- білім беру мекемелерінің жобаларды жүзеге асыру кезеңдерінде өзара әрекеттесу аясын кеңейтуге;

- дайындалған мамандардың кәсіби тұрғыда өзін өзі басқара білуіне;
- оқу мекемесінің (кафедралардың) тартымдылық беделінің артуына, студенттер контингентінің жоғарылауына;
- оқу орнын аяқтаған мамандарды одан әрі жұмысқа орналастыруға;
- білім беру мекемелерінің өзара бәсекелесуге қабілеттілігін жоғарылатуға.

Дуалды оқыту, яғни бірлесе оқытудан алынар қамал мол. Қашықтан оқыту, өзін өзі тани, іздене оқу өмірімізге етене еніп, оқушылардың, білімге ынтыққан әбір жастың өміріне еркін орныға бастағанда, институттағы білімді базалық мекемелерде, өндірісте күнделікті жалғастыра оқытудың тиімділігін заманның өзі-ақ дәлелдеп келеді. Облыс жұртшылығы осыны түсініп, жас жеткіншектерді тәрбиелейтін бастапқы сатыға – мектепке дейінгі мамандар-тәрбиешілер, әдіскерлер даярлайтын мамандықтарға, қазақ тілі мен әдебиеті мен шетел тіліне мұғалімдер даярлайтын мамандықтарға кешікпей келіп, өз балаларын бүгінгі Қазақстанға өте қажетті мамандықты меңгеруге ұмтылуда.

Әлемдік тәжірибеге қарағанда, білім берудің дуалды жүйесі мамандардың кәсіби дайындығын жоғарылатуға, болашақта білікті мамандар даярлап шығаруға ықпал етеді. Әр күні жүйелі түрде жинақтап отырған білімінің нәтижесін балабақшада тәжірибеде бекітіп отыратын студенттің тәрбиеші мамандығына біртіндеп бейімделуі қамтамасыз етіледі. Мамандыққа тән құзыреттілігі пайда болған, пайда болып қоймай, қалған жылдар бойы әбден беки түскен болашақ маман білікті маман біздерден дайындалып шығатындығына біршама мүмкіндіктер жасалуда.

Павлодар мемлекеттік педагогика институты – облысымызда мектепке дейінгі жоғары білімді мамандар даярлайтын жалғыз оқу орны. Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу бойынша ғылыми тұжырымдар шығарып, салықалы үлес қосып жүрген ғалымдарымыз қаншама. Биылғы жылы атап өтерлік жетістігіміз кафедра мамандықтарына оңтүстік Қызылорда, Жамбыл, Шымкент облыстарынан «Серпін» бағдарламасы бойынша жүздеген мемлекеттік гранттардың бөлінуі. «Мектепке дейінгі оқыту және тәрбиелеу», «Бастауыш оқыту педагогикасы мен әдістемесі» және ана тілімен ағылшын тіліне қатарынан даярланатын «Қазақ тілі мен әдебиеті» мамандықтары бойынша үштұғырлы (қазақ, орыс, ағылшын) тілді мамандар дайындау ісі де тәжірибеге енгізілуде.

Қазақстан Республикасы Президентінің 2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа онжылдық – жаңа экономикалық өрлеу, Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» атты Қазақстан халқына жолдауында: балаларды мектепке дейінгі тәрбиемен және оқытумен қамтамасыз ету жөніндегі 2010-2014 жылдарға арналған «Балапан» бағдарламасы қабылданып, оның басты міндеттерінің бірі ретінде мектепке дейінгі ұйымдарды білікті кадрлармен толық қамтамасыз етуді және олардың біліктілігін тұрақты түрде арттыруды жүзеге асыру, – деп нақты көрсетілген [1].

Заманауи жаңа технологияларды қолданып жатқан көптеген мектепке дейінгі мекемелер мен политілді мектептер біздерден кәсіби құзыреттілігі қалыптасқан

мамандар дайындауға сұраныс беруі – заңдылық. Павлодар мемлекеттік педагогикалық институттың 2020-шы жылға дейінгі даму стратегиясында: маман дайындауда білім сапасына қол жеткізу халықаралық стандарт пен оның талаптарына сәйкестендірілетіні көрсетілген. Халықаралық білім кеңістігіне кірігу үшін ұлттық білім беру бағдарламаларын әлемнің алдыңғы қатарлы жоғары оқу орындарының бағдарламаларымен үйлестіру жүзеге асырылуда [2].

Институт қабырғасынан теориялық біліммен мемлекеттік стандарт талабына сай жасалған оқу бағдарламасы негізінде қаруланатын студент болашақта теориялық білімін базалық балабақша топтарында, бастауыш және орта білім беретін мектеп қабырғасында шындай алатын болады. Оған дәлел бүгінгі қоғам сұранысына жауап беру мақсатында институт студенттерінің 2012-2013 оқу жылының бастап, 5B010100 – «Мектепке ейінгі оқыту мен тәрбиелеу» (бакалавриат) және 5B012100 – «Қазақ тілінде оқытпайтын мектептердегі қазақ тілі мен әдебиеті» (бакалавриат) мамандықтарына шетел тілінде дайындық жүргізілуіне орай ерекше ынтамен оқып жатқандықтары. Дуалды оқыту әдісі осы орайда өте тиімді болуда, өйткені аптаның бір күні немесе оқу үдерісін ұйымдастыру бөлімімен келісім негізінде сабақ кестесін теория мен практиканы кезектестіре, үйлесімді құру арқылы студенттер өздерінің қай тілде болсын педагогтік құзыреттерін игере түсуде. Дуалды оқыту элементтерінің тұрақтана бастауы балабақша тәрбиешісі, әдіскері болуға машықтану үшін 1-курста «Кіші топтарда оқу-тәрбие жұмыстарымен танысу», 2, 3-курстарда «Танымдық-оқу және оқу-зерттеушілік», 4-курста өткізілетін өндірістік және дипломалды тәжірибешілік кезеңдерінде айқын көрініс беріп отыр. Төменгі курстарда институтқа жақын орналасқан мектепке дейінгі мекемелерде ұйымдастырылса, ал дипломалды тәжірибешілік оқу-тәрбие ісін үш тілде жүргізетін қалалық 121-ші гимназия-балабақша мен студенттерінің таңдаған тақырыптарына ыңғайлы түрлі ғылыми зерттеу алаңдары бар балабақшаларда өткізу тиімді болуда. Таңдаулы пәндер компоненті бойынша кейбір әдістемелік пәндерді балабақшада өткізуге мүмкіндік тудырылуда.

Мектепке дейінгі тәрбие мен білім беруде баланың (тәрбиеленушілердің) бойына тәрбие нәрін себетін тұлға – тәрбиеші мен мұғалім. Олардың жоғары оқу орнының әр курсқа арналған білім беру бағдарламаларын кейін барып қызметке тұратын орындарда іс-тәжірибемен байланыстыра игеруі болашақта алатын мамандығына деген жауапкершілігін арттырумен қатар, іскерлік дағдыларын, кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға ықпал етеді [4]. Яғни, балаларды тәрбиелеу, дамыту, білім беру мәселесінде балабақшада балаларға да, болашақ тәрбиешілерге де тиімді жағдайлар жасау, мектепте ағылшын тілін тереңдете оқытын балалар мен әлі де тәлімгер педагогтардың өзара қарым-қатынастарының қалыптасуын жақсарту – бүгінде дуалды оқыту жүйесі элементтерімен орнығып келе жатқан игілікті іс. Институттың стратегиялық бағдарламасында осы мәселеге байланысты жалпы мұғалімнің

(тәрбиешілердің) кәсіби құзыреттілігінің теориялық-әдістемелік негіздері ашық көрсетіліп, болашақ мұғалімдерді (тәрбиешіні) даярлау мәселесінде студенттердің кәсіби қабілетін қалыптастыруды дуалды жүйеге шектестіру бойынша тиісті дәрежеде жүзеге асыру көзделген. Ендігі уақытта дуалды оқыту жүйесінде ғылыми негізде орындалатын істерге көңіл бөліп, жоғары оқу орны әлеуетін өндіріс-оқыту мекемелеріндегі үзіліссіз жүзеге асып келе жатқан аумақты жаңалықтармен тығыз байланыста көтере алуымыз қажет.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 **Назарбаев, Н. Ә.** 2010 жылғы 29 қаңтардағы «Жаңа он жылдық – Жаңа экономикалық өрлеу, Қазақстанның жаңа мүмкіндіктері» Жолдауы. – Астана, 2010.

2 Павлодар мемлекеттік педагогикалық институтының 2020-шы жылға дейінгі стратегиялық даму жоспары. – Павлодар, 2015.

3 **Зимняя, И. А.** Компетентностный подход в образовании. Проблемы качества образования. – М., 2004. – С. 34-38.

4 **Карасаева, Х. О.** Дуальное обучение в практике образовательных учреждений Казахстана. – Актауский колледж «Кайнар», 2013.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

A. B. Bakradenova, Zh. K. Zhubantayeva

Подготовка педагогических специалистов через дуальное обучение

Павлодарский государственный педагогический институт, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

A. B. Bakradenova, Zh. K. Zhubantayeva

Training of pedagogical experts through dual teaching

Pavlodar State Pedagogical Institute, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

В статье рассматриваются вопросы подготовки педагогических специальностей дошкольных учреждений и общеобразовательных школ через системы дуального образования в условиях полиязычия.

The article discusses the issues of preparation of pedagogical skills of preschool institutions and secondary schools through a dual system of education in polylinguism.

ӨОЖ 37.091.313:811.512.122

Д. Д. Бисмильдина

ф.ғ.к., доцент, Қазақ инженерлік-техникалық академиясы, Астана қ.

«ПРАКТИКАЛЫҚ ҚАЗАҚ ТІЛІ» ПӘНІНЕН СТУДЕНТТІҢ ӨЗІНДІК ЖҰМЫСЫ (СӨЖ) ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Бұл мақалада автор тақырыбында студенттердің өзіндік жұмысын ұйымдастыру сипаттамалары (СӨЖ) талдау «Практикалық қазақ тілі».

Кілтті сөздер: студенттің өзіндік жұмысы, практикалық қазақ тілі, білім, білік, дағды, іскерлік.

Білім дегеніміз – күш, күш дегеніміз – білім. Білім мақсат емес, ол – қару. Ғалым Ж. Б. Қоянбаевтың тілімен айтсақ: «Білім беру дегеніміз – бұл адам баласын білім байлығымен қаруландыру, оны өз бетімен білім алуға, іскерлік пен дағдыны игеруге даярлау» [1, 203].

Білім алушыға тілді тереңірек меңгерту, оларды білім байлығымен қаруландыру семинар сабақтарымен бірге студенттің оқытушымен біге жұмысы (СОБЖ) сағаттарында жүзеге асырылады. Ал білім алушыны өз бетімен білім алуға, іскерлік пен дағдыны игеруге даярлау СӨЖ (студенттің өзіндік жұмысы) арқылы орындалады.

Өзіндік жұмысы – оқу-танымдық әрекеттің ерекше түрі. Жоғары оқу орындарының орыс бөлімі студенттеріне қазақ тілінен аудиториялық сабақтан тыс өз бетінше орындауға берілген жұмыстың әр тапсырмасын орындауға пәннің оқу бағдарламасына сәйкес 3 сағат бөлінген. Оны орындау барысында оқытушы тек кеңес беруші, бағыттаушы қызметін атқарады. Себебі өнегелі ұстаз «өзім бол» демейді, «өзің бол» дейді. Әр ізденістің өз олжасы бар, ол алдымен ізбасарлыққа, содан соң ізашарлыққа үйретеді.

Өзіндік жұмыс студенттің өз біліміне деген жауапкершілігін арттырып, өз білімінің траекториясын анықтауға және қолданатын білім әдістерін таңдауға баулиды.

«Ана тілі мен ана тілі әдебиетін әрбір жас буынға екі алуан жолмен жақын етіп білдіру бар. Бұның сара жолы – мектеп арқылы оқытып білу, екіншісі, ұзақ болса да кейде өнімді, қонымды болатын, әр адамның өздігінен оқу-іздену арқылы сол ана тілі әдебиетін баурай білу бар», – дейді М. О. Әуезов. Осыған орай, СӨЖ-дің мақсаты – тіл үйренушінің өздігімен білімін толықтыра, жетілдіре отырып, жаңа түсінік пен білім алу; өзекті тақырып төңірегінде шешім қабылдай алуы және қиын мәселелерді шешуі болып табылады.

СӨЖ семестр бойы пәнді жүйелі түрде меңгеруді, игерілген білім, білік, дағды, түсінік пен құзыреттілікті бекітуді, семинар сабақтарына жан-жақты дайындалуды қамтамасыз етіп, өздігімен үйрену дағдыларын қалыптастырады. Білім – бүкіл оқығандарыңның ұмытылып қалғанда бойыңда сақталатыны. Ал сақталып қалатындар – әдет, сенім, бағыт, дағды, қабілет. Бар байлық – баста, бар кедейлік – баста.

СӨЖ тақырыптары семинар сабақтарының және СОБЖ тақырыптарымен сәйкес келеді. Бұл өз кезегінде студентке жүйелі білім алып, өтілген тақырыпты бекітуге көмектеседі. СӨЖ тақырыптары пәннің типтік бағдарламасынан алынған [2]. Осыған орай СӨЖ тақырыптары бойынша реферат, эссе, шағын шығарма жазу, ауызша және жазбаша ой толғау, мәтінді конспектілеу, мазмұнын айту, сипаттама беру, суреттеу, слайд-шоу жасау, презентация әзірлеу тапсырмалары беріледі. Мұндай тапсырмаларды жоғары деңгейде орындай алу – өнер. Ал өнер – мінсең ат, ұшсаң – қанат, ішсең – тамақ, кисең – жаннат. Өнерсіз жан – өнегесіз. «Тегінде, адам баласы адамнан ақыл, ғылым, өнер, ар, мінез деген нәрселермен озады. Онан басқа нәрсеменен оздым ғой демектің бәрі – ақымақшылық» [3, 18].

Әрине, мұндай тапсырмаларды орындау кез келген студенттің қолынан келе бермейді. Дегенмен ой елегінен өткізіп, зерделеп зерттесе, бәрі де түсінікті-ақ болар. «Адамның көңілі шын мейірленсе, ғылым-білімнің өзі де мейірленіп, қолға тез түседі. Шала мейір шалалықты білдіреді», – дейді дана Абай [3, 32].

СӨЖ кейде сәтті шығып, кейде сәтсіз орындалуы мүмкін. Дегенмен тәжірибе осылайша жинақталады. Мұндайда студенттер Жан Жак Руссоның: «Қиналып, сүрінген жерінді өзімнің бақытсыздығым деп санама, бәлкім, сенің шын бақытың осы жерден басталатын шығар. Сондықтан оны өзімді бақытқа апарар жол деп сана», – деген есті сөзін ескеріп жүргені абзал.

Жоғарыда көрсетілген тапсырма түрлері қазіргі кезде білімді толық игеру үшін қойылатын талаптарды түгелдей қамтиды, яғни «білімнің толықтығы; білімнің жүйелілігі, үйлесімділігі, қисынды бірізділігі; білімнің ұғымдылығы – оқушының өз бетінше ізденуіне жол ашу; білімнің әрекеттілігі – жаңа білім алу үшін бұрынғы білімді шеберлікпен пайдалану мүмкіндігін жасау» сияқты ғылым негіздерін, іскерлікті, дағдыны игерген жоғары білімді адамды даярлауға бағытталады [1, 204].

Мұндай жазбаша жұмыстарды орындау ерекшелігі, тәртібі, сондай-ақ СӨЖ-ді сауатты ресімдеуге және мінбеде сөйлеу, тақта алдында жауап беру барысында қойылатын талаптар пәннің оқу-әдістемелік кешенінде (ПОӘК) толық көрсетілген, онда СӨЖ тапсырмаларын орындау бойынша әдістемелік нұсқаулық берілген.

Студенттің өзіндік жұмысы (СӨЖ) – нәтижеге бағдарланған жұмыс. Студент өзіндік жұмыс тапсырмаларын орындаудың нәтижесінде алған білімді дұрыс қолдана білуге үйренеді. «Ғылымды көбінесе біліммен шатастырады.

Бұл – ағаттық. Ғылым дегеніміз білім ғана емес, сонымен бірге саналылық та, яғни сол алған білімді дұрыс қолдана білу», – дейді В.О. Ключевский.

Кредиттік технология бойынша оқыту жүйесіндегі СӨЖ – өз кезегінде дәстүрлі оқыту жүйесіндегі сабақ кезеңдерінің бірі болып табылатын үй жұмысы, үйге тапсырма тәрізді. СӨЖ арқылы да білім алушының дербес қасиеті және қабілеті байқалады, олардың жауапкершілік сезімі тәрбиеленеді. Үй тапсырмасы секілді СӨЖ де білімді, іскерлікті және дағдыны бекіту үшін пайдаланылады.

Кредиттік технология бойынша оқыту жүйесінде СӨЖ бар болғандықтан, өз тәжірибемде аудиториялық (практикалық сабақтар, СОБЖ (студенттің оқытушымен бірге жұмысы) сабақтардың соңында студентке үйде орындауға тапсырма берілмейді. Себебі үй тапсырмасы, СӨЖ тапсырмасы – барлығы 1-курс студентіне өте ауыр болады. Сондықтан олардың, бір жағынан, денсаулығын сақтау керек, екіншіден, жұмыс қабілетін арттыру үшін және сабаққа деген қызығушылығын жоғалтып алмау керек.

Сөз соңында, педагогикалық тәжірибемде жүзеге асырылған СӨЖ тақырыбы мен тапсырмаларын ұсынамын:

СӨЖ тақырыбы	СӨЖ тапсырмасы
Отбасы және ұлттық құндылықтар мен дәстүрлер	Мәтінді мазмұндаңыз. Өз отбасыңызда қалыптасқан ұлттық құндылықтар мен дәстүрлер туралы әңгімеленіңіз.
Қазақстан Республикасы отбасын әлеуметтік қорғау жүйесі	Реферат әзірлеңіз.
Тұрғын үй дизайны	Өздеріңіз тұратын үйдің дизайнын жазбаша суреттеңіз.
Замандас келбеті	э.ғ.д., проф. Мырзагелді Кемелдің «Өзіме сабақ» кітабында берілген «Әбіш Кекілбаев: кісілік келбеті» тақырыбындағы (419-446-беттерде) мәтінді мұқият оқыңыз, мазмұндаңыз (Кемел М. Өзіме сабақ. – Астана: Азамат, 2004. – 448 бет).
Студенттің бос уақыты	Сабақтан кейінгі бос уақыттарыңызды қалай өткізесіздер? Уақытты тиімді пайдаланасыздар ма? Осы туралы жазбаша баяндаңыздар.
Тазалық – денсаулық кепілі	Жазбаша ой толғаңыз.
Қазақстан – көп ұлтты мемлекет	Эссе жазыңыз.
Театр мен кино өнерінің жампозы.	1. Мәтінді мазмұндаңыз. 2. Қасым Жәкібаевтың портретін сөзбен суреттеңіз.
Ұлттық байлық пен ұлттық құндылықтар	Слайд-шоу жасаныз.

Шәкәрім өлеңдеріндегі имандылық концепциясы	Студенттердің ғылыми-практикалық конференциясына осы тақырып бойынша ғылыми-зерттеу жұмысын әзірлеңіз.
О. Бөкей шығармаларындағы табиғат сұлулығы	Студенттердің ғылыми-практикалық конференциясына осы тақырып бойынша ғылыми-зерттеу жұмысын әзірлеңіз.
Қызыл кітап	Мәтінді конспектілеңіз.
Қазақстанның тарихи орындары	Презентация жасаңыз.
Ұлттық кадрлар – мемлекеттің негізі	Шағын шығарма жазыңыз.
Ел үміті – қоғам қайраткері	Баяндама жасаңыз.
Жастар және қоғамдық ұйымдар	Сараптамалық талдау жұмысын жүргізіңіз.
Қазақстан – әлемдік кеңістікте	Реферат әзірлеңіз.
Кредиттік оқыту жүйесіндегі артықшылықтар	Презентация әзірлеңіз.
Қазақстандықтардың ғылыми жаңалықтары	Өз кәсіби салаңыз бойынша қазақстандық мамандардың ғылыми жаңалықтары туралы хабарлама әзірлеңіз.
Қазақстан Республикасындағы Тіл туралы 1997 жылғы 11 шілдедегі № 151-і Қазақстан Республикасының Заңы	1. Осы заңда пайдаланылатын негізгі ұғымдарды меңгеріңіз. 2. Конспектілеңіз және оның толық мәтінін ауызша мазмұндаңыз.
Сақтықта қорлық жоқ!	Эссе жазыңыз.
Экономикалық құқықтар	Слайд-шоу жасаңыз.
Ұлық адам – қызық адам	Ауызша ой толғаңыз.
Халықаралық бизнес тілі	Халықаралық деңгейдегі өз жеке ісіңіздің бизнес-жоспарын жасаңыз, оның ұлттық бренд болатындай ерекшеліктерін көрсетіңіз.
Орта ғасыр ойшылдары	Төменде берілген тақырыптардың біріне реферат әзірлеңіз және ауызша баяндаңыз: – Жүсіп Баласағұндың өмірі мен шығармашылығы; – Жүсіп Баласағұни және «Құдадғу білік» дастаны; – Махмұт Қашғаридың өмірі мен шығармашылығы; – Махмұт Қашғари және «Диуани лұғат ат-түрік» еңбегі.
Нобель сыйлығының лауреаттары	Нобель сыйлығына ие болып, лауреат атанған бірегей тұлғалардың өз қалауыңызбен біреуінің өмірі мен ашқан ғылыми жаңалықтары бойынша баяндама жасаңыз.

Тәуелсіз елдің өнерпаздары	Ауызша ой толғаңыз.
Ғасырлық тұлға	Эссе жазыңыз.
Бизнес пен байлық.	э.ғ.д., проф. Мырзагелді Кемелдің «Өзіме сабақ» атты кітабындағы «Бизнес пен байлық» тақырыбындағы (406-417-беттерде) мәтінді мұқият оқыңыз, мазмұндаңыз (Кемел М. Өзіме сабақ. – Астана: Азамат, 2004. – 448 б.).
Әлемдік бәсеке және ұлттық мүдде	Шағын шығарма жазыңыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 Қоянбаев, Ж. Б., Қоянбаев, Р. М. Педагогика. – Астана, 1998. – 180 б.
- 2 Салқынбай, А. Б., Иманқұлова, С. М. Типтік оқу бағдарламасы. «Қазақ тілі»: жоғары оқу орындарының орыс бөлімі студенттеріне арналған. – Алматы: Қазақ университеті, 2012. – 22 б.
- 3 Абай. Қара сөздер. Поэмалар. – Алматы: Ел, 1992.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Д. Д. Бисмильдина

Особенности самостоятельной работы студента (СРС) по предмету «Практический казахский язык»

Казахская инженерно-техническая академия, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

D. D. Bismildina

Features of independent work of students on the subject of «Practical Kazakh language»

Kazakh technical academy, Astana.

Material received on 07.09.15.

В настоящей статье автор анализирует особенности организации самостоятельной работы студента (СРС) по предмету «Практический казахский язык».

In the article the author analyses the features of organization of independent work of students (IWS) on the subject «Practical Kazakh Language».

Z. S. Bekzhigitova¹, A. M. Bakenova¹, K. A. Alzahrani²

¹masters of Educational Sciences, E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda, Republic of Kazakhstan, ²master of Education in Curriculum and Instructions, Saint Louis University, Saint Louis, USA

PSYCHOLOGY OF STUDYING FOREIGN LANGUAGE IN THE NON-LINGUISTIC SPECIALTIES OF THE UNIVERSITY

Current article investigates psychological features which have to be considered when foreign languages are studied on the non-linguistic specialties.

Key words: psychology, methodic of foreign language teaching, individual, individual abilities, motivation, comprehension, organization, non-linguistic specialties, higher education.

In the new conditions of the development of modern society, knowledge of foreign language and its skilled application becomes a mandatory component required for the practical and intellectual activity of an individual. However, it is well-known that mastering foreign language means learning how to think in that language. When learning foreign language, as known, a series of aspects exists, such as psychological, socio-cultural. We are considering psychological aspects.

Methodic of teaching foreign languages is not unilateral, it is associated with a set of sciences including philosophy, physiology, linguistics, pedagogics and it is based on the set of established regularities. «In no other methodic», – as G. E. Vedel mentions, – «there are more controversies and contradictions as in language teaching methodic». Foreign language does require systematic everyday work. Student has to know what he is working for and to have a clearly set aim in learning foreign language. Due to that, primary aspect of studying a foreign language in the university is motivation. Managing motivation for learning foreign language is one of the central issues of teaching methodic. Motivation is the general name for the processes, methods, student incitement towards productive cognitive activity. Learning and correct application of acting motives, directing development of an individual and its movement in the right direction is a heart of pedagogic process.

Search for the ways of problem solving regarding motivation for education is possible in terms of psychological research in current field, where psychological basis of motivation is investigated. According to I. A. Zimnyaya, «motivation is what explains the character of given speech action, while

communicative intention expresses the communicative aim followed by the speaker when planning one or another form of influence on the audience».

Multiple experiments have shown that in the course of one academic year an attitude of students towards various speech activities in the foreign language can swiftly change into negative or positive direction. Positive setting for the studying foreign language allows improving results in speaking activities. Besides that, for optimal organization of speech-cognitive activity it is necessary to know motivation types. «Educational motivation can be determined by the external (deeply personal) motives and internal motives» [3, 5]. External motives are not associated with the content of teaching material: Motive of obligation, responsibilities (wide social motives), motive of grade, personal well-being (narrow social motives), absence of the will to study (negative motives). Internal motives on the other hand are associated with the content of teaching material: cognitive activity motives, interest in educational content (cognitive motives), motives for mastering general means of action, determination of the cause-effect relationships in studied teaching material (educational-cognitive motives). As stated by G. V. Rogovaya, interest towards the process of foreign language learning is based on the internal motives which are emerged from the foreign language activity itself. Therefore, in order to preserve interest towards the subject, foreign language teacher has to develop internal motives in the students non-linguistics specialties. In this case the key and determining parameters are those which are characteristic for the given individual: personal experiences, context of activity interests and propensities, emotions and senses, world view social status. This allows inducing genuine motivation in students of non-linguistics specialties. In this case «it is not stimulation that works, rather and internal incentive; motivation turns out to be a direct outcome of the educational method, not introduced into education externally, not inflicted». A series of tasks arise in front of the teacher, these tasks are based on the use of interpersonal relationships and creation of the emotional well-being, which intern causes increased effectiveness of foreign language teaching.

This motivation is a complex phenomenon, the content of education has to include a complex of means for its sustainability. In general structure of motivation, dominating motive is the one which determines educational activity and formation of attitudes towards it. This is cognitive motive because it is based on the constant aspiration to learning; also there is a link with informative and organizational sides of the educational activity itself. In the process of educational activity, appearing private motives which manage setting, accepting and solving separate tasks which are crucial for achieving set aims of foreign language speaking, start to emerge. Cognitive motives for learning foreign language are differentiated in the following way: interest towards foreign language itself contributes towards formation of motives for the analysis of linguistic phenomena, foreign language lessons of various form and content, development of linguistic thinking; ability to use to foreign language as a tool for the information exchange, acquiring knowledge with its help, investigation

of culture, history, development and activity of the country's where the language of interest is spoken, development of the general knowledge forms the motive for the attitude towards the foreign language as a necessary tool for investigative activity.

Motivational aspect has a determining meaning which also activates all sorts of psychological processes – thinking, comprehension, understanding and acquiring foreign language material. For this it is necessary to increase motivational levels, contributing towards the development of the cognitive and intellectual activity among students of non-linguistic specialties in universities, aiming to increase an effectiveness of the educational process as an outcome. Psychological and physical anxieties (demands), deliberate internal and external needs (motives) create the meaningfulness; therefore, stimulating cognitive activity, thinking, and lead towards the desire to study more and learn how to think in foreign language. Owing to this situation, personal demands are satisfied and positive settings for the learning foreign language are created. This way, motives, interests, situations, settings are interconnected, they form a unity. Since learning foreign language occurs through the means of communication, it turns out to be an especially personal process, in which exchange of ideas is performed, character features are passed on. Therefore, in communicative teaching considering individual qualities of the students of non-linguistic specialties has a primary meaning. Without considering mentioned factors, speaking actions of students of the non-linguistics university majors are being torn apart from their real senses, thoughts, interests; in other words, a source feeding speaking activity is lost.

Next aspects are such psychological features as: memory, attention, comprehension, active thinking, and personal experience. Successful methodic will be organized if all the mentioned features are considered.

It is known that the attention gets activated if the interest in language exists. Interest is based psychologically on the understanding of the teaching material and is characterized by the positive emotional attitude towards it. This is why those teachers are right, who take efforts for students to be interested in both, teaching material and the lessons themselves.

In the psychology of teaching foreign language a large significance is given to the sensibility of emotions and individual features of comprehension. It was proven that students with the low level of functioning of hearing senses experience serious hardships in acquiring spoken foreign language skills. Analogous difficulties appear among students with inefficient plasticity of articulate apparatus [4, 5]. One of the psychological regularities of comprehension tells us that comprehended information is always processed by an individual from the point of view based on his personal experience. Comprehension's dependence on the previous experience is named apperception. The teacher has to skillfully link a new material with already taught one this way achieving effective comprehension in order to provide a proper understanding of further information [5, 3]. Effective comprehension of teaching material requires a memory tension of the students (operative, auditory,

logical and mechanical). Psychologists have determined that comprehended-logical memorization of anything in a significant amount outstands mechanical. This means that the foreign language has to be actively comprehended through the speaking activities of students with a preliminary knowledge of one or other linguistic aspects.

Therefore, methodic of teaching foreign language for the students of non-linguistic specialties in university are based not only the teaching of one or another linguistic material itself, but also on the psychological aspects of foreign language learning. Specifics of learning foreign language requires from student such contributions as spending sufficient time for comprehension of the linguistic material, ability to organize his activity. Therefore, during teaching it is necessary to consider individually-psychological aspects.

LIST OF REFERENCES

- 1 **Vedel, G. E.** Из истории методов преподавания иностранных языков. Voronezh, Voronezh publishing house of Voronezh university, 1975 – P. 56.
- 2 **Zimnyaya, I. A.** Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. – М. : Prosvesheniye, 1978.
- 3 **Kinyakin, O. N. et al.** Мозг на 100 %. Интеллект. Память. Креатив. Интуиция. – М. : Эксмо, 2010. – P. 848.
- 4 **Kuteinikov, A. N.** Психологические факторы обучаемости студентов иностранному языку, 2002.
- 5 **Tomakhin, G. D.** Лингвострановедение. Что это такое? // ИЯШ. – 1996.

Material received on 07.09.15.

З. С. Бекжигитова¹, А. М. Бакенова¹, К. А. Альзахрани²

Университеттің тілдік емес мамандықтарында шетел тілін оқытудың психологиясы

¹Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ., ҚР;
²Сент-Луис университеті, Сент-Луис қ., АҚШ.
 Материал 07.09.15 баспаға түсті.

З. С. Бекжигитова¹, А. М. Бакенова¹, К. А. Альзахрани²

Психология изучения иностранных языков на неязыковых специальностях университета

¹Карагандинский университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда, РК;
²Сент-Луисский университет, г. Сент-Луис, США.
 Материал поступил в редакцию 07.09.15.

ескерілуге тиісті психологиялық ерекшеліктер қарастырылады.

В данной статье рассматриваются психологические особенности, которые должны учитываться при изучении иностранного языка на неязыковых специальностях.

ӘОЖ 37.013

С. Ж. Ергалиева¹, Б. К. Жұмабекова²

¹п.ғ.магистрі, оқытушы, ²ф.ғ.к, доценті, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

ШЕТЕЛ ТІЛІ САБАҒЫНДА МАҚАЛ-МӘТЕЛДЕРДІ ҚОЛДАНУ АРҚЫЛЫ СТУДЕНТТЕРДІҢ ТОЛЕРАНТТЫҚ ҚАРЫМ-ҚАТЫНАСТАРЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУ

Аталған мақалада шетел тілі сабағында мақал-мәтелдер арқылы студенттердің толеранттық қарым-қатынастарын, көзқарастарын қалыптастыру бағытында материалдар жиналып сараланды, мағыналық түрлерге жіктелді.

Кілтті сөздер: мақал-мәтел, толеранттық, қарым-қатынас, шетел тілі, студенттер.

Жаһандану мәселелері мен лаңкестікке қарсы күрес әлемді алаңдатып отырған қазіргі уақытта діни келісім мен толеранттық жайлы сөз қозғау өзекті тақырыптардың бірі болып табылады. Дүниежүзіндегі ешбір ел, ешбір халық аталған проблемадан ада емес. Қазақстан жерінде көптеген ұлт өкілдері тұратыны белгілі. Бұл ретте біздің елімізді мәдениеттер мен өркениеттердің тоғысқан жері деп қараған орынды. Ел-жұрттың тонның ішкі бауындай өзара араласуы ішкі аумақта ғана емес, шекаралас жатқан аймақтарда да байқалады. Бұл Қазақстанның толерантты мемлекет екендігінің дәлелі.

Толеранттық сөзі латын тілінде – *tolerantia*; ағылшын тілінде – *tolerantion*; неміс тілінде – *toleranze*; француз тілінде – *tolerance* «шыдамдылық» деген мағынаны білдіреді. Толеранттық – кез келген ұлттың тіліне, дініне, көзқарастарына түсінушілікпен қарау деген ұғымда қолданылады. М. П. Мчедлов «Толерантность» атты еңбегінде: «Проблема толерантности может быть рассмотрена с разных позиций: и как этико-философская норма, и как принцип взаимоотношений между последователями разных идеологических концепций, убеждений и верований, и как метод социально-

политических решений и действий, и как важная черта воспитания подрастающего поколения, и как обязательное условие любого социального-светского или конфессионального – служения...», – деп жазған [1, б. 75]. Осыған орай, «баланы жастан» деген халық даналығында айтылғанындай, толеранттық тәрбиені балабақшадан, білім ордаларынан бастау қажет. Ол, әрине, толерантты мұғалімдердің, психологтердің, тәрбиешілердің міндеті. Олар білім беру мен тәрбие үрдісінде оқушыларды ұлттық, адамгершілік, патриоттық бағытта тәрбиелеулері тиіс. Яғни өз жерін, тілін, дінін, дәстүрін ғана біліп, оны қадірлеумен шектеліп қалмай, басқа ұлт өкілдерінің мәдениетіне де көңіл бөлулері керек.

Отанымыздың тыныштығы мен қауіпсіздігін сақтау толеранттық тәрбиенің басты мақсаттарының бірі болып табылмақ. Бұл мақсатты жүзеге асыру тек бір адамның қолынан келмейді, барлығымыз жұмыла кіріскенде ғана іске асатыны белгілі. Ол үшін қай сала, пән мұғалімі болмасын толеранттық мәселені негізге ала отырып оқыту, тәрбиелеу қажет. Әсіресе дінтану, тарих, әдебиет, қазақ тілі, орыс тілі, шетел тілі т.б. пәндердің мұғалімдері оқушыларды мәдениеттілікке, әр ұлттың салт-дәстүрі мен тарихын білуге, көп тілді меңгеруге шақыру арқылы толерантты тұлғаны тәрбиелейді. Мәселен, шет тілі мұғалімдері сабақта мәдениетаралық диалогтер, елтанымдық мәтіндер, шетел әдебиеттері мен тарихи оқиғаларды қолдану арқылы оқушылардың бойында өзара түсінушілікті, сыйластықты, шыдамдылықты қалыптастырады.

Тіл – адам жанының айнасы. Оның болмысы, мінез-құлқы, қарым-қатынасы, мәдениеті, санасы мен шыққан тегі тілде көрініс табады. Онда ата-бабамыздан келе жатқан мәдени, әдеби және тарихи мұрамыз сақталып келеді. Сол бай қазыналарымыздың ішінде мақал-мәтелдер мен накыл сөздердің алатын орны ерекше.

Халық даналығының қазына-байлығы саналатын мақал-мәтелдер – тіл арқылы адамзат қауымының асыл арманын, ақыл-парасатын, өмірлік тәжірбиесін, дүниетанымын ұрпағына ғибрат етіп ұсыну әрекеті нәтижесінде туындап, қалыптасқан рухани құбылыс. Ол халықтың дүниені түсінуінен хабар беретін қойма, ғаламның тілдік бейнесі ретінде ұлттық эстетикалық таным-талғамын, шаруашылық кәсібін, мінез-құлық, ырым-нанымын, ұлттық рухты тек тілде ғана жан-жақты танытушы, таным бөйтерегі. Мақал-мәтелдерді даналардан қалған аталар сөзі десе де болады.

Бұл – ұлт даналығын араға талай ғасырлар салып, бүгінгі ұрпаққа накыш-баяуын солғындатпай, мән-мағынасын бөсеңдетпей, көркемдігі мен бейнелілігін жоғалтпай, тұтас жеткізіп отырған ана тіліміздің күдіретті күші. Солай болғандықтан, мақал-мәтелдер бізге етене жақын әрі түсінікті, мақал-мәтелдерден біз өмірді танимыз, дұрыс бағыт-бағдар аламыз.

Мақал-мәтелдер айтылатын ойдың бағытына қарай тоқсан ауыз сөздің тобықтай түйінін білдіріп, тыңдаушысына терең ой салады, әсер етеді, зор талғаммен өз орнында қолданылады. Мақал-мәтелдер ғасырлар бойы екшеленген, қырланған, алуан мазмұнды сан тақырыпты болумен қатар, адам өмірінде, тұрмыс-тіршілікте, қоғамдық жағдайларда кездесетін әртүрлі құбылыстарға, тарихи мәні бар оқиғаларға берілген даналық баға, тұжырымды түйін есебінде қолданылады [2, б. 38].

Осыған орай, баяндамада ағылшын тілі сабағында мақал-мәтелдер арқылы оқушылардың толеранттық қарым-қатынастарын, көзқарастарын қалыптастыру бағытында материалдар жиналып сараланды, мағыналық түрлерге жіктелді. Сонымен қатар олар ана тілінде қолданылатын нұсқаларымен салыстырылып сипатталды.

1. «Шыдамдылық – жолдас, шыдамсыздық – болмас» деген қазақ халқы шыдамды, төзімді қасиеттерін жағымды жаққа жатқызып, қез келген қиындыққа төзе білуге тәрбиелейді. Ал басқа халықтарда ол мынадай түрде беріледі:

1. Different fields, different grasshoppers; different seas, different fish. (Indonesian proverb). Байқағанымыздай, индонезия халқы әр нәрсе, адам, ел бір-біріне ұқсамайтынын, яғни әр елдің өзіне тән салт-дәстүрі, әдет-ғұрыптары, тілі, діні, мәдениеті бар екенін келтірген.

2. There is no love without forgiveness and there is no forgiveness without love. «Кешірімсіз махаббат болмас, махаббатсыз кешірім бомас» деп бұл мақал кешірімді болуға шақырады.

3. If there is light in the soul, there will be beauty in the person. If there is beauty in the person, there will be harmony in the house. If there is harmony in the house, there will be order in the nation. If there is order in the nation, there will be peace in the world. (Chinese's proverb). Қытай халқы «Егер жаның жарық болса, адамның көркі келеді; егер адамның көркі келсе, үйге жақсылық ұялайды; егер үйге жақсылық ұяласа, әлемде бейбітшілік орнайды» деп ой түйеді.

4. Fear less, hope more; whine less, breathe more; talk less, say more; hate less, love more, and all good things are yours. (Swedish proverb). «Қорқыныш аз болып, үміт мол болсын; көз жасы аз болып, жақсылық көп болсын; бос сөз аз болып, мағыналысы көп болсын; өшпенділік аз болып, махаббат мол болсын» деген сөздерде бейбітшілікке, достыққа үгіттеу мәселесі қозғалып отыр.

5. Wealth is both an enemy and a friend. (Nepal proverb). Непэл халқы байлықты досқа да, жауға да тілеген.

Яғни берілген мақал-мәтелдерде бірлік, татулық, тұтастық мәселесі алға тартылған.

2. Толеранттықты білдіретін белгілердің бірі – сабырлылық. Мәселен, қазақта «Сабыр түбі – сары алтын», «Сабырлық ерге жолдас, сабырсыздық болмас» [3, б. 102] делінсе, ағылшындарда төмендегіше беріледі:

1. Patience is the key of Paradise. «Шыдамдылық – жұмақ кілті»

2. Mother nature, time and patience are the three best doctors. (Bulgarian proverb). Туған жер, уақыт және сабырлық киын кезеңнің емшісі деген мағынаны білдіреді.

3. Patience is bitter but its fruits are sweet [4, б. 45]. «Шыдамдылық – ашы, бірақ жемісі – тәтті» деген мақалда әрдайым сабырлық пен шыдамдылықты бірге ұстанып жүрсе ұтымды нәтижеге жеткізетіні айқын көрсетілген.

4. There is no science without patience. (French proverb). Француз халқы төзімділіктің, шыдамдылықтың көмегімен ғылымға қол жеткізе алатыны жайлы жазған.

5. One minute of patience can mean ten years of peace. (Greek proverb). Ал грек халқы бір сәттік сабырлық он жыл бейбітшілікке себеп болатынын түйіндеген.

6. Patience is the most beautiful prayer. (Indian proverb). Үнді халқының түсінігінде шыдамдылық Аллаға құлшылық етуде ең басты орында тұрады.

7. Wisdom in the man, patience in the wife, brings peace to the house and a happy life. (Dutch proverb). Ер адамдағы даналық, әйелдегі сабырлық шаңыраққа бейбітшілік пен бақыт әкелетіні туралы жазылған.

8. Patience begins with tears and ends with a smile. (Spanish proverb). Испан халқы төзімділік жаспен басталып, қуанышпен аяқталатынын көрсеткен.

Жоғарыда аталған мақал-мәтелдер адамды сабырлы болуға шақырады. Оларда сабырлықтың аяғы жақсылыққа жеткізетіні, қиын сәттерді уақыт және сабырлықпен жеңуді, ол бейбітшілікке, белгілі бір нәтижеге әкелетіні баяндалған.

3. Толеранттық белгілердің келесі түрі – ақыл, парасат. «Асыңды бермесен берме, таспен ұрма», «Таспен атқанды, аспен ат», «Он қолыңдағы ашуынды сол қолыңмен ұста».

1. Anger is only one letter short of danger. «Ашу – жаман істің бастамасы» деген сөздердің мағынасында қылмыс пен зомбылықтар ашу, ызаның әсерінен болатыны жайлы ой қозғалған.

2. Whatever is begun in anger ends in shame. Ашудың аяғы ұятқа әкеледі.

3. The best answer to anger is silence. «Ашуды сабырлық жеңер» ашуға берілмей барлық істі сабырлықпен шешу керек.

4. Anger and folly walk cheek by sole. «Ашу мен ақмақтық адамның жанын бұзар».

«Ашу – бірінші жау» деген сөзді аталған мақалдардың мағынасы ашады. Ашуланған адам соңында күлкі болып, ешқандай нәтижеге жетпейтіні, ашу жақсылыққа апармайтыны айтылған. Ашуды жеңетін тек сабырлық пен ақыл. Бұл мақалдар оқушының ашудан, жағымсыз ойлардан аулақ болуға, ақылмен шешуге тәрбиелейді.

4. Толеранттықтың бұл түрі патриоттық, ұйымшылдық тәрбиеге бағытталған. «Іргесі берік елді жау ала алмас, Аузы бір елді дау ала алмас», «Бірлік бар жерде тірлік бар», «Ұлтарактай болса да, ата қонысы жер қымбат, Ат төбеліндей болса да, туып өскен ел қымбат».

1. Brain is better than brawn. (English proverb). «Қара күшті ақыл женеді».

2. The stripes of a tiger are on the outside; the stripes of a person are on the inside. (Bhutanese proverb). «Жолбарыстың жолағы сыртта, ал адамдікі іште». Бұл ойдың түйіні адамды сыртына қарап бағаламай ішкі дүниесіне қарап бағалауды білдіреді.

3. Morning is smarter than evening.

4. Native land is paradise for everybody. Әркімнің туған жері жұмақпен тең.

5. A man is a guest in this life. Барлық адам бұл дүниеде қонақ. Яғни берілген мақал бір-бірімізге шыдамдықпен қарап, сыйласып өтуге шақырады.

6. If the people are united, there is no place for hostility. Егер адамдар татулықта болса, ешқандай қауып төнбейді.

«Өз елім – өлең төсегім» дегендей өз елінді, тілінді, дінінді қадір тұтып, бірақ өзге елмен сыйластықта, бірлікте өмір сүруге бағытталған.

5. Білім – толеранттықтың жоғарғы көрсеткіші. Мәселен, «Білекті бірді жығар, білімді мыңды жығар».

1. Beautiful girls are seldom happy, intelligent boys are seldom beautiful. (Chinese proverb). Қытай халқы әдәмі болғанша, ақылды болуға шақырады.

2. An intelligent enemy is better than a stupid friend. (African proverb). «Ақмақ достан ақылды жау артық» деп араб халқы білімді, ақылды жоғары орынға қояды.

3. Intelligence is the best capital. (German proverb). «Білім – байлық» деп неміс халқы білімді болуға тәрбиелейді.

5. The best horse needs a whip, intelligent men need advice, and devout women need a man. (Yiddish proverb) [5, б. 225].

Қысқасы, аталған зерттемеде қазақ және ағылшын халықтарында толеранттық қатынастардың мағыналық түрлері мен тәрбиелік мәнін көрсететін кейбір мақал-мәтелдер барынша талдауға түсті, олардың әлеуметтік өмірмен байланысы зерделенді. Мақал-мәтелдер толеранттық тәрбиені қалыптастырушы басты негіз екені дәлелденді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Мчедлов, М. П. Толерантность. – М. : Издательство «Республика», 2004. – 408 с.

2 Тұрманжанов, Ө. Қазақтың мақалдары мен мәтелдері. – Алматы, 2007. – 268 б.

3 Әлімбаев, М. Мақал-мәтелдер. Маржан сөз. – Алматы, 1971. – 160 б.

4 Буковская, М. В. A Dictionary of English proverbs in modern use. – М., 1988. – 386 с.

5 Shanon, J., Klementieva, T. – Happy English-2. – М., 2002. – 420 p.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

С. Ж. Ергалиева, Б. К. Жумабекова

Использование пословиц и поговорок на уроках иностранного языка для формирования толерантного отношения студентов

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

S. Zh. Yergaliyeva, B. K. Zhumabekova

The use of proverbs and sayings for the formation of a tolerant attitude of students at foreign language lessons

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.

Material received on 07.09.15.

В данной статье анализированы материалы для формирования толерантных отношений и мировоззрения студентов с помощью пословиц и поговорок на уроках иностранного языка.

In this article the materials for the formation of a tolerant attitude and worldviews of students using proverbs and sayings on the foreign language lessons were analyzed.

Г. Ш. Жұмагулова

п.ф.к., М. Сапарбаев атындағы Оңтүстік Қазақстан гуманитарлық институты,
Шымкент қ.

ҚИЫН ЖАСӨСПІРІМДІ ТӘРБИЕЛЕУДЕГІ МЕКТЕП ҰЖЫМЫ МЕН ОТБАСЫНЫҢ РӨЛІ: ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ ТАЛДАУ

*Мақала мектеп оқушылардың тәрбиесіндегі тақырыпты
аспектілерін анықтап, қиын жасөспірімдерге әсер ететін негізгі
бағыттарды зерттейді.*

*Кілтті сөздер: Қиын жасөспірім, мектеп ұжымы, отбасы,
психологиялық талдау, педагогикалық технологиялары.*

Қазақстан Республикасының «Білім туралы» Заңында девиантты мінезді оқушыларға мынадай анықтама берілген: «балалар мен жасөспірімдердің әкімшілік жазалау шараларын қолдануға әкеп соғатын құқық бұзушылықтарды үнемі жасауы, оқудан, жұмыстан үнемі жалтаруы, отбасынан немесе балалардың оқыту-тәрбиелеу ұйымдарынан үнемі кетіп қалуы, сондай-ақ қоғамға қауіпті әрекеттер жасауы» [1].

Олардың әр кезеңде әртүрлі аталғаны бізге белгілі: «тәртібі нашар», «қиын», «тәрбиесі қиын» тағы басқа.

Ғылыми тұрғыдан зерттегенде, дәл осы балалардың оқуға қызығуларының жоқ екені, олар мектепке де сыймай, үйге де сыйлы болмай, мұғалімдердің берекесін кетіріп, түптің түбінде олардың басым көпшілігінен дайын заң бұзушылар мен қылмыскерлер шығатыны бұрын да дәлелденген.

Әрбір оқушының өзін қоршаған ортасымен тығыз қарым-қатынаста болатынын, солардың әсерімен дамидынын ескере отырып «қиын» балалардың мінезіне отбасы, мектеп және көшенің қалай әсер ететін жағдайларына жеке-жеке тоқталып көрелік.

Бала тәрбиесіне отбасының жағымсыз әсер ету жақтарын сөз еткенде, оны үш топқа бөліп қарастыруға болады.

1. Бірінші топ – баланы қалай тәрбиелеуді біледі және дәл солай тәрбиелейді. Олар көп емес, алайда, өздерінің саналы өмірімен және сапалы іс-әрекеттерімен тек өз балаларына ғана тәрбие беріп қоймай, мектептегі қоғамдық жұмыстарға қолғабыс етіп, басқа ата-аналарға үлгі көрсетеді.

2. Екінші топ – өз балаларына өнегелі тәрбие бергісі келеді, бірақ, қалай тәрбиелеу керек екенінен білмейді. Мұндайлар та-аналардың басым көпшілігі. Олар білмегендіктен балаларына кері әсер етуі мүмкін.

3. Үшінші топ – балаларды тәрбиелеудің жолдарын білмейді, білгісі де келмейді, педагогтерге қарсы тұратын төмендегі әлеуметтік топ. Бұлар соншалықты көп болмағанымен, «қиын» балаларды беретін отбасылар.

Енді осы факторларды тарата айталық. Халық даналығы «Ұяда не көрсен, ұшқанда соны ілесін», «Әке көрген оқ жонар, шеше көрген тон пішер», «Не ексең соны орасын», десе ұлы Абай «тегінде адам баласы адам баласынан ақыл, ғылым, ар, мінез деген нәрселерімен озады. Одан басқа нәрсемен оздым ғой демектің бәрі – ақымақшылық» деп түйіндейді. Ал атақты физиолог И. Павлов «әрбір баланың мінез-құлқы ата-анасының жағымды іс-әрекеттерінен үлгі алу барысында қалыптасады» деп тұжырымдайды [2].

Бала отбасы жағдайында өмірдегі әртүрлі жағдайларда өзін қалай ұстауды, адамгершілік әліппесі: кішіпейіл болу, ізеттілік, сыйластық, үлкендермен және кішілермен қандай қарым-қатынаста болу сияқты тәжірибе жинақтайды және оны меңгереді. Отбасында бірін-бірі сыйлау, қамқоршы болу, бірлесіп еңбек ету секілді игі дәстүрлер қалыптасқан болса, ол ортадан қоғамға қарсы тұратын тәрбиесіз адам шығуы теориялық жағынан алғанда мүмкін емес. Бұл әңгіміміз, әрине, бірінші топтағы ата-аналарға қатысты.

Моралдік жағынан азғындаған отбасында, әдетте, балаға жеткілікті көңіл бөлінбейді. Балалар ата-анасының қамқорлығы мен сүйіспеншілігін сезінбегендіктен, оларды А. С. Макаренко «ертеңгі күннің қуанышын жоғалта бастайды» (49), – деген. Сондықтан олар отбасында өздеріне алмаған жылылық пен қайрымдылықты сырттан, көшеден іздейді. Бірақ, көп жағдайда оларды қоғамға жат элементтер өз «қамқорлығына» алады. Олар бұзақылар тобы, нашақорлар, жезөкшелер және тағы басқа әлеуметтік топтар болуы мүмкін [3].

Отбасы тәрбиесінде ең маңызды мәселенің бірі – ата-аналардың педагогикалық көзқарасының қалай қалыптасуында. Қазіргі кездегі аса бай отбасылардың пайда болуы, оларда бала тәрбиесінің дұрыс тәжірибесі қалыптасты деген сөз емес. Міне, осындай отбасылардың кейбір ата-аналары балаларының кез-келген сұрансын мезетте қанағаттандыру, аламын деген нәрсенің бәрін сөзге келмей сатып әперу, үй тірлігіне қатыстырмауы баласының өзімішіл, тек қана тұтынушы, жалқау, басқаның есебінен жақсы өмір сүргісі келетін, арамтамақ болып қалыптасуына әкеліп соқтыратынын ескере де бермейді.

Дәл осыған қарама-қарсы әрекет істейтін ата-аналардың да түсінігі балаларын тура жолдан шығаруға итермелейді.

Мұндай ата-аналар өз балаларын аса қаталдықпен тәрбиелеймін деп әртүрлі қысым мен тыйымдарды қолдану, сәл нәрсеге бола қатаң жазалау, ар-намысын қорлайтын әрекеттер жасау арқылы балаларын өздеріне қарсы қояды. Мұндай жағдай да әрине, балалар ата-анасын сыйламайды, олардың баласына айтқан «ақылы» кері әсер етеді. Осындай отбасында «тәрбие» алған баланың тәрбиелі болуы да екіталай [4].

Үшінші топқа жататан ата-аналар өз балаларының не істеп, немен айналысып жүргендерімен ісі жоқ, оны өзінің міндеті деп санамайтындар. Олардың балалары қараусыз қалғандай әсер береді. Бұл – ең қауіпті әрі сөз жоқ, девиантты мінезді балалардың басым көпшілігін беретін отбасылар.

Мектептегі оқу-тәрбие жұмысындағы кемшіліктердің де бала тәрбиесіне кері әсер етері даусыз. Олардың бірнеше түрін атап өтсек мына төмендегідей:

1. Тәртіп бұзуға бейім тұратын оқушылардың дер кезінде анықтап, олармен алдын ала жұмыстар жүргізбеу.

2. Мектеп ұжымының осы мәселеде алаусыз болуы немесе жүйелі жұмыстың болмауы. Мектептегі өзін-өзі басқару жұмысының дұрыс жүрмеуі. Сыныптан тыс, мектептен тыс өтілетін іс-шаралардың сапасының төмен екендігі. Тәрбиесі қиын балалардың отбасыларымен қарым-қатынастың нашар ұйымдастырылуы [5].

3. Девиантты мінезді оқушылармен дұрыс қарым-қатынас орната білмеу немесе мұғалімдер мен тәрбиешілердің кәсіби деңгейінің төмендігі [6].

4. Кейбір мұғалімдердің сабақ беру әдісінің төмен болуының әсерінен оқушылардың сабаққа қызықпауы, үлгерімнің нашарлығы, сөз жоқ, оқушылардың тәртібін әлсіреді және ол мұғалімдердің де беделін төмендетеді.

5. Кейбір мұғалімдердің педагогикалық этиканы білмеуі немесе сақтамауы оқушыларды өзіне қарсы қоюға әкеліп соғады да, ұзаққа созылған шиеленісті туғызады.

6. Көшедегі кездейсоқ топтардың оқушының теріс мінезін қалыптастырудағы қосар үлесі де аз емес. Өйткені, қазір көшелерді, аймақтарды белгілі бір топтардың бөліп алып, сол жерлерде билік жүргізілетіні ешкімге де құпия емес. Олар өз түсініктері бойынша өмір сүреді және өз қатарын өзі сияқтылармен толықтырып отырады. Ал олар сол ортада өздерін еркін әрі ыңғайлы сезінеді. Себебі отбасында, мектептегі қағидалары мен адами құндылықтары өздерінше қалыптасқан. Сондықтан қоғамдық мораль мен нормалар олардың түсінігіне сай келмейді. Олардың еліктейтіндері: түрмедегі беделділер, зоршылық пен тонаушылық «ерлік» істері. Ендеше қоғамға жат құмар ойыны, ішкілік ішу, дөрекі сөйлеу, нашарлықпен, жезөкшелікпен айналысу олардың күнделікті қатардағы тірліктері іспетті. Нәтижеде отбасындағы тәрбиенің нашарлығы мен мектептегі тәрбие беру ісінің дұрыс жолға қойылмауының кесірінен девиантты мінезді балалар тәртіп бұзушылардан «көше» тәртібін қабылдайды. Сөйтіп, ақырында кәдімгі қылмыскерлерге айналады.

Енді осы девиантты мінезді оқушылардың психологиялық ерекшеліктеріне тоқтала кетелік.

Бұл қиын балалар өздерінің интеллектуалдық қабілеті жағынан өз қатарларынан қалмайды. Алайда, олардың жоғары психологиялық қасиеттері: зейін, абстрактілі ойлау, есте сақтау тағы басқа әртүрлі

жаттығулар мен дағдыларды дамытпағандықтан артта қалған. Соның салдарынан олар қисынды ойлай білмейді, өз ісінің ақырын болжай алмайды, сондай-ақ танымдық белсенділігі төмен, ғылым және саяси-қоғамдық мәселелер мүлдем қызықтырмайды, рухани мәдениеттің не екенінен тіпті бейхабар. Негізінен, олар қарапайым күнделікті өмірдің күйбеңінен аспайды, онда да тек даярға тап болып үйренген, салиқалы да пайдалы іс-әрекеттен гөрі уақытты босқа өткізгенді тәуір көреді.

Дегенмен, олар өздерінің алдына қойған мақсатын орындау үшін (темекі, ішімдік, есірткі зат, ұрлық жасау) әртүрлі тапқырлық көрсете алады. Сабақ оқу, уәдеде тұру, режимді сақтау, саналы тәртіпке бағыну сияқты оқушыға тән міндеттер мен парызды орындауға келген олардың ерік-жігері тым төмен, табандылығы жетіспейді [7].

Девиантты мінезді оқушыға ата-анасының да, мектептің де жағымды әсер етуі арқылы оны дұрыс жолға салуға болмайтыны белгілі болса, онда ол баланы кешіктермей дәл уақытысында жабық түрдегі ерекше педагогикалық режимдегі арнайы тәрбие мекемесіне жіберу керек. Әрине, бұл соңғы шара, себебі қиын балалармен жұмыс жүйесін қалыптастыру қаншалықты ауыр болса да, мінез-құлқын түзету шараларын төмендегіше ұйымдастыру жөн деп санаймыз.

1. Тәртіп пен заңды бұзуға бейім тұратын, сабақ үлгерімі нашар оқушыларды сынып және мектеп бойынша анықтау. Ол үшін **біріншіден**, әр тоқсан сайын бір немесе екі пәннен үлгермейтін оқушыларды анықтап отыру қажет. Үлгермейтін оқушылардың барлығының тәртібі нашар болмас, алайда, қиын оқушылардың басым көпшілігі бірнеше пәндерден үлгермейтіні ақиқат. **Екіншіден**, сауалнама жүргізу арқылы қиын оқушылар мен педагогтардың қарым-қатынасын анықтап, оны жолға қою мәселесін шешу қажет. Зерттеулер көрсеткендей, девиантты мінезді балалардың басым көпшілігі бір немесе бірнеше мұғалімдердің шиеленісті жағдайда болады, ондай қарым-қатынас олардың түзелуіне кері әсер етеді. **Үшіншіден**, қиын оқушылардың өз сыныптастарымен қандай жағдайда екенін анықтау және соған лайықты іс-шаралар жүргізу. Олардың көпшілігі өз сыныбында – басбұзар, іріткі салушылар және өзі сияқты бұзақылардың жетекшісі болып келеді. **Төртіншіден**, ата-аналармен және достарымен әңгімелесу арқылы тәрбиесі қиын оқушылардың бос кездерінде кімдермен жүріп-тұратынын, қандай топтарда, орталарда болатынын анықтау. Себебі дәл сол бейресми топтарда болу арқылы олар темекі шегу, арақ ішу, құмар ойындарын ойнауды әдетке айналдырады.

Сонымен қатар, олар өзінен кішілерге әлімжеттік жасауын, жануарларды қаншалықты жәбірлейтінін анықтау да олардың мінез-құлқының бұзылығын көрсетеді [8].

Жоғары да көрсетілген төрт көрсеткіштің екеуінің бар болуының өзі-ақ оқушыны тәрбиесі қиын балалар қатарына қосуға жеткілікті.

2. Аталған тәрбиесі қиын балалардың тәртібі мен адамгершілік қасиеттерін дамытудағы ауытқушылықтардың себебін зерттеу және жеке басының психологиялық ерекшеліктерін зерделеу.

Қиын балалардың «қиындығы» неде екенін білу үшін оның себебін табу керек. **Біріншіден**, оның жүйкесі мен психикасында ауытқушылық бар-жоғын анықтап білу керек. Мамандардың пікірінше, осындай ауытқушылығы бар оқушылардың 10-15 пайызы жүйке немесе психикалық ауру жағдайына байланысты болады екен. Мұндай оқушыларды тәрбиелеуден бұрын емдеу керек.

Екіншіден, сау балалардың адамгершілік қасиеттеріне қандай факторлар жағымды, ал қандай факторлар жағымсыз әсер ететінін анықтап алу үшін ақпарат жинау. Ол үшін әңгімелер, бақылау сауалнама жүргізу, құжаттарды зерттеу әдістері қолданылады. Олардың бәріне дұрыс талдау жасау дегеніміз – қиын балаларды анықтауда қателікке бой ұрмау жағын қарастыру болып табылады.

Девиантты мінезді оқушыны қайта тәрбиелеу кезеңінде төмендегі факторларды есепке алмайынша істің табысты болмайтыны белгілі: отбасындағы жағдайы, досы кім, бос уақытында кіммен және қалай өткізеді, сабақ оқуда неден қиналады, сынып ұжымымен және педагогтармен қарым-қатынасы қалай, оның өзінің тұлғалық ерекшеліктері. Осындай ерекшеліктерін есепке алу оған дұрыс диагноз қоюмен бірдей. Дұрыс қойылған диагноз аурудың дұрыс ем қабылдауына оң әсер ететіні белгілі жайт [9].

Девиантты балаларға педагогикалық әсер ету жолдары.

Ойланып жоспарланған түзету жұмыстары оқу-тәрбие жұмысында қиын балаларды қайта тәрбиелеу кезеңінде аса маңызды болып табылады.

Біріншіден, мектеп жоспарында қиын балалардың барлығы үшін жүргізілетін іс-шаралар белгіленуі тиіс. **Екіншіден**, әрбір қиын оқушымен жүргізілетін жеке жұмыс жоспарының болуы ләзім.

Қиын балалардың сыныптастары және пән

мұғалімдерімен қарым-қатынасын өзгерту жолдары

Қиын балалардың басым көпшілігі өздерін өзі оқитын сыныптан оқшау ұстайды, оларды сыныптың тіршілігі қызықтырмайды, олардан қашқақтайды. Олар, әдетте, нашар оқығандықтан, сыныптастары оларды себепті тәрбиеші барлық кезде сабырлы болуы тиіс. Өйткені, түзету жұмыстары өз жемісін тез арада бере қоймайтыны саналы ұғынумыз керек.

Девиантты мінезді оқушылар өздеріне ұрысқанды ұната бермейді. Сондықтан мектеп мұғалімдері олармен болған қарым-қатынаста педагогикалық этиканы аса қатаң асқақтауы қажет.

Қиын оқушыларды әртүрлі жағымды істерге қатысуға тарту арқылы оларды табысқа жетелеу

Қиын оқушыларды қайта тәрбиелеу дегеніміз: оның жағымсыз әдеттерін жағымды әдеттермен шығарып тастау. Оқу жасындағы балалардың негізгі айналыстағы істері – оқу, еңбек ету мен қызыққан ісімен айналысу.

Оқу оқушылардың негізгі қызметі болып табылады, сондықтан қиын оқушыларды мектепке қайтару, оқуға қызығуын арттыру – аса күрделі әрі әлеуметтік педагогтің беделін артытыратын іс. Себебі қиын балалардың 90 пайызының сабаққа ықыласы жоқ. Сондықтан оларды сыныптан тыс іс-шараларға тарту арқылы, спортқа, техникаға, өнерге қызықтыру арқылы оқуға бірте-бірте тарту әлеуметтік педагогтердің және пән мұғалімдердің қасиетті ісі болып табылады. Себебі, аталған қызметтердің бірінде жеңіске жету оларды басқа да істерге табысты болуға жетелейді.

Ол үшін әлеуметтік педагог адамның өзін-өзі дамытушылық қасиетімен өзін-өзі тәрбиелеу мүмкіндігін еспке алуы керек.

Әрбір баланың жақсы болуға тырысатын кездері болады: оның сондай белсенділігі мен талпынысына қолдау көрету, демеп жіберу, сеніммен қарау балаға қанат бітіріп, басқаларға деген сеніммен ұлғайтады.

Қиын оқушыларға әртүрлі жағдаяттар туғызу арқылы сыныпта оның беделін көтеруге мүмкіндік беру, ұжымдық шығармашылық істерге тарта отырып оның қабілетін жақсы жағынан көрсете білуіне жәрдемдесу олардың мектеп ұжымына қайта оралуына әсер ететін бақытты сәттер болып есептеледі. Әлеуметтік педагог қиын оқушылармен жұмыс жүргізгенде осыларды іске асыруға міндетті [10].

Қиын оқушылардың отбасылық жағдайын өзгерту

Отбасының қиын жағдайы бала тәрбиесіне кері әсер ететіні бұрын да бірнеше рет дәлелденгені ақиқат.

Біз жоғарыда айтқандай, қалыптағы отбасыдан «қиын» бала шыға қоймайтыны белгілі. Алайда Л. Толстой жазғандай: «барлық бақытты отбасылар бір-біріне қандай ұқсас болса, әрбір бақытсыз отбасы бір-біріне ұқсамайтындай әрқилы бақытсыз» [11].

Баланың алғашқы адами құндылықтары, әрине, отбасында қалыптасады. Алайда, ешбір ата-ана өз баласының жаман болғанын қаламайтыны даусыз. Егер әртүрлі себептермен баласы тура жолдан шығып кеткеннің өзінде ол ата-аналарды кіналай бермей, бірлесіп жұмыс істеу үшін олармен дұрыс қарым-қатынас орнату керек, ал екіншіден, ол отбасының барлық жағдайын зерттеу керек. Бұл үшін «Менің отбасым», «Мен не үшін ата-аналарымды жақсы көремін (сыйлаймын)», «мен бос уақытымды қалай өткіземін?» тақырыптарында шығарма жаздырған жөн. Үшінден, істелген жұмыстың бәрі алдын ала терең жан-жақты ойластырған болуы керек. Ата-аналармен, олардың тәрбиесі қиын балалармен жүргізілетін жұмыс сол отбасының жеке ерекшеліктерін ескере

отырып жоспарланғаны дұрыс: Төртіншіден, барлық жүргізілген жұмыстар өзінің оң нәтижесін бермесе, онда атқарушы органдарға немесе құқық қорғау орындарына, басқа да комиссия және сотқа жүгінген жөн [12].

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Ағыбаев, А.** «Жасөспірімдер қылмысына не себеп?». – Заң. – № 5. – 2004.
- 2 **Ақанов, А. А., Жылқыайдарова, А. Ж.** «Мектептердегі нашақорлықтың алғашқы профилактикасының проблемалары». – Валеология және дене тәрбиесі, спорт. – № 2. – 2004.
- 3 **Аманқұлова, Р. К.** «Жасөспірімдердің темекі тартуының алдын алу», Валеология және дене тәрбиесі, спорт. – № 1-2. – 2005.
- 4 **Алпысбаева, Г.** «Есіктен енді есірткі». – Оңтүстік Қазақстан газеті. – №74. – 26 маусым. – 2001.
- 5 Мектеп және мамандық таңдау. – Алматы: Мектеп баспасы, 1973. – 207 б.
- 6 **Витиньш, В. Ф.** Реформа школы и профессиональная ориентация 7 школьников; – М. : Педагогика, 1988. – 120 с.
- 7 **Захаров, Н. М.** Профессиональная ориентация школьников. – М. : Просвещение, 1988. – 272 с.
- 9 **Климов, Е. А.** Как выбрать профессию. – М. : Просвещение, 1990. – 160 с.
- 10 **Клосова, Л. А.** Профессиональная ориентация учащихся и труд семейные династии. – Воронеж : Изд. Вор. универ, 1992. – 136 с.
- 11 **Чистяков, С. Н., Захаров, Н. М.** Профессиональная ориентация школьников. – М. : Педагогика, 1987. – 160 с.
- 12 **Шадиев, Н. Ш.** Венкласная и внешкольная профессиональная ориентация учащихся. – Ташкент : Фантазия, 1988. – 112 с.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Г. Ш. Жумагулова

Роль школьного коллектива и семьи в воспитании трудных подростков: психологический анализ

Южно-Казахстанский гуманитарный институт имени М. Сапарбаева, г. Шымкент.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

G. Sh. Zhumagulova

The role of school community and family in the education of difficult adolescents: psychological analysis

M. Saparbaev South-Kazakhstan Humanitarian Institute, Shymkent.
Material received on 07.09.15.

Статья раскрывает актуальные аспекты воспитательных технологий, разработанных для школьного коллектива и семьи в контексте основных стратегий воздействия на трудных подростков.

The article reveals the topical aspects of educational technology designed for school community and family in influencing troubled teens.

UDC 159.91

A. V. Isaev¹, I. A. Tukhlov²

¹graduate student, ²senior teacher, M. V. Lomonosov Moscow State University, Moscow, Russia

ASSESSMENT OF THE FUNCTIONAL CONDITION OF STUDENTS WITH DIFFERENT MOTIVE LEVEL, STUDYING IN THE HIGHER SCHOOL SYSTEM

The research is devoted to studying the work of cardiovascular system at the qualified students athletes, engaged in wrestling during year training and students with usual physical activity in the course of academic year. The comparative analysis between the two groups of students showed that the cardiovascular and respiratory system parameters are influenced by seasonal rhythms at all surveyed persons at rest while breathing atmospheric air. It was revealed that cardiorespiratory systems at students athletes reached the maximum values at winter season and in spring period at not athletic students.

Keywords: cardiovascular system, respiratory system, adaptation, wrestling, biorhythms, students, seasons of year, sports loadings.

The educational environment of higher education institution can become the additional factor worsening a state of students' health. We will consider factors of the educational environment in aspect of preservation of physical and mental health of student's youth.

The physical component of the educational environment includes first hygienic characteristics of educational buildings and audiences (the sufficient area, temperature condition, illumination, etc.), esthetic characteristics (architecture of educational buildings, design of audiences). Here it is possible to carry conditions for rest and sports activities, living conditions in the hostel, catering services. All this eventually influences adaptive mechanisms of students.

In adaptive mechanisms of an organism in environment conditions are played by biological rhythms [1]. During sports occupations the accounting of biological rhythms can significantly improve indicators of work of functional systems, despite high-intensity loadings that certainly have influence on the importance of the physiological shifts happening in a human body. Leveling of these shifts (compensation) in a human body can be carried out only within several days [2].

Sports physical activities increase functionality of the person. It is expressed in growth of indicators of efficiency of functioning of cardiorespiratory system (CRS). Formation of physiological mechanisms of adaptation processes of athletes when planning physical exercises is based on understanding of neurohumoral reactions of work of CRS in a year cycle of preparation [11].

Proceeding from it an objective of this research was studying of reactivity of CRS at students athletes, actively engaged in wrestling in the course of year trainings.

Materials and methods

Within a year, we conducted research of 104 students, from which 52 students athletes who are engaged in fight against the different level of sports qualification (the 1st and 2nd category) and 52 students who are not playing sports. The age of the studied selection was 18-24 years.

Research of students athletes was conducted within a year cycle in four stages: the 1-st stage – the autumn period, the preparation period (September – October); the 2-nd stage – the winter period, the period of high physical trainings (December – January); the 3-rd stage – the spring period, the period of preparation for competitions (March – April); the 4-th stage – the summer period, the beginning of the competitive period (May – June). This scheme of occupations was connected with that the correct creation of training process in the preparatory period can have a great influence on result of speech of the athlete at responsible competitions of a season. Studying functional a condition of unexercised persons (control group) was carried out to the same temporary periods of year, as inspection of fighters.

The functional condition of cardiovascular system (CVS) was estimated by means of «Psychophysiological 1-30» (Ltd Medicom, Taganrog). Arterial pressure are measured by Korotkov's method. The following indicators were investigated: heart rate (HR, beats/ min), minute volume of blood circulation (MVBC, l/min), arterial pressure (mm Hg) systolic pressure (SP), diastolic (DP). A condition of respiratory system were estimated on a lung-tester (A lung-tester dry portable). Determined the vital capacity of lungs (VCL), the breath frequency (BF) and the minute volume of breath (MVB).

Measurement of functional indicators in the studied selection was taken in the second half of day (15 hours).

Statistical processing of results was carried out with use of t-criterion of Student in the statistical Statistica 6.0 programs and the software of Microsoft Excel 2000.

Results of research and their discussion

Results of research CVS at rest of examinees showed that results of the studied parameters are subject to seasonal fluctuations.

The analysis of the obtained data on all indicators of work of CVS shows that at all investigation phases of selection of students athletes and not athletes within academic year the importance of distinctions is noted ($p < 0,05$). So data on cardiac contractions rate showed that students athletes had them significantly below ($p < 0,05$) at all stages of preparation than at students not of athletes and made at rest from $62,9 \pm 0,7$ beats/min. (the 1st stage, fall) to $54,3 \pm 0,6$ beats/min. (4th stage, summer). At unexercised students cardiac contractions rate indicators at rest made from $77,4 \pm 0,7$ beats/min. (the 1st stage, fall) to $81,6 \pm 0,9$ beats/min. (4th stage, summer). The obtained data on work of the CVS examinees showed that the beginning of academic year in general causes tension of functional systems in unexercised students that will be coordinated with data of complex researches of V.V. Glebov [3-7,10].

The same tendency in the comparative analysis between students athletes and students not athletes was noted and on arterial pressure (SP and DP).

At research of respiratory system between students-athletes and students not by athletes received the following results.

On the first indicator – VCL was noted that under the influence of training at athletes this indicator grows from the first stage to the second: $4,76 \pm 0,03$ l. (1-st stage, fall) and $5,12 \pm 0,03$ l. (2-nd stage, winter), and then decreases: $4,99 \pm 0,04$ l. (3-rd stage, spring) and $4,85 \pm 0,03$ л. (4-th stage, summer). At students not of athletes the having daily loadings growth was noted from fall to spring: $3,38 \pm 0,03$ l. (1-st stage, fall), $3,29 \pm 0,03$ l. (2-nd stage, winter), and $3,40 \pm 0,03$ l. (3-rd stage, spring), and then there was a decrease $3,33 \pm 0,04$ л. (4-th stage, summer), at significant distinguish between groups ($p < 0,05$).

The same regularity was noted and on other indicators of respiratory system, the studied selection of athletes and not athletes – Respiration rate, respiratory minute volume, minute volume of blood.

Thus, the comparative analysis of selection of athletes and not athletes revealed authentically the cardiac contractions rate smaller level at athletes in the conditions of rest in comparison with unexercised persons that is result of systematic sports trainings and is connected with change of vegetative regulation of warm activity and prevalence of parasympathetic influences on a warm rhythm [9]. The sizes IOC at athletes of fighters I was authentically above, than at the students who aren't engaged in regularly physical exercises ($p < 0,05$) that will be coordinated with data of a number of authors [8, 9]. Thus systolic and diastolic arterial pressure at fighters was put authentically below, than students with usual physical activity ($p < 0,05$).

Conclusions. At research of selection of students-athletes and students not of athletes seasonal rhythms of indicators of CRS surveyed are noted. It is revealed that in the conditions of rest at breath by atmospheric air at students athletes the maximum

values of respiration rate, VCL, MVB, HR, MVBC, SP and DP were observed during the winter period of time (2-nd stage, winter) that is connected with the beginning of the preparatory period of the strengthened physical trainings. In process of increase in aerobic abilities of athletes of HR of rest considerably decreases. Research showed that at students-athletes HR indicators after the strengthened trainings decreased.

Other physical activity in selection of students not of athletes revealed other seasonal rhythmic in indicators of KRS surveyed. Showed data on the studied selection that in the conditions of rest at breath by atmospheric air at students not of athletes the maximum values of VCL, MVB, HR, MVBC, SP and DP were observed during the spring period (3-rd stage, spring) that was connected with accumulation of the general fatigue and some physical activity.

LIST OF REFERENCES

- 1 **Agadzhanian, N. A.** Chronoarchitectonics of biorhythms, and habitat / N. A. Agadzhanian, G. D. Gubin, D. G. Gubin, I. V. Radysh. – M.; Tyumen : Publishing house of TGU, 1998. – 168 p.
- 2 **Agadzhanian, N. A.** Biorhythms, sport, health / N. A. Agadzhanian, N. N. Shabatura. – M. : FIS, 1989. – 209 p.
- 3 **Glebov, V. V.** Level of psychophysiological adaptation of students at the initial stage of training in system of the higher school.//Vestnik RUDN «Ecology and Health safety» 2013. – No. 5 – P. 18-22.
- 4 **Glebov, V. V.** Level of a food and psychophysiological condition of students in the conditions of the large city.// Vestnik RUDN «Ecology and Health safety» 2012. – No. 2 – P. 45-51.
- 5 **Glebov, V. V.** Chinese student in the Russian capital: social-cultural adaptation//Asia and Africa today 2013. – No. 1 – P. 45-51.
- 6 **Glebov, V. V., Anikina, E. V., Ryazantseva, M. A.** Various approaches of studying of adaptable mechanisms of the person//Mir Nauki, Kultury, Obrazovanie. – 2010. – No. 5. – P. 135-136.
- 7 **Glebov, V. V., Arakelov, G. G.** Psychophysiological features and processes of adaptation of first-year students of different faculties RUDN// Vestnik RUDN «Ecology and Health safety» 2014. – No. 2. – P. 89-95.
- 8 **Ilyin, V. R.** Reaction of cardiorespiratory system at athletes on the combined influence of a hypoxia and a giperkapniya : Dis.... edging. medical sciences / Ilyin Vladimir Robertovich. – M., 1983. – 202 p.
- 9 **Karpman, V. L.** Dynamics of blood circulation at athletes / V. L. Karpman, B. G. Lyubina. – M. : Physical culture and sport, 1982. – 135 p.
- 10 **Kuzmina, Ya. V., Glebov, V. V.** Dynamic of adaptation of nonresident students to conditions of ecology of the capital megalopolis// Mir Nauki, Kultury, Obrazovanie. – 2010. – No. 6-(2). – P. 305-307.

11 **Mishchenko, V. S.** Functional readiness as integrated characteristic of prerequisites of high performance of athletes: Methodical grant / V. S. Mishchenko, A. I. Pavlik, V. F. Dyachenko. – Kiev : GNIIFKiS, 1999. – 129 p.

Material received on 07.09.15.

A. B. Isaev, I. A. Tuxlov

Жоғары мектеп жүйесінде оқытатын әр түрлі қозғалтқыш деңгейі мен студенттердің функционалдык жағдайын бағалау

М. В. Ломоносов атындағы
Мәскеу мемлекеттік университеті, Мәскеу қ., Ресей.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

A. B. Isaev, I. A. Tuxlov

Оценка функционального состояния студентов с различным двигательным уровнем, обучающихся в системе высшей школы

Московский государственный университет
имени М. В. Ломоносова, г. Москва, Россия.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Ғылыми-зерттеу оқу жылында дайындық және қалыптты дене белсенділігі бар студенттерді жыл бойы күрес пен айналысатын білікті студент-спортшыларды оқыту кезінде жүрек-қантaмыр жүйесін салыстырмалы зерттеуге арналған. Студенттердің екі топтары арасындағы салыстырмалы талдау тыныштықта жүрек-қан тамырлары барлық зерттелген параметрлердің қоршаған ортада ауамен тыныс және тыныс алу жүйелері маусымдық ыргағының әсерін көрсетті. Ол студент-спортшылар кардиореспираторлық жүйесінің ең жоғарғы мәні қыс маусымына, ал спортшы емес студенттерде көктемде екені анықталды.

Научное исследование посвящено сравнительному изучению работы сердечно-сосудистой системы у квалифицированных студентов-спортсменов, занимающихся борьбой в период годичной тренировочной подготовки и студентов с обычной двигательной активностью в процессе учебного года. Сравнительный анализ между двумя группами студентов показал, что в условиях покоя при дыхании атмосферным воздухом у всех обследуемых параметры сердечно-сосудистой и дыхательной систем подвержены влиянию сезонных ритмов. Было выявлено, что максимальные значения кардиореспираторной системы у студентов-спортсменов приходятся на зимнее время года, а студентов не спортсменов на весенний период.

Ш. И. Исмуратова

докторант, 3-курс, Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

БОЛАШАҚ ПЕДАГОГ-ПСИХОЛОГ МАМАНДАРДЫҢ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ ШЫҒАРМАШЫЛЫҒЫН ҚАЛЫПТАСТЫРУДЫҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ

Қазіргі таңда жоғары білім мен ғылымды халықаралық стандарттарға сәйкестендіру өзекті бола түсуде. Осыған орай ҚР-да білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданып оның басты мақсаты – экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, бүкіл қазақстандық білім беру жүйесінің жаңа мазмұндық тетігін құру. Сондай-ақ, Қазақстан Республикасының білім беруді дамыту тұжырымдамасында: «Қазір педагогтық қоғамдастықтың алдында білім берудің жаңа моделін құрудың, сынақтан өткізудің ауқымды міндеттері тұр. Білім берудің қазіргі негізгі мақсаты білім алып, білік пен дағды-машыққа қол жеткізу ғана емес, солардың негізінде дербес, ғылыми шығармашылық әлеуеті жоғары және кәсіби білікті, ақпаратты өзі іздеп табу, талдау және ұтымды пайдалану, жылдам өзгеріп жатқан бүгінгі дүниеде лайықты өмір сүру және жұмыс істеу болып табылады», – деп көрсетілген.

Кілтті сөздер: білім беру жүйесі, білім беру міндеттері, білім беру бағдарламасы.

Қазіргі таңда білім берудің әлеуметтік құрылымы маңызды саяси-экономикалық элементтердің біріне айналып отыр. Дүние жүзінде білімнің рөлі артып, әр елдің өзіндік білім беру жүйесі тағайындалған. Бірақ, ол әлем халықтарының білім берудегі тәжірибесімен, бағыт-бағдарымен деңгейлес болуы қажет.

Қазақстан өз тарихында күрделі бетбұрыс кезеңін бастан кешіріп отыр. Республика тәуелсіздік алып дүниежүзілік қоғамдастықтанып, егеменді мемлекетке айналды. Еліміздегі жаһандық өзгерістерге байланысты әлеуметтік-экономикалық мәселелерді шешу жеке тұлғалардың жан-жақты дамуымен және олардың болашақ маман ретінде кәсіптік жағынан қалыптасуымен тікелей байланысты. Нарық экономикасына көшу, құқықтық мемлекет құру

және азаматтық қорғау талаптарын қамтамасыз ету, білім беру жағдайында үлкен өзгерістер енгізуді кезек күттірмес мәселе етіп отыр. Мұндай маңызды да күрделі мәселелерді шешу үшін, адамзаттың білім мен тәрбие тағылымдарының үлгілі тәжірибесіне сүйенудің қажетті-курса лігі айқындалуда. Осы тұрғыдан қарағанда, еліміздің білім беру ісінің тарихында диалектикасы жағынан ғана емес, мазмұны жағынан да жаңа кезең басталып өркендеу үстінде.

Қазіргі таңда жоғары білім мен ғылымды халықаралық стандарттарға сәйкестендіру өзекті бола түсуде. Осыған орай ҚР-да білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы қабылданып оның басты мақсаты-экономиканың орнықты дамуы үшін сапалы білімнің қолжетімділігін қамтамасыз ету арқылы адами капиталды дамыту, білімнің бәсекеге қабілеттілігін арттыру, бүкіл қазақстандық білім беру жүйесінің жаңа мазмұндық тетігін құру. Бұл Болондық үдеріске енген қазақстандық жоғары білім беру саласының алдына бірнеше міндеттер қояды [1].

Ол біріншіден, Еуропалық білімнің бәсекелестікке қабілеттілігін және тартымдылығын жоғарлату; екіншіден, ұлттық білім жүйелерін жақындастыру; үшіншіден, жоғары білімнің ұлттық жүйесін реформалауды қарастыратын жоғары білімнің құрылымдық қайта құрылу үдерісі, көп дәрежелі жоғары білімді енгізу; төртіншіден, академиялық кредиттер жүйесін қабылдау; бесіншіден, білім сапасын бақылау– осының бәрі Болон үдерісі шеңберіндегі басты ұстанымдарға жатады.

Қазіргі кезеңдегі білімнің мазмұнын айқындауға қойылатын басты бағдарлардың бірі – мемлекеттік стандарт, яғни мемлекеттік жүйедегі бірыңғай норма мен талапты жүзеге асыру міндетін оңтайлы шешу болып табылады. Өткен тарих болып қалған кеңестік кезеңдегі жоғары мектептер біртекті, бірыңғай жүйеде болды да, жоғарыдан жасалған оқу жоспары мен пән бағдарламалары негізінде оқытылатын. Онда аймақтық, жергілікті, ұлттық ерекшеліктер мен болашақ мамандардың тұлғалық өзгешеліктеріне мән берілмей эмпириялық жүйе жүзеге асырылғаны белгілі.

Қазақстан Республикасында жеке пәндерді теориялық және қолданбалы жағынан тереңдете оқытуға арналған типтік оқу жоспарының бірнеше түрі 1993-1994 оқу жылынан бастап жасалды. Ал оны тереңдету оқу орнының материалдық-техникалық жағдайына, ұстанған бағдарына байланысты өріс алатыны белгілі.

Жоғары білім беруді стандарттау терең ғылыми және практикалық білім мен жоғары деңгейдегі кәсіптік мәдениетті талап ететін қазіргі уақыт пен жаңа әлеуметтік экономикалық жағдайлардың сұраныстарына сай мамандарды дайындау қажеттігінен шығып отыр. Аталған стандартта жоғары оқу орындарын бітірушілердің дайындық деңгейіне қойылатын талаптар түрінде белгіленген қоғамымыздың жаңа әлеуметтік тапсырыстары өз кезегінде, оқыту бағдарламаларын өзгертуді сондай-ақ, болашақ

мамандардың алатын білім сапасын көтеріп, бүгінгі күнге сай кәсіптік дағдыларды игеруге бағытталған оқытудың жаңа технологияларын енгізуді көздейді, – деп көрсетілген [2].

Сонымен қатар, ҚР МЖМБС (7.09.126-2010) 6М 010300 – Педагогика және психология мамандығы бойынша магистрлік бағдарламаның негізгі міндеттері анықталған.

Мәселен ол, бейіндік даярлық жағдайында:

– педагогика мен психология саласы бойынша құзіретті мамандарды тәрбиелеу;

– нарықтық қатынастар жағдайында кәсіби бейім маманды қалыптастыру;

– магистрантты интеллектуалды тұрғыда дамыту;

– магистранттың кәсіби міндетті орындаудағы теориялық және тәжірибелік дайындығы;

– негізгі, базалық және арнайы құзырларды меңгеру;

Ғылыми және педагогикалық даярлық жағдайында:

– кәсіби даярлық бағыты бойынша терең білімдерді меңгеруді қамтамасыз ету;

– магистранттың әдіснамалық мәдениетін, педагогикалық және психологиялық мәселелері бойынша ғылыми зерттеулерді ұйымдастыру мен жүргізудің дағдыларын қалыптастыру;

– педагогика және психология саласы бойынша ғылыми жобаларға (қолданбалы және іргелі) қатысу дағдыларының қалыптасуына жағдай жасау;

– педагогика мен психологияның болашақ мамандарының педагогикалық жүйеде шығармашылықпен қызмет атқаруға дайындығын қалыптастыру;

– жылдам дамитын ортада өмір сүре алатын және өзінің де қоғамның да мүддесі үшін өзін-өзі жүзеге асыруға дайын білімді тұлғаны қалыптастыру және дамыту.

Осы міндеттерді жүзеге асыруда кәсіптік білім беру бағдаламаларына қойылатын жалпы талаптар да бар екендігі баршаға мәлім. Онда кәсіптік білім берудің негізгі білім бағдарламалары болашақ мамандардың оқып үйрену үшін міндетті пәндерді ұсынған. Жалпы кәсіби білім берудің негізгі кәсіби білімдік бағдарламалары міндетті әрі магистранттардың қалауы бойынша тандалған элективті пәндерді де қамту керек, – делінген [3].

Білім беру жүйесінің басты міндеті – ұлттық және жалпы адамзаттық қазыналар ғылым мен практиканың жетістіктері негізінде жеке адамды қалыптастыру және дамыту үшін қажетті жағдайлар жасау. Жалпы кәсіптік білім беретін жоғары оқу орындарына арналған педагогика және психология мемлекеттік білім беру стандарты да осы мәселені көздейді.

Ал стандарт осы пәнді жоғарғы оқу орындары үшін үздіксіз білім беру тұжырымдамасына негізделіп жасалынған. Тұжырымдама білім беру жүйесін

демократияландыру принциптерін жүзеге асыруға бағытталып құрылған. Мұнда, болашақ маман шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған өздігінен ғылыми зерттеушілік іс-әрекет жасап, дами алатын субъект болса, оқытушы осы іс-әрекеттердің тиімді ұйымдастырылуына, нәтижелі болуына жауап беретін, өзінде шығармашылықпен жұмыс істейтін жеке тұлға болуы талап етілуде.

Берілетін білімді жүзеге асыратын оқу орнының ерекшеліктеріне сай тұлғаның мемлекет алдында, ал мемлекеттің тұлға алдында жауапкершілігі қатаң сақталып, білімнің терең де тиянақты болуы және оқу жүктемесінің нормалық талап деңгейіне сәйкес жүзеге асырылуын қамтамасыз ету, – деп көрсетілген.

Бұл салада әрбір пәннің мазмұндық жүйесі базалық негізгі білім беру деңгейімен қиысады да, тиісті ұғым-танымдық шеңберде аяқталып отырады. Оқу пәндерін таңдауы бойынша зерделеу үшін оқу жоспарының вариативтік бөлігі кеңейтіледі.

Кәсіби білім беру бағдарламасы жеке тұлғаның және жеке әлеуметтік топтардың өзіндік ерекшеліктерін ескере отырып, қоғам мен еңбек рыногы талабына қызмет ете алатындай жоғары білікті маман кадрлары мен мамандыққа деген қажеттілікті қанағаттандыруға бағытталады.

Ал орта білімнен кейін, жоғары білім болып саналмайтын кәсіби білім ЮНЕСКО-ның ұсынысына сәйкес білікті маман даярлау бағдарламасы бойынша жүргізіледі. Педагогикалық және психологиялық мамандықтар бойынша жалпы кәсіби педагогикалық білім мен қатар болашақ педагог-психолог мамандардың педагогикалық шығармашылық қабілеттерін қалыптастыруға бағытталған ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттерге даярлауда негізгі пән ретінде «Жоғары мектеп педагогикасы», «Педагогикалық зерттеулердің әдістері және әдістемесі» және т.б. оқу пәндері арқылы берілетін білім мазмұны түзіледі. Әрбір арнайы оқу пәні – әрбір оқу бағдарламасы бойынша, меңгерілуге тиісті кәсіби білімнің, шығармашылық шеберлік пен ғылыми зерттеушілік іс-әрекет дағдыларының мазмұны мен көлемін де айқындайтын құжат [4]. Бағдарламада сол пән бойынша оқытылатын тақырыптардың деңгейі мен оның мазмұны, оқылатын мазмұндық көлем мөлшері сипатталады. Осы пәндерді оқу барысында болашақ мамандардың алатын білімі, білігі, шығармашылық шеберлік деңгейін қалыптастырушы ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттер дағды деңгейі де қамтылады. Сондай-ақ оқылатын пәнге байланысты қолданылатын құралдар мен оған жасалатын бақылау, әдістемелік кеңес нұсқаулар көрсетіледі. Бағдарлама – университеттегі пән оқытушысының басшылыққа алатын негізгі құжаты.

Бағдарламаға қатысты материалдарды орналастыруда, негізінен, үш принцип ұсталады: 1) бірыңғай бірізділікке негізделген жүйе; 2) шоғырлану; 3) спиралдық жүйе. Бұларды педагогикалық тұрғыдан таратып айтқанда былай болып шығады: бірыңғай бірізділікте оқылатын материал қайталанбай

бір бағдарда дамиды. Ал, шоғырлану жүйедегі бағдарламада тиісті материал тақырып арасына үзіліс салып, жаңа деректермен толықтырылып, оқыту барысында қайталанып отырады. Ал спиралдық бағдарламада бір жүйелілік сақталып, бірыңғайлық мәнде бір әуенмен жетілдіру ескеріледі. Демек, шиыршықталған, спиралдық жүйеде дамиды.

Оқу пәні – білімдік мақсатқа жету жолында дидактикалық тұрғыдан жан-жақты сұрыпталған белгілі саладағы ғылымның негізі. Мұндағы басты мақсат – тиісті ғылым, ақпарат, іс-әрекет туралы болашақ маманға тиянақты мағлұмат беріп, оның теориялық-әдіснамалық және қолданбалы негіздерін танытып игерту.

Әрине, ғылымның топтаса тоғысқан салалары шартты түрде педагогика-психология, қоғамдық-гуманитарлық, көркемөнер, дене тәрбиесі, өндірістік еңбек тәрбиесі деп жіктеледі. Олардың әрқайсысының өзіне тән атқаратын қызметі, шұғылданатын мәселелерінің ерекшеліктері бар. Соған орай берілетін білім, білік, түсінікті және қойылған мақсатты шешетін оқу пәні болғандықтан, болашақ маман оны меңгеру үшін тиісті сағат мөлшері белгіленеді. Оқылтын пәннің сағат саны оқу жоспарында айқындалады.

Ал тиісті пәнге байланысты берілетін білімнің мазмұны университетке арналған оқулықтарда беріледі. Сондықтан болашақ маман меңгеруге тиісті білімнің мән-мағыналық негізіне саналады және онда пәнаралық байланысқа орай табиғат, адам, қоғам туралы әр жақты мағлұматтар алудың қайнар көзі деп саналады. Оқулықтардан алған білім негіздері бойынша болашақ маман ізденіп, оны тереңдетіп, өздігінен шұғылдануға мүмкіндік кеңейіп жол ашылады.

Қазіргі таңда қалыптасып қалған білім, білік, дағдыға негізделген білім берудің нәтижелері мен жаңа әлеуметтік экономикалық қоғам қажеттіліктері деңгейі арасындағы қайшылықтар айқын байқалуда. Өйткені, заман талабы жаңа білім нәтижелері ретіндегі маманның құзыреттілік сапалары мен құндылық бағдарларын нарықтық экономика мен қоғамның жаңа құрылымына сәйкестендіріп белгілеп отыр [5].

Білім алушының білім, білік, дағдыларымен қоса, соған негізделген құзыреттілік сапаларының болуын қажет ететін бағдар қазіргі заманның білімге баса назар аударып келе жатқанын көрсетеді. Соған сай білім үдерісінде «білім беруден – білім алуға», «оқытудан – оқуға» көшіруді қалыптастыру парадигмасы білім ресурстарының қайта қаралуын қажет етеді:

- бірінші – стандарттар мен бағдарламаларда білім беру мақсатының, білім нәтиже-лерінің нақтылануы;
- екінші – оқытушының рөлі өзгеруіне сай әдістер мен технологиялардың өзгертілуі;
- үшінші – білім беруді ұйымдастыру, басқару үдерісінің өзгеруі.

Нәтижеге бағытталған білім беру тұжырымдамасын негізге алу дегеніміз, білім беру ұйымының немесе білім беру жүйесінің нәтижелерін

нақтылай белгілей отырып, әр адамның нәтижеге жетуі үшін жауапкершілікті белгілеп алу дегенді білдіреді. Сондықтан, нәтижеге бағытталған білім беру стандарттарға, бағдарламаларға, білім беру үдерісіне және білім нәтижелерін бағалауға түбегейлі өзгерістер ендіруді қажет етеді.

Жаңа парадигмаға көшу білім алушының құзыреттілік сапаларын меңгеруіне оқытушының рөлін өзгертуді қажет етеді. Себебі, болашақ маманға білімді, ақпаратты алудың жолдары мен амалдарын беруде, оны түсіну мен тиімді пайдалануға үйретуде, оқыту үдерісін тиімді ұйымдастыруда оқытушы құзыреттілігі қажет екені белгілі. Егер оқытушылар білім берудің нәтижелерін белгіленген бағытта жақсы меңгерсе, онда болашақ мамандардың оқудағы жетістіктері объективті және негізгі түрде бағаланады деп есептеуге болады.

Дүниежүзілік озық тәжірибеде қалыптасқан педагогикалық білім тәжірибесіне сай бүгінгі жағдайда жоғары оқу орнын бітірушілердің жаңартылған кәсіби және тұлғалық сапаларын көрсететін білім нәтижелері орта білім стандарттарында белгіленген жаңа білім нәтижелерін қамтамасыз ете алатын жаңа оқытушы тұрғысынан құрастырылуы қажет. Олай болса, оны құрастырушылар жоғары білім стандарттарын жасай білу қабілеттерімен қатар, жаңа білім стандарттарының базалық, құзыреттілік және пәндік нәтижелерін қалыптастыруға қажет педагогикалық сапаларды терең ғылыми дәйектелген негізде меңгеруге міндетті. Сөйтіп, бүгін педагогикалық мамандар дайындайтын педагогикалық және классикалық оқу орындарына жалпы білім берудегі өзгерістердің алдында болу міндеттері жүктеліп отырғаны баршаға мәлім мәселе.

Осы орайда біз кредиттік оқыту технологиясының ендірілуіне тоқталуды жөн көрдік. Өйткені кредиттік оқыту технологиясы – оқыту үдерісінде кредиттерді жинақтау мен трансфертеуде еуропалық жүйені пайдалануды, ECTS үлгісі бойынша кредиттерді қайта есептеудің қазақстандық моделі шеңберінде академиялық ұтқырлықты ұйымдастыруды, Қазақстандағы кредиттік технологияны бағалау шкаласы мен ECTS және білім беру бағдарламаларын сәйкестендіруді, модульдік білім беру бағдарламаларын құрастыруды көздейді.

Модульдік білім беру – белгілі бір біліктілікті алуға қажетті құзіреттіліктерді меңгеруге бағытталған оқытудың бүкіл мерзіміндегі оқу модульдерінің жиынтығы.

► Ал, модуль дегеніміз белгілі құзіреттіліктің қалыптасуына бағытталған модульдік білім беру бағдарламасының шартты түрдегі дербес, қисынды аяқталған бөлімі. Модульдер мынадай 4 түрге бөлінеді:

► Жалпы міндетті модульдер ЖММ-мамандыққа тікелей қатысы жоқ ол жалпы құзіреттіліктерді қалыптастыратын пәндерден тұрады.

► Мамандық бойынша міндетті модульдер МБММ–ол кәсіби құзіреттіліктің қалыптасуына бағытталған пәндерден тұрады.

► Мамандық бойынша білім алушылардың таңдау модульдері – МББАТМ – ол мамандық аясындағы күзиреттіліктерді қалыптастыруға бағытталған жеке кәсіптендірудің элективті пәндерінен тұрады

Модуль бір немесе бірнеше пәндерден тұрады және мынадай түрде қалыптасады:

► Көлемі бойынша үлкен (ҚР бойынша 3 немесе одан да көп және ECTS бойынша 5 және одан да көп кредит) сондай-ақ, пәннің мазмұны мен уақыты бойынша аяқталған;

► Көлемдері шағын, бірін бірі толықтыратын пәндер;

► оқу бағдарламасының жалғастығын қамтамасыз ететін бірнеше жақын, өзара байланысты пәндерден құралып, бір пәннің түрлі деңгейлерін білдіреді. Өзара байланысты пәндер модульдің өзара тәртіптілігін қамтамасыз етеді және бір модульдің аясынан тыс қажетті күзиреттіліктердің кеңінен қалыптасуына бағытталады.

► Модуль бірнеше пәндерден қалыптасқан жағдайда әрбір құрамдас компоненттің үлесі кредиттің жалпы санына шаққандағы кредиттермен анықталады.

Практиканың барлық түрлері мен диплом жұмыстары, магистрлік, докторлық диссертациялар өз алдына жеке модульден тұрады. Ал, «Дублиндік дескрипторлар» білім беру бағдарламаларын меңгеру нәтижелеріне негізделеді, күзиреттілік түрінде тұжырымдалады және біліктіліктің Еуропалық шеңберінде келістіріледі.

Күзиреттілік – жұмыскердің өз білімі, біліктілігі және дағдылары негізінде нақты кәсіп аясында жоғары сапалы және мөлшерлік еңбек нәтижелеріне жету үшін нақты жұмыс түрлерін білікті атқара алу қабілеті.

Біліктілік – адамның қандай да бір кәсіби-еңбек қызметін орындауға деген дайындық деңгейі немесе кәсіпті меңгеру деңгейі. Біліктілік сипаттамасы – қандай да бір біліктілік деңгейі бар нақты бір кәсіп маманы, оның игеруі қажет білім, білік және дағдыларға қойылған талаптар тізімі.

Оқу және оқудан тыс үдерістегі ғылыми зерттеушілік іс-әрекет шығармашылықты қалыптастырудың негізгі формаларының бірі болғандықтан, болашақ мамандар оқу-ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттерінің дамуы туралы мәселені олардың шығармашылық қабілеттерін дамытудағы келесі мәселенің құрамды бөлігі болып табылатынын ұғынулары, тұлғалық қажеттілік.

Шығармашылық – дәл сипатталатын, қатаң реттеуге келмейтін интеллектуалдық іс-әрекеттер мен операциялар арқылы адамға тән объективті немесе субъективті жаңа үдеріс. Мұның атқаратын функциясы – жинақталған тәжірибені қайта жаңғырту ғана емес, жаңа элементтер жасай отырып, болашақ мамандардың ебдейліктерін дамыту.

Шығармашылық қабілетті дамыту ғылыми зерттеушілік іс-әрекетте жаттығуды қажет етеді. Әрбір өз бетінше онтайлы шешімін тапқан

қиыншылықтар шығармашылық қабілетті ұштай түседі. Ғылыми зерттеушілік іс-әрекетте алға қойылған мәселеге шынайы ден қоймай, іштен түрткі болмай, бір мәселе бойынша шығармашылық нәтижеге жету мүмкін емес.

Болашақ педагог-психолог мамандардың педагогикалық шығармашылық қабілеттілігін ғылыми зерттеушілік іс-әрекет жүйесін тиімді етіп ұйымдастыру үдерісінде ғана қалыптастыруға болады. Мұнда болашақ педагог-психолог мамандардың ғылыми танымдық іс-әрекетінің негізгі тәсілдерін игерумен қатар шығармашылық жұмыста: мәселелік жағдайды жеке түсіну, эксперимент және бақылау, болжам жасау, болжамды тексеру және дәлелдеуі, теориялық білімдерді тәжірибеде қолдану мүмкіндігіне талдау жасайды.

Оқытуды әлеуметтік талаптарға, жалпы білім деңгейіне сәйкестендіру дегеніміз – оқу үдерісінде болашақ педагог-психолог мамандардың материалды терең игерумен бірге олардың педагогикалық шығармашылық қабілетін, ынталылығын, танымдық ғылыми зерттеушілік ізденімпаздығын дамытуға мүмкіндік туғызатындай етіп ұйымдастыру болып табылады.

Педагогикалық зерттеулерде оқу және оқудан тыс үдерістердегі болашақ педагог-психолог мамандар педагогикалық шығармашылық қабілеттілігін қалыптастырудағы ғылыми зерттеушілік іс-әрекет сипатындағы тапсырмалардың қолдану аймағына талдау жасауға айтарлықтай мән берілуде және оны оқу және оқудан тыс үдерістердің түрлі формаларында қалыптастырушы фактор ретінде тиімді қолданудың әдістемесін жетілдіру мәселелері педагогикалық, әдістемелік проблема санатында қарастырылуда.

Педагогикалық және классикалық университеттерде ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттер жүйесі арқылы болашақ педагог-психолог мамандардың педагогикалық шығармашылық қабілеттерін қалыптастыру мәселесін айқындау үшін, зерттеу жұмысымыздың барысында оқу және оқудан тыс үрдістердегі ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттердің ұйымдастырылу мәселелеріне қытысты оқу бағдарламаларына талдау жасалды.

Педагогикалық пәндердің бағдарламаларына талдау жасайтын болсақ, болашақ педагог-психолог мамандардың педагогикалық шығармашылық күзиреттілігін қалыптастырудағы оқытушы жетекшілігімен және өздігінен орындайтын ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттер жүйесіндегі өзіндік жұмыстар түрлері реферат, курстық жұмыстар, тест тапсырмалары, оқу-әдістемелік кешендер ұсынылған.

Педагогикалық пәндердің жұмыс бағдарламалары «БМ010300 Педагогика және психология» мамандығы бойынша Қазақстан Республикасы Мемлекеттік жалпыға міндетті білім беру стандарты негізінде дайындалады. Стандартпен айқындалатын білім беру нәтижелері, пәндер бойынша оқу бағдарламаларының мазмұны және оларға сәйкес оқу-әдістемелік құралдар арқылы қалыптастырылатын білім берудің мақсаттық ұстанымдарының негізі болып табылады.

Берілген курстар жоғары оқу орны оқытушысының өзара кәсіби даярлық идеяларына негізделіп, оның педагогикалық іс-әрекетін, біртұтас педагогикалық үдерісті, оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыруға шығармашылықпен жақындау, оның гуманистік және жариялылығын қарастырады.

Педагогикалық пәндердің негізгі бағыты – педагогиканы ғылым ретінде пәнімен, категориялық аппаратымен, әдістерімен таныстыру. Тұлғаны дамыту, тәрбиелеу және қалыптастыру қатынасы қарастырылады, магистранттардың және жас ерекшеліктерін мақсатты түрде ескерудің педагогикалық жолдарын ашады [6].

Педагогикалық үдерістің маңызды заңдары мен заңдылықтары, оқу мен тәрбиенің ерекшеліктеріне, ұжымдық танымдық іс-әрекетке негізделген. Тәрбиенің негізгі мақсаты магистранттардың дүниетанымын, олардың адамгершілік қарым-қатынасын қалыптастыру болып табылады.

Педагогикалық пәндерде оқу мекемелерінің іс-әрекетін реттейтін негізгі нормалық құжаттардың сипаттамасы оқытылады. Оқу-тәрбие үдерісін бағалаудың тиімділігі болашақ маман тұлғасын қалыптастырудың диагностикасы арқылы айқындалады.

Ал, жеке «Педагогика» пәнін оқу негізінде болашақ маман:

- педагогика ғылымының теориялық-әдіснамалық негіздерін;
- тұтас педагогикалық үдерістің теориясын және үдерісін;
- жаңа педагогикалық үдерістер түрлерін, ерекшеліктерін;
- университеттегі педагогикалық үдерісті басқару теориясын білуі керек.
- педагогикалық үдерістің тәрбиелік механизмдері мен заңдылықтарына сәйкес келетін оқу-тәрбие жұмыстарын жүзеге асыруды;
- университеттегі оқу-тәрбие үдерісінің диагностикасының негізгі сипаттарына қарай (ауыспалы) және оның одан әрі қарай дамуын болжауды жүзеге асыруды;
- оқу-тәрбие міндеттерін тұжырымдау, осы міндеттерге сәйкес іс-әрекет түрлерін, формалары мен әдістерін таңдай білуді;
- тәрбие және білім беру үдерісіне өзінің әдіс-тәсілдерін енгізуді меңгеруі керек.

Жоғары оқу орындарының білім беру жағдайында болашақ педагог-психолог мамандардың ғылыми зерттеушілік іс-әрекет және шығармашылық құзыреттілігін қалыптастыруда төмендегі негізгі ұстанымдарды басшылыққа алу қажет деп есептейміз:

– ғылыми зерттеушілік іс-әрекетке бағытталған білім беру мен өздігінен білім алуды өзара байланысты ұйымдастыру жүйесіндегі жекелік және саралау ұстанымы;

– жоғары оқу орнындағы білім беру үдерісінде педагогикалық шығармашылық бағыттылық ұстанымы;

– тұлға қалыптастырудағы жүйелілік, тұлғалық-әрекеттік ұстанымдардың бірлігі;

– оқыту үдерісінде ғылыми зерттеушілік іс-әрекеттерді тиімді пайдалану мен нәтижелі шығармашылық ұстанымы.

Жоғары оқу орнынан кейінгі білім мазмұнының заманауи сипаты, құрылымы еліміздің рухани әлеуетін жаңа сапалық деңгейге көтерілуінің басты шарты болып табылады. Сондықтан жоғары оқу орнынан кейінгі білім мазмұнындағы қазіргі заманауи педагогикалық-психологиялық ғылымдардың серпінді бағыты – жаһандық өзгерістерге сай жаңарып, болашақ педагог-психолог мамандардың ғылыми зерттеушілік іс-әрекеті арқылы қалыптастырылатын педагогикалық шығармашылыққа қызығушылығы мен ынтасы, ой белсенділігі нәтижесіндегі ғылыми зерттеушілік іс-әрекетінен көрініс табады. Жоғары оқу орнындағы жаһандық білім беру үдерісінің жаңашылдық өзгерістеріне байланысты болашақ педагог-психолог маманның жеке тұлғалық көзқарастарын, ой-өрісін, психологиялық ерекшеліктерін, ғылыми зерттеушілік іс-әрекетке қызығушылықтарын, педагогикалық шығармашылыққа кәсіби қарым-қатынасын кешенді түрде өзгерту арқылы жүзеге асырылады, – деп тұжырымдаймыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010, ҚР Президентінің № 1118 Жарлығы. – Астана, 2010.

2 12 жылдық жалпы орта білім беру тұжырымдамасы. – Астана, 2005.

3 **Жанабаева, Р. А.** Қазақ халық педагогикасының патриоттық ерлік тәрбиесі дәстүрлерін оқу-тәрбие процесінде пайдалану. Оқу құралы. – Алматы, 2006.

4 **Шалғынбаева, Х. Қ.** Қазақ этнопедагогикасын мектеп практикасына ендіру. – Монография. – Алматы : Ғылым, 2000.

5 Қазақстан Республикасында білім беруді дамытудың 2011-2020 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы. 07.12.2010, ҚР Президентінің № 1118 Жарлығы. – Астана, 2010.

6 Қазақстан Республикасының 2015 жылға дейінгі білім беруді дамыту тұжырымдамасының жобасы //Қазақстан жоғары мектебі. – 2004. – № 1. – 9 б.

7 ГОСО РК 5.03.011 – 2006 «Қазақстан Республикасының білім беру жүйесі. Жоғарғы оқу орындарындағы ғылыми-зерттеу жұмысы». – 49 б.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Ш. И. Исмурамова

Современное положение формирования педагогического творчества будущих специалистов педагог-психологов

Евразийский университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

S. I. Ismuratova

The current situation of the pedagogical creativity formation of the future experts teachers-psychologists

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.

Material received on 07.09.15.

В настоящее время актуальным является соответствие высшего образования и науки международным стандартам. В связи с этим в РК была принята государственная программа развития образования на 2011-2020 годы, основной целью которой является повышение конкурентно способности образования, развитие человеческого капитала путем обеспечения доступности качественного образования для устойчивого роста экономики; формирование государственно-общественной системы управления образованием. А также, в заключении программы развития образования Республики Казахстан поставлены следующие задачи: «В настоящее время перед педагогическим сообществом поставлена масштабная задача формирования и испытания новой модели образования. Нынешней целью образования является не только получение образования, достижение знаний и навыков, но и на их основе быть персональным, с высшим научно-творческим потенциалом и профессионально квалифицированным, искать информацию самостоятельно, уметь ее анализировать и эффективно использовать, жить и работать в ногу со временем».

The compliance of the Higher Education and Research with international standards is relevant today. In this regard, Kazakhstan has adopted a State program of education development for 2011-2020, the main aim of which is to increase the competitive ability, education, human capital development by providing access to quality education for sustainable economic growth; the formation of public education management system. Also, the following tasks are stated in the conclusion of the program of education development in the Republic of Kazakhstan: «At present, the educational community staged a large-scale task of forming and testing a new model of education. The current goal of education is not only education, achievement of knowledge and skills, but also based on them to be personal, with the highest scientific creativity and professional qualification, to seek information on their own, to know how to analyze and effectively use, live and work in step with the times».

UDC 811.111:37.091.3

M. K. Kazbekova¹, R. F. Zhusupova²¹undergraduate student, ²candidate of pedagogical sciences, associate professor, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana**USING METACOGNITIVE STRATEGIES
IN READING COMPREHENSION**

In the given article the author overviews important issues on using metacognitive strategies in reading comprehension in the classroom. Reading comprehension plays the most important role because it is the sole purpose of reading itself. Information is presented in an article or book, we read it so we can understand its contents. But have you ever wondered how we comprehend or what is going on in our brains as we read? In this article, we are going to explain how we understand information. We are going to talk in detail about all the steps we know right now that occur when we take in. More importantly and specifically using metacognitive strategies are recommended while reading and that they will help students comprehend text material.

Keywords: reading comprehension, reading skills, comprehend, competencies strategies, metacognition.

For many years, teaching reading comprehension was based on a concept of reading as the application of a set of isolated skills such as identifying words, finding main ideas, identifying cause and effect relationships, comparing and contrasting, and sequencing. Teaching reading comprehension was viewed as a mastery of these skills. Comprehension instruction followed what the study called mentioning, practicing, and assessing procedure where teachers mentioned a specific skill that students were to apply, had students practice the skill by completing workbook pages, then assessed them to find out if they could use the skill correctly. Instruction did little to help students learn how or when to use the skills, nor was it ever established that this particular set of skills enabled comprehension.

Comprehension is the ultimate goal of reading. However, there are a number of factors which may interfere with an individual's ability to comprehend text material. The most common single obstacle to text comprehension is decoding insufficiency [1]. Simply put, if the student cannot decode accurately and automatically, comprehension will be compromised.

– When the student cannot «apprehend» or decode the word, meaning cannot be extracted.

– When the student cannot decode fluently and automatically, reading is slow and laborious and memory for read material is poor.

– When the student cannot decode and is taught to rely on «context cues» or to «guess» at words, comprehension is compromised.

A more subtle interference is an underlying problem with language comprehension or inferential thinking. Those with right-hemispheric or non-verbal learning disorders are typically proficient decoders or «word callers» who have little to no difficulty remembering the specific details of what they have read [2]. In this second category, the student typically does well in the early grades but begins to struggle academically in the higher grades when the demand for comprehension increases. Such students often begin to experience difficulty with test taking and lecture learning due to underlying deficits in complex comprehension of novel material and inferential thinking.

Physiological vision problems, such as deficits in tracking and scanning, also interfere with comprehension of text. Psychological problems can also impair comprehension. Therefore, a comprehensive psycho-educational evaluation should be performed whenever a person experiences problems with text comprehension [3]. Only through evaluation can one determine the root cause of difficulty and design appropriate intervention strategies. There is reliable evidence that reading comprehension difficulty occurs frequently in students who are actually good decoders and spellers.

It's important to understand that for a student to adequately comprehend an author's written message it requires them to be able to analyze and sort through multiple layers of text meaning. For simplicity's sake we've broken those layers down to four separate processes.

1. To properly comprehend a written passage a student must be able to decode the words on the page.

2. The student needs to hold the information in working memory long enough for the information to be more extensively processed.

3. The student must have adequate vocabulary, grammar and syntactical skills to organize and interpret the written message efficiently.

4. The student needs to access higher order thinking skills to process the written message and go beyond the surface layer of the text and infer possible meaning.

Deficits in language ability, particularly receptive language, can significantly compound students' reading comprehension problems. These are the students who on testing don't present with language disorder but have low abilities in key language areas, such as grammar, syntax and, perhaps most importantly, vocabulary knowledge [4].

To explore one example, problems with understanding syntactical rules can result in students not understanding the difference between simple, compound and complex sentences, which can result in confusion in understanding the author's intended meaning. This is certainly the case in non-fiction text where authors, who write history and science texts, use complex and compound-complex sentences routinely to communicate more detailed and elaborate ideas. Research indicates that students with reading comprehension problems have poor inference skills. To what's happening in

a story is a vital cognitive skill. It enables the reader to go beyond surface meaning of a text and to go deep and discover the author's concealed meaning [5].

Of course, in students' fiction not everything on the page is concrete and literal. An important part of reading and comprehending fiction is to infer from what the author doesn't say, but hints at.

Students with poor comprehension skills don't read between the lines well. Poor inference skills could result from poor background knowledge, weak vocabulary and semantic word knowledge, and incomplete knowledge of story grammar and prediction.

Instructors want to produce students who, even if they do not have complete control of the grammar or an extensive lexicon, can fend for themselves in communication situations. In the case of reading, this means producing students who can use reading strategies to maximize their comprehension of text, identify relevant and non-relevant information, and tolerate less than word-by-word comprehension [6].

Students will usually express their frustration and difficulties in a general way, with statements like «I hate reading!» or «This is stupid!». But if they could, this is how kids might describe how comprehension difficulties in particular affect their reading:

– It takes me so long to read something. It's hard to follow along with everything going on.

– I didn't really get what that book was about.

– Why did that character do that? I just don't get it!

– I'm not sure what the most important parts of the book were.

– I couldn't really create an image in my head of what was going on.

To accomplish the goal, instructors focus on the process of reading rather than on its product.

– They develop students' awareness of the reading process and reading strategies by asking students to think and talk about how they read in their native language.

– They allow students to practice the full repertoire of reading strategies by using authentic reading tasks. They encourage students to read to learn (and have an authentic purpose for reading) by giving students some choice of reading material.

– When working with reading tasks in class, they show students the strategies that will work best for the reading purpose and the type of text. They explain how and why students should use the strategies.

– They have students practice reading strategies in class and ask them to practice outside of class in their reading assignments. They encourage students to be conscious of what they're doing while they complete reading assignments.

– They encourage students to evaluate their comprehension and self-report their use of strategies. They build comprehension checks into in-class and out-of-class reading assignments, and periodically review how and when to use particular strategies.

– They encourage the development of reading skills and the use of reading strategies by using the target language to convey instructions and course-related information in written form: office hours, homework assignments, and test content.

– They do not assume that students will transfer strategy use from one task to another. They explicitly mention how a particular strategy can be used in a different type of reading task or with another skill.

By raising students' awareness of reading as a skill that requires active engagement, and by explicitly teaching reading strategies, instructors help their students develop both the ability and the confidence to handle communication situations they may encounter beyond the classroom. In this way they give their students the foundation for communicative competence in the new language.

Reading comprehension is thus much more than decoding. Reading comprehension results when the reader knows which skills and strategies are appropriate for the type of text, and understands how to apply them to accomplish the reading purpose. Various methods are used to improve reading comprehension that include training the ability to self assess comprehension, actively test comprehension using a set of questions, and by improving metacognition [6]. Practice plays more pivotal part in development and honing the skills of reading comprehension. Self assessment with help of elaborative interrogation and summarizing helps.

Effective reading comprehension is the culmination of mastering vocabulary, phonics, fluency, and reading comprehension skills. Person having good comprehension skills is considered as active reader, with an ability to interact with the words by understanding its complete meaning and the concept behind it. Thus skill of reading comprehension distinguishes an active reader from a passive reader who just read the text without getting its meaning.

Good readers use metacognitive strategies to think about and have control over their reading. Before reading, they might clarify their purpose for reading and preview the text [7]. During reading, they might monitor their understanding, adjusting their reading speed to fit the difficulty of the text and "fixing" any comprehension problems they have. After reading, they check their understanding of what they read.

When one student was asked what she was thinking about while reading, she replied, «I'm not thinking. I'm reading.» Unfortunately, that simple, honest statement is true for students in all content areas who see reading, writing, math, science, and social studies as «subjects» rather than opportunities to think and reflect [8]. Yet only through using metacognitive strategies can they truly learn.

– Good readers learn how to use cognitive and metacognitive strategies in conjunction to develop a deeper understanding of a content-area topic, a character's motives, a book's theme, and the like [9]. They construct knowledge through a variety of different venues (cognition), and they identify when they no longer understand and what they can do about it (metacognition). Therefore, constructing understanding requires both cognitive and metacognitive elements.

– The ultimate goal of strategy instruction is transfer – to be able to use any strategy at any time and for any purpose. Teaching for metacognitive strategies assures that students will be able to successfully use these strategies well into adulthood.

While some students naturally think about their own thinking, taking the time to formally name and practice metacognition is important for all types of instruction [10]. Mini-lessons and opportunities for practice allow students to develop confidence and purposefully apply this type of reflective thinking to their reading practice.

As with any comprehension strategy, it is important to name and model metacognitive thinking. Teachers should «think aloud» as they read aloud, demonstrating the interplay between the actual text and their own thoughts. Next, teachers should provide opportunities for guided practice, and finally, independent practice [11]. This gradual release of responsibility ensures that students are confident and successful.

Metacognition is a topic that will catch on and become a part of every classroom. Our students will need more than just knowledge they will have to learn to think. Along with improved thinking skills, students will need to assess their own learning and control their cognitive processes in order to become better students. “Those with greater metacognitive abilities tend to be more successful in their cognitive endeavors. The good news is that individuals can learn how to better regulate their cognitive activities

LIST OF REFERENCES

- 1 **Alderson, J. C. & Urquhart, A. H.** (eds.). Reading in a foreign language. London : Longman, 2004.
- 2 **Alderson, J. C.** Reading in a foreign language: a reading problem or a language problem? // Alderson J. C. & Urquhart A. H. (eds.). Reading in a foreign language. London : Longman, 2006. – P. 1-24.
- 3 **Baker, L. & Brown, A.** Cognitive monitoring in reading. In J. Flood (Ed.), Understanding Reading Comprehension. – Newark, DE : International Reading Association, 2004.
- 4 **Chamberlain, K. & Burrough, S.** Techniques for teaching critical reading. Teaching of Psychology, 12. – 2008. – P. 213-215.
- 5 **Clarke, M. A.** The short circuit hypothesis of ESL reading – or when language competence interferes with reading performance // Carrell P. L., Devine J. & Eskey D. E. (eds.). Interactive Approaches to Second Language Reading. Cambridge : Cambridge University Press, 2008. – P. 114-124.
- 6 **Harner Jeremy.** The practice of English language teaching. L. – New York, 2001. – 296 p.
- 7 **Anderson, N. J.** 1999. Exploring second language reading: Issues and strategies. Boston: Heinle and Heinle. 2008. Practical English language teaching: Reading. New York: McGraw Hill. 2009. ACTIVE reading: The research base for a pedagogical approach in the reading classroom. In Second language reading research and instruction: Crossing the boundaries, ed. Z. H. Han and N. J. Anderson, 117-43. Ann Arbor, MI: University of Michigan Press. 2013a. ACTIVE skills

for reading (Intro, Books 1-4). 3rd ed. Boston: Heinle ELT. 2013b. Developing engaged L2 readers. In Teaching English as a second or foreign language, ed. M. Celce-Murcia, D. M. Brinton, and M. A. Snow. 4th ed. Boston: Heinle Cengage.

8 **Bamford, J., and R. R. Day, eds.** Extensive reading activities for teaching language. – Cambridge : Cambridge University Press, 2004.

9 **Blachowicz, C., and D. Ogle.** Reading comprehension: Strategies for independent learners. 2nd ed. – New York : Guilford Press, 2008.

10 **Cohen, J.** Building fluency through the repeated reading method. – English Teaching Forum 49 (3) : 20-27. – 2011.

11 **Grabe, W.** 2009. Reading in a second language: Moving from theory to practice. – Cambridge : Cambridge University Press, 2010. // Fluency in reading – thirty-five years later. Reading in a Foreign Language 22 (1) : 71-83.

Material received on 07.09.15.

М. Қ. Қазбекова

Ағылшын тілі сабағында түсіне оқытуда метакогнитивті стратегияларын қолдану

Л. Н. Гумилев атындағы

Еуразия Ұлттық Университеті, Астана қ.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

М. К. Казбекова

Использование метакогнитивных стратегий в понимании прочитанного на уроке английского языка

Евразийский национальный университет

имени Л. Н. Гумилева, г. Астана.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Бұл мақалада автор сабақта оқудың түсіну үдерісіндегі метакогнитивтік стратегияларды пайдалану бойынша өзекті мәселелердің шолуын жүргізіп отыр. Оқыған мәліметтің түсінушілігі аса маңызды рөлді атқарады, өйткені ол оқудың жалғыз мақсаты болып табылады. Біз, мақалада немесе кітапта жазылған ақпаратты, оның мазмұнын түсіну үшін оқимыз. Алайда, Сіз өзіңізге: Біз оқығанда қалай түсінеміз немесе басымызда не болып жатыр, – деген сұрақты қойдыңыз бе? Осы мақалада біз ақпаратты қалай түсінетінді талқылаймыз. Біз, қазіргі кезде оқудың түсінушілігі үдерісі барысында білетін барлық қадамдар туралы егжей-тегжей әңгімелесеміз. Бұдан маңызды не бар, мақаланың авторлары оқу кезіндегі метакогнитивтік стратегияларды қолдануды ұсынады, бұл студенттерге материалдың мәтінін түсінуге көмектеседі.

В данной статье автор проводит обзор важных вопросов по использованию метакогнитивных стратегий в обучении пониманию чтения на уроке. Понимание прочитанного играет самую важную роль, поскольку оно является единственной целью самого чтения. Информацию, представленную в статье или книге, мы читаем, чтобы понять его содержание. Но вы когда-нибудь задавались вопросом, как мы понимаем или то, что происходит в нашем мозгу, когда мы читаем? В этой статье мы рассмотрим то, как мы осмысливаем информацию. Мы будем говорить подробно обо всех шагах, которые мы знаем сейчас при процессе понимания прочитанного. Что еще более важно, в статье авторы рекомендуют применять метакогнитивные стратегии при чтении, что поможет студентам понять текст материала.

ӘОЖ 378.4

Ә. І. Қалиева

пед.ғ.к., доцент, Ш. Есенов атындағы Каспий мемлекеттік технологиялар және инжиниринг университеті, Ақтау қ.

ЖОҒАРЫ МЕКТЕПТЕГІ ЖОБАЛЫҚ ОҚЫТУДЫҢ ТЕХНОЛОГИЯЛЫҚ ЕРЕКШЕЛІКТЕРІ

Мақалада еліміздің жоғары мектеп тәжірибесінде жобалық оқытуды жүзеге асыру мәселесінің маңыздылығы қарастырылған. Осы орайда автор жобалық оқытуды ұйымдастырудағы шетелдік жоғары мектеп тәжірибесін және бұл оқыту түрінің технологиялық ерекшеліктерін негізге алып отыр. Жобалық оқытудың артықшылықтарына оқу үрдісінің тәжірибеге барынаша көп жақындауы, білім алушылардың білім алудағы позициясының өзгеруі (жаңаны өз бетімен танып, ашады, ойластырады және сол білімді іс жүзінде қолданады), олардың жан-жақты әлеуметтік өзара әрекеттесуі, топтық ойлау стилі мен әрекеттерінің қалыптасуы, жобаны ұжымдық жүзеге асыру үрдісін басқару мүмкіндігі жатады. Сонымен қатар жоғары оқу орнында студенттердің педагогикалық білімді меңгеру барысында жоба әдісін пайдалану тәжірибесі келтірілген.

Кілтті сөздер: жоғары мектеп, жобалық оқыту, оқу үдерісі, білім алушылар, топтық ойлау стилі, педагогикалық білім.

Замануи қоғам жоғары білімді мамандарға ерекше талаптар қоюда, олардың арасында әсіресе, шығармашылық зерттеушілік потенциалдың

калыптасуы ерекше орын алады. Ойлаудың мұндай стилін қалыптастыру педагогикалық ғылымда ЖОО-дағы білім беру үрдісінде оқытудың жаңа технологияларын пайдаланумен байланыстырылады. «Инновациялық» технологиялар деп аталатындардың көбісінің бұрын отандық білім беру жүйесінде қандай да болсын үлгіде қолданылғанын, бірақ бірқатар себептермен тұрақты енгізілмегенін ескерген жөн. Осылардың қатарында жоба әдісі де бар.

Жоба әдісі әлемдік педагогикада әлдеқашан белгілі болған. Жобалық оқытуды ұйымдастырудағы шетелдік ЖОО-ның тәжірибесі неғұрлым қызығушылық тудырады. Финляндия, Дания, Швеция жоғары оқу орындарында жобалық оқыту былайша жүзеге асады. Біріншіден, семестрлік топтық жобаны міндетті орындау, екіншіден бірлескен жоба аясындағы студенттің топтық жұмысын, сондай-ақ оны жүзеге асырудағы жеке үлесін бағалау талап етіледі.

Жобалық оқытуды жүзеге асыруда дәстүрлі дәріс, семинар сабақтармен қатар мынадай ұйымдастыру түрлері де орын алады: шығармашылық шеберханалар, лабораториялар және жобалау бюросы.

Шетелдік білім беру тәжірибесін талдау көрсеткендей инновациялық университеттер болашақ мамандарды дайындауда жобалау дағдыларын қалыптастыруды ең маңызды міндет етіп қояды. Негізінде топтық жоба жұмыстары оқытудың барлық мерзімі барсында жүзеге асады. Сонымен бірге, оның білім беру үрдісіндегі үлесі біртіндеп артып отырады (25-тен 75 пайызға дейін). Семестрдің басында оқытылатын жалпы білім беретін және арнаулы пәндер мазмұнына жобаға қатысты мәселер енгізіледі. Бұл білім алушыларды жоба жұмыстарына дайындауға мүмкіндік береді. Сонымен қатар бірлескен топтық жұмыстарға үйрету үшін студенттерге кіріспе семинарлары мен тренингтер ұйымдастырылады.

Топтар өз ілгерілеуін жоба тақырыбы бойынша шығармашылық есеп, презентациялар жасау арқылы көрсетеді. Бұл нәтижелер студенттер аудиториясында белсенді талқыланады. Сонымен, жоғары оқу орнында білім алушылардың академиялық, кәсіптік және әлеуметтік-тұлғалық құзыреттіліктерін қалыптастыруға мүмкіндік беретін университеттік орта қалыптасады. Жоба жұмыстарын ұйымдастыру мақсатында әр топқа оқытушы бекітіледі. Ол студенттерге консультация беріп, іс-әрекеттерін реттейді.

Шетелдік тәжірибеде топтық жобаға ерекше назар аудара отырып, студенттерді жобалау әрекетіне бейімдеу ісі бірінші курста басталса, отандық тәжірибеде зерттеушілік және жобалау әрекеттерімен танысу жоғары курстарда басталатыны белгілі. Және мұнда ұжымдық жобалардан басым болатын жеке жобаларға аса мән беріледі.

Жоғары мектеп жұмысына жобалық оқытуды ойдағыдай енгізу білім беру үдерісінің құрылымы мен мазмұнын бірізді жаңарту, ЖОО-дағы оқытуда бар стереотиптерден арылумен байланысты екендігі анық.

Сонымен, ХХ ғ. басында Дж. Дьюидің прагматикалық педагогикасы негізінде пайда болған жоба әдісі қазіргі заманғы ақпараттық қоғамда ерекше маңызға ие болуда. Бүгінгі таңда еліміздің жоғары оқу орындарында жобалық оқытуға деген қызығушылық едәуір арта түсті. Бұл әдістің мәнін түсіну, оны заманның және жоғары оқу орындары қызметіндегі жаңа талаптарына сай коррекциялау істері жүзеге асып келеді.

Қазіргі кезде «жоба әдісі» дидактикалық ұғымына көптеген анықтамалар берілген. Оны педагогикалық технология (Е. С. Полат), оқыту әдісі (А. Н. Шукин, Э. Г. Азимов), білім алушылардың өзіндік іс-әрекеттерін ұйымдастыру тәсілі (З.Х. Ботаева) деп түсіндіреді.

Е. С. Полат өзінің «Новые педагогические и информационные технологии в системе образования» (2005) атты еңбегінде жобалау жұмысын 7 «П» принципі негізінде жүзеге асыруды ұсынды: проблема (жобаның тақырыбын, проблемасын, болжамын, мақсаттарын анықтау); проектирование (топтарды құру, тапсырмаларды бөлу, міндеттерді белгілеу); планирование (зерттеу міндеттерін, ақпарат көздерін анықтау, жобаның мазмұнды бөлімін құрылымдау, соның ішінде әр кезеңнің нәтижесін белгілеу және рөлдерге бөлу); поиск информации (білім алушылардың зерттеу іс-әрекеті - жобаның міндетті шарты ретінде); продукт (жобаның нақты нәтижесі: баяндама, альбом, жинақ, фильм және т.б.); презентация (өнімді ұсынып, таныстыру және жобаны қорғау, оппоненттеу); портфолио (барлық жұмыс материалдары жинақталған папка: жоспар, зерттеу және талдау нәтижелері, презентация материалдары т.с.с. [1]).

Теориялық зерттеулердегі авторлардың жобаны дайындау кезеңдерін анықтау жөніндегі көзқарастары сәйкес келеді. Олар 4 кезеңді атайды: ұйымдастырушылық-дайындық (топтарды құру, тақырыпты таңдау және т.б.); жоспарлау (жоспар құру, тезистер жасау және т.б.); технологиялық (топтағы болжамды растау немесе жоққа шығаратын фактілерді іздеу жұмысы және т.б.); қорытындылау (нәтижелерді рәсімдеу, көпшілік алдында презентациялау, талқылау, өзіндік рефлексия және т.б.).

Жобалық оқыту проблемасы жөнінде зерттеу тәжірибесіне негізделі отырып, жобаны жасаудың әдістемелік үлгісін ұсынамыз, негізі мұнда оқытушы мен білім алушылардың іс-әрекеттер жүйесі қарастырылады (1-кесте).

Кесте 1 – Жобаны дайындаудағы оқытушы мен білім алушылардың іс-әрекеттер жүйесі

Оқытушының қызметі	Кезеңдер	Білім алушылардың қызметі	Жұмыс түрі	Сөйлеу жанры
Студенттерді біріктіру бойынша ұйымдастыру жұмысын жүргізеді (шығармашылық топтарды құру; белгілі бір мәселеге қызығушылықтарының болуы немесе оқу үлгеріміне қарай). Мәселені қояды.	I. Даярлық кезең а) шығармашылық топтарды құру	Студенттер өз қызығушылықтарына қарай топталады.	Сабақта оқытушының басшылығымен (10-15 мин.)	Оқытушының сөзі, диалог
Оқытушы тақырыптарды бірлесе таңдауды ұсынады. Талқылауға қатысады.	б) тақырыпты таңдау; жобаның түпкі ойын, мақсаты мен міндеттерін анықтау	Студенттер оқытушының ұсынған тақырыптарын таңдайды, оны талқылап, талдайды немесе өздерінің нұсқаларын ұсынады	Оқытушының басшылығымен	Әңгіме
Оқытушы жеке тақырыпшаларын белгілеп, ұсынады. Оларды талқылауға қатысады. Тезистерді құруға көмектеседі, студенттерге бағыт беріп отырады.	в) мәселелерді ұсыну, жеке тақырыпшаларды белгілеу, бастапқы тезистерді құру	Студенттер ұсынылған жеке тақырыпшаларды қарастырып, талқылайды. Оларға негізделеді немесе өз тақырыпшаларын ұсынады	Оқытушының басшылығымен	Тезистер

Оқытушы консультация береді, түзетулер жасайды, оқу диалогын ұйымдастырады. Шағын топтарға алдын-ала тапсырмалар дайындайды, қажетті әдебиеттерді таңдап алады. Оқытушы студенттермен бірге жоба тақырыбы бойынша жеке тақырыпшаларын талқылауға қатысады.	II. Жобаны жүзеге асыру (орындау) кезеңі. а) ресурстарды анықтау, жобадағы өз орны мен рөлін анықтау	Студенттер материал жинақтайды. Өз бетімен жобаның мақсатын белгілейді. Материалдарды жинап, талдайды және жүйелейді, тезис-терді дайындайды. Студенттер жеке тақырыпшаларды белсенді түрде талқылайды, өзіне рөл таңдайды.	Өз бетінше, аудиториядан тыс, топтық жұмыс	Жоба жоспары
Оқытушы студенттерді бағыттайды, қажетті және маңызды ақпаратты ойларына салады, консультация береді, үйлестіреді.	б) зерттеу әдістерін таңдау	Студенттер мәселедегі себеп-салдарлық байла-ныстарды анықтайды.	Өз бетінше, аудиториядан тыс, топтық жұмыс	Мәтінмен жұмыс (талдау, синтез, жалпылау)
Оқытушы консультация береді, үйлестіреді және бағыт береді. Қатысушы рөлінде болады.	в) студенттердің өз топтарында жеке тақырыпшалармен, жоба тапсырмаларымен жұмысы	Студенттер фактілер мен мысалдар келтіреді, дәлелдер іздейді, мәселені шешу нұсқаларын салыстырады, табылған материалды құрылым-дайды.	Өз бетінше, аудиториядан тыс, топтық жұмыс	Конспект, дәйексөздерді іріктеу
Оқытушы консультация береді, үйлестіреді, бақылаушы рөлін атқарады.	г) пайда болған шығармашылық өнімді немесе мәтінді ресімдеу	Студенттер шағын топтарында алынған материалды ресімдейді.	Өз бетінше, аудиториядан тыс, топтық жұмыс	Шағын жобаның жоспары, тезистер, презентация және т.б.

Оқытушының алғашқы тексеруі, материалды редакциялайды, қажет болса нақтылайды, кем-шіліктерін көрсетеді. Жиналған материалды жүйе-леуге көмектеседі. Ша-ғын топ жобасының жос-пары мен сөйлеу мәтініне түзетулер жасайды.	III. Топ ішінде алғашқы презентациялау кезеңі	Студенттер дайындаған интеллектуальдык өнімін алғаш рет өз тобында ұсынады (презентация, мәтіндер, кесте, сұлба т.б.). Әдебиеттерді талдап, сілтемелер жасайды	Оқытушының басшылығымен консультация	Көпшілік алдында сөйлеу: пікірсайыс, хабарлама, презентация негізіндегі баяндама, тарихи анықтама, бейнеролик, әңгіме, ... хат, ... туралы сөз және т.б.
Оқытушы эксперт рөлінде болып, ұсынылған презентацияны, студенттердің баяндамаларын бағалайды.	IV. Көпшілік алдында қорғау кезеңі	Студенттер өз жұмысының соңғы нәтижесін көрсетеді.	Сабақта	
Оқытушы сабақты қорытындылайды, студенттердің жұмыстарын талдап, бағалайды.	V. Рефлексия кезеңі	Студенттер өздерінің баяндамалары, жобаны жасау барысындағы рөлдері туралы өз пікірлерін білдіріп, талдайды (өзін-өзі бағалау және өзара бағалау іскерлігі)		Талдау, өзін-өзі талдау, диалог, комментарий
Оқытушы тьютор рөлін атқарады.	VI кезең. Жоба қорытындысы-«тақырыптық портфолио»	Студенттер жобаның ресімделген өнімін мәтін түрінде ұсынады (эссе, жазба, ғылыми хабарлама, баяндама және т.б.). Жаңа мәселелер, болжамдар ұсынылады.	Аудиториядан тыс жұмыс (консультация, жеке немесе топтық сынақ және т.б.)	Тақырыптық портфолио, бейнефильм және т.б.

Ендеше, жоба әдісінің бірқатар артықшылықтарын анықтап көрейік: оқу үдерісі тәжірибеге барынша көп жақындайды; білім алушының білім алудағы позициясы өзгереді, өйткені ол жаңаны өз бетінше танып, ашады, ойластырады және сол білімді іс жүзінде қолданады [2]; білім алушыларды жобаға дайындық кезеңінде тиімді шешімді ойластырып іздеуге және қабылдауға мәжбүр етеді; жоба қатысушыларының топтық жұмыс барысында кең және көпжақты өзара әрекеттесуі жүзеге асады, топтық ойлау стилі қалыптасады; олар ақпараттық және коммуникативті құзыреттіліктерін жетілдіру мүмкіндігіне ие болады, сонымен бірге кәсіби құзыреттіліктерін қалыптастыруға әсер ететін жағдайлар жасалады; білім алушылардың қажетті ақпаратты шығармашылықпен меңгеруі жүзеге асады; жобаны ұжымдық жүзеге асыру үрдісін басқару мүмкіндігі [3].

Нақты айтқанда, жоба әдісі оқу үрдісін жеке, дараландыруға және оны неғұрлым қарқынды етуге және білім алушыларға оқытудың соңғы нәтижесіне жетудегі жұмыс темпін таңдауға мүмкіндік береді, сондай-ақ мұндай жағдайда оқу іс-әрекеті ізденушілік және шығармашылық сипатта болады [4].

Мысал ретінде педагогика мамандығының бірінші курс студенттеріне (болашақ бастауыш сынып мұғалімдері) «Педагогикалық мамандыққа кіріспе» курсының оқыту барысында жоба әдісін қолдану үлгісін келтірейік. Студенттерге төмендегі тақырыптар ұсынылады (таңдау бойынша):

1. «Педагог мамандығы жайында жаңа білімім» (мұнда мыналар орын алуы мүмкін: педагогтардың ой-пікірлері, мектеп мұғалімдерімен сұхбат, газет пен журналдардың қиындысы және т.б.);

2. «III мыңжылдықтағы мұғалім» (мұнда педагогикалық қызметтің ерекшеліктері, жеке тұлғалық қасиеттері көрсетіледі және болашақ педагогтарға кеңес, ұсыныс беріледі);

3. «XXI ғасырдағы мектеп»;

4. Тақырыпты студенттердің өздері тұжырымдайды.

Есеп беру формасы: газет, журнал, педагогикалық оқу орнының жарнамасы, кітапша, электронды презентация, сахналау және т.б. Әр тақырып микрозерттеуді қажет етеді. Студенттер тапсырмаларды орындау барысында зерттеу бағдарламасын құрып, мақсаты мен міндеттерін белгілейді, қажетті сауалнамалар дайындайды, алынған мәліметтерге түсінік береді, зерттеу нәтижелері негізінде мәтінді дайындап, ресімдейді (кесте, диаграмма, графиктер енгізіледі). Мысалы, бір топтың дайындаған «Біздің педагогикалық ұстанымыз» атты кітапшасы, мұнда тақырып мазмұнын ашатын қысқаша мәтіндер, суреттер мен фотосуреттер қамтылған. Алдымен, «миға шабуыл» әдісі негізінде кітапшаның үлгі жоспары әзірленді: Не себептен мұғалім мамандығын таңдадық?; Мұғалім мамандығы жайында қандай жаңа мәліметтер алдық?; Қазіргі мұғалім бейнесі; Мұғалім мамандығындағы шығармашылық; Мансап баспалдағы және т.б.

Әр топтың жұмыс барысында белсенділігі пен қызығушылығы, материалдарын ұсыну мен ресімдеудегі өзгешілігі байқалады, сонымен қатар студенттердің кәсіби-тұлғалық құзыреттілік туралы түсініктері қалыптасады. Осылайша, жобалау әрекеті жеке тұлғаны пән негізінде дамыту мүмкіндігімен қамтамасыз ететіні анық. Жоба әдісі оқытудың кейінгі курстарында да өз маңыздылығын жоймайтыны белгілі. Тек әр курс сайын студенттердің кәсіби бағыттылығы жетіліп отыруы қажет. Бұл өз кезегінде олардың нәтижелі оқуында уәжді фактор ретінде болмақ.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Новые педагогические и информационные технологии в системе образования / под ред. Е. С. Полат. – М., 2005. – 272 с.

2 Позднеева, С. И., Кузнецова, Т. В. Проектная деятельность в практике учителя начальной школы // Вестник ТГПУ. Сер. Педагогика. – 2006. – Вып. 10 (61). – С. 65-66.

3 Боков, Л. А. Технология группового проектного обучения в вузе как составляющая методики подготовки инновационно-активных специалистов // Современные проблемы науки и образования. – 2013. – № 6. – С. 56-64.

4 Бобиенко, О. М. Ключевые компетенции профессионала: проблемы развития и оценки. Казань : Изд-во КазГУ им. В. И. Ульянова-Ленина, 2006. – 146 с.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Э. И. Калиева

Технологические особенности проектного обучения в высшем образовании

Каспийский государственный университет технологий и инжиниринга имени Ш. Есенова, г. Актау.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

E. I. Kaliyeva

Technological features of the project-oriented study in higher education

S. Yesenov Caspian State University of Technologies and Engineering, Aktau.

Material received on 07.09.15.

В данной статье подчеркивается значимость проблемы использования проектного обучения в высшей школе, опираясь на зарубежный опыт приобщения студентов к проектной деятельности

и технологические особенности этого вида обучения. К числу достоинств проектного обучения автор относит возможность максимального приближения процесса обучения к практике, изменения позиции учащегося в образовании (сам познает, сам открывает, осмысливает и применяет полученные знания), разностороннее социальное взаимодействие участников проекта, формирование группового стиля мышления, возможность управления процессом коллективной реализации проекта. Приводится опыт его использования при усвоении студентами педагогических знаний в вузе.

The present article determines the significance of the project-oriented study at high school, taking into account foreign experience in involving students into the project-oriented activity and technological peculiarities of the study. The author points out the following advantages of the project-oriented study: a possibility of maximum proximity of the study process to practice, changing of the student's point of view (he realizes, reveals, applies himself), social interactions between project participants, group-style thinking forming, management of collective realization process. The experience of using the method by students, while taking pedagogical knowledge is revealed.

UDC 372.8:811.111

G. Karlkyzy

student, L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana

MODERN PEDAGOGICAL BASIS OF GAME METHODS REALIZATION IN ENGLISH CLASSES OF 7TH GRADE

In the given article the author examines the role and place of game technologies in teaching English, their advantages and disadvantages, gives the classification of language games and examples of tasks to use in classes of 7th grade.

Key words: language games, game methods, classification of games, teaching English, compulsory education, 7th grade.

Contemporary stage of teaching foreign languages is characterized by dynamic variable and resourceful approach. The necessity to bring the studying of a language in the correspondence with requirement of the modern world demands

new methods of teaching. There should be taken into consideration not only the volume of the given material and the corresponding learners' skills, but all the components of education content are to be considered.

Teaching English to the Compulsory school pupils is not an easy task since it requires a lot of creativity. Teenagers learn differently from younger learners and adults. Many teachers still apply traditional method in teaching English. For example, they make the pupils keep learning through teacher's explanation of new words or grammar. In fact, this method is not effective because pupils will easily forget the words and the material if they don't use them actively.

However, there are many methods that can be used in teaching English to teenagers. But the applied methods need to be not only effective but also motivating in teaching language. If teenagers do not understand the necessity of spoken language, they aren't active during the classes and so they can't learn it effectively. Some pupils forget the material easily because they are not active during learning process or involved in learning process directly; there are no good atmosphere of learning process in the class if there is no interaction or response between pupils and their teacher. The pupils must be encouraged to respond to texts and situations with their own thoughts and experiences, rather than just answering questions and doing abstract learning activities.

In this case the game method is the activity for the successful English language learning while developing general educational and speech skills. But still there are some issues related to game teaching methods such as the role and place of language game activity in the pedagogical process and the classification of game technologies.

Language game is an activity with an element of competition between individual pupils or teams in a language activity. As any other kind of games the language one must have the following characteristics:

- fun: the activity is chosen for its light-hearted character;
- separate: it is circumscribed in time and place;
- uncertain: the outcome of the activity is unforeseeable;
- non-productive: participation is not productive;
- governed by rules: the activity has rules that are different from everyday life;
- fictitious: it is accompanied by the awareness of a different reality [1].

Gaming activity in the pedagogical process performs the learning function that comprises the development of memory, attention, perception of information, development of extra-curricular skills. The upbringing function of games comprises learning such qualities as considerate, humanistic attitude to the partner of the game. The phrases pupils learn help them to become more polite to each other. There is a favourable atmosphere at the lesson, transforming the lesson into an interesting and unusual event, adventure, and sometimes into a fairy world. The communicative function of games is creating the atmosphere of a foreign communication. Game teaching methods also provide pupils with skills to prepare their physiological state to a more efficient operation in the future, develop their personal qualities and activate the individual capacities [2].

As games are related to competition and fun they are always loved by pupils. Moreover the teacher must apply a good and creative method to keep the pupil's concentration in learning the material as it's shorter than the adult's one. Children can get bored easily if their activities are the same. The use of games in teaching English not only gave benefit both to a teacher and pupils but also gave difficulty to them. They can have either advantages or disadvantages.

Some of the common advantages of using games in language teaching and learning are the following:

1. Motivation. Pupils can be more interested in learning the material and so they will pay more attention to the lesson given.
2. No much explanation. Games help pupils understand the materials given because through playing they can learn something without realizing that.
3. Interaction. It comprises the nature of pedagogical process. Pair or group work is one of the main ways to promote interaction.
4. Improvement of language acquisition. Due to the motivation and interaction created by games, pupils can acquire their lessons better and more interestedly than other ways.
5. Increase of learners' achievement. Games can involve all the basic language skills, such as speaking, listening, reading and writing.
6. Playing educational games also help teachers and children with focus and self-esteem. Educational games can help a child focus because they are being patient while waiting to achieve getting to the next level.
7. Language games improve pupils' memory.

As any other teaching method games have some disadvantages. The competitiveness of games can have negative affects. Pupils who have been focused on opposing each other to win prizes or the right to say can about friendly atmosphere and behavior of the lesson. Not all pupils' learning styles are the same, some may prefer to learn by observing, reading, doing art or taking field trips. Educational games can also be a major time-waster, taking away from time that children could spend studying, being active or participating in social events. Whether a teacher is thinking about using video games or board games in the classroom, their cost can be quite high [3]. If teachers know these disadvantages they can think more carefully and deliberately about including games in their lessons.

We analysed several classifications of language games and found out that they are quite different with the principles of classifying such as the number of participants, the target of communication, language aspects, etc. They can be based on the communication, the interaction or competition, aimed at various skills development, etc. But at the same time categories often overlap as they have lots of similarities. Due to them the classification aimed at the improvement of speaking and listening skills was proposed.

1. Vocabulary games. They are the basis for any language activity because pupils should operate with the words during listening or speaking.

2. Listen-and-do games. The task is clear from the title.

3. Information gap games. In such games, one or more people have information that other people need to complete a task. For instance, one person might have a drawing and their partner needs to create a similar drawing by listening to the information given by the person with the drawing.

4. Guessing games. They are a variation on information games demand asking questions to find clues in order to guess who or what the person is thinking of. They need the participants to be attentive to the other questions to prevent repetitions.

5. Discussion games. To solve the problem of a game the participants need to discuss it.

6. Communicative games. These games focus on successful exchange of information and ideas, such as two people identifying the differences between their two pictures which are similar to one another but in fact they are not exactly alike. Correct language usage, though still important, is secondary to achieving the communicative goal.

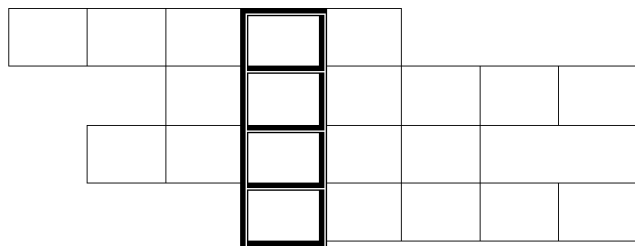
7. Role play and dramatics. This kind of the gaming activity is especially effective at the advanced stages of language training because it supposes spontaneous utterances in the frame of an imaginary situation.

Moreover, according to the classification a group of games was given to pupils of the 7th grade during the lessons on the topic 'Animals and Plants'.

Game 1 (vocabulary and guessing game). Guess the animal (bird) and do the crossword to know a common word.

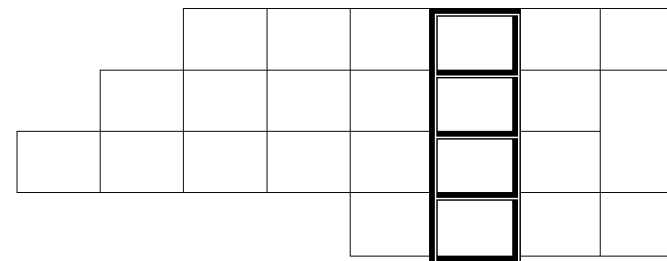
Instructions. Pupils work in pairs. One of them has got pictures of animals and a crossword about birds, another one has got pictures of birds and a crossword of animals. They should describe the animals (birds) to each other (appearance, manners, location) and guess the described birds (animals) to fill in the word.

For example, STORK. It's a big black and white bird with a long beak. It sometimes lives on the roofs.



Keys: stork, falcon, heron, eagle

Picture 1



Keys: jeiran, koulan, leopard, bear

Picture 2

Game 2 (discussion, listen-and-do and guessing game). Guess the problem.

Instructions. Work in groups. Discuss the environmental problems, choose 5 of them connected with your topic (animals, plants, planet Earth). Three participants of the opposite group will demonstrate these words one by one to their group. Do not repeat the problems. The group with more correct answers wins.

For example, hunting, traps, no place to live, cutting forests down, picking the rare plants, air, soil or water pollution, etc.

Game 3 (role-play). How to help our nature?

Instructions for pupils. Imagine you are the 'Team of Nature Protectors'. Divide into groups according to problems (air, soil or water pollution, animals or plants in danger). Think and demonstrate the general situation: reasons and solutions of each problem. Try to be emotional and convincing.

As a result of using the game methods not only the improving of speaking and listening skills were noted. Most pupils become active learners with the help of such tasks. They didn't even feel that they learnt something through that activity.

At the same time the games were characterised by an active usage of psychological and socio-psychological possibilities of personality and group. That happens because the system of relations in the school team updates to reveal the identity of its best side, promotes training and development of the personality. It also happens due to the specific psychological climate of the pupils' team while playing the games in groups.

Thus, our experiments pointed out that integrating the game into pedagogical process is a great positive and effective way for learning.

LIST OF REFERENCES

1 **Tuan, Luu Trong.** Teaching English Grammar Through Games [Текст] / Luu Trong Tuan, Doan Nguyen Thi Minh // Studies in Literature and Language. – 2010. – Vol.1. – No.7. – P. 61-75.

2 **Ustyuzhanina, A., Gutareva, N.** English vocabulary games in the adaptive environment of high school [Текст] / A. Ustyuzhanina, N. Gutareva. – Tomsk : TPU, 2013. – 168 p. – ISBN-13: 978-3-659-38151-5.

3 **Morley, Miranda.** Disadvantages of Games Used for Teaching [Текст] // [Электронный ресурс]: http://www.ehow.com/info_8552695_disadvantages-games-used-teaching.html.

Material received on 07.09.15.

Г. Карлқызы

Заманауи педагогикалық негіздеріндегі ойын оқыту әдістерінің 7 сыныптары үшін ағылшын тілі сабақтарында орындалуы

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразиялық ұлттық университеті, Астана қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Г. Карлқызы

Реализация игровых методов обучения на уроках английского языка в 7-ом классе

Евразийский Национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Аталған мақалада автор ағылшын тілін оқыту үдерісіндегі ойын технологиясының алатын орны және оның маңыздылығын қарастырады, технологияның кем және артық жақтарын, тілдік ойын және оларға арналған тапсырмалардың жіктеуін береді, 7-ші сынып оқушылар арасында қолданылуы мүмкін.

В настоящей статье автор рассматривает роль и место игровых технологий в процессе обучения английскому языку, их преимущества и недостатки, дает классификацию языковых игр и примеры заданий, которые могут быть использованы в работе с учениками седьмого класса.

УДК 81'271.12-057.875

И. В. Коровайко

к.пед.н., Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ФОРМИРОВАНИЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ РЕЧИ В ВУЗЕ

В статье рассматривается проблема формирования профессиональной речи в вузе. Выявлена и обоснована необходимость применения структурных схем для создания профессиональных связанных высказываний различных типов.

Ключевые слова: связанная устная высказывание, типы связанного текста, профессиональная речь, речевая деятельность.

Овладение связной устной речью важная задача вузовского обучения, так как личное и социальное взаимодействие имеет решающее значение не только для построения успешной профессиональной карьеры, но и для успешной адаптации в профессиональном сообществе, для самореализации в интеллектуальном, профессиональном и творческом плане. Новое назначение образования – воспитание специалиста, способного в ситуациях постоянного выбора находить наиболее оптимальные решения. Поэтому обучение в вузе должно быть направлено на формирование у студентов коммуникативных умений, отражающих способность человека решать средствами современного литературного языка коммуникативные задачи в различных ситуациях профессионального общения.

К сожалению, обучение профессиональной форме общения, адекватного своей значимости, не нашло места в структуре современного высшего профессионального образования. В практике вузовского обучения очевидно противоречие между современными требованиями, предъявляемыми к уровню коммуникативной подготовки специалиста и попустительским характером процесса обучения профессиональной речевой деятельности.

В настоящее время разрабатываются различные направления в области обучения профессиональной речи, которые отличаются концептуальными подходами и способами содержательного наполнения речевой подготовки будущих специалистов в условиях обучения в высшей школе. Однако вопросы формирования профессиональной устной речи до настоящего времени остаются еще недостаточно исследованными.

Обеспечить необходимый уровень формирования профессиональной речи можно, используя возможности профильных дисциплин. В силу своей специфики они обладают большим потенциалом для формирования качеств профессионально активной, функционально грамотной речи. Интерес к профильным дисциплинам у студентов является доминирующим, большинство внутренних мотивов обучения также группируется в области дисциплин направлений подготовки [1].

Правомерно предположить, что в процессе изучения профильных дисциплин у обучающихся возможно развитие речевой активности, способности и готовности самостоятельно реализовывать свои коммуникативные намерения в контексте как учебной, так и профессиональной деятельности. Возможна организация речевой деятельности студентов в форме обмена личностно-значимой информацией, восприятие которой детерминировано мотивом познавательного интереса к профильным дисциплинам.

Чтобы содержание речевых высказываний было естественным, оно должно быть мотивировано внешними или внутренними обстоятельствами. Эти условия обеспечивает речевая ситуация, т.е. «совокупность условий, речевых и неречевых, необходимых для того, чтобы осуществить речевое действие по намеченному нами плану» [2]. На учебных занятиях по профильным дисциплинам возможно создание ситуаций общения, организованных вокруг определенных профессиональных тем. В ситуациях, максимально приближенных к будущей профессиональной деятельности, студент приобретает навыки оперирования профессионально важной информацией, организации партнерского и субординационного речевого взаимодействия, упражняется в создании профессионально значимых высказываний, соответствующих определенным формам делового общения (выступление на производственных совещаниях, участие в деловых дискуссиях и т.д.).

С целью оптимизации процесса речевой подготовки студентов к будущей профессиональной деятельности, кроме проигрывания профессиональных ситуаций можно использовать такие активные формы проведения занятий, как дискуссии, деловые игры, и т.д. Все упражнения должны быть ситуативными, творческими, т.е. нести актуальную информацию, основанную на реальной ситуации, которую студенты необходимо самостоятельно осмыслить и реализовать в речевом акте.

Знание особенностей построения текста, умение различать типы речи и жанры высказываний – является исходным моментом для создания собственных высказываний. При формировании умений продуцирования профессиональных связных высказываний важно объяснить студентам, что каждый тип высказывания строится на соблюдении законов логики. Повествование представляет собой последовательное изложение событий в хронологическом порядке. Описание является перечислением существенных

признаков объекта. Рассуждение состоит из суждений, в которых что-либо утверждается или отрицается. На основе обобщения существенных признаков предмета из одного или нескольких суждений выводится умозаключение. Поэтому в работе по созданию и воспроизведению высказываний на профессиональные темы мы предлагаем использовать принцип опоры на логические структурные схемы.

В логических структурных схемах смысловые связи между предложениями материализованы в формальных грамматических структурах. Так, схема повествования представляет собой серию условных знаков, изображающих последовательность действий во временном плане; в схеме описания в центре изображается объект описания, от него отходят стрелки, указывающие на отличительные признаки данного объекта; в схеме рассуждения записывается тезис, требующий аргументации, от него идут стрелки, указывающие на порядок приведения аргументов для доказательства тезиса.

Работа с логическими структурными схемами строится по следующему алгоритму:

- изучение особенностей изучаемой формы делового общения;
- определение типа будущего высказывания;
- работа над содержанием высказывания;
- создание свободного речевого выступления с опорой на логическую структурную схему в ситуациях погружения в профессиональную среду.

Опытное обучение показало, что студенты проявляют большой интерес к таким занятиям, признают их эффективность для совершенствования своей речи и для профессионального становления. В ситуациях погружения в профессиональную среду обучающиеся имеют возможность развивать свои коммуникативные способности изучая и обрабатывая профессионально значимую информацию, совершенствовать навыки организации партнерского и субординационного речевого взаимодействия. Таким образом, правильное комплексное сочетание возможностей, которые предоставляют профильные дисциплины, всех имеющихся активных форм обучения речи с творческим применением логических структурных схем позволяет оптимизировать процесс формирования профессионально значимых речевых навыков и умений.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Каргина, Е. М.** Мотивация обучения в вузе // Современные научные исследования и инновации. – 2014. – № 6-3 (38). – С. 5.
- 2 **Леонтьев, А. А.** О речевой ситуации и принципе речевых действий // Русский язык за рубежом. – 1968. – № 2.
- 3 **Гойхман, О. Я.** Речевая коммуникация / О. Я. Гойхман. – М. : ИНФРА-М., 2003. – 269 с.

4 **Зеер, Э. Ф.** Модернизация профессионального образования: компетентностный подход/ Э.Ф. Зеер, А. М. Павлова, Э. Э. Солганик. – М. : Моск. психол. соц. ин-т, 2005. – 217 с.

5 **Колетвинова, Н. Д.** Система формирования профессиональной коммуникации студентов педвузов / Н. Д. Колетвинова. – Казань : Изд-во Казан. ун-та, 2004. – 81 с.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

I. V. Korovaiko

ЖОО-да кәсібі сөйлеуді қалыптастыру

С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

I. V. Korovaiko

Formation of the professional speech in higher education institution

S. Toraihyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

Мақалада ЖОО-да кәсіби сөйлеуді қалыптастыру мәселелері қарастырылған. Әр түрлі кәсіби байланыстырылған пікір айту типтеріне арналған құрылымдық кестелерді пайдаланудың қажеттілігі айқындалып негізделген.

In this article the problems of formation of professional oral speech in higher education institution are considered. The need of application of block diagrams for creation of professional coherent statements of various types is revealed and proved.

UDC 80

M. Kulakhmetova¹, A. Sarsenbayeva²

¹candidate of Philological Science, associate professor, ²MA of Philology, senior teacher, S. Toraihyrov Pavlodar state university, Pavlodar.

PROBLEMS OF UPDATING THE CONTENT OF PROFESSIONALLY-ORIENTED FOREIGN LANGUAGE TEACHING

In this article it is denoted that a foreign language in the new paradigm becomes a means of achieving professional competence in the modern sense. The education system in our country is systematically reformed – requirements to teaching process change, education programmes improve, the foreign universities' experience is adopted, and domestic and foreign universities get closer within the Bologna Process. Also the state educational standards of higher education are developed and improved in the competency format, the definition and classification of competencies are clarified, as well as their content.

All of the above processes in education are a reaction to the phenomenon of globalization in the economy and the labor market.

Key words: language competences, professionally oriented foreign language, features of language learning of non language specialties, academic mobility for engineering students, linguistic features, cultural linguistic, language abilities.

The education system in our country is changing the paradigm into updating the content in all areas of secondary, postprimary and vocational education. Updating tendency affects the content of the disciplines of higher education – the requirements for teaching results are being changed, training programs are being improved, an external evaluation of students' academic achievements is being introduced, the experience of foreign universities is being adopted, the convergence of domestic and foreign universities takes place within the Bologna process. Currently, the measures are being taken for the development and improvement of the state educational standards of higher education in the competency format, the definition and classification of competencies as well as their content are being clarified, special disciplines in English language are being introduced.

All of the above processes in education are a response to the phenomenon of globalization of the economy and the labor market. Among the representatives of various industries there is a serious concern that young professionals – graduates of

technical specialties and technical colleges do not possess not only a sufficient level of social competencies which are necessary for effective communication, but also the ability to work in a team, successfully solve the challenges ahead. The gap between existing state educational standards of higher professional education of technical specialties in a foreign language and social order is obvious. That is why, in our opinion, in Kazakhstan there is a tendency of corporate foreign language teaching, and it is trained in relatively small companies that work with foreign colleagues. The range of strategies used to overcome the language barrier in a professional environment is quite wide. Among them there is the use of a foreign language as a lingua franca, the solution of language problems through the use of specialists with knowledge of a foreign language as translators and experts in intercultural communication with foreign partners, as well as staff training in order to develop the necessary abilities and skills, fill gaps in language training after high school.

Thus, in theory and practice of teaching foreign language in non-linguistic high school the process of studying the characteristics of professional communication of technical specialists affected, as well as the process of globalization, in practice all corners of the globe.

In particular, Chinese scientists focus their attention on identifying those speech activities which skills are developed not enough at non-linguistic specialists and need to be improved in the context of professional activity [1]. As a result of the analysis of needs conducted by them it became clear that successful implementation of English-language communication in the technical field the specialists need to improve their skills and abilities, especially in listening comprehension, speaking and writing. Thus, the correction and optimization of the course ETC (English for Technical Communication) was carried out. Also in German higher education institutions «Kompetenzanforderungen...» the other technical skills assume English language competence, the ability to master a foreign language, the ability to work in an international context and others [2, 14].

Much attention to the ability to communicate at different levels (including cross-cultural) as a necessary quality of a professional engineer is paid not only in research but also in the existing regulations. For example, the Board of Engineers of Great Britain developed a «The Standard for Professional Engineering Competence». Among the competences which we are interested in, related to the topic of this study, the «effective use of communication and interpersonal skills in communication» is distinguished [3, p. 8]. In practice, the presence of these skills should be reflected in the «ability to hold a discussion; to make a presentation; to generalize what was read; to write different kinds of documents» [3, p. 8]. In addition, this standard describes the rules of behavior which must be observed by the licensed Board of engineers. Among others – «treat all people fairly, without prejudice, but with respect. ... If possible, avoid real or potential conflict of interests» [3, p. 10].

As a developing and stable country in the Central Asian region, Kazakhstan has a wide range of economic and cultural relations with the developed countries of the European Union as Germany, France, and Italy. Traditionally, close cooperation in the field of industrial and technical relations with German business companies is held due to the historical background. Practically target acquisition and use of technical equipment of German companies in many sectors of Kazakhstan economy provides quality training of technical engineers, professional and technical staff. To implement the task of preparing competent experts the Ministry of Education and Science of the Republic introduced new disciplines as «Professionally-oriented foreign language» for undergraduates and «Professional foreign language» for graduates. These innovations are designed to supply the domestic labor market with young technicians, practically speaking foreign languages. The realization of this idea also implies the exchange of foreign countries teaching staff's potential to share experiences and train young professionals in technical universities. So, for cooperation are invited and there are already close contacts with representatives of German corporations Siemens, GIZ (GTZ), Goethe Institute, DAAD and technical universities teachers in Germany.

Requirements for skilled technical specialties are growing; they are paid much attention by various competent organizations. So, in the last decade under the UNESCO auspices requirements for the engineer of the XXI century are developed. They were formulated by specialists of the authoritative international organizations FEANI (The European Federation of National Engineering Associations) and ABET (Accreditation Board for Engineering and Technology), as well as national professional-public organizations, in which requirement there are a lot of non-technical aspects.

Currently, the requirements for future specialists in different countries do not differ among themselves. Representatives from industry, business and education in one voice declare that a professional at this stage – it's not just a narrow specialist in his field, but the personality who is initiative, able to work in a team and ready for the continuous development. Thus, in the report, the representative of Sweden Industry Federation says that «the industry needs a large number of well-educated scientists and engineers. However, the number is not the most important; much more important is available specialists' competencies that need to be considered from different perspectives. On the one hand, excellent scientific knowledge is necessary, but not sufficient. We can not do without social competencies and other abilities. The ability to cooperate, creativity, responsibility are the requirements that are vital at this stage. Continuous personal development is also necessary for professionals» [4, p. 214-215]. Among the above-mentioned social competences teamwork, communication skills, language and culture proficiency are allocated.

So, all of this proves conclusively the need to train specialists not only with the knowledge of a foreign language (German, English) as a system, but also

willing to carry out the professional cross-cultural communication. However, there are several challenges to this task. The main problem that both teachers and students face in the process of foreign language teaching in a technical college is the discrepancy of high requirements, laid down in the basic normative document «The concept of foreign language education development in the Republic of Kazakhstan», allotted to time possibilities.

Thus, according to the «Concept ...» adopted in 2006, the level of foreign language competence implies its use practically both in a professional (production and research) activity and for the self-education purposes. However, the implementation of this program is in doubt. Obviously, the main reason could be inconsistencies of the «Concept ...» with outdated standards and therefore Standard teaching programs of foreign language teaching in higher education, school students' focus to passing UNT and ignoring foreign language teaching and others.

It can be concluded that there was a need to revise the regulations because they do not take into account the practical purpose of foreign languages teaching. If we consider the professionally-oriented English language training, the Standard does not reflect the role of English as the lingua franca. In our opinion, that role of English language is necessary to consider and explore the culture not only of the English-speaking countries but also the countries where that is highly developed industrial and scientific fields in which students specialize, as they are likely to have to communicate with the experts from these countries. Normative document should not be limited with the preference of only one language (such as English) as a potential for technical specialties. It is important to bear in mind the languages of the countries with a high scientific and technical potential, such as German, French and others.

In addition, currently foreign languages teaching, as well as the entire educational system, are being reformed in connection with the entry of Kazakhstan into the common European educational space. We can not agree with the opinion of the Russian scientist S. G. Ter-Minasova, who believes that «the traditional teaching of foreign languages in our country was reduced to reading texts» [5, p. 32]. It should be noted that a foreign language has always played an integral component of non-linguist student training, however, during the learning process, mainly, only one function was implemented – informative, even in a limited way, because «of the four language skills (reading, writing, speaking, listening comprehension) only one was developed, passive, focused on «recognition» – reading» [5, p. 32].

To sum up, it must be emphasized that in today's social-political, economic and social-cultural context of Kazakhstan development there is every reason to consider foreign (German, English and other) language competence as a prerequisite for professional work of a significant number of graduates of technical universities, who are potential participants in intercultural professional communication, which greatly improves the requirements for training precisely

this kind of activity. Thus, despite the problems of foreign language training of technical specialists, there is every reason for its modernization and improvement through the approximation of the labor market and higher education.

LIST OF REFERENCES

- 1 **Duan, Ping, Gu, Weiping.** Teaching Trial and Analysis of English for Technical Communication. – Asian EFL journal. – Vol.6, Issue 1, Article 5. – 2004.
- 2 **Brall, Stefan.** Überfachliche Kompetenzenanforderungen in den Ingenieurwissenschaften. – RWTH Aachen University, 2009.
- 3 Engineering Technician Standard. – Engineering Council UK, London, 2005. – 14 p.
- 4 **Modeer, Camilla.** Federation of Swedish Industries, Stockholm. Competence demands for today and tomorrow: quality progress through interaction with industry. – DSTI/STP/TIP(99)2/FINAL, 1999.
- 5 **Тер-Минасова, С. Г.** Язык и межкультурная коммуникация. – М. : Изд-во МГУ, 2004. – 352 с.: – ISBN 5-211-04869-5.

Material received on 07.09.15.

М. С. Кулахметова, А. С. Сарсенбаева

Кәсіби-бағытталған шетел тілін оқыту бағдарламасын жаңарту проблемалары

С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

М. С. Кулахметова, А. С. Сарсенбаева

Проблемы обновления содержания обучения профессионально-ориентированному иностранному языку

Павлодарский государственный
университет имени С. Торайғырова, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Берілген мақалада шетел тілі жаңа парадигма үрдісінде мақсат ретінде емес яғни кәсіби нәтижелері мен қузыреттілігін меңгеру ретінде қазіргі уақытта қарастырылады. Мемлекеттік білім беру жүйесінде үнемі әртүрлі реформалар жасі өткізіледі, соған орай білім беру нәтижесінің талаптары да қатаң қойылады, оқу бағдарламалары да арттыруда, шетел мемлекеттерінің жоғары білім салаларындағы белсенді тәжірибелік сапалары қабылдауда, Болон процесі бойынша

мемлекеттік және шетел университеттері үйлесуде. Осыған орай, жоғары кәсіби білім беру жүйесіндегі мемлекеттік стандарттарын меңгеруде және олардың құзыреттерінің ұғымдары мен жіктелуі және де оның мазмұны белгіленеді. Осы үдерісте көптілділік пен шетел тілін меңгеру ерекше ролді атқарады.

Барлық осы үдерістер экономика мен еңбек нарығына жаһандандырудың кертартпасы деп санауға болады.

В данной статье отмечается, что в сфере новой парадигмы иностранный язык становится средством достижения профессиональной компетентности в современном понимании. Система образования в нашей стране систематически реформируется – меняются требования к процессу обучения, совершенствуются образовательные программы, перенимается опыт зарубежных высших учебных заведений, происходит сближение отечественных и иностранных университетов в рамках Болонского процесса. Также проводятся мероприятия по разработке и усовершенствованию государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования в компетентностном формате, уточняются определения и классификация компетенций, а также их содержание. Во всем этом процессе немаловажную роль играет полиязычное образование и овладение иностранным языком.

Все вышеперечисленные процессы в образовании являются реакцией на явления глобализации в сфере экономики и рынка труда.

УДК 371,1

А. А. Куралбаева, С. Ж. Пралиев

Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан

ИНТЕГРИРОВАННЫЕ УРОКИ ПРЕДМЕТОВ САМОПОЗНАНИЯ И ПОЗНАНИЯ МИРА В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ

В статье рассматривается понятие интеграции и теоретические проблемы осуществления межпредметной связи. Указывается положительное влияние интегрированного обучения на развитие познавательной активности и интересов обучающихся начальных классов.

Ключевые слова: интеграция, интегрированные уроки, межпредметные связи, учебно-познавательная деятельность.

В настоящее время можно с уверенностью говорить о факте появления новых тенденций в определении роли и характера развития системы образования в Казахстане. Эти тенденции носят глобальный характер и совпадают с аналогичными тенденциями не только в европейских, но и во многих других странах мира.

Начальная школа – самооценный, принципиально новый этап в жизни ребенка: он начинает систематическое обучение в образовательном учреждении, расширяется сфера его взаимодействия с окружающим миром, изменяется социальный статус и увеличивается потребность в самовыражении.

Начальное образование имеет свои особенности, резко отличающие его от всех последующих этапов систематического школьного образования. В этот период идет формирование основ учебной деятельности, познавательных интересов и познавательной мотивации; при благоприятных условиях обучения происходит становление самосознания и самооценки ребенка.

Введение интеграции предметов в системе начального образования положительно влияет на развитие самостоятельности, познавательной активности и интересов обучающихся. Результаты интегрированного обучения проявляются в развитии творческого мышления учащихся. Показателем умственного развития ученика является перенос знаний из одного предмета в другой, который характеризует продуктивность познавательной деятельности. Перенос заключается в межпредметном обобщении известного и синтезированием нового, обобщенного знания. Межпредметные связи в обучении вносят элементы творчества в

мыслительную деятельность ученика, а также элементы репродукции и поиске, проявляющиеся в познавательной деятельности.

Использовались методики [1] И. В. Кошмина «Межпредметные связи начальной школе», [2] А. Мухамбетжановой «Теоретико-методологические основы формирования научной картины мира у учащихся средствами интеграции начального образования», в обработке данных анализов интегрированных уроков использовались методические разработки [3]. Чесноковой Н. П. «Интеграция задач нравственно-духовного развития детей в образовательную среду: Сборник методических разработок интегрированных уроков».

Экспериментальная работа проводилась в течение учебного года и предусматривала два этапа:

1 этап – Изучение мотивов познавательных интересов учебной деятельности школьников и эмоциональное отношение к интегрированным урокам.

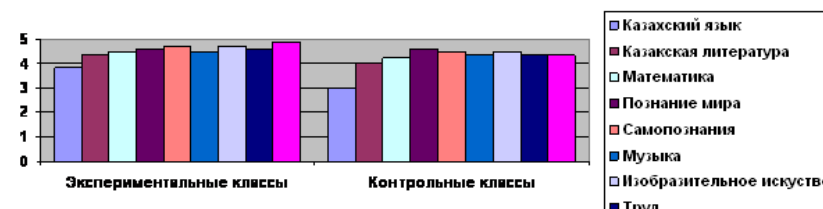
2 этап – формирование активизации учебно-познавательной деятельности учащихся в интегрированных уроках.

На первом этапе были проведены опросы с целью определения наличия положительной мотивации к учебной деятельности и анализ отношения учащихся к предметам. Результаты были оценены по пятибалльной системе и показаны в таблице – 1 и диаграмме – 1.

Таблица – 1. Выявление отношения учащихся к предметам

Отношение ученика	Учебный предмет								
	Казахский язык	Казахская литература	Математика	Познание мира	Самопознания	Музыка	Изобразительное искусство	Труд	Физическое воспитание
Люблю этот предмет									
Совсем не люблю этот предмет									
Хочу заниматься этим предметом									
Не хочу заниматься этим предметом									
Заставляют заниматься									
Не дали ответ									
Всего баллов									

Диаграмма 1 – Сравнительный анализ отношения учащихся к предметам

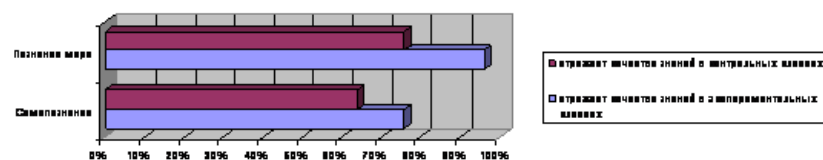


Для более интересного и успешного усвоения программы, для выявления уровня эмоционального отношения к интегрированным урокам и активизации учебно-познавательной деятельности учащихся были проведены в экспериментальных классах интегрированные уроки по предметам познания мира и самопознания.

На втором этапе при выявлении уровня эмоционального отношения в ходе проведения интегрированных уроков познания мира и самопознания явно наблюдалось повышение активности к познавательной деятельности у школьников. В связи с этим нами был сделан сравнительный анализ повышения познавательной активности школьников экспериментальных и контрольных классов.

Диагностика проводилась в форме мониторинга ЗУН, полученных после изучения тем. Например, учащимся экспериментальных и контрольных классов были даны отдельно проверочные работы по познанию мира на тему: «Учимся понимать природу» и по природоведению на тему: «Условия, необходимые для жизни растений». Учащиеся контрольных классов изучали эти темы на обычных уроках самопознания и познания мира, а в экспериментальных классах были проведены интегрированные уроки. Интегрированные уроки по самопознанию и по познанию мира проводились по всем взаимосвязанным темам. По итогам проверочных работ по всем проведенным интегрированным урокам были получены процентные данные качества знаний которые отражены в диаграмме 2.

Диаграмма 2 – Итоговые данные качества знаний в экспериментальных и контрольных классах



В результате исследования были получены следующие выводы:

- после проведения эксперимента повысился уровень познавательного интереса;
- произошли изменения в отношении учащихся к учению, к учебным предметам;
- интегрированные уроки повысили эмоциональный настрой в классе, возможности для проявления индивидуальных творческих способностей детей;
- дети стали более общительны, раскованы в суждениях, у них повысилось стремление учиться, радуются познанию нового, не боятся трудностей;
- сформировалась активизация учебно-познавательной деятельности учащихся.

Проводя мониторинг успеваемости учащихся в течение года, хотим отметить, что темы, по которым были проведены интегрированные уроки, усваиваются учащимися лучше, чем рассмотренные на традиционных уроках. С учетом проведенных опросов, бесед, выполнение контрольных заданий по интегрированным темам 94 %, а качество колеблется от 67 % до 92 %. Это говорит о том, что интегрированные уроки улучшают и облегчают процесс обучения в начальных классах, повышают интерес к учебе и стимулируют лучшее формирование учебных навыков и умений школьников.

Методической основой интегрированного подхода является установление внутрипредметных и межпредметных связей в усвоении основ наук и понимании закономерностей всего существующего в мире. А это возможно при условии многократного возвращения к понятиям на разных уроках, их углубления и обогащения, вычленения доступных данному возрасту существенных признаков, понятий. Следовательно, за основу интеграции может быть взят любой урок с его установившейся структурой и логикой проведения, в содержательную сторону которого будет включена та группа понятий, которая относится к данному учебному предмету, но на интегрированный урок привлекаются знания, результаты анализа понятия с точки зрения других наук, других учебных предметов.

Казахстанским ученым А. А. Бейсенбаевой обоснован комплекс признаков и функций межпредметных связей:

- основными признаками межпредметных связей как важнейшего средства формирования познавательного интереса у школьников являются интегративность, избирательность, изменчивость;
- межпредметные связи – это относительно устойчивый педагогический феномен организации и взаимодействия элементов, в результате которых проявляются новые качества, рождается некое новое целое, в частности, такое личностное качество, как познавательный интерес;
- в составе целого межпредметные связи выполняют множество функций, такие, как: образовательные, развивающие, воспитывающие, конструктивные [4].

Проблеме интеграции обучения и воспитания в начальной школе

важна и современна как для теории, так и для практики. Её актуальность продиктована новыми социальными запросами, предъявляемыми к школе, и обусловлена изменениями в сфере науки и производства.

Интегрированный урок – особый тип урока, объединяющего в себе обучение одновременно по нескольким дисциплинам при изучении одного понятия, темы или явления. Эффективность интеграции зависит от нескольких факторов: удачного сочетания учебных предметов, изучаемых тем, тщательной подготовки учителя и настрой школьников на работу; отбора, сочетания методов, приемов с учетом возрастных возможностей детей. Интегрированные уроки – это творчество учителя, где реализуются большие педагогические возможности. На таких уроках ученики получают многогранные знания про объект изучения, у них формируется умение переносить знания с одной области знаний в другую. Суть таких уроков состоит в объединении усилий учителей разных предметов для его подготовки и проведении, а также в интеграции знаний про определенный объект изучения. Ведущими методами обучения становятся совместные обсуждения, размышления, поиски, открытия. Ученик начальных классов получает право на инициативность, самостоятельность, индивидуальный поиск. Учителю интеграция даёт возможность для самореализации, самовыражения и творчества. Этому способствует специфика методики подготовки и проведения интегрированного урока.

Признаки интегрированного урока в начальных классах:

- 1) специально организованный урок, т. е., если он специально не организован, то его вообще может не быть или он распадается на отдельные уроки, не объединённые общей целью;
- 2) цель специфическая (объединённая); она может быть поставлена, например, для а) более глубокого проникновения в суть изучаемой темы; б) повышения интереса учащихся к предметам, которые преподаются в начальных классах; в) целостного, синтезированного восприятия изучаемых по данной теме вопросов; г) экономии учебного времени и т. д.;
- 3) широкое использование знаний из разных дисциплин, например, природоведения, самопознания, родного языка, изобразительного искусства, ручного труда, математики, физического воспитания, т. е. углублённое осуществление межпредметных связей.

При планировании и организации таких уроков учителю важно учитывать следующие условия:

1. В интегрированном уроке объединяются блоки знаний двух-трех различных предметов, поэтому чрезвычайно важно правильно определить главную цель интегрированного урока. Если общая цель определена, то из содержания предметов берутся только те сведения, которые необходимы для ее реализации.

2. Интеграция способствует снятию напряжения, перегрузки, утомленности учащихся начальных классов, а это очень важный фактор, за счет переключения их на разнообразные виды деятельности, в особенности игровой, в ходе урока. При планировании требуется тщательное определение оптимальной нагрузки различными видами деятельности учащихся на уроке.

3. При проведении интегрированного урока учителями (ведущими разные предметы) требуется тщательная координация действий.

Введение интегрированной системы может с большей степени, чем традиционное предметное обучение, способствовать развитию широко эрудированного человека, обладающего целостным мировоззрением, способностью самостоятельно систематизировать имеющиеся у него знания и нетрадиционно подходить к решению различных проблем. Интегрированные уроки расширяют рамки обычного урока, а значит, увеличивается возможность развития творческих способностей каждого ученика. Интеграция позволяет научить учащихся добывать знания самостоятельно, повышать интеллектуальный уровень, развивать интерес к учению, расширить их кругозор, развить потенциальные возможности младших школьников. При проведении интегрированных уроков успешнее решается такая проблема, как индивидуальный дифференцированный подход в обучении детей с разными способностями. Интегрированные уроки нравятся детям, вызывают у них интерес к познанию, дают им много нового, полезного, в них содержится большой эмоциональный заряд. Эти уроки помогают формированию орфографической зоркости, развитию речи и обогащению словарного запаса ребят, развивают эстетический вкус, умение понимать и ценить произведения искусства, красоту и богатство родной природы, творческий потенциал.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Кошмина, И. В.** Межпредметные связи в начальной школе. – М. : Гуманит. Изд. Центр ВЛАДОС, 2003. – 144 с.

2 **Мухамбетжанова, А.** Теоретико-методологические основы формирования научной картины мира у учащихся средствами интеграции начального образования: Автореф. док. дисс. – Алматы, 2001. – 45 с.

3 Интеграция задач нравственно-духовного развития детей в образовательную среду : Сборник методических разработок интегрированных уроков/ Под общ. ред. Чесноковой Н. П. – Караганда : РИО ИПК и ПГСРО. – 2009.

4 **Бейсенбаева, А. А.** Значение межпредметных связей в учебной работе школы : Автореф. канд. дисс. – Алма-ата, 1970. – 164 с.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

А. А. Куралбаева, С. Ж. Пралиев

Бастауыш сыныптардағы дүниетану және өзін-өзі тану пәндеріндегі интеграциялық сабақтар

Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

A. A. Kuralbayeva, S. J. Praliev

Integrated subject lessons of self-knowledge and world knowledge in elementary classes

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkistan.
Material received on 07.09.15.

Бұл мақалада пәнаралық байланыстың теориялық мәселелері мен интеграция түсінігі қарастырылады. Интеграциялық сабақтардың бастауыш сынып оқушыларының танымдық белсенділігі мен қызығушылығына оң ықпалы көрсетіледі.

In this article the concept of integration and theoretical problems of intersubject communications' implementation are considered. The positive influence of the integrated training on the development of cognitive activity and interests of elementary classes pupils are specified.

Л. Ф. Мальгина¹, Н. М. Ушакова²

¹доцент, кафедра педагогики и психологии, Балтийский университет, г. Санкт-Петербург, Россия, ²Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар, Республика Казахстан

ПОВЫШЕНИЕ КВАЛИФИКАЦИИ КАК СРЕДСТВО РАЗВИТИЯ ЛИЧНОСТИ ВЗРОСЛОГО ЧЕЛОВЕКА

Современный процесс повышения квалификации ориентирован на личностно-профессиональный рост взрослого человека, обеспечение условий для самостоятельного решения жизненных и профессиональных проблем. В статье рассматривается методика организации курса повышения квалификации для менеджеров организаций.

Ключевые слова: личностно-профессиональный рост, личность, повышение квалификации, взрослый человек, современный процесс, менеджер, организация.

Происходящие интенсивные преобразования в экономике и общественном развитии России и Казахстана, появление новых сложных технологий требуют постоянного совершенствования развития и повышения квалификации кадров. В связи с этим возрастает роль и значение системы повышения квалификации и переподготовки кадров как образовательной системы, способной оперативно обеспечить подготовку кадров к работе в новых изменяющихся условиях. Период взрослости личности является самым продолжительным и наиболее продуктивным периодом развития. В этой связи необходимо создание новых условий и применение новых технологий обучения, в процессе которых происходит стимулирование и прогнозирование развития личности.

Динамика современной общественной жизни, возрастающие требования к способностям человека, к личностному и профессиональному развитию обусловили изменение приоритетов в процессе повышения квалификации. Возникла необходимость изменения его направленности на личностно-профессиональный рост, на обеспечение условий для самостоятельного решения жизненных и профессиональных проблем.

С. Л. Братченко и М. Р. Миронова отмечают, то, что развитие личности часто соотносят с усвоением каких-либо знаний, освоением какой-либо деятельности, формированием устойчивой «системы ценностных ориентаций», формированием «активной жизненной позиции», со способностью создавать

новые формы общественной жизни, с освоением «образа идеального взрослого». Они считают что, «если есть необходимые условия, то в человеке актуализируется процесс саморазвития, естественным следствием которого будут изменения в направлении его личностной зрелости [1]. Для взрослого человека основным видом деятельности становится профессиональная. Обучение отодвигается на второй план, профессиональный опыт формируется и накапливается в сфере непосредственно практической преобразовательной деятельности. Именно профессиональная деятельность формирует потребность взрослого в знаниях, направляет его познавательные интересы и запросы, цели и мотивы. Если человек принимает решение о продолжении образования, то у него появляется мощный источник углубления и совершенствования положительного отношения к образованию. Положительный мотив, в свою очередь, оказывает существенное влияние на жизненную позицию личности, программу ее деятельности и перспективные планы, становится неотъемлемой частью многостороннего и сложного процесса самосовершенствования психики человека.

Система повышения квалификации существует давно (еще в 18-19 веках повышали свою квалификацию государственные чиновники). Более тридцати лет назад непрерывное образование становится одной из центральных проблем современного общества и превращается в его технологическую необходимость. Анализ периодики позволяет говорить о недостатках процесса повышения квалификации. Чаще всего, повышение квалификации это изучение всего понемногу, что не позволяет расширить информационное пространство личности, обеспечить ее личностный рост [2]. На курсах повышения квалификации отсутствует специальное психолого-педагогическое сопровождение процесса обучения взрослых, которое могло бы существенно помочь слушателям в организации образовательной, самообразовательной деятельности, в рефлексии своих возможностей, являющихся основой для дальнейшего проектирования профессиональной и жизненной перспективы. Процесс повышения квалификации должен осуществляться по доброй воле, вызывать устойчивый интерес. Система повышения квалификации должна быть ориентирована не только на запросы производства, а на потребности человека, заинтересованного в развитии и проявлении своих способностей, нуждающегося в самоутверждении и самореализации. В процессе повышения квалификации необходимо создавать условия не только для профессионального, но и для личностного роста, общекультурного развития.

На сегодняшний день существует огромное количество курсов повышения квалификации для поддержки и развития работников бизнеса, чиновников России и Республики Казахстан. Обучение проходят руководящие работники младшего, среднего и высшего звена. Учебный процесс должен базироваться на новых подходах к курсам повышения квалификации. В нем должна

быть заложена ориентация на рыночную культуру, и обучение длится в течение 6 месяцев по вечерней или дневной форме. Предполагается, что слушатели приходят на повышение квалификации в связи с трудностями самореализации в практике, с невозможностью самостоятельно решить проблемы без дополнительного образования. Курсы должны состоять из четырех образовательных модулей: менеджмент, экономика, психология, право. Рассмотрим содержание психологического модуля. Он состоит из процедур диагностики и самодиагностики, организационно-деятельностных игр, психологии управления, практики креативного мышления, психологии рекламы, управления конфликтами, психологии конструктивного общения. Из общего объема всех дисциплин обучения образовательной программы приблизительно (840 часов), дисциплины по психологии должны составлять примерно 30 % (240 часов). Это связано с тем, что основная ориентация направлена на работу с категорией слушателей, которые имеют достаточно большой практический опыт работы, но в тоже время испытывают затруднения с определенными типами людей, и решения конфликтных ситуаций. Нужно предложить активные формы работы в виде тренингов, где бы они смогли об этом поговорить и найти новые эффективные способы решения. При традиционных формах обучения слушатели выслушали рекомендации, и свои замечания в лучшем случае высказали только в конце обучения. Активные формы: тренинги, организационно-деятельностные игры, практикумы – стимулируют и активизируют участников на протяжении всего учебного процесса.

К таким слушателям необходим индивидуальный подход, в процессе которого следует учитывать их уровень развития личности, самоорганизацию и мотивацию. Психологические дисциплины должны сопровождать весь курс обучения. Учебный процесс должен начинаться с процедуры выявления заказа слушателей на образование. Слушатели, используя самодиагностику, самостоятельно должны определить, что им необходимо изучать, какие знания им нужны для их профессионального роста, сделать анализ учебного плана и уточнить содержание дисциплин. Этот этап организационной работы можно провести и дистанционно, через интернет. Следует учитывать, что вначале часть слушателей будет скептически относиться к содержанию психологических дисциплин. Затем в начале обучения следует провести диагностики уровня самооценки, мотивации, стрессоустойчивости, синдрома выгорания, по результатам которых составить психологические портреты, содержание которых всегда вызывает большой интерес. Затем в конце обучения снова повторить экспресс-диагностику, что позволит отследить динамику личностного развития.

Для самодиагностики слушателей создаётся игровое пространство. Ряд учебных программ «Организационно-деятельностные игры» направлены на изменение участников путём расширения понимания и

осмысления ими своей деятельности, появления у них нового взгляда на ситуацию, перспективного и панорамного видения, актуализации новых ценностей и формирования новых целей, а также формирование новой формы взаимодействия в группе, ориентированной на развитие.

«Психология управления» направлена на вооружение слушателей конкретными принципами, методами, методиками, способами и приемами диагностики и коррекции личности руководителя и социальных организаций, а также социально-психологических явлений в них, творческого применения полученных знаний и навыков в своей профессиональной деятельности.

Практикум по конфликтологии направлен на помощь слушателям в овладении знаниями теоретических основ общей и социальной психологии. Совершенствование умений и навыков эффективного взаимодействия, необходимых для повышения эффективности практической деятельности. Формирование конструктивного мышления, творческого подхода к решению задач межличностного взаимодействия, развитие умений и навыков управления конфликтами, рассмотрение методов разрешения, регулирования и предотвращения конфликтов.

«Психология конструктивного общения» направлена на развитие всех уровней профессионального самосознания – когнитивного, аффективного и поведенческого. Когнитивный уровень связан с уточнением, конкретизацией, расширением знаний о себе, своего Я-образа как личности и профессионала. Аффективный уровень требует выработки позитивного самоотношения, адекватного оценивания своих возможностей и потенциала. Поведенческий уровень предполагает закрепление Я-концепции в конкретных ситуациях социального взаимодействия. В программу курса включены упражнения, направленные обращение участников к собственной личности, к своим переживаниям, мыслям, привычным способам поведения.

Через весь курс обучения должна проходить дисциплина «Практикум по креативности». Практикум направлен на помощь слушателям в овладении знаниями теоретических основ психологии креативности, умениями, необходимыми для повышения эффективности практической деятельности, а также предполагает развитие профессионально значимых и креативных свойств личности, преодоление стереотипов и инерции мышления.

«Психология рекламы» – учебная дисциплина, на которой слушателей знакомят с основами рекламы. Основная часть курса направлена на обучение теоретическим и практическим основам рекламы.

Все дисциплины психологического сопровождения основаны на интерактивном взаимодействии. Теоретические знания подтверждаются упражнениями с последующим обсуждением (семинарские, творческие, практические занятия). Обязательно проводить рефлексию своих мыслей, переживаний, слушатели знакомятся с эффективными способами снятия

внутреннего напряжения, навыкам и приемам саморегуляции. Обучение при помощи интерактивных методов существенно отличается от традиционных методов обучения. При традиционном обучении слушателей учат давать только правильные ответы. Здесь же наличие ошибок является необходимой частью процесса обучения. Обучение на психологических занятиях строится по принципу максимальной активности. Слушатели вовлекаются в специально организованные действия: проигрывание ситуаций, выполнение упражнений, обсуждение своих и чужих действий. Преподаватели создают условия к максимальному переносу полученных навыков в практику, а также используется принцип исследовательской творческой позиции. Создание свободной творческой атмосферы, организация проблемных, неопределенных ситуаций спровоцирует слушателей на нестандартные высказывания и поступки. Для того, чтобы слушатели осознали мотивы своего поведения, научились управлять собой, на занятиях обсуждается все, что происходило. Рефлексия помогает проследить развитие нового уровня осознанности целей, другого типа общения, в также изменения таких качеств личности, как ответственность, толерантность, доброжелательность и открытость.

Практика организации обучения по данной методике свидетельствует о том, что повышение квалификации будет влиять на процесс личного саморазвития, если соблюдаются пять условий: во-первых, личность сама вникнет в содержание материала, в его суть, стараясь в первую очередь выделить базовые принципы; во-вторых, личность намерена расширять свои новые познания, добавляя собственные идеи и решения; в-третьих, личность имеет мотивацию к обучению других тому, что узнала сама, создавая ситуацию перемен в своей организации и расширяя представления окружающих о себе; в-четвертых, личность обязательно применяет новые знания и способы, помещая их в конкретные обстоятельства собственной деятельности; в-пятых, личность следить за результатами, потому что всякий настоящий личностный рост характеризуется поэтапным процессом развития.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Братченко, С. Л., Миронова, М. Р.** Личностный рост и его критерии / Психологические проблемы самореализации личности: Сб. / Под ред. А. А. Крылова, Л. А. Коростелевой. – СПб. : Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1997.

2 **Плугина, М.** Организация системы повышения квалификации // Высшее образование в России. – № 1. – 2011.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Л. Ф. Мальгина¹, Н. М. Ушакова²

Біліктілігін арттыру ересек тұлғаны дамыту құралы ретінде

¹Балтий университеті, Санкт-Петербург қ., Ресей;

²С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

L. F. Mal'gina¹, N. M. Ushakova²

Further training as means of adult personality development

¹Baltic University of St. Petersburg, Russia;

²S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar, Republic of Kazakhstan.

Material received on 07.09.15.

Оқытудың заманауи үдерісі тәуелсіз өмір сүру шешімдер үшін жағдай және кәсіби мәселелерді қамтамасыз ету ересек тұлғаның дербес және кәсіби өсуіне бағытталған. Мақала ұйымдардың басшылары үшін оқыту курстарын ұйымдастыру техникасын талқылайды.

The modern process of training, focused on personal and professional growth of the adult to provide conditions for independent living solutions, and professional problems. The article discusses the technique of organizing training courses for managers of organizations.

УДК 379.84

В. П. Марковский¹, В. В. Марковская²

¹преподаватель ГУО «Гимназия № 35», г. Минск, Республика Беларусь,

²учащаяся СОШ № 4, г. Павлодар, Республика Казахстан

ЗАКАЛИВАНИЕ В УСЛОВИЯХ СТАЦИОНАРНОГО ПАЛАТОЧНОГО ЛАГЕРЯ

В настоящей статье авторы обобщают опыт закаливания обучающихся в условиях стационарного палаточного лагеря.

Ключевые слова: палаточный лагерь, метеорологические изменения, простудные заболевания, закаливание, терморегуляция, иммунитет, санитарно-гигиенические правила, здоровый образ жизни, разминка, обливание, обтирание. купание, артериальное давление, частота сердечных сокращений.

В условиях развития больших городов и научно-технического прогресса человек нуждается в крепком здоровье, высокой работоспособности. Устойчивость к метеорологическим изменениям окружающей среды всё более заставляет человека обращать внимание на адаптацию к резким переменам, а значит к систематической тренировке своего организма природными факторами. Общепринятым средством для этого является система закаливания. Государственная программа оздоровления детей в летних палаточных лагерях является хорошей площадкой для источника здоровья детей способом закаливания.

И. П. Павлов: «Вся деятельность организма – это бесконечное приспособление к окружающим условиям».

Актуальность работы обусловлена значительным количеством заболеваний детей в возрасте до 14 лет ОРВИ и ОРЗ (по данным Минздрава Республики Беларусь – 36 раз).

Цель: использование особенностей палаточного лагеря для закаливания школьников в летний период.

Задачи:

- научить детей использовать закаливание в повседневной жизни.
- теоретическая и практическая подготовка детей к закаливанию
- повысить сопротивляемость организма к вирусным инфекциям и простудным заболеваниям;
- формирование социально-культурной и здоровой детской среды;
- воспитание физически и нравственно здоровой личности.

Длительность работы над опытом: в течение 3 лет в Березинском районе д. Жорновка при туристическом центре «Юность» согласно графику заезда детей в лагерь на 9-дневную смену. Работа над данным опытом осуществлялась ежедневно в течении смены и делилась на этапы:

- подготовительный (теоретическое знакомство с закаливанием, его значения и использование).
- режим закаливания (установка постоянного времени и принятия процедуры согласно санитарно-гигиеническим требованиям).
- контроль и ведение документации.

ОПИСАНИЕ ТЕХНОЛОГИИ ОПЫТА

Закаливание – система мероприятий, направленных на повышение устойчивости организма к условиям холода, жары, солнечной радиации, особенно при их резких колебаниях.

В основе закаливания лежит процесс образования условных рефлексов, благодаря которым и достигается наиболее совершенное приспособление организма к постоянно меняющимся условиям внешней среды.

При проведении закаливания необходимо учитывать анатомию – физиологические особенности терморегуляции организма.

Терморегуляция – сложный физиологический процесс, состоящий из физического и химического воздействий на организм человека под управлением коры больших полушарий мозга.

Химическую терморегуляцию составляет совокупность физиологических процессов, обуславливающих интенсивность обмена веществ в организме и, следовательно, образование тепла. Под влиянием резких смен температуры, влажности и скорости движения воздуха повышается обмен веществ, возрастает продукция тепла и тем самым организм спасается от переохлаждения. При воздействии высоких температур и других факторов, могущих повести к перегреву организма, обмен веществ понижается и выработка тепла уменьшается. При физической терморегуляции обеспечивается повышение или понижение отдачи тепла организмом. Отдача тепла происходит проведением (конвекцией), излучением (радиацией) и испарением.

Химическая и физическая терморегуляция осуществляется ЦНС с помощью безусловных и условных рефлексов под воздействием раздражителей внешней среды.

В физической терморегуляции главную роль играет обмен кровоснабжения кожи. При расширении кожных капилляров увеличивается приток крови к поверхности тела и отдает большее количество тепла.

Низкая температура и большая влажность воздуха ведут к огромной отдаче тепла организмом. При охлаждении быстро возникают заболевания катарам верхних дыхательных путей с последующими осложнениями. В организме все жизненные процессы сопровождаются образованием тепла. Выработка тепла и его отдача во внешнюю среду для нормального теплового состояния организма должны быть уравновешены. На интенсивность теплоотдачи влияют метеорологические условия (температура, влажность воздуха, сила ветра), а также одежда. Цель закаливания состоит в том, чтобы приучить организм давать быструю четкую реакцию на изменение метеорологических условий.

Наибольший удельный вес заболеваемости школьников составляют болезни верхних дыхательных путей, воспаление легких, грипп. По данным Минздрава ребенок до 14 лет 36 раз болеет ОРЗ. В учреждениях, где закаливающие процедуры проводятся комплексно в течение всего года, дети меньше подвержены этим заболеваниям.

В результате систематического воздействия закаливающих процедур увеличивается скорость ответных реакций: сужение или расширение кожных капилляров, совершенствуются безусловные рефлексы, повышается тонус скелетных мышц, вырабатывается общая защитная реакция организма подобно тому, как при профилактике появляется иммунитет к инфекционному заболеванию.

Место проведения: оборудованное место для купания или оборудованное место для обливания.

Материально-техническое обеспечение: оборудование места для водных и воздушных ванн, источник воды, место для переодевания.

Инвентарное обеспечение: водопроводная система, ведра под воду 10 литров, личное полотенце, сланцы и купальный костюм.

Прогноз результативности: занимающийся должен знать:

1. теорию и практику закаливания;
2. санитарно-гигиенические правила закаливающего и место проведения процедуры закаливания;
3. владение критериями самоконтроля;
4. пропагандировать здоровый образ жизни.

Противопоказания к проведению закаливания:

- внезапный период заболевания;
- повышенная температура тела;
- кровотечение;
- тяжелое общее состояние;
- нарушение ритма сердца;
- психические расстройства.

Показания к проведению закаливания:

- отношение к основной группе здоровья или подготовительной «А»;
- хорошее функциональное состояние систем организму учащихся.

Методические условия реализации системы:

1. выявление интересов и создание мотивов у закаливающих;
2. организация группы закаливания с учетом индивидуальных особенностей и рекомендаций врача;
3. процедуру закаливания проводить ежедневно в одно и тоже время;
4. возраст закаливающих от 10 до 17 лет, с личного согласия, согласия родителей и врача, при температурном режиме от +40 до +20 градусов, на открытом воздухе;
5. продолжительность процедуры увеличивать или сокращать в зависимости от погодных условий – ветер, безветрие, дождь, туман, сырость, сушь с включением в процедуру разминочных упражнений.

Организация и правила проведения закаливания

1. В режиме дня для проведения закаливающих процедур должно быть отведено утреннее обеденное и вечернее время дня.
2. Воздействие холодной воды на организм человека должно быть кратковременным 1-2 ведра воды или окунание в искусственных или естественных водоемах
3. Вытирать тело и растирать полотенцем:

Слегка промокнуть и дать обсохнуть на воздухе, в движении. Возможен массаж.

4. Желательно стоять босиком на земле. Продолжительность 3 минуты.
5. Закаливание проводится на санитарно чистом месте, лучше месте выбранное постоянно для этих занятий.
6. Двигательная и дыхательная гимнастика.

Средствами закаливания являются : вода, земля, воздух.

Ответные реакции организма: изменение температуры кожи, изменяется тонус кожных сосудов, частота пульса, объём легочной вентиляции, кровяное давление, секреция ЖКТ, интенсивность обмена веществ.

Принципы закаливания

1. Соблюдать постепенность, продолжительность и дозировку процедур.
2. Систематичность и непрерывность. Длительные перерывы в проведении закаливания ведут к постепенному угасанию выработанных условных рефлексов.
3. Учитывать состояние здоровья и индивидуальную реактивность закаливающего, где необходим дифференцированный подход.
4. Комплексность природных средств закаливания вода, земля, воздух, гимнастика, дыхание.
5. Санитарно-гигиенические требования к закаливающим факторам и месту их применения.
6. Последовательность процедуры закаливания утром:
 - **Разминка** проводится в легкой одежде, как утренняя зарядка с пробежкой
 - **Обливание:** емкость наполненная водой до 10 литров выливается на себя.
 - **Обсыхание:** растирание большим полотенцем
 - **Одеться в сухое и обуться;**
Послеобеденное время:(после обеда и тихого часа 1,5 часа)
 - **Разминка** легкая, без бега проводится в легкой одежде, как утренняя зарядка с пробежкой
 - **Обливание или купание:** емкость наполненная водой до 10 литров выливается на себя 3 раза или заменить купанием в открытом водоеме или специально оборудованном месте при t 28-40°C до 2 часов учитывать солнце температуру воды от 26°C.
 - **Обсыхание:** растирание большим полотенцем, принятие солнечных ванн.
В вечернее время (до ужина).
 - **Разминка легкая, без бега.**
 - **Обливание:** емкость наполненная водой до 10 литров выливается на себя 2 раза

• **Обсыхание:** растирание большим полотенцем.

7. Физические свойства и химический состав воздуха, его ионизация, бактериальная загрязненность, в том числе воды и земли, должны соответствовать санитарным нормам и правилам.

Нравственно-этические принципы закаливания

1. Люби окружающую тебя природу.

2. Уважай ближнего своего.

КОНТРОЛЬ ЗА ЭФФЕКТИВНОСТЬЮ ЗАКАЛИВАНИЯ.

Основные показатели: общее хорошее состояние, сон, аппетит, двигательная активность, стабильность основных антропометрических показателей, снижение заболеваемости катарам верхних дыхательных путей, бронхитом, тонзиллитом, улучшение обмена веществ, мышечный тонус, повышение работоспособности, улучшение работы дыхательной, сердечно-сосудистой системы и опорно-двигательного аппарата.

Врачебно-педагогические наблюдения:

– изучить приспособляемость организма к закаливанию каждого учащегося, по внешним признакам: ЧСС, АД;

– уточнять сущность и значимость замеченных отклонений и определить, не усиливаются ли они под влиянием процедур;

– контролировать функциональное состояние детей,

Средства контроля

Таблица 1 – Журнал учета закаливания обливанием (Месяц: июль – июнь)

№ п.п	Имя	Месяц в году												Примечание
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12 и т.д.	
2009 – 2010 год														
1.	Олег	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	-	-	2р. Болел ОРЗ
2010 – 2011 год														
1.	Олег	+	+	-	+	+	+	+	+	+	+	+	+	1р. Болел ОРЗ
2011 – 2012 год														
1.	Олег	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	0р. Болел ОРЗ

Таблица 2 – Запись воздействия температурных режимов воды, общих показателей погоды (осадки, скорость ветра, температура воздуха) при закаливании

Время года	t воздуха	(Т) период в день	v ветра	Влажность	Осадки
лето	+20-30	3 р	б/в	30-60%	-

Таблица 3 – Протокола опыта закаливания с учащимися прошедшие 3-х годичный курс в 9-ти дневном лагере. Интервал процедур 5 минут

Имя	день1	день2	день3	день4	день5	день6	день7	день8	день9
Июль 2010 год									
t мин	Обти- рание	Обти- рание	Обли- вание	Обли- вание	купание	купание	купание	купание	купание
	1,2,1	1,2,2	0,03 0,05 0,04	0,04 0,07 0,05	0,1 (3р.) 0,3(3р.) 0,2(3р.)	0,15(3р.) 0,4(3р.) 0,3(3р.)	0,2(3р.) 0,5(3р.) 0,35(3р.)	0,3(3р.) 0,6(3р.) 0,4(3р.)	0,35(3р.) 0,7(3р.) 0,5(3р.)
1 Дима	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2 Виталий	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3 Олег	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4 Стас	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5 Влад	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Июль 2011 год									
t мин	Обти- рание	Обти- рание	Обли- вание	купание	купание	купание	купание	купание	купание
	2,2,2	2,2,2	0,04 0,07 0,05	0,1 (3р.) 0,3(3р.) 0,2(3р.)	0,15(3р.) 0,5(3р.) 0,3(3р.)	0,2(3р.) 0,6(3р.) 0,35(3р.)	0,3(3р.) 0,6(3р.) 0,4(3р.)	0,35(3р.) 0,7(3р.) 0,5(3р.)	0,4(3р.) 0,8(3р.) 0,6(3р.)
1 Дима	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2 Виталий	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3 Олег	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4 Стас	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5 Влад	+	+	+	+	+	+	+	+	+
Июль 2012 год									
t мин	Обти- рание	Обти- рание	Обли- вание	купание	купание	купание	купание	купание	купание
	2,2,2	2,2,2	0,04 0,07 0,05	0,1 (3р.) 0,3(3р.) 0,2(3р.)	0,2(3р.) 0,5(3р.) 0,35(3р.)	0,3(3р.) 0,6(3р.) 0,4(3р.)	0,35(3р.) 1,1 (3р.) 0,5(3р.)	0,4(3р.) 1,2 (3р.) 0,6(3р.)	0,5(3р.) 1,3(3р.) 0,7(3р.)
1 Дима	+	+	+	+	+	+	+	+	+
2 Виталий	+	+	+	+	+	+	+	+	+
3 Олег	+	+	+	+	+	+	+	+	+
4 Стас	+	+	+	+	+	+	+	+	+
5 Влад	+	+	+	+	+	+	+	+	+

Примечание: В результате данной системы закаливания, дети до опыта имеющие по 2 заболевания в год, ОРВИ или ОРЗ на втором году снизилось до 1 раза на третьем не болел не один. Все она активно занимаются спортом

и принимают участие во многих видах городской спартакиады, в которой показывают хорошие результаты.

Заклучение

Проблематика острых респираторных, хронических и инфекционных заболеваний выдвигает на передний план борьбы за здоровье человека такой инструмент оздоровления, как закаливание.

Результаты проведенного опыта об отсутствии динамики респираторных заболеваний у учащихся. Профилактика закаливания повысила устойчивость организма учащихся к неблагоприятным факторам окружающей среды и открыла «неисчерпаемый источник» здоровья детей.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Кабанов, А. Н., Чабовская, А. П.** Анатомия, физиология и гигиена детей дошкольного возраста. Учебник для дошкольных педучилищ. – М. : Просвещение, 1969 – 288 с.

2 **Праздников, В. П.** Закаливание детей дошкольного возраста. – Издательство : Медицина, 1988.

3 **Спирина, В. П.** Закаливание водой. – Издательство : Просвещение, 1972.

4 **Чумаков, Б. Н.** Валеология. Учебное пособие. – М. : Педагогическое общество России, 2000. – 407 с.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

V. P. Markovskiy¹, V. V. Markovskaya²

Тұрақты жабын лагерь жағдайларындағы шынығу

¹«№ 35 гимназия» МБМ, Минск қ., Беларусь Республикасы;

²№ 4 ЖОББМ оқушысы, Павлодар қ., Қазақстан Республикасы.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

V. P. Markovskiy¹, V. V. Markovskaya²

Hardening under steady campgrounds

¹SEI «Gymnasium № 35», Minsk, Republic of Belarus;

²School № 4, Pavlodar, Republic of Kazakhstan.

Material received on 07.09.15.

Осы мақалада авторлар тұрақты жабын шарттарында оқушылардың шынығу тәжірибесін жалтылайды.

In this article, the authors summarize the experience of students' strengthening in a stationery campground.

ӨОЖ 81-119

А. Қ. Мейірбеков¹, Б. К. Елікбаев², А. Қ. Меурбеков³

¹PhD докторант, ²ф.ғ.д., доцент, ³PhD доктор,

Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.

БАЛАЛАРҒА АРНАЛҒАН ТҰРМЫС-САЛТ ЖЫРЛАРЫНДАҒЫ ҚАЛАУ, ТІЛЕК МӘНДІ СӨЙЛЕУ АКТІЛЕРІНІҢ ТӘРБИЕЛІК-ПЕДАГОГИКАЛЫҚ МАҢЫЗДЫЛЫҒЫ

Мақалада балаларға арналған тұрмыс-салт жырларындағы қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерінің тәрбиелік-педагогикалық маңыздылығы қарастырылған. Тұрмыс-салт жырларындағы негізгі тәрбие құралы деп қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі танылған.

Кілтті сөздер: тұрмыс-салт жырлары, қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі, тілек, бесік жыры, мәпелеу жыры, «тұсау кесу» жыры, тәрбие.

Қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі – иллюкутивті мақсаты айтушының адресатқа қатысты өзінің ілтипаты мен ақ жарқын көңілін білдіру үшін және адресаттың болашақ өмірінде оған тек жақсылық қалайтынын жеткізу үшін жұмсалатын, қоғамдағы қарым-қатынас әдебіне сәйкес келетін мақсатты сөйлеу іс-әрекеті. Осы атқаратын қызметіне байланысты қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі тұлғааралық байланысты реттеуші сөйлеу актісі. Күнделікті ауызба ауыз сөйлесімде адресанттың өміріндегі әр түрлі жағдайларға байланысты аталмыш сөйлеу актісі экспрессивті сөйлеу актісі ретінде жиі қолданылады. Сөйлеу актілері теориясында қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерін Searle, Duranti, Трофимова, Гусаренко т.с.с. ғалымдар тарабынан бірнеше мәрте зерттеу объектісіне айналды. Searle аталмыш сөйлеу актісін өзінің сөйлеу актілерін классификациялаған еңбегінде экспрессивті сөйлеу актілері тобына жатқызды [1]. Ал Гусаренко қалау, тілек мәнді сөйлеу актісінің дискурсивті прагматикалық топшаларға жіктеді [2]. Олар:

1. Күнделікті тұлғааралық қарым-қатынаста айтылатын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері.
2. Тілдік емес жағдайларға байланысты айтылатын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері.
3. Сөйлеушінің аффективті жағдайына байланысты айтылатын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері.
4. Дастархан басында айтылатын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері.

5. Діни ритуалды жағдайларға байланысты айтылатын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері.

Біздің қарастырып жатқан тұрмыс салт жырларымыздың қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерінің орыс тіліндегі Гусаренко ұсынған аталмыш классификациясындағы ешбір топқа кіргізуге келмейтін қазақ салт дәстүрі ерекшелігіне байланысты қазақ тіліндегі айрықша бір тобы. Олардың кейбірі той, жиындарда айтылғанымен енді біреулер жоралғыларда айтылады, ал кейбірі тіптен күнделікті тұрмыста айтылып жатады. Демек, сөзіміз қазақ тіліндегі бұл топқа жататын қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері жоғарыда айтылған Гусаренко ұсынған аталмыш сөйлеу актілерінің дискурсивті прагматикалық топтарының еш біріне жатқызуға келмейтіндігіне дәлел. Сондықтан тұрмыс салт жырларындағы қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері бола алатын компоненттерін зерттеу нысанымыз етіп отырмыз.

Тұрмыс-салт жырлары – қазақ халқының әдет-ғұрып, салт-жораларына байланысты туындаған өлең-жырлар [3].

Тақырыбы жағынан, қандай мақсатта қолданылуына орай бірнеше топқа жіктеледі:

1. тұрмыс-салт өлеңдері (төрт түлік туралы өлеңдер, наурыз өлеңдер),
2. дінге байланысты салт өлеңдері (жарапазан, арбау, жалбарыну, бақсы сарыны, бәдік),
3. үйлену салт өлеңдері (тойбастар, жар-жар, сынсу, беташар),
4. мұң-шер өлеңдері (қоштасу, естірту, көңіл айту, жоқтау),
5. өтірік өлеңдер, т.б.

Аталмыш жырлардың арасынан біз балаларға арналғандарын және құрамында қалау, тілек білдіру үрдісі кездесетін өлең-жырларды аламыз. Олардың ішіндегі хакім Абайдың дүние есігін ашады деген өлең-жыры бесік жырына келсек.

Бесік жыры – тұрмыс-салт жырларының көне түрінің бірі. Әлемде бесік жырын айтпайтын халық жоқ [3]. Халық педагогикасының мәйегіне айналған бесік жырында халықтың төл тарихының, дәстүрлі мәдениетінің, ежелгі наным-сенімінің, дүниетанымының көрінісі бар. Бесік жырын барша халық ұлттық тәрбиенің көусар бұлағы деп таниды. Әлем халықтарының бесік жырылары әр елде әр түрлі аталғанымен, атқаратын міндеті, мазмұн байлығы, поэтикалық құрылымы мен саз-әуені жағынан үндесіп жатады. Бесік жырының басты қызметі – бесік тербелісіне ыңғайлас сазды әуен, ырғақты сөзбен баланы тыныштандыра отырып, оның жан жүйесі мен санасына ұлттық тәрбиенің алғашқы нәрін сіңіру. Бесік жырларын дәстүрлі бесік жырлары және суырып салма бесік жырлары деп екі топқа бөліп қарастырған жөн. Дәстүрлі бесік жырына ұзақ жылдар бойы айтылып әбден қалыпқа түскен жырлар жатады. Бұл жырлар тікелей балаларға арналған. Жырдың негізгі мазмұны баланы ұйықтатуға тыныштандыруға, оның жарқын болашағына

ақ тілек білдіруге құрылады. Суырып салма бесік жырлары адамның жеке басындағы, тұрмыстағы, тарих пен қоғамдағы түрлі оқиғалардың әсерінен туып тарап отырған. Бала тербетіп отырған адам бесік жырының дәстүрлі нұсқасын пайдалана отырып, өз ой толқынысын, күйініш-сүйінішін сыртқа шығарады. Бесік жыры көбінесе тілек айту мәніне құралады да, жыр айтушы бөбектің келешегіне сенім артып, қуанышқа бөленеді. Демек, аталмыш тұрмыс-салт жыры қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі ретінде зерттеу нысаны етіп алуға болатын бірден бір өлең-жыр. Мәселен бесікті тербетушінің үмітін қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі ретінде бесік жырын айтуы:

Айыр қалпақ киісіп,
Ақырып жауға тиісіп,
Батыр болар ма екенсің?
Бармақтарың майысып,
Түрлі ою ойысып,
Ұста болар ма екенсің?
Таңдайларың тақылдап,
Шешен болар ма екенсің!
...Құрығынды майырып,
Түнде жылқы қайырып,
Қызмет қылар ма екенсің?!
Қолымыздан іс алып,
Бақытымызға жан балам,
Бізді бағар ма екенсің?!

Осы бір үзіндіде халықтың бала тәрбиелеудегі ой-арманы анық көрінеді. Мұнда халық болашақ ұрпағының кім, қандай адам болатынына баса назар аударып «Тәрбие бесіктен басталады» дейтін халық бесік жырына өзінің қалауын, арманын кереметтей қоса білген. Мәселен, мал бағуды, кәсіп етуді, елін жаудан қорғауды жырдағы тілек, ой-арман арқылы жеткізген. Халық аузындағы бесік жырларында «бөтен елді шап», «барымта жаса», «жалқау бол» деген сөздер мүлдем кездеспейді. Өйткені ондай сөздер халықтың ойында болмаған, ондайды қаламаған және жас балаларды жауыз, қатыгез және жауапкершілікті ұғынбайтындай етіп тәрбиелеуге себеп болады. Осы тұрғыдан алғанда, қазақ халқының фольклорындағы бесік жырының тәрбиелік маңызы мен шаршаған сәбиді жұбатып ұйықтатудағы маңызы зор.

Бата тілек формасында айтылған бесік жырының компонентіндегі білдірілген қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі:

Ала биен құлындап,
Алатауға сыймасын,
Қара биен құлындап,
Қара тауға сыймасын...
Ақылыңмен батыл бол,

Ағайынмен тату бол,
Бағаналы таудай бол,
Шағалалы көлдей бол.

Бірінші мысал ретінде алынған бесік жырының үзіндісі барлық жырлар секілді өлең мақымында беріліп тұр. Ол бесік жыры сұрақ формасында айтылғандықтан оны үміт-тілек ретінде алып отырмыз. Ал екінші мысалда қалау, тілек бұйрық рай формасында келтірілгендіктен оны бата тілек деп ажыраттық.

Мәпелеу жырлары халықтың баланы бағып-қағуға байланысты өмірлік тәжірибесінен туындаған тұрмыс-салт жырларының бір түрі [3]. Сәби денесінің дұрыс жетілуіне қолайлы жағдай туғызу мақсатынан баланың аяқ-қолын созып, әр түрлі жаттығулар жасату – практикалық қажеттілік. Анасы бала құлағына жағымды сөзбен жаттығу әрекеттерін сүйемелдей өлеңдетеді. Өлеңнің ұйқасы мен ырғағы, көркемдік құрылысы дене жаттығуларын сүйемелдеуге ыңғайланған, сол әрекеттермен үндес шығып отырады. Мазмұны балаға жақсы тілектер тілеу сипатында болып келеді. Мәпелеу жырларына «Өс, өс, балам», «Сыламақ менен», «Ақ білек» және т.б. жатады. Мәпелеу жырларында қалау, тілек мәнді компоненттері жиі кездеседі. Тіптен аталмыш жыр тұнып тұрған қалау, тілек мәнді сөйлеу актісі деуге болады. Көбіне мәпелеу жырларында қалау, тілек бұйрық райында білдіріледі. Мәселен:

Сыламақ менен,
Мықты болмақ сенен!
Жауырының жабыспасын,
Қабырғаң қабыспасын
Өс, өс, балам, өсе бер,
Батыр бол балуан білекті.
Батыл бол таймас жүректі!
Аяғыңды созайық,
Саусағыңды жазайық
Етті болсын балтырың,
Епті боп өс, жарқыным!
Өс, өс, өс!

Осы келтірілген мәпелеу бұйрық рай формасында айтылып, мақымы жағынан бата тілекке жақын келеді. Мұнда да бесік жырындағыдай баланы ел қорғайтын, көптің үмітін ақтайтын азамат болып өсуін балғын бөбек кезінен құлағына сіңіріп, тәрбиелейді.

Балаларға арналған мазмұнында қалау, тілек байқалатын тұрмыс-салт жырларының келесі бір түрі «тұсау кесу» жыры. «Тұсау кесу» жыры баланың апыл-тапыл басқан алғашқы қадамына арналып айтылады. «Тұсау кесудің» ырғақты интонациясы мен сөзі баланың бір басып, екі басып барып жүрексініп қалатын аяқ алысына ыңғайланып жасалған [3]. Тұсау кесу жырын балбөбекті күтушілер оның тұсауын кескенге дейін де айтып, оның тәй-тәй басып

жүруіне қуаныш білдіріп, сүйеніш, жетекші іс-әрекет тәсілдерін қолданады. Тұсау кесу – қазақтың өмір сапарының сәтті болуы үшін ақ ниетпен жасаған ырымы, Құдайға деген құлшынысы, «Баталы ел – арымас, батасыз құл – жарымас» деп аталарымыз айтқандай, сол тұсау кесуде айтылатын жырда мәпелеу жыры секілді бата тілек мақымында айтылады. Мәселен:

Қаз-қаз, балам, қаз балам,
Қадам бассан мөз болам.
Күрмеуінді шешейін,
Тұсауыңды кесейін.
Қаз-қаз, балам, қаз, балам,
Тақымыңды жаз, балам.
Қадамыңа қарайық,
Басқаныңды санайық.
Қаз-қаз, балам, жүре ғой,
Балтырыңды түре ғой.
Тай-құлын боп шаба ғой,
Озып бәйге ала ғой.
Қаз баса ғой, қарағым,
Құтты болсын қадамың!
Өмірге аяқ баса бер,
Асулардан аса бер.
Жүгіре қойшы, құлыным,
Желбіресін тұлымың.
Елгезек бол, ерінбе,
Ілгері бас, шегінбе.

Келтірілген мысалдан тұсауы кесілгелі тұрған балаға ата-анасы, ағайын туысқандарының оның тез жүріп, қадамын мықым басуын тілейтінін байқап отырмыз. Мұнда қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері толып жатыр десек жаңылмаймыз. Әрі олардың әр қайсысының иллокутивті мақсаты бір айтушының ол бала өміріндегі қуанышты сәтке байланысты оның басқан қадамының алдыңғы кезде оңды болуын қазақ қоғамындағы қалыптасқан сөйлеу әдебіне сай жыр күйінде тілек етіп жеткізуі. Әйтсе де тұсау кесу тойында айтылатын өлең-жырдың бәрі «Тұсау кесу» жыры емес. Мәселен тұсау кесу тойында айтылатын бата тілек:

Тұсауың кесілді – құлама,
Тізеңді жаралап, жылама.
Қанеки өзінді сына да!
Секірсең, құздардан сүрінбе,
Шың-құзға шыққанша бүгілме,
Болаттай қабырғаң қатайсын,
От ұшқын ойнасын түрінде.

Ұзақ боп иншалла, өмірің,
Тасысын шаттықтан көңілің.

Аталмыш бата тілек кез-келген бата тілек секілді қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерінің өлең мақымында берілген үлгісі. Бұл бата тілек те тұсау кесу тойында айтылатын «Тұсау кесу» жыры секілді иллокутивті мақсатпен айтылады. Тек өзгешілігі берілген бата тілектің адресаты жасы үлкен, ақсақал болуы керек. Ол аталмыш сөйлеу актісінің әлеуметтік-прагматикалық аспектілерінде қарастырылатын мәселе.

Қорыта айтқанда ұлттық дүниетанымымыздың арқау болып табылатын балаларға арналған тұрмыс-салт жырларының ұлтымыздың бала тәрбиелеу үрдісіндегі алар орны ерекше. Ол сөз құдіретіне сүйенген ата-ана үмітімен айтылатын тәрбие. Оның құралы сол жырлардағы қалау, тілек мәнді сөйлеу актілері. Сол қалау, тілек мәнді сөйлеу актілерінің балаларға арналған тұрмыс-салт жырларындағы қызметін зерттеу, тұрмыс-салт жырларының когнитивті, прагматикалық, дискурсивті-прагматикалық астарын түсінуге зор үлес қоспақ. Жырлардағы адресаттың иллокутивті мақсатын анықтау жырлардың тәрбие құралы ретіндегі құндылығын арттыра түспек.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 Searle, J. R. Speech Acts: An Essay in the Philosophy of Language. – Cambridge University Press, 1969.

2 Гусаренко, М. К. Дискурсивные разновидности, перлокутивная прагматика пропозициональные характеристики речевого акта пожелания в современном русском языке. Диссер. к.филол.н. – Ставрополь. 2005. – 196 с.

3 Қазақ әдебиеті. Энциклопедиялық анықтамалық. – Алматы : «Аруна Ltd.» ЖШС, 2010.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

А. К. Мейірбеков, Б. К. Елікбаев, А. К. Меирбеков

Воспитательно-педагогическое значение речевых актов пожелания в составе детских обрядовых песен

Международный казахско-турецкий университет имени Х. А. Ясави, г. Туркестан.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

A. K. Meirbekov, B. K. Elikbaev, A. K. Meirbekov

Educational and pedagogical value of speech acts of the wish as a part of children's ceremonial songs

A. Yesei International Kazakh-Turkish University, Turkestan.

Material received on 07.09.15.

В статье рассматривается воспитательно-педагогическое значение речевых актов пожелания в составе детских обрядовых песен. Речевой акт пожелания был рассмотрен как важный воспитательный компонент обрядовых песен.

The article considers educational and pedagogical value of speech acts of a wish as a part of children's ceremonial songs. The speech act of a wish was considered as an important educational component of ceremonial songs.

УДК 811.521

З. М. Нуржанова

к.ф.н., доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана

ТЕХНОЛОГИЯ ПРОВЕДЕНИЯ КРУГЛОГО СТОЛА НА ЗАНЯТИЯХ ПО ПРОФЕССИОНАЛЬНОМУ РУССКОМУ ЯЗЫКУ

В настоящей статье автором рассматриваются особенности проведения круглого стола как одного из методов подготовки будущих специалистов. Круглый стол – это форма публичного обсуждения актуальных проблем. В рамках круглого стола представлены доклады по актуальным вопросам переводоведения. Особое внимание уделяется проведению дискуссии. В процессе дискуссии участники круглого стола учатся высказывать свое мнение на профессиональном русском языке. В конце занятия участниками круглого стола принимается резолюция.

Ключевые слова: технология проведения круглого стола, актуальные проблемы переводоведения, научно-реферативный доклад, публичное выступление, тематическая дискуссия, жанры устной профессиональной речи.

Возрастание роли международных отношений ставит перед системой профессионального образования задачу подготовки высококвалифицированных переводчиков, владеющих не только профессиональными знаниями, но и навыками корректного использования русского языка в сфере будущей профессиональной деятельности.

Практика преподавания профессионального русского языка на специальности «Переводческое дело» показывает, что языковая подготовка будущих специалистов сопряжена с определенными трудностями и требует специальных методов преподавания данной дисциплины. Будущий переводчик должен обладать навыками представления своих профессиональных знаний на русском языке как в письменной, так и в устной форме. Специалист-переводчик должен иметь навыки публичного выступления, составления научно-реферативных докладов, осуществления устной научной коммуникации в сфере переводческой деятельности. Поэтому большое внимание в процессе преподавания дисциплины уделяется теме «Актуальные проблемы переводоведения. Жанры устной профессиональной речи». На наш взгляд, наиболее эффективной формой проведения данного занятия является круглый стол.

«Круглый стол» – это метод активного обучения, одна из организационных форм познавательной деятельности обучающихся, позволяющая закрепить полученные ранее знания, восполнить недостающую информацию, сформировать умения решать проблемы, укрепить позиции, научить культуре ведения дискуссии.

Характерной чертой «круглого стола» является сочетание тематической дискуссии с групповой консультацией. Наряду с активным обменом знаниями, у обучающихся вырабатываются профессиональные умения излагать мысли, аргументировать свои соображения, обосновывать предлагаемые решения и отстаивать свои убеждения. При этом происходит закрепление информации и самостоятельной работы с дополнительным материалом, а также выявление проблем и вопросов для обсуждения.

Важное условие при организации «круглого стола»: нужно, чтобы он был действительно круглым, т.е. процесс коммуникации, общения, происходил «глаза в глаза». Принцип «круглого стола» (не случайно он принят на переговорах), т.е. расположение участников лицом друг к другу, а не в затылок, как на обычном занятии, в целом приводит к возрастанию активности, увеличению числа высказываний, возможности личного включения каждого обучающегося в обсуждение, повышает их мотивацию [1, 112].

На начальном этапе круглого стола модератор представляется, приветствует всех участников, уточняет цели и тему «круглого стола», состав выступающих, объявляет нормы и правила поведения, докладчиков представляет перед выступлением. Остальные участники представляются сами, получив слово (задавая вопрос, высказывая мнение). При этом учитываются принципы равноправия участников, добровольности высказывания, ответственности каждого за свои слова и поступки. Эпиграфы занятия оформлены в виде слайда на интерактивной доске: «Что это такое, перевод? Долгий, многотрудный переход. Долгое, великое терпение... (Амо Сагиян); «С переводов начинаются

эпохи» (Лев Гинзбург); «Будущее станет временем переводчиков» (Луи Арагон). Цели и ключевые слова занятия тоже даны на доске.

Цели занятия: закрепить теоретические знания о жанрах и языковых особенностях устной профессиональной речи; совершенствовать навыки составления научно-реферативных докладов; выработать навыки осуществления устной научной коммуникации в сфере переводческой деятельности; формировать лингвистическими средствами профессиональную компетенцию на русском языке; воспитывать интерес к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: актуальные проблемы переводоведения, жанры устной профессиональной речи, научно-реферативный доклад, проблемы перевода терминов, синхронный перевод, авторское право.

Вступительное слово модератора. Перевод – это очень древний вид человеческой деятельности. С самого начала перевод выполнял важнейшую социальную функцию, делая возможным межязыковое общение людей. Осознавая свою высокую ответственность и важную роль перевода в культурной жизни общества, переводчики стремились донести до читателя всю идейную и художественную ценность лучших произведений мировой классики. Только переводы сделали доступными для всего человечества гениальные творения Гомера и Шекспира, Данте и Гёте, Толстого и Достоевского.

Большая общественная значимость и все увеличивающиеся масштабы переводческой деятельности не могли не привлечь внимания исследователей. На протяжении многовековой истории перевода неоднократно делались попытки теоретически осмыслить и объяснить специфику деятельности переводчиков, сформулировать критерии оценки качества переводов, определить факторы, оказывающие влияние на процесс перевода. Однако на современном этапе развития науки переводоведения остается немало проблем, требующих решения.

Круглый стол – это форма публичного обсуждения, освещения актуальных проблем. Представление о «круглом столе» как символе равенства и благородства восходит к легендам о рыцарях Круглого стола. Эффективность круглого стола зависит от вашей заинтересованности, от вашей профессиональной компетентности, а также – вашей готовности соблюдать нормы и правила участия.

Прежде, чем предоставить слово докладчикам, модератор напоминает о необходимости соблюдения регламента выступления, норм речевой этики. Знакомит с независимыми экспертами, которые должны оценить выступление докладчиков. Раздаются всем участникам бланки оценивания. Оглашаются следующие критерии оценок: выдержана ли структура доклада, есть ли введение, основная часть, заключение; соответствует ли содержание доклада теме; актуальна ли выбранная тема; обосновывается ли в докладе актуальность, соблюден ли регламент; используется ли в докладе достаточное

количество фактов и примеров; наличие речевых ошибок (прокомментировать ошибки); сделаны ли в докладе ссылки на известных ученых, исследователей; прозвучали ли в докладе речевые приказы для привлечения внимания; были ли выделены более медленным темпом речи наиболее важные мысли; каковы темп речи, тон речи, дикция, громкость речи?

Далее модератор представляет своего помощника. Задача помощника: следить за соблюдением регламента; фиксировать основные идеи, высказанные участниками.

На обсуждение выносятся следующие вопросы: проблемы подготовки синхронных переводчиков; проблемы перевода терминов на казахский язык; соблюдение авторских прав переводчиков; социальное и экономическое положение переводчиков. Соответственно, студенты подготовили четыре доклада на эти темы. Все эти темы являются актуальными и требуют принятия решений.

По мнению Сатиковой С. В., особым вопросом при проведении круглых столов является использование и пропорции так называемых «базовых процессов модерации». К таким базовым процессам относятся: вербализация – процесс коммуникации с использованием, прежде всего, вербального (словесного) канала донесения информации. Это наиболее распространенный и гибкий процесс информационного обмена, но, к сожалению, устная вербальная коммуникация характеризуется максимальным объемом потерь информации. Поэтому ее желательно дополнять другими процессами представления информации [3, 113].

Визуализация – процесс зрительного представления мнений, позиций, результатов отдельных обсуждений, работы микрогрупп и т.п. Использование визуализаций в процессе работы позволяет глубже понять смысл обсуждаемых вопросов, найти точки соприкосновения при различиях в терминах и эффективнее сохранить полученную информацию. Совместное использование визуализации и вербализации значительно повышает сохранность и эффективность использования информации. Презентация, которая предполагает комплексную систему передачи информации по определенной теме. Задача презентации – сформировать у других участников представление об обсуждаемом вопросе, как в вербальной, так и в визуальной форме. Причем в презентации значимы не только слова и подготовленный визуальный ряд, например, слайды, но и невербальное поведение выступающего, используемые им словесные образы, метафоры, позволяющие выделить специфику и внутреннюю конфликтность обсуждаемой темы. Обратная связь – базовый коммуникативный процесс, представляющий собой обмен информацией между участниками круглого стола, позволяющий определить особенности восприятия презентаций, визуализаций и высказываний, корректировать эмоциональные реакции, поведение друг друга. Эффективная обратная связь повышает результативность групповой работы и способствует росту

коммуникативной компетентности участников. Все эти процессы постоянно реализуются в ходе «круглого стола» всеми участниками, а модератор (осознанно или неосознанно) определяет их приоритетность на том или ином этапе дискуссии. Четкость и обоснованность применения базовых процессов повышает эффективность «круглого стола». А особенности использования этих процессов создают индивидуальный стиль модератора. Желательно, чтобы модератор владел основными коммуникативными техниками и использовал базовые процессы осознанно. Для этого можно работать со специальной литературой и интернет-источниками, участвовать в тренингах и других видах обучения, направленных на освоение коммуникативных техник. В целом эффективность «круглого стола» как технологии обсуждения и освоения сложных тем зависит от компетентности модератора и мотивированности участников.

Когда все выступления закончены, модератор кратко подводит итоги сказанного и предлагает перейти к обсуждению. Это ключевой этап «круглого стола», где высказываются и согласуются различные мнения по тематике, возникают идеи, предоставляются экспертные оценки. В ходе дискуссии участники могут выразить собственную точку зрения, уточнить ее, поделиться сомнениями и предположениями. Задача модератора – помочь участникам высказываться, регламентировать время и тональность высказываний.

Для того чтобы организовать дискуссию и обмен информацией занятие необходимо тщательно подготовить. Для этого организатор должен: заранее подготовить вопросы, которые можно было бы ставить на обсуждение по выводу дискуссии, чтобы не дать ей погаснуть; не допускать ухода за рамки обсуждаемой проблемы; не допускать превращения дискуссии в диалог двух наиболее активных студентов или преподавателя со студентами; обеспечить широкое вовлечение в разговор как можно большего количества студентов, а лучше – всех; не оставлять без внимания ни одного неверного суждения, но не давать сразу же правильный ответ; к этому следует подключать учащихся, своевременно организуя их критическую оценку; не торопиться самому отвечать на вопросы, касающиеся материала «круглого стола»: такие вопросы следует переадресовывать аудитории; следить за тем, чтобы объектом критики являлось мнение, а не участник, выразивший его; сравнивать разные точки зрения, вовлекая участников в коллективный анализ и обсуждение [3, 151].

Предварительно был подготовлен проект итогового документа (резолюция). Итоговый документ содержит: констатирующую часть, в которой перечислены проблемы обсуждаемые участниками, конкретные рекомендации, выработанные в ходе обсуждения.

Проект итогового документа оглашается в конце обсуждения, в него вносятся дополнения, изменения, поправки. Модератор знакомит всех участников с текстом резолюции. В рамках круглого стола были заслушаны

доклады и выступления по актуальным вопросам переводоведения: проблемы подготовки синхронных переводчиков; проблемы перевода терминов на казахский язык; соблюдение авторских прав переводчиков; социальное и экономическое положение переводчиков.

Учитывая важность обсуждаемых тем, принимая во внимание необходимость активизации исследований в этом направлении, признавая актуальность выработки единых подходов к изучению проблем переводоведения, участники круглого стола приняли следующую резолюцию:

1. Отметить актуальность и соответствующий уровень организации и проведения круглого стола.

2. Рекомендовать организаторам круглого стола издать сборник материалов с включением докладов его участников.

3. Активизировать работу научно-исследовательских учреждений лингвистического профиля по разработке русско-казахских, англо-казахских терминологических словарей.

4. Рекомендовать переводческим организациям активизировать работу курсов повышения квалификации синхронных переводчиков.

После оглашения резолюции независимые эксперты комментируют выставление оценок докладчикам по бланку оценивания, выбирают лучшего докладчика. Модератор подводит итоги круглого стола.

Таким образом, технология проведения круглого стола является одним из эффективных методов обучения профессиональному русскому языку, поскольку данная технология способствует совершенствованию коммуникативной компетентности будущих специалистов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Корнилова, Л. В.** Активные методы обучения школьников. Круглый стол. – М., 2008. – С. 111-112.

3 **Сатикова, С. В.** Технология проведения круглого стола по теме «Организационная культура как мультидисциплинарный объект изучения». – СПб., 2011. – С. 113-116.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

З. М. Нуржанова

Кәсіби орыс тілі сабақтарында дөңгелек үстелді өткізу технологиясы

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Z. M. Nurzhanova

The technology of the round table for teaching professional Russian language

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.

Material received on 07.09.15.

Бұл мақалада автор болашақ мамандарды даярлау әдістерінің бірі ретінде дөңгелек үстелді өткізу ерекшеліктерін қарастырады. Дөңгелек үстел – өзекті мәселелерді көпшілік болып талқылау формасы. Дөңгелек үстел аясында аударматанудың өзекті мәселелері бойынша баяндамалар ұсынылады. Пікірталасты жүргізу ерекшеліктеріне ерекше назар аударылады. Пікірталас барысында қатысушылар өз пікірлерін кәсіби орыс тілінде айтуды үйренді. Сабақ соңында дөңгелек үстелге қатысушылар резолюция қабылдады.

The article discusses the features of the round table as a method of training of future specialists. Round table – a form of public discussion of topical issues. The round table presented reports on topical issues of translation. Particular attention was paid to the peculiarities of the discussion. During the discussion, participants learned to express their opinions on the professional Russian language. At the end of the session, a resolution of the round table participants was adopted.

В. С. Нурланова,¹ С. Т. Ыбышова²

¹пед.ғ.к., қауымдастырылған профессор м.а., ²аға оқытушы, Қазақ мемлекеттік қыздар педагогикалық университеті, Алматы қ.

**ҚАЗІРГІ ТАҢДА ОҚУШЫ ЖАСТАРДЫ
ӘЛЕУМЕТТЕНДІРУ МӘСЕЛЕСІ**

Бұл мақалада оқушы жастарды әлеуметтендіруде әлеуметтік нормалар мен мәдени құндылықтарды меңгеру үдерісінде оқушының қоршаған ортамен әрекеттесуі, сондай-ақ өзі өмір сүретін қоғамда өзін-өзі дамытудағы табыстылығы, әлеуметтік белсенділігі мен іс-әрекетті жүзеге асырудағы дайындығы қарастырылады. Бүгінде оқушыларды әлеуметтендіру мәселесі өзекті мәселе болып табылады. Елімізде бұрыннан қалыптасқан комсомол, пионер ұйымдарының ыдырауымен оқушылардың қоғамдық белсенділіктері біршама әлсіреді. Қоғамдық ұйымдардың жабылуы оқушы жастар арасындағы тәрбие жұмысының нашарлауына, тұлғаның өзін-өзі әлеуметтендіруіне кері ықпал тигізгені жайлы айтылады.

Кілтті сөздер: оқушы, әлеуметтендіру, қоғамдық ұйым, тұлға.

Қазақстан Республикасы Президенті Н. Ә. Назарбаевтың қазақстан халқына жолдаған «Қазақстан-2030» стратегиялық бағдарламасында барлық Қазақстандықтардың өсіп-өркендеуі, қауіпсіздігі және әл-ауқатының артуы жөніндегі Қазақстан халқына жолдауында негізгі стратегиялық бағыт «халықтың көптеген топтарының бірлігі, жекешіл және қоғамдық негіздері саликалы үйлестіру, мұның өзі қоғамымыздың жарасымды сатылы дәстүрлерін толықтыра түседі» деуінің өзі егеменді еліміздегі құрылып жатқан партиялар, қоғамдық ұйым, бірлестіктердің құрылып, дамуына мүмкіндік ашылып отырғанын көруге болады [1]. Қазіргі таңда білім беру жүйесінде аталған стратегиялық бағдарламаға сәйкес көптеген жұмыстар мен республикадағы білім беру жүйесін дамытуға негізделген құжаттар дайындалды.

Елімізде бұрыннан қалыптасқан комсомол, пионер ұйымдарының ыдырауымен оқушылардың қоғамдық белсенділіктері біршама әлсіреді. Қоғамдық ұйымдардың жабылуы оқушы-жастар арасындағы тәрбие жұмысының нашарлауына, тұлғаның өзін-өзі әлеуметтендірілуіне кері ықпалы болды. Оқушылардың қоғамдық ұйымдарын басқарудың бірыңғай ғылыми-әдістемелік кешенінің жасалмауы да оларды қоғамдық іске деген белсе Осы жағдайлардың барлығы мектептерде белгілі бір жүйеге қалыптасқан оқушылардың қоғамдық ұйымының әлеуметтік мәртебесін

айқындаудың, сол арқылы оларды қоғамдық іске тартып әлеуметтендірудің ғылыми жүйесін жасаудың қажеттігін туғызды.

Тұлғаны әлеуметтендіру – әлеуметтік нормалар мен мәдени құндылықтарды меңгеру үдерісінде оқушының қоршаған ортамен әрекеттесуі, сондай-ақ, өзі өмір сүретін қоғамда өзін-өзі дамытудағы табыстылығы, әлеуметтік белсенділігі мен іс-әрекетті жүзеге асырудағы дайындығы. Әлеуметтендіру тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін әлеуметтік топтарға тұлғаның ену үдерісін қамтиды.

Педагогикалық тұрғыда әлеуметтену – адамның өмір бойы дамуы мен қалыптасуындағы әлеуметтік нормалар мен мәдени құндылықтарды меңгеру үдерісінде қоршаған ортамен өзара іс-қимыл, сондай-ақ, өзі өмір сүретін қоғамда өзін-өзі дамыту және өзін-өзі табысты көрсету [2].

Философиялық тұрғыда әлеуметтену ұғымы дәстүрлі «білім» және «тәрбие» ұғымдарымен салыстырғанда кең ауқымды, терең мағыналы ұғым. Әлеуметтендіру өзіне білім беру мен тәрбиені бірлікте қарастырады. Сонымен қатар тұлғаның қалыптасуына ықпал ететін ешкім жоспарламаған тосын жағдайларды да, әлеуметтік топтарға тұлғаның еркін кіргізу үдерісін қамтиды», – деп атап көрсетеді [3, 32 б.]. Тұлғаның әлеуметтенуі әртүрлі әлеуметтік ортада, кеңістікте оқушылардың еркін сезінуі. Қоғамдық ұйым, қоғамдық қозғалыстар, қоғамдық бірлестіктер – бұл тұлғаны қалыптастыратын әлеуметтік орта. Әлеуметтік кеңістікте тәрбиені жүзеге асыру – бір әлеуметтік топтан екінші әлеуметтік топқа көшіп жүретін баланың бүкіл өмір салаларын мойындап, қазіргі мәдениеттің жоғары жалпы адамзаттық құндылықтарға бағыт беретін ортақ тәрбиелік пікірге жол көрсету.

Профессор В. И. Смирнованың әлеуметтендіруге берген анықтамасы «әлеуметтік тәжірибе және әлеуметтік байланыс барысында әлеуметтік ортаға тән құндылықтарды, тұлғалық қалыптарды, мінез-құлықты меңгеру», – деп қарастырады. Тұлғаны әлеуметтендіру әлеуметтік ортаға, қоғамдық санаға байланысты тұлғаның дамуына жағдай жасайды. Ғалымның тұжырымдауынша, тұлғаның алдына мақсат қою арқылы өзін-өзі дамытуға, бойындағы жағымды тұлғалық қасиетті жетілдіруге, ал жағымсыз жақтан тазалануға бағытталған іс-әрекеті тұрғысынан қарастырады [4].

Ю. В. Василькова тұлғаның әлеуметтік қалыптасуына аса мән берген ғалымдардың бірі. Тұлғаны әлеуметтендіру ұғымына төмендегідей түсініктеме береді: «Тұлғаны әлеуметтендіру дегеніміз – олардың тілі, тұрмыстағы іс-әрекеті, тәртібі, шығармашылыққа қабілеті, өз халқының мәдениетін қабылдауы тұрғысынан, тұлғаны әлеуметтендірудің әлеуметтік тәрбиемен байланыстыра қамтиды. Әлеуметтік тәрбиенің негізгі міндеттеріне: әр тұлғаға жекелей көмек – отбасында, мектепте әртүрлі кризистік жағдайлардан шығу, құқығын қорғау, денсаулығын сақтауға жағдай жасау, өз өмірлерін қалыптастыруға көмекке келу т.б. [5].

Мектептегі қоғамдық ұйымдарында тұлғаны әлеуметтендіру бүгінгі күнгі негізгі педагогикалық мәселелердің бірі болып отырғанын жоғарыдағы ғалымдардың еңбектерінен нақты көруге болады. Зерттеу барысында мектептегі оқушылардың қоғамдық ұйымдары тұлғаны әлеуметтендіруге жағдай жасайтын, балалар мен жастар тәрбиесінің болашағын, саяси және әлеуметтік маңыздылығын өзектілендіретін, интеллектуалдық ұйымдастырушылық, ашық ақпараттық, коммуникативтік, тұлғалық-әлеуметтік кеңістікті құруға бағыттайтын, интеллектуалдық және ұйымдастырушылық қабілеттерін қалыптастыратын әлеуметтік институт болып табылады.

Оқушы-жастарды әлеуметтендіру мәселесі қазіргі таңда өзекті, екі жақты мәселе болып отыр. Себебі, оқушының әлеуметтік ортаға еркін араласуы оның осы уақытқа дейін қабылдаған әлеуметтік байланыс іс-тәжірибесінің негізінде іске асады және де әлеуметтік байланыс жүйесі арқылы ортаға белсене араласу мүмкіндігі туады. Әлеуметтендіру жүйесінде оқушы тек өзі-өзі жетілдіріп қоймайды, сонымен қатар тұлға ретінде қалыптасуына ықпал етеді. Қазақстандағы балалар ұйымдары мен қозғалыстар туралы ғылыми деректерді зерделейтін болсақ, Республикадағы балалар қозғалысының тарихы кеңес дәуіріндегі пионерлер дәстүрімен тығыз байланысты. Расында да, өз қатарында жас қазақстандықтарды біріктіріп отырған балалар қоғамдық ұйымдары егеменді еліміздің жас азаматтарын тұлға ретінде қалыптасуына ықпалы мол екенін және олар жаңашыл қоғамның маңызды және тиімді әлеуметтік-саяси институттары ретінде еліміздің қоғамдық өмірінің демократиялық өзгерістерінің өсуіне жағдай жасайды.

Қорыта келе, балалар қоғамдық ұйымдарын, бірлестік және қозғалыстардың мазмұнына теориялық талдау жасауда балалар ұйымы туралы ғылымның қазіргі таңдағы дамуына қатысты негізгі қорытындыларды қалыптастыруға мүмкіндік берді. Қоғамдық ұйымдар оқушы-жастардың жеке тұлға ретінде дамуына, қоғамдық қатынаста өз ойын еркін айта алатын, шығармашыл тұлға қалыптастыруға болатыны тәжірибелік-эксперимент жұмыстары барысында дәлелденді.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Назарбаев, Н. Ә.** «Қазақстан – 2030» стратегиялық бағдарламасы. – Алматы, 1998.
- 2 Педагогический словарь / под ред. В. И. Загвязинского, А. Ф. Закировой. – М. : Академия, 2007. – С. 352-388.
- 3 **Коменский, Я. А.** Ұлы дидактика / аударған, алғы сөзін жазған Ә. Қоңыратбаев. – Алматы, 1993. – 100 б.
- 4 **Смирнова В. И.** Общая педагогика. – М. : Логос, 2003. – 304 с.

5 Мустаева, Ф. А. Социальная педагогика. – М. : Академический проект, Деловая книга, 2003. – 528 с.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

В. С. Нурланова, С. Т. Ыбышова

Проблемы социализации обучающейся молодежи в наше время

Казахский государственный женский педагогический университет, Алматы.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

V. S. Nurlanova, S. T. Ybyshova

The problems of socialization of students nowadays

Kazakh State Women's Pedagogical University, Almaty.
Material received on 07.09.15.

В этой статье рассматриваются взаимодействие учащегося с окружающей средой в процессе освоения им социальных норм и культурных ценностей, а также успешность его саморазвития, социальная активность и готовность к действиям в обществе, в котором он проживает. В наши дни проблема социализации учащихся является достаточно актуальной. С распадом сформировавшихся ранее организаций типа комсомола, пионеротрядов в нашей стране наблюдается некоторое снижение общественной активности учащихся. Также обсуждается, что закрытие общественных организаций привело к ухудшению воспитательных работ среди обучающейся молодежи, отрицательно повлияло на самосоциализацию личности.

This article discusses the interaction of a learner with the environment in the process of adopting social norms and cultural values, as well as the success of his self-development, social activity and willingness to act in the society in which he lives. Nowadays, the problem of socialization of students is quite relevant. With the collapse of the previously formed organizations like the Komsomol and pioneers, there has been some decline in social activity of students in our country. The authors also discuss that the closure of social organizations led to the deterioration of educational work among young people, negatively affected personal self-socialization.

Е. Г. Огольцова

к.п.н., Карагандинский государственный технический университет,
г. Караганда

ВОСПИТАТЕЛЬНАЯ СИСТЕМА ВУЗА КАК ФАКТОР ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

В настоящее время большое значение придается проблеме конструирования педагогической системы вуза, обеспечивающей личностное развитие будущего специалиста, включая духовное и мировоззренческое развитие, самореализацию и самоактуализацию.

Целью данной статьи является выработка основных подходов к конструированию оптимальной воспитательной системы вуза, позволяющей активизировать формирование мировоззрения будущего специалиста, его самореализацию, освоение нового культурного пространства.

Ключевые слова: воспитательная система, профессиональное развитие, высшее учебное заведение.

Мировоззрение является сложным интегративным качеством личности. Оно характеризует внутренний мир человека, круг актуальных для него идей и духовных потребностей [1]. Духовные основания мировоззрения определяют его функциональную структуру, а их взаимодействие продуцирует мировоззренческие продукты: образ мира, мировоззренческая, художественная, культурная картины мира, жизненное и профессиональное самоопределение. Мировоззренческие продукты формируются под влиянием двух условий: педагогическая система вуза – культурное пространство высшего учебного заведения, особенности учебно-воспитательного процесса, степень его гуманизации и индивидуализации; как более или менее осознанная внутренняя деятельность студентов, направленная на развитие мировоззренческих задач по жизненному профессиональному самоопределению и самоидентификации.

Этой проблемой занимались в течение последнего десятилетия Е. И. Артамонова, Е. В. Бондарчук, Г. В. Позизейко, Г. В. Рыбкина. В их трудах рассмотрено становление мировоззрения учащейся молодежи, его гуманистические, общие и профессиональные характеристики, однако индивидуализация, ценностные ориентации этого процесса по-прежнему недостаточно изучены.

Если эти условия совпадают, то есть направлены на личностное, профессиональное и культурное развитие студентов, то можно говорить о создании индивидуальной траектории личностного и профессионального развития будущего специалиста.

С этой точки зрения показателем личностного развития молодого человека в студенческие годы является понимание личностного развития как культурного развития, цель которого состоит в квалификационном и профессиональном росте. Культурное развитие не исчерпывается названными характеристиками, но в условиях профессиональной подготовки они являются теми доминантами, которые выполняют функции системообразующего фактора.

Духовные потребности и деятельность, направленная на их реализацию, организуют и систематизируют культурное пространство, конструируемое студентом, постоянно расширяя его. Они не сводятся ни к культурным, ни к духовным, ни к интеллектуальным потребностям, но представлены в них.

Функция духовных потребностей состоит в реализации потенциала личностного развития и в создании духовно-мировоззренческих ориентиров. Последние представлены в системе идеалов и ценностей, которая, ограничивая духовно-мировоззренческое пространство интимными, личностными характеристиками, удерживает в поле культуры внутреннюю жизнь человека. Иными словами, духовно-мировоззренческие структуры являются основаниями культурного пространства, в котором функционируют их продукты, конструируемые личностью будущего специалиста.

Личностные характеристики являются фоном для развития профессиональных качеств. Их эффективное формирование возможно при выполнении ряда условий [2]:

- 1) наличие сформированных духовно-мировоззренческих потребностей и условий для их реализации;
- 2) активная и осознанная духовно-мировоззренческая деятельность самого будущего специалиста;
- 3) потребность в получении новой разносторонней (научной, культурной и т.д.) информации и возможность её удовлетворения;
- 4) сознательное конструирование своего культурного пространства, понимание его интеллектуальных, моральных и эстетических координат;
- 5) тесная взаимосвязь культурных, познавательных и профессиональных интересов.

Профессиональное становление будущего специалиста можно рассматривать как сложный процесс интеграции его личностных качеств, духовных потребностей и их мировоззренческих интерпретаций. Формирование мировоззрения в процессе обучения в вузе является самостоятельной деятельностью со своими целями и задачами, способами и путями их достижения.

Профессиональный аспект духовно-мировоззренческой деятельности позволяет рассматривать её как стержневой компонент личностного становления будущего специалиста. Решение этой задачи предполагает качественно иной уровень учебно-воспитательного процесса современного вуза. Прежде всего, студент должен рассматриваться как носитель определенного культурного образца. Его ориентация на массовую, молодежную или элитарную культуру является существенной личностной характеристикой. Вместе с тем, не меньшее значение имеют перспективы его культурного развития, конкретизированные в конструируемом им самим культурном пространстве. Студент, таким образом, становится носителем не только личного жизненного, но, прежде всего, мировоззренческого опыта, решения смысложизненных и самоидентификационных задач, субъектом, конструирующим свое мировоззрение, активно и сознательно выбирающим его духовные основания.

Современная педагогика активно разрабатывает использование синергетических подходов к организации учебно-воспитательного процесса. Эта проблема сегодня далека от окончательного решения. Но уже сейчас мы можем констатировать необходимость конструирования таких педагогических систем, которые создавали бы условия для активизации личностного, а значит, духовно-мировоззренческого и профессионального развития студента.

Педагогическая система вуза должна стимулировать самоидентификацию студента. Последнее, разворачивается в трех измерениях как духовно-мировоззренческая, коммуникативная и профессиональная самоидентификация. Самоидентификация – это процесс, с помощью которого человек определяет свое место в мире для конкретной практической деятельности. Она продуктивна, так как в ходе самоидентификации возникает Я-концепция, то есть представление о своем месте и функционировании в современном мире, производстве, общественной коммуникации. Как психическое новообразование она – закономерный и уникальный результат единства педагогических воздействий, духовно-мировоззренческой и теоретико-практической активности самого студента. Данное психическое новообразование обладает статическими и динамическими характеристиками, так как оно относительно устойчиво и, в то же время, подвержено определенным внутренним изменениям и колебаниям.

С позиций синергетики педагогическое пространство вуза – сложная открытая динамическая система. Оно обладает определенной автономией. Исходя из вышеуказанных проблем, педагогическое пространство вуза должно соответствовать следующим характеристикам [3]:

1) поликультурности – включать различные культурные образцы (молодежную и взрослые культуры, профессиональную, различные этнические субкультуры);

2) вариативность моделирования различных компонентов педагогического пространства вуза;

3) толерантность в отношении к различным субкультурам и во взаимодействии между ними;

4) свобода культуротворчества, направленная на продуцирование студентами новых культурных ценностей.

Последнее обстоятельство имеет принципиальное значение. Продуцирование молодежью культурных ценностей способствует развитию творческих сил и способностей, исследовательской, эстетической и духовной свободе студентов, созданию уникальной атмосферы вуза, стимулирует конструирование траектории индивидуального развития, способствует процессам самоидентификации и самореализации.

Взгляд на студента как на субъекта собственной деятельности предполагает учет его жизненного опыта, опыта организации его собственной исследовательской, досуговой, коллективной деятельности во всех её проявлениях. Последняя способствует формированию системы ценностей, коррекции нравственных ориентиров, обогащению не только интеллектуального, но и эмоционально-эстетического опыта. Иными словами, студент является носителем не только культурной нормы, но и индивидуального опыта, выражающегося в планах, намерениях, ценностных отношениях. Педагогический процесс вуза должен формировать не только интеллектуальную, но и эмоциональную сферу личности студента.

Изложенное приводит к выводу о том, что в педагогической системе вуза личность студента носит доминирующий характер. Педагогический процесс должен способствовать её разностороннему развитию. С этой точки зрения формирование специалиста высокой квалификации, развитие его профессиональных качеств и способностей невозможно без формирования того личностного фона, на котором он развивается.

Самореализация в учебно-исследовательской, внеаудиторной, досуговой сфере, развитие духовных интересов и потребностей, организация культуротворческой деятельности студентов, удовлетворение их разнообразных эстетических и эмоциональных потребностей – основа для формирования будущего специалиста высокой квалификации [4].

Система воспитательной работы современного вуза должна не только конструировать культурное пространство как внешний фактор развития личности будущего специалиста, но и формировать его внутренний мир. Организация внутренней жизни будущего специалиста должна быть подчинена задачам его профессионального становления. Именно поэтому показателями социальной и профессиональной зрелости студента являются направленность его личности, готовность к будущей профессиональной деятельности, система ценностей, отношений, жизненных, культурных, профессиональных ориентиров.

Однако следует отметить, что конструирование своего внутреннего мира – более или менее активный и сознательный процесс. Мера этой активности и

сознательности также является показателем профессиональной и социальной зрелости будущего специалиста. Педагогическая система вуза стимулирует этот процесс, предлагая студентам положительные образцы (организованное культурное пространство, положительный пример преподавателей и т.д.) и ставят их перед необходимостью решать конкретные проблемные ситуации: жизненные, культурные, учебные, исследовательские и т.п.

Педагогическая система современного вуза рассматривает личность будущего специалиста как уникальное неповторимое образование. При этом её формирование не сводится только к организации деятельности, хотя отрицать её значение невозможно. Личность обретает свое содержание в системе отношений. С другой стороны, личность – целостное образование и должна развиваться именно так.

Следовательно, воспитательная система современного вуза должна ориентироваться на интегративные моменты, объединяющие различные личностные проявления. Именно поэтому культуротворческая деятельность является существенным фактором личностного развития будущего специалиста. Она не только создает перспективы личностного и профессионального развития, формирует основу для конструирования личностных отношений, способствует созданию жизненных ориентиров, но и придает целостность различным аспектам жизнедеятельности студента. Именно поэтому можно говорить о культуре интеллектуального, исследовательского и учебного труда студентов, культуре общения и досуга, эмоциональной и моральной культуре личности будущего специалиста. Иными словами, одна из задач педагогической системы вуза состоит в том, чтобы придать всем проявлениям жизнедеятельности студентов культурные основания.

Выводы и перспективы дальнейших исследований в данном направлении:

1. Усилия коллектива вуза должны быть направлены на создание системы, обеспечивающей разностороннее развитие личности будущего специалиста. В современных условиях такая система базируется на синергетических основаниях.

2. В процессе развития будущего специалиста должны учитываться все стороны его личности, особенно интеллектуальная, волевая, эмоциональная.

3. Развитие личности студента в вузе неразрывно связано с развитием жизнотворчества, его профессиональное творчество дополняется жизнотворчеством, а культурное развитие – профессиональным ростом.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Андреев, В. И.** Педагогика: Учебный курс для творческого саморазвития. 2-е изд. – Казань : Центр инновационных технологий, 2000. – С. 5-71; 171-235; 431-451.

2 **Гершунский, Б. С.** Философия образования. – М. : Московский психолого-социальный институт, Флинта, 1998. – С. 11-100.

3 **Зеер, Э. Ф.** Психология личностно-ориентированного профессионального образования. – Екатеринбург : Изд-во Урал. гос. проф.-пед. ун-та, 2000. – С.49-55.

4 **Смирнов, И. П.** Человек – образование – профессия – личность. Монография. – М. : УМИЦ «Граф-Пресс», 2002. – С. 59-126.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Е. Г. Огольцова

ЖОО тәрбие жүйесі кәсіби даму факторы ретінде

Қарағанды мемлекеттік техникалық университеті, Қарағанды.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

E. G. Ogoltsova

Educational system of university as agent of professional evolution

Karaganda State Technical University, Karaganda.

Material received on 07.09.15.

ЖОО-дағы педагогикалық жүйенің құрылуына қазіргі кезде үлкен мағына беріледі, яғни болашақ кадрлардың дамуын қамтамасыз ету, рухани және дүниетанымдық көзқарасты дамыту, өзін-өзі жетілдіру мен өзектілендіру.

Мақаланың басты мақсаты болып, ЖОО-дағы тәрбие жүйесіндегі әдістерді құрудағы негізгі тәсілдерді құру, болашақ маман иесіне дүниетанымдық көзқарасты іске асыру мүмкіндіктерін қалыптастыру, оның өзін-өзі іске асыруы және жаңа мәдени кеңістікті игеруі табылады.

Currently, great importance is attached to the problem of designing the educational system of the university, providing personal development of future professionals, including spiritual and philosophical development, self-realization and self-actualization.

The purpose of this article is to develop basic approaches to designing optimal educational system of the university that enhance the formation of outlook of the future specialist, his self-realization, development of a new cultural space.

Т. В. Потапчук

д.пед.н., профессор, Ровенский государственный гуманитарный университет,
Украина

КУЛЬТУРНЫЕ ЦЕННОСТИ В СМЫСЛОВОЙ СФЕРЕ ЛИЧНОСТИ СТУДЕНТОВ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЙ

В статье анализируются ценности, что в преобразованном виде выступают в качестве мотивов деятельности и поведения, поскольку ориентация человека в мире и стремление к достижению определенных целей неизбежно соотносится с ценностями, вошедшими в личностную структуру.

Ключевые слова: ценности, смысловая сфера личности, внутренний мир студентов.

В отечественной психологии сложился целый ряд школ и направлений, в которых подходы к пониманию ценностей рассматриваются в различных аспектах изучения личности. В одних школах личность рассматривается в связи с анализом ее деятельности (А. Н. Леонтьев, С. Л. Рубинштейн), в других центральное место занимает изучение психологических отношений личности (В. Н. Мясищев), в третьих, личность исследуется в связи с общением (А. А. Бодалев, Б. Ф. Ломов) или в связи с установками (Д. Н. Узнадзе, А. С. Прангишвили).

А. Н. Леонтьев [5] выделяет в личности ее, так сказать, внешнюю оболочку (характер, способности, роли), внутренний мир (личностные смыслы, ценности, потребности, отношения, конструкты), ядерные структуры (экзистенциальный уровень – свобода, ответственность, духовность). При этом ценности трактуются как высшая инстанция в личности.

Исходным моментом индивидуальных характеристик человека как личности, по мнению Б. Г. Ананьева [1], является его статус в обществе, равно как и статус общности, в которой складывалась и формировалась данная личность. На основе социального статуса личности формируются системы ее социальных ролей и ценностных ориентации. Статус, роли и ценностные ориентации, образуя первичный класс личностных свойств, определяют особенности структуры и мотивации поведения, и, во взаимодействии с ними, – характер и склонности человека. В этой связи Б. Г. Ананьев рассматривает ценностные ориентации как одно из центральных звеньев в комплексном изучении личности и закономерностей ее развития.

С. Л. Рубинштейн также писал, что «ценности – ...производны от соотношения мира и человека, выражая то, что в мире, включая и то, что создает человек в процессе истории, значимо для человека» [7, с. 369]. По мнению А. Г. Здравомыслова [3], ценности выступают важным связующим звеном между обществом, социальной средой и личностью, ее внутренним миром.

Анализируя функционирование ценностей в процессе жизнедеятельности, следует исходить из отношения субъект-объект, т.е. какие значения приписываются субъектом объектам внешнего мира, как он их переживает и оценивает. Ценностные отношения субъекта к внешнему миру опосредованы ориентацией человека на других людей, на общество в целом, на существующие в нем идеалы, представления и нормы. Как отмечает В. П. Тугаринов, «отдельный человек может пользоваться лишь теми ценностями, которые имеются в обществе. Поэтому ценности жизни отдельного человека в основе своей являются ценностями окружающей его общественной жизни» [1, с. 146]. В. П. Тугаринов условно делит ценности на три категории: материальные ценности – техника и материальные блага, они могут выполнять функцию стимулятора индивидуально-психического развития лишь в совокупности с общественно-политическими и духовными ценностями; общественно-политические ценности – свобода, братство, равенство, справедливость; духовные ценности – образование, наука, искусство. Направленность личности на те или иные ценности – составляет ее ценностные ориентации.

Так, О. Г. Дробиницкий [2, с. 478-479] выделяет два полюса ценностного отношения к миру – предметные ценности, которые выступают как объекты направленных на них потребностей, и ценности сознания или ценности-представления. Первые есть объекты наших оценок, а вторые выступают в качестве высших критериев для таких оценок. Предметные ценности выражают деятельную потребность человека, они являются «знаками», опредмеченными во внешних объектах человеческих способностей и возможностей, символизирующих последние в виде «значения» предметов, получивших социальную санкцию.

А. А. Козлов, В. Т. Лисовский, З. В. Сикевич под предметными ценностями понимают «любые материальные или идеальные явления ради получения, сохранения и обладания которыми индивид, социальная группа, общество предпринимают усилия, то есть ценности – это то, ради чего люди живут». Они выделяют две категории ценностей: сквозные ценности, являющиеся основными в любой сфере деятельности (трудолюбие, инициативность, честность, порядочность, терпимость, доброжелательность, вера, милосердие и др.); фундаментальные ценности, не зависящие от сферы и обстоятельств жизнедеятельности.

Субъективные ценности служат нормативной формой ориентации человека в социальной и природной реальности, такой формой, которая, еще не раскрывая

индивиду предметного содержания объектов и законов его деятельности, «кодирует» это содержание в виде готовых регулятивов и оценок, позволяет ему мыслить и действовать в социальной действительности, следуя сложившимся стереотипам и установкам. В. Н. Мясичев предложил трактовку субъективных ценностей как осуществленного в субъект-объектном и субъект-субъектном взаимодействиях плана личностных отношений. Это расширяет контекст реализации ценностных отношений, включая в него человеческое общение [6].

В концепции субъект-объектных взаимодействий, представленной теорией деятельности А. Н. Леонтьева, понятие субъективных ценностей в какой-то степени ассоциируется с понятием значимости, предполагающим связь индивидуальной представленности значений с эмоционально-мотивационной сферой. По мнению же Г. Н. Выжлецова, субъект-субъектные и субъект-объектные отношения не раскрывают всей сущности ценностей. Он считает, что специфика ценностей, их проявление и функционирование в обществе определяются межсубъектными отношениями и в них же, в свою очередь, реализуются. Однако, в данной трактовке ценности приобретают надиндивидуальный характер, где теряется понятие личность.

Как отмечает Е. А. Климов, ценности не существуют вне отношения «субъект-объект», их не следует отождествлять с чем-то существующим независимо от субъекта. «Ценность – это не признак объекта, а характеристика субъекта в его среде» [4, с. 133].

Основываясь на концепции А. Н. Леонтьева, В. Ф. Сержантов делает вывод, что всякая ценность характеризуется двумя свойствами – значением и личностным смыслом. Личностный смысл ценностей – это их отношение к потребностям человека. Он определяется как объектом, выполняющим функцию ценностей, так и зависит от самого человека. Значение ценности есть совокупность общественно значимых свойств, функций предмета или идей, которые делают их ценностями в обществе. В силу того, что ценность есть предмет потребностей человека, а таким предметом может быть вещь или идея, В. Ф. Сержантов делит ценности на две категории – материальные и духовные. По мнению В. Ф. Сержантова, ценности в отношении к индивидуальному сознанию находятся в двояком отношении: они отражены в нем как значения; имеют для индивида определенный смысл. При этом в состав значений включаются такие компоненты, которые характеризуют их как ценности, «... т.е. их социально опосредованные функционально-праксеологические определения» [8, с. 176].

На двойственный характер ценностей указывает и Ю. А. Шерковин [9, с. 135-145]. Ценности становятся фактом сознания благодаря опыту. Поскольку природа опыта социальна и одновременно индивидуальна, ценности также приобретают двойственный характер. «Они социальные, поскольку обусловлены опытом в связи с положением человека в обществе,

системой воспитания, системой усвоенных им от общества и групп значений, и одновременно индивидуальны, поскольку в них сосредоточен неповторимый жизненный опыт данного лица, своеобразие его интересов и потребностей, его привычки и усвоенные типы поведения» [9, с. 138]. По мнению Ю. А. Шерковина, социальные ценности имеют двойное значение. Во-первых, они являются основой формирования и сохранения в сознании людей установок, которые помогают индивиду занять определенную позицию, выразить точку зрения, дать оценку. Таким образом, они становятся частью сознания. Во-вторых, ценности выступают в преобразованном виде в качестве мотивов деятельности и поведения, поскольку ориентация человека в мире и стремление к достижению определенных целей неизбежно соотносится с ценностями, вошедшими в личностную структуру.

М. И. Бобнева отмечает, что ценности и ценностные представления, как высшие качественно определенные образования субъективного мира личности, являются основными регуляторами и посредниками социального воздействия при социальной регуляции поведения личности. Исходя из этого, их можно подразделять на ценности-нормы, ценности-идеалы, ценности-средства.

С позиций концепции В. А. Ядова, рассматривающего диспозиции личности как иерархически организованную систему, вершину которой образует общая направленность интересов и система ценностных ориентации, как продукт воздействия общих социальных условий, можно предложить в качестве основания группировки ценностей определенные состояния модальности диспозиций (активированные, «дремлющие», относящиеся к центральным потребностям и к «периферийным»).

Субъективная система ценностей индивида состоит из элементов исторически и социально данной ему объективной системы ценностей, но в то же время она содержит эмоциональное и рациональное отношение к составляющим объективной системы ценностей. Как считает Б. И. Додонов, необходимо, чтобы субъект «запроектировал» определенную ценность в своем сознании (или подсознании), чтобы направил свою деятельность на овладение ею. Ценности дают важный импульс для познавательных, эмоциональных и волевых процессов, играющих важную роль в «программе жизненной деятельности человека» и «программе потребностей».

В многочисленных, часто противоречащих друг другу, подходах к рассмотрению понятия «ценность» А. Н. Леонтьев [5] выделяет несколько оппозиций. Первая – понимание ценности как атрибута абстрактного ценного – идеала, трансцендентного человеку (И. А. Джидарьян, М. К. Мамардашвили, С. Л. Рубинштейн). В данной философской интерпретации слово «ценность» оказывается синонимом таких понятий, как смысл и значимость каких-либо аспектов мира для человека.

Как замечает Л. Н. Столович, в данном понимании ценностей утверждается недопустимость смешивать ценность с предметом, объектом, который представляется как ценный. Здесь ценности понимаются исключительно как «конечные цели существования человека такие, как равенство, свобода, спасение». Другой полюс данной оппозиции – это понимание ценности как атрибута конкретного объекта или явления. Существует множество определений ценности в рамках этой общей установки – от лично осмысленной социальной нормы (М. И. Бобнева, М. Rokeach) до осознанных и принятых человеком наиболее общих, генерализованных смыслов его жизни (Б. Ф. Братусь). Вторая оппозиция в понимании ценности, на которую указывают А. Н. Леонтьев, это рассмотрение ценности как сугубо индивидуальной реальности, значимой только для переживающего ее субъекта, как отождествление ценности с субъективной значимостью (И. А. Джидарьян, С. Л. Рубинштейн), понимание ценности как сущности, задаваемой исключительно индивидуальным творческим сознанием субъекта, его ответственным личностным выбором (Ж. П. Сартр).

Как отмечает Ю. А. Шерковин, ценности выступают в преобразованном виде в качестве мотивов деятельности и поведения, поскольку ориентация человека в мире и стремление к достижению определенных целей неизбежно соотносится с ценностями, вошедшими в личностную структуру [9].

Однако, Б. С. Братусь указывает, что личностные ценности есть осознанные и принятые человеком общие смыслы его жизни. Ф. Е. Василюк признает, что на определенном этапе ценности приобретают форму смыслообразующих мотивов. В. П. Иванов отмечает, что иерархия ценностей представляет собой смысловой ряд, строящийся в границах деятельности субъекта. А. Н. Леонтьев относит ценности к смысловым структурам подобно тому, как Б. С. Братусь и Е. З. Басина понимают их как разновидности смыслового образования.

Таким образом, можно говорить о существовании ценностей как индивидуальных, так и как надиндивидуальных (культурных). Еще одна оппозиция указанная А. Н. Леонтьевым – понимание индивидуальных ценностей, с одной стороны, как механизма социального контроля, как реально действующих внутренних регуляторов поведения, вне зависимости от их отражения в сознании (В. А. Бодров, Г. В. Ложкин, А. Н. Плещ, Ю. А. Гаюрова, М. Rokeach): «ценности как устойчивые убеждения в правильности (социальной предпочтительности) специфичных форм поведения» (М. Rokeach), «ценности как конвенциональные (построенные на общественном договоре) отношения к определенным аспектам жизни» (А. А. Волочков), а с другой – как мотивирующих структур личности, определяющих направленность личности, как сознательных убеждений субъекта о ценном (А. Г. Асмолов, В. М. Бызова, Ф. Е. Василюк, А. А. Волочков, Е. Г. Ермоленко, Р. А. Зобов, В. Н. Келасьев, А. Н. Шаров, А. Н. Леонтьев, S. H. Schwartz).

Мы попытались рассмотреть согласованность – континуум от рассогласования до согласования социальных и культурных ценностей в процессе приобщения к иной социокультурной среде на основе концепции личностных смыслов А. Н. Леонтьева, в которой ведущая роль как источника смыслообразования принадлежит личностной ценности и с позиций концепции метаиндивидуального этнического мира В. Ю. Хотинец.

А. Н. Леонтьев предложил концепцию трех форм существования ценностей, переходящих одна в другую: 1) общественные идеалы – выработанные общественным сознанием и присутствующие в нем обобщенные представления о совершенстве в различных сферах общественной жизни, 2) предметное воплощение этих идеалов в деяниях или произведениях конкретных людей и 3) мотивационные структуры личности («модели должного»), побуждающие личность к предметному воплощению в своей деятельности общественных ценностных идеалов. Как отмечает А. Н. Леонтьев, эти три формы существования переходят одна в другую: общественные идеалы усваиваются личностью и в качестве «моделей должного» начинают побуждать ее к активности, в процессе которой происходит их предметное воплощение; предметно же воплощенные ценности, в свою очередь, становятся основой для формулирования общественных идеалов. То есть, процесс развития каждой личности характеризуется усвоением ценностей социальных общностей и их трансформацией в личностные ценности. Этот процесс, как отмечает А. Н. Леонтьев, можно рассматривать, по крайней мере, в двух аспектах.

Во-первых, как движение от ценностей социальных групп к личностным ценностям (от социального внешнего к социальному внутреннему). Это движение традиционно обозначается понятием интериоризации.

Во-вторых, процесс усвоения ценностей социальных общностей и их трансформацию в личностные ценности, А. Н. Леонтьев рассматривает как движение от структуры индивидуальной мотивации, основанной исключительно на потребностях, к структуре, в которой главенствующую роль играют ценности (движение от внутреннего биологического к внутреннему социальному).

Это движение известно под не менее традиционным названием социализации. Интериоризация и социализация применительно к становлению личностных ценностей представляют собой две стороны одного процесса, рассматриваемого, соответственно, в аспекте трансформации самих ценностей и трансформации структуры индивидуальной мотивации. Как указывает А. Н. Леонтьев это движение через границу внешнего/внутреннего в первом случае и через границу биологического/социального во втором.

Таким образом, личностные ценности, выступающие как внутренние носители социальной регуляции, укорененные в структуре личности, являются

генетически производными от ценностей социальных групп и общностей разного масштаба. Селекция, присвоение и ассимиляция индивидом социальных ценностей опосредуется его социальной идентичностью и ценностями референтных для него малых контактных групп, которые могут выступать как катализатором, так и барьером к усвоению ценностей больших социальных групп, в том числе общечеловеческих ценностей.

На концепцию становления личностных ценностей накладывается концепция метаиндивидуального этнического мира В. Ю. Хотинец. В силу принципа двойственности качественной определенности, этническая индивидуальность в концепции метаиндивидуального этнического мира В. Ю. Хотинец, рассматривается как полисистемное образование, имеющее этнокультурную (этнотипическую) и этноиндиви дуальную формы, объектный и субъектный способ существования. С одной стороны, приобщаясь и идентифицируясь с этническим миром, индивидуальность приобретает этническое содержание, наполняется этничностью, становясь этно-индивидуальностью. В функциональном плане этно-индивидуальность отражает усвоение индивидуальностью этнических значений мира (социальных ценностей по А. Н. Леонтьеву) посредством внешних источников детерминации, обретая объектный способ существования в этническом мире. С другой, она привносит в этнический мир свое имманентное качество, своеобразное и особенное, неповторимое индивидуальное, выступая в качестве этно-индивидуальности. В функциональном плане этно-индивидуальность отражает трансляцию индивидуальностью этнических смыслов (личностных ценностей по А. Н. Леонтьеву) объектам мира посредством внутренних источников детерминации, обретая субъектный способ существования в этническом мире. В пространстве метаиндивидуального мира обретает свою актуализацию этническая индивидуальность. В качестве источников как внешней, так и внутренней детерминации выступают метаиндивидуальные свойства (объект-субъектные этнические значения и смыслы).

Стало быть, этническая индивидуальность формируется в интегральное целое, во-первых, посредством внешней детерминации этническими значениями объектов мира (то есть, посредством социальных ценностей по А. Н. Леонтьеву), в результате которой образуются этнотипические свойства, во-вторых, посредством внутренней детерминации этническими смыслами (личностными ценностями по А. Н. Леонтьеву), опосредующая роль которых приводит к формированию этноиндивидуальных свойств.

Этническую индивидуальность в структурном плане можно рассматривать как единство этнотипических и этноиндивидуальных свойств, внешне и внутренне обусловленных активностей, а также субъективируемых ею этнических значений (социальных ценностей) и объективируемых ею этнических смыслов (личностных ценностей).

Таким образом, путем наложения друг на друга двух данных конструктов – концепции личностных смыслов А. Н. Леонтьева и концепции метаиндивидуального этнического мира В. Ю. Хотинец, можно представить согласованность социальных и культурных ценностей – континуум от рассогласования до согласования ценностей как результат приобщения к иной социокультурной среде.

Вхождение в свою социокультурную среду начинается с усвоения социальных и культурных ценностей (в концепции А. Н. Леонтьева) или этнических значений (в концепции В. Ю. Хотинец). Результатом этого усвоения является трансформация социальных и культурных ценностей в личностные ценности (в концепции А. Н. Леонтьева) или этнические смыслы (в концепции В. Ю. Хотинец). Приобретение знаний происходит в ходе социального научения, в процессе усвоения и приобщения индивида к социальному опыту, традиционным образцам поведения, нормам, способам жизнедеятельности народа. В результате этого процесса, определенные формы поведения и жизненные цели становятся предпочтительными для индивида в данной социокультурной среде, наделяются им смыслом и приобретают для него – непосредственную ценность. Приобщение к иной социокультурной среде (с иными социальными ценностями и иными этническими значениями) приводит к тому, что индивид во взаимодействии с миром начинает дифференцировать объекты культурного мира с учетом ранее сложившейся системы личностных ценностей (в концепции А. Н. Леонтьева – внутренних носителей социальной регуляции, укорененных в структуре личности), или с позиций своей этнической индивидуальности (в концепции В. Ю. Хотинец – единства этнотипических и этноиндивидуальных свойств, субъективируемых этнических значений и объективируемых этнических смыслов).

В процессе вхождения индивида в иное социокультурное поле, происходит освоение новых культурных смыслов, необходимых для восстановления нарушенного смыслового соответствия сознания и бытия индивида (А. Г. Асмолов, Ф. Е. Василюк, А. Н. Леонтьев, В. Франкл). Однако освоение новых культурных смыслов может привести к глубоким ценностно-смысловым рассогласованиям, как результат столкновения противоречивых смыслов – смыслов личности и смыслов новой социокультурной среды.

Таким образом, можно сделать вывод, что ценности личности являются устойчивыми мотивационными образованиями и ведущими источниками значимых для человека жизненных смыслов.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 **Ананьев, Б. Г.** Человек как предмет познания / Б. Г. Ананьев. – Л., 1968. – 338 с.

2 **Дробницкий, О. Г.** Ценность / О. Г. Дробницкий // Философский энциклопедический словарь. – М., 1989. – С. 478-479.

3 **Здравомыслов, А. Г.** Потребности, интересы, ценности / А. Г. Здравомыслов. – М., 1986. – 222 с.

4 **Климов, Е. А.** Общечеловеческие ценности глазами психолога-профессоведа / Е. А. Климов // Психологический журнал. – 1993. – Т. 14. – № 4. – С. 130-136.

5 **Леонтьев А. Н.** Человек и культура / А. Н. Леонтьев. – М., 1961. – 396 с.

6 **Мясищев, В. Н.** Психология отношений / В. Н. Мясищев. – М., 1998. – 362 с.

7 **Рубинштейн, С. Л.** Проблемы общей психологии / С. Л. Рубинштейн. – М., 1976. – 416 с.

8 **Сержантов, В. Ф.** Человек, его природа и смысл бытия / В. Ф. Сержантов. – М., 1990. – 360 с.

9 **Шерковин, Ю. А.** Проблема ценностных ориентации и массовые информационные процессы / Ю. А. Шерковин // Психологический журнал, 1982. – Т. 3. – № 5. – С. 135-145.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

T. V. Potapchuk

Мәдени құндылықтар жоғары оқу орнының студенттерің жеке тұлғасының мәндік саласында

Ревенск мемлекеттік гуманитарлық университеті, Украина.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

T. V. Potapchuk

Cultural values in the semantic sphere of the personality of students of higher educational institutions

Rivne State Humanities University, Ukraine.
Material received on 07.09.15.

Мақалада жеке тұлғалық құрылымға енген құндылықтарға амалсыз жатқызылатын белгілі мақсаттарға жетуге умтылу мен әлемдегі адамның бағытталғанымен байланысты мінез-құлық және іс-әрекет мотивтер сапасында айналған құндылықтар зерттеледі.

The article analyzes the values that appear in modified form as the motives of activity and behavior, because the orientation of a person in the world and desire to achieve certain goals inevitably correlated with the values entered in personality structure.

УДК 004.92

Н. Э. Пфейфер, Д. Б. Абыкенова

Павлодарский государственный университет
имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ИКТ-КОМПЕТЕНТНОСТЬ ПЕДАГОГА В УСЛОВИЯХ ИНФОРМАТИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассматриваются компетенции, компетенции в области ИКТ и основные типы понятий и навыков. В то же время, анализируется осознание высшего образования в воспитании ИКТ и необходимости установления компетентности педагогов.

Ключевые слова: ИКТ-компетентность, педагог, информатизация, образование, воспитание, компьютерная грамотность.

В последнее время в научной педагогической литературе все чаще встречается термин «компетентность». Так государство ставит перед собой задачу реформирования образования, где ключевым моментом является становление компетентной личности, готовой к эффективному участию в социальной, экономической и политической жизни Республики Казахстан [5]. Качество образования во многом определяется компетентностью и уровнем профессиональной деятельности учителя. В современном информационном обществе особую роль играет компетентность учителя в области информационных и коммуникационных технологий, или ИКТ-компетентность.

Прежде чем дать определение ИКТ-компетентности, необходимо раскрыть некоторые понятия, которые выступают в качестве предпосылок появления этого термина. Во-первых, это понятие «компьютерная грамотность», под которой понимают владение основными навыками работы на компьютере. Во-вторых, это «информационная культура» – владение педагогом определенными знаниями, умениями, убеждениями, помогающими жить в современном информационном обществе; умение формировать и реализовывать новые образовательные программы, которые будут учитывать последние достижения в сфере науки и практики; умение анализировать исходную информацию, оценивать ее, определять, что новое требуется использовать в работе; умение стимулировать работу учащихся с информацией; консультировать, помогать им адаптироваться к быстро меняющейся информационной среде, осуществлять информационную деятельность более эффективно и рационально. В-третьих – это такие термины: «компетенция», понимаемая как совокупность взаимосвязанных качеств личности (знаний, умений, навыков, способов

деятельности), задаваемых по отношению к определенному кругу предметов и процессов, необходимых для качественной продуктивной деятельности по отношению к ним; «компетентность» – владение, обладание человеком соответствующей компетенцией, включающей его личностное отношение к ней и предмету деятельности [1]; «профессиональная компетентность специалиста» – интегральная характеристика, определяющая способность специалиста решать профессиональные проблемы и типичные профессиональные задачи, возникающие в реальных ситуациях профессиональной деятельности, с использованием знаний профессионального и жизненного опыта, ценностей и наклонностей [2, С. 12].

Научные труды академика РАО Лапчика М. П. посвящены исследованию и разработке теоретических и практических проблем информатизации образования, актуализации требований к ИКТ-компетентности педагогических кадров. Так в монографии [2] он связывает ИКТ-компетентность с практическим использованием информационных технологий в профессиональной деятельности педагога, поскольку ИКТ-компетентность является одной из ключевых компетентностей современного человека и проявляется, прежде всего, в деятельности при решении различных задач с привлечением компьютера, средств телекоммуникаций, Интернета и т.д.

В качестве показателей ИКТ-компетентности современного специалиста в области образования выделяют [3]:

- осознание включенности системы образования в глобальные информационные процессы;
- готовность к освоению эффективного доступа к практически неограниченному объему информации и аналитической обработке этой информации;
- стремление к формированию и развитию личных творческих качеств, дающих возможность генерации педагогических идей в современной информационной среде с целью получения инновационных педагогических результатов, а также создание собственной инфосреды;
- наличие высокого уровня коммуникативной культуры (в том числе коммуникации посредством информационных средств), теоретических представлений и опыта организации информационного взаимодействия, осуществляемого в режиме диалога;
- готовность к совместному со всеми субъектами информационного взаимодействия освоению научного и социального опыта, совместной рефлексии и саморефлексии;
- освоение культуры получения, отбора, хранения, воспроизведения, представления, передачи и интеграции информации (в том числе в рамках выбранной предметной области);

- готовность к использованию современных интерактивных телекоммуникационных технологий как важного аспекта профессионального роста в условиях непрерывного образования в постоянно меняющемся информационном обществе (телеконференции, дистанционное обучение);
- способность к моделированию и конструированию информационно-образовательной среды и прогнозированию результатов собственной профессиональной деятельности.

ИКТ-компетентность педагогических кадров постепенно становится все более важной составляющей профессионализма. Можно предположить, что профессиональная подготовка многих преподавателей вузов не соответствует всем вышеназванным показателям. В связи с этим актуально рассмотреть проблему формирования ИКТ-компетентности преподавателей. Конечно, основная нагрузка в решении данной проблемы ложится на вузы.

Исследованию данной проблемы посвящена статья Цехового А. Ф., в которой автор раскрыл ключевые проблемы информатизации образования в Казахстане и пути их преодоления. Фундаментом ключевых проблем информатизации образования в Казахстане, по мнению автора, является прогрессирующий дефицит высококвалифицированных ИКТ-специалистов во всех сферах: в государственных органах, науке и образовании, ИКТ-компаниях и неправительственных организациях.

Этот дефицит вызван целым рядом факторов, таких как [6, С. 33]:

- отсутствие государственных специализированных центров подготовки ИКТ-специалистов;
- слабая связь с международными институтами развития ИКТ-технологий;
- отсутствие культуры сертификации специалистов;
- малая доля англоговорящего населения;
- переход на бакалавриат без развития сети специализированных учебных центров;
- оторванность вузов от ИКТ-компаний и производств;
- отсутствие механизмов приглашения зарубежных специалистов;
- отсутствие подготовки кадров по управлению проектами и стратегическому планированию.

Говоря о наличии видимых проблем в информатизации Казахстана, Цеховой А. Ф. также приводит ряд благоприятных возможностей и предпосылок для развития ИКТ в Казахстане [6, С. 35]:

- устойчивое экономическое развитие РК;
- наличие программы снижения информационного неравенства;
- наличие ИКТ-базы и программ ее развития;
- высокий образовательный уровень населения.

Исследованию в области комплексной, многоуровневой и многопрофильной подготовки кадров информатизации образования

посвящены работы Роберт И. В. и Козлова О. А. По их мнению «любому специалисту сферы образования необходимо обеспечить такую подготовку в области информатизации образования, использования ИКТ в его профессиональной деятельности, которая будет гарантировать определенный уровень информационной культуры члена современного информационного общества и уровень профессиональной подготовки, ориентированной на специалиста некоторого профиля сферы образования» [7, С. 4].

Таким образом, подготовка кадров информатизации образования, формирование ИКТ-компетентности, повышение информационной культуры преподавателей вузов становится одной из главных задач министерства образования и науки, и самих вузов в частности. Однако необходимо отметить, что все новшества, связанные с информатизацией образования, естественно требуют высокой подготовленности ППС к использованию ИКТ. В связи с этим возникает множество проблем, связанных, во-первых, с недостаточным уровнем ИКТ-компетентности ППС института, во-вторых, с отсутствием материально-технической базы, в-третьих, с нехваткой и не разработанностью учебно-методических материалов. Данные вопросы необходимо рассмотреть более подробно, и изложить в отдельной статье.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Хуторской, А. В.** Ключевые компетенции как компонент личностно-ориентированного образования / Народное образование. – 2003. – № 2.
- 2 Компетентностный подход в педагогическом образовании: Коллективная монография / Под ред. проф. В. А. Козырева и проф. Н. Ф. Радионовой. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А. И. Герцена, 2004.
- 3 Информационные технологии в системе непрерывного педагогического образования. (Проблемы методологии и теории)/Под ред. В. А. Извозчикова. СПб. : Образование, 1996.
- 4 **Лапчик, М. П.** ИКТ-компетентность педагогических кадров – Омск: Изд-во ОмГПУ, 2007 – 144 с.
- 5 Государственный общеобязательный стандарт образования Республики Казахстан. Среднее общее образование. Основные положения – Астана, 2006 – 76 с.
- 6 **Цеховой, А. Ф.** Ключевые проблемы информатизации в Казахстане и пути их преодоления//ИКТ как основной фактор развития инновационного общества. Ч. I. Научно-практическая конференция – Усть-Каменогорск, 30-31.05.2007.
- 7 **Роберт, И. В., Козлов, О. А.** Концепция комплексной, многоуровневой и многопрофильной подготовки кадров информатизации образования // Информатика и образование. – 2005. – № 11-12.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Н. Э. Пфейфер, Д. Б. Абыкенова

Ақпараттық білім беру саласындағы мұғалімдердің АКТ құзыреттілігі
С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

N. E. Pfeifer, D. B. Abykenova

ICT competence of teachers in education informatization

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

Мақалада құзыреттің, АКТ-құзыреттілігінің ұғымдары мен құзыреттің негізгі түрлері қарастырылады. Сонымен бірге білім берудің ақпараттандыру жасағдайында жоғары білім беру оқытушыларының АКТ-құзыреттілігін қалыптасудың қажеттігі ұсынылады.

In the article there are considered the concepts of competence, ICT-competence and competence principal views. Also the necessity of ICT-competence formation of teachers in higher education in the conditions of information formation is considered.

УДК 378

Г. Р. Рахимжанова

к.п.н., доцент, Евразийский национальный университет
имени Л. Н. Гумилева, г. Астана

СВЯЗЬ СОДЕРЖАНИЯ ОБУЧЕНИЯ С БУДУЩЕЙ ПРОФЕССИЕЙ

Профессиональная направленность обеспечивает стимулирование интереса к изучаемому языку, формирование профессионально значимых качеств личности будущих учителей.

Ключевые слова: педагогизация учебного процесса, работа с текстом, коммуникативные умения, речь учителя.

К особенностям занятий практического курса русского языка для филологов следует отнести учет принципа профессиональной направленности

обучения. По словам А. Н. Шукина, означает «... с одной стороны, широкое использование на занятиях текстов из области педагогики и профессиональной деятельности учителя, а с другой стороны, стремление преподавателя в процессе занятий познакомить студентов с приемами своей учебной работы» [1; 85].

Таким образом, учебно-профессиональная сфера реализуется в процессе общения преподавателя со студентами на темы специальности, чтение и участие в обсуждении лингвистической, педагогической психологической литературы.

Чтению как виду речевой деятельности, то есть чтению с извлечением смысла из прочитанного уделяется большое внимание на занятиях практического курса. Поэтому при прохождении темы «Научный стиль речи» подбираем тексты, в которых раскрываются понятия «педагогическое общение, его функции», «коммуникативные умения учителя», «психологические умения», «речевые и языковые нормы», «профессионально-значимые для учителя речевые жанры». В результате изучающего прочтения текстов студенты находят нужную по теме информацию: «Учитель осуществляет свои педагогические идеи в первую очередь через учащихся, и чем выше его коммуникативные умения, чем больше ему приходится общаться, мотивировать к учебной деятельности учащихся, тем действеннее его влияние на воспитанников.

Эффективность современного урока во многом определяется умением учителя налаживать и поддерживать коммуникативные связи с учащимися» [2: 17].

По мнению Т. А. Ладыженской, «Трудности коммуникативной деятельности учителя-словесника связаны не только с тем, что он должен в непосредственном общении с детьми находить сиюминутное решение множества педагогических задач, но и с тем, что именно учитель русского языка должен создавать в классе атмосферу речевого общения, чтобы дети видели в этом учителе человека, с которым они захотят делиться своими мыслями и чувствами... Вряд ли косноязычный словесник, допускающий ошибки в произношении слов, в нормах словоупотребления, построения предложений и т.д. будет пользоваться уважением» [3: 17].

Поэтому на определенных этапах занятия практического курса русского языка знакомим студентов с содержанием, методами приемами, средствами совершенствования устной речи. Остановимся подробно на интерпретации основных качеств речи применительно к речи учителя-словесника.

Качества речи

Правильность и чистота речи. **Правильность** – это соответствие речи нормам литературного языка.

Среди отступлений от норм литературного языка особенно частотны:

1) нарушения управления. Например:

«имела в виду о том, что ... (вместо: имела в виду, что); «нужно отметить о таких фактах, как ...» (вм.: ... такие факты), «подчеркивает о том, что ...» (вм.: ...

подчеркивает, что); «эта таблица показывает о том, что ...» (вм.: ... показывает, что); «нужно дать себе ясный отчет о том, что ...» (вм.: ... отчет в том);

2) произносительные ошибки. Например:

«повторим» (вм. повторим), «приведенный пример» (вм. приведенный).

Говоря о чистоте речи учителя, следует отметить такие недочеты и ошибки, как:

1) наличие неоправданного повторения «лишних» слов типа так, так сказать, ну, мне, значит и некоторых других. Например:

«Мы сегодня должны, так сказать, узнать, чем же отличаются, так сказать, союзы от предлогов. Для этого мы воспользуемся сравнением, чтобы в конце концов сделать вывод, так сказать».

«Кто мне вспомнит правило... Кто прочтет мне... Скажите мне, как называется эта часть речи? Зачем ты мне написала это предложение?»

Мне не просто лишнее слово. Его употребление неоправдано, так как в классе идет общая работа, диалог учителя с классом, а не с одним учеником;

2) выражения, которые можно квалифицировать как профессиональное просторечие или профессиональные жаргонизмы. Например: Ты хорошо с места работал (выделенные слова не сочетаются); Ты не сказала пример (вм. не привела); Расскажи правило правописания разделительных знаков (правило не рассказывают, а отвечают, формулируют. Возможная формулировка данного задания: Объясни (сформулируй) правило... Знаешь ли ты правило о...? Слушаем твой ответ); Отвечайте на вопрос целыми предложениями (вм. полными); Скажи значение этого слова (вм. раскрой лексическое значение..., или: что обозначает данное слово); Какую оценку поставить тебе? (вм. отметку). Нужно расширять кругозор знаний у учащихся (вм. кругозор учащихся).

Точность – применительно к рассматриваемому аспекту – это, прежде всего терминологическая точность, терминологическая культура речи учителя. Так, точнее сказать «подчеркни сочетание букв «чэ эн» (а не «пары букв»); лингвистически некорректно сказать: «Фразеологизм бить баклуши двусмыслен, так как, помимо своего прямого значения, имеет ярко выраженный иносказательный смысл» (в высказывании неточно характеризуется данный фразеологический оборот «с абсолютной семантической спаянностью частей, целостное значение которых не выводится из значений, составляющих их слов»). Также лингвистически некорректно употреблять такие задания, как «измените слово по смыслу» (слово может склоняться, спрягаться, но при этом по смыслу слово не изменяется).

Уместность, коммуникативная целесообразность речи учителя предполагает умение учитывать ситуацию общения и выбирать оптимальные для конкретных задач и обстоятельств вербальные и невербальные средства общения. В ситуации сообщения нового материала – заинтересованный тон,

различные способы привлечения внимания, в ситуации опроса – четкую постановку вопросов, доброжелательный тон и т. д.

Коммуникативно-целесообразная речь в условиях педагогического взаимодействия учителя и учащихся имеет свою специфику. Учитель не может позволить себе грубости и бестактности, например, таких замечаний, как «Сиди молчи», «Закройте рты», «Ну, что сидишь? Я же вошла в класс» и т. п., таких обращений, как «Ну, ты, скажи», как, впрочем, и ненужной вежливости: «Прочти нам, пожалуйста, предложение с вопросительной интонацией», «Скажи, пожалуйста, какая гласная пишется в корне слова преподаватель». (Здесь учитель предлагает ученику выполнить обычные учебные действия.) Или: «Разрешите(те) задать вопрос (спросить, прочитать сочинение)».

Стремясь к тому, чтобы речь оптимально способствовала решению образовательно-воспитательных задач, учитель не может позволить себе говорить многословно (учебное время ограничено!) и в то же время скороговоркой. Для речи учителя характерен полный стиль произношения, при котором слова произносятся тщательно, отчетливо. Требование коммуникативно-целесообразной речи предполагает также учет возрастных особенностей учащихся, их подготовленности к усвоению предмета, что отразится на отборе языковых средств и приспособлении речи к определенной учебно-речевой ситуации [3, 33-34].

Научный стиль является одним из наиболее надежных источников пополнения литературного языка. Его нормированность способствует формированию навыков точной, ясной, понятной, чистой речи, что немаловажно для становления языковой личности будущего учителя.

Характерной языковой особенностью научного стиля речи является насыщенность терминами. Для анализа языковых особенностей текста научного стиля предлагаем текст «Объект и предмет методики (раздел «Методика обучения языку как наука») и задания: найдите в тексте ответы на следующие вопросы и выпишите их: как используются в методике термины смежных наук (имеющих с нею общий объект исследования)? Какие это термины?

Будущими учителями была сделана запись: «...методика имеет общий объект исследования с науками: лингвистикой, логикой, психологией, физиологией, семиотикой, дидактикой – естественный язык, методика пользуются многими понятиями и соответствующей терминологией этих наук. Так, методика оперирует терминами лингвистики (единица языка – фонема, морфема, слово, словосочетание, предложение; семиотики (знак, означаемое, код и др.); психологии (память, интеллект – представление, воображение, мышление, эмоции, интуиция, инстинкт, сознание и др.); логики (мысль, суждение, умозаключение, понятие, мыслительная операция и др.); педагогики (дидактический принцип, воспитательные возможности и т.д.)» [5, 18].

Освоение теоретического материала органически связано с выполнением различных заданий, которые направлены на активизацию мыслительной, творческой деятельности читающих студентов, осознание ими изучающих понятий и фактов. Это стимулирует интерес к изучению языка. Студенты могут представить перспективы использования полученных знаний, которые в будущем будут целесообразны и ценны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Щукин, А. Н.** Методика преподавания русского языка как иностранного: учеб. пособие для вузов / А. Н. Щукин. – М. : Высш. шк., 2003. – 334 с.
- 2 **Аульбекова, Г.** Риторические приемы в работе учителя-предметника: учебно-методическое пособие для учителей средних общеобразовательных школ. – Алматы : Издательство «Таймас», 2006. – 96 с.
- 3 **Ладыженская, Т. А.** Живое слово: Устная речь как средство и предмет обучения: Учеб. пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. №2101 «Рус.яз. и лит.» – М. : Просвещение, 1986. – 127 с.
- 4 **Федоренко, Л. П.** Закономерности усвоения родной речи: Учебное пособие по спецкурсу для студентов пед. ин-тов по спец. №2101 «Рус.яз. и лит.» – М. : Просвещение, 1984. – 160 с.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Г. Р. Рахимжанова

Болашақ мамандыққа байланыс оқыту мазмұны

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия Ұлттық Университеті, Астана қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

G. R. Rahimzhanova

The connection of training content to the future profession

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.
Material received on 07.09.15.

Мақалада оқытудың болашақ мамандықпен байланысы қарастырылған. Кәсіби бағыт оқытылған тілге қызығушылықты ынталандыруды, болашақ мұғалімнің тұлғалық кәсіби маңызды қасиеттерін қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

The article considers the connection of education with a future profession. Professional orientation provides the stimulation of interest to learning a language, formation of professionally important skills for a personality of future teachers.

Т. Ю. Ремезова¹, Г. М. Гауриева²

¹магистрант, ²к.п.н., доцент, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана

НЕОБХОДИМОСТЬ ОВЛАДЕНИЯ ОСНОВНЫМИ ВИДАМИ ЧТЕНИЯ ПРИ ПОДГОТОВКЕ К МЕЖДУНАРОДНЫМ ЭКЗАМЕНАМ

Данная статья показывает насколько важно и необходимо развивать четыре основных вида чтения при подготовке к международным экзаменам по английскому языку, а также описывает задания из IELTS Reading, выполнение которых зависит от умения правильно читать, делать анализ текста, определять значимость и важность материала, а также умений быстрого поиска необходимых данных.

Ключевые слова: просмотровое чтение, ознакомительное чтение, изучающее чтение, поисковое чтение, зрелое чтение, подготовка к IELTS.

Умение читать и понимать иностранную литературу является одним из основных требований к уровню подготовки школьников и студентов не только для успешной сдачи IELTS (International English Language Testing System), но и в программах по иностранным языкам любого высшего профессионального учебного заведения, куда после успешной сдачи ЕНТ и международного экзамена поступают наши учащиеся.

Как вид деятельности чтение характеризуется мотивом, целью, условиями и результатом. По мнению Г.В. Роговой, мотивом является всегда общение или коммуникация с помощью печатного слова; целью – получение информации по тому вопросу, который интересует читающего. К условиям деятельности чтения относят овладение графической системой языка и приемами извлечения информации. Результатом деятельности является понимание или извлечение информации из прочитанного с разной степенью точности и глубины [1, 89]. Мы присоединяемся к точке зрения автора, так как в нашем контексте подготовки к IELTS необходимо извлечение информации разного типа, это и точность для заданий типа multiple choice, и глубина понимания смысла всего текста в заданиях типа true/false/not given.

Виды чтения – это последовательность действий, обусловленных целью и характеризующихся «специфическим сочетанием приемов смысловой

и перцептивной переработки материала, воспринимаемого зрительно» [2, 292]. Классификация видов чтения связана с коммуникативными целями и задачами читающего, которые определяют необходимую степень полноты и точности понимания материала. В современном мире педагоги, лингвисты, методисты выделяют огромное множество видов чтения: ознакомительное, поисковое, просмотровое, изучающее, синтетическое, аналитическое, переводное и беспереvodное, подготовительное и неподготовленное, домашнее чтение и т.д. Но в рамках одной статьи невозможно охватить все существующие виды, поэтому мы, придерживаясь классификации С. К. Фоломкиной, описываем в нашей статье четыре основных вида чтения: просмотровое, ознакомительное, изучающее и поисковое [3, 11-20].

По мнению П. И. Образцова, просмотровое чтение это «беглое, выборочное чтение текста по блокам для более подробного ознакомления с его деталями и частями» [4, 42]. Е. А. Шашенкова интерпретирует данный вид как предварительное чтение, на основе которого определяется, стоит ли читать текст, определяется класс, к которому относится текст, а также запоминается общее содержание текста вместе с наиболее важными фактами и мыслями текста [5]. Таким образом, из вышесказанного делаем вывод, что при просмотрном чтении студент должен получить общее представление о ряде вопросов, рассматриваемых в тексте, суметь определить значимость и важность данного материала и оценить свою осведомленность по рассматриваемому кругу проблем. Задания по данному виду чтения могут включать следующее: просмотреть текст и определить, подходит ли он к данной теме, о чем этот текст, каковы его ключевые слова. Обучение и овладение таким видом чтения необходимо, чтобы выполнять задания IELTS такого типа как «Choose the correct heading/title...»

Ознакомительное чтение по С. К. Фоломкиной – это чтение, считающееся наиболее простым, т.к. не осложнено какими-либо специальными задачами понимания, и для его проведения следует использовать тексты, языковой материал, которые не содержат трудностей для учащихся. Это создает наиболее благоприятные условия для формирования и укрепления правильных приемов перцептивной переработки воспринимаемого материала, т.е. техники чтения [6, 165]. При таком чтении, по мнению П. И. Образцова, необходимо «в результате быстрого прочтения всего текста извлечь содержащуюся в нем основную информацию, то есть выяснить, какие вопросы и каким образом решаются в тексте, что именно говорится в нем по данным вопросам. Оно требует умения различать главную и второстепенную информацию» [4, 42]. Этот вид чтения предполагает работу с предложенным текстом целиком. Учащийся не имеет задачи воспроизвести текст или применить информацию каким-либо способом. Задания для данного вида чтения предлагают ответить на вопросы, соотнести информацию с

содержанием текста, проанализировать слова. Овладение таким видом чтения будет полезным для выполнения заданий следующего типа: «Answer the questions below. Choose no more than two words from the text for each answer» [7, 122]. Ответы на вопросы такого рода не требуют детального прочтения и отражают лишь главную суть текста и ключевые моменты. Снова делаем вывод о том, что данный вид чтения также необходим при подготовке к IELTS.

Следующий вид чтения, предлагаемый С. К. Фоломкиной – это изучающее чтение. Его она рассматривает как зрелое чтение, характеризующееся прежде всего гибкостью, формирование которого представляет собой довольно длительный процесс. Изучающее чтение направлено на развитие точного понимания всего текста. При изучающем чтении важно развить у обучаемого аналитические операции, связанные с умением вычлнять в тексте те элементы, которые служат опорой в преодолении возникших затруднений [6, 164]. Интерпретация П. И. Образцова близка к определению С. К. Фоломкиной, он считает, что «изучающее чтение предусматривает максимально полное и точное понимание всей содержащейся в тексте информации и критическое ее осмысление» [4, 43]. Этот вид чтения требует значительного количества времени для вдумчивого чтения текста и анализа его содержания. Предлагаемые задания также могут потребовать ответить на вопросы, но для успешного выполнения необходимо не только вернуться к нужному разделу или абзацу, но и полностью понять и суметь интерпретировать предложенную информацию. Такой вид чтения может быть применен при проверке уже выполненных заданий в IELTS Reading, когда учащийся или студент выполняет работу над ошибками, которая непременно необходима для качественной подготовки к данному экзамену. Учащийся должен вдумчиво и внимательно перечитать текст, чтобы понять, почему он ответил неверно, найти абзац, по которому был задан вопрос, понять его основной смысл, не забывая также о деталях и постараться раскрыть содержание для себя иными от первоначальных словами. Только такая качественная переработка информации позволит научиться правильно выполнять задания в IELTS Reading.

Целью поискового чтения П. И. Образцов видит «быстрое нахождение в тексте вполне конкретной информации (фактов, характеристик, цифровых показателей, и т.д.)» [4, 43]. С. К. Фоломкина относит этот вид к самостоятельному чтению. В профессиональной деятельности специалисту приходится искать в источниках ту или иную конкретную информацию – формулировки, данные и т. д. В учебных условиях оно выступает, скорее, как упражнение, ибо поиск, как правило, осуществляется по указанию преподавателя. Поэтому оно обычно является сопутствующим компонентом при развитии других видов чтения [6, 167]. З. И. Клычникова также отмечает, что поисковое чтение это овладение умением находить в тексте те элементы информации, о которых заранее известно, что они имеются в тексте [6, 166].

Присоединяясь к мнениям авторов, мы делаем вывод, что данный вид чтения направлен на поиск необходимой информации. Студент не анализирует текст целиком или по частям, а лишь выбирает необходимые данные, ориентируясь на структуру текста. Такой вид чтения поможет в заполнении таблиц и диаграмм, например в тексте «Sheet glass manufacture: the float process» в восьмом пособии Кембриджского университета для подготовки к международному экзамену есть следующее задание: Complete the table below. Choose NO MORE THAN TWO WORDS from the passage for each answer. Write your answers in boxes on your answer sheet [7, 43].

Method	Advantages	Disadvantages
1.....	<ul style="list-style-type: none"> • Glass remained 	<ul style="list-style-type: none"> • Slow
Ribbon	<ul style="list-style-type: none"> • Could produce glass sheets of varying 4..... • Non-stop process 	<ul style="list-style-type: none"> • Glass was 5..... • 20% of glass rubbed away • Machines were expensive [7,43]

Заполняя данную таблицу учащемуся необходимо суметь быстро найти в тексте положительные и отрицательные характеристики методов, что доказывает необходимость овладения поисковым видом чтения.

Таким образом, каждому виду чтения соответствуют определенные обобщенные умения: умение понимать общее содержание (просмотровое чтение), умение понимать основное содержание (ознакомительное чтение), умение извлекать полную информацию (изучающее чтение), умение извлекать необходимую информацию (поисковое чтение) [4, 44]. Каждое из этих умений базируется на комплексе умений и навыков (языковых, речевых, компенсаторных и др.), включающих, например, умение выявлять основные факты и навык выделять ключевые слова. Все эти умения непременно необходимы для выполнения большого количества видов заданий.

Все умения данного вида речевой деятельности необходимо развивать одновременно и параллельно. Совершенно неверным является доминирование одного вида чтения над другим, равно как и изолированное развитие соответствующих умений. Такой подход допустим на начальном этапе обучения иностранному языку, когда обучаемые не владеют достаточным количеством языковых, речевых и других умений и навыков. В случае же подготовки к IELTS необходимо охватывать все виды чтения, развивая умения и навыки взаимосвязано. Поэтому при подготовке студентов и учащихся по иностранному языку является нелогичным использовать отдельный текст для каждого из видов чтения. Более уместным представляется последовательное выполнение упражнений именно в том порядке, в котором они соответствуют

логике работы обучаемого с иноязычным текстом: получить общее представление о предложенном материале, выявить, содержит ли текст требуемую (интересную) информацию, найти основную идею и отделить информацию первостепенной важности от второстепенной, установить хронологическую и логическую связь событий, выявить взаимосвязь фактов и идей, сопоставить данные, найти необходимую информацию, обобщить, сделать выводы и т.д. [4, 44]. Подобная последовательность действий соответствует логике работы учащегося с незнакомым иноязычным тестом и отражает следующую взаимосвязь видов чтения: просмотровое чтение – ознакомительное чтение – изучающее чтение – поисковое чтение. Хорошо освоив эту логику работы, учащийся в дальнейшем сумеет выполнять разнообразные задания в IELTS Reading при любой их последовательности.

Описанные выше виды чтения необходимы для успешного выполнения части экзамена IELTS Reading, где необходимо быстро прочитать текст, понять основной смысл, и выполняя задания, суметь выбрать единственно верное название для абзаца, решить правдой или ложью является утверждение, причем необходимо абстрагироваться от личного мнения и понять точку зрения автора, вставить пропущенные слова в измененный абзац и т.д.

Таким образом, можно сделать вывод о необходимости развития и совершенствования четырех видов чтения, а именно: просмотрового, ознакомительного, изучающего и поискового для «обучения зрелому чтению, как одной из основополагающих задач», именно такое обучение чтению нам предлагают наши соотечественники Р. С. Туребекова и К. Т. Кенжеева в своей статье о развитии навыков чтения [8, 165]. Мы также отразили в нашей работе, что выполнение заданий в IELTS Reading требует умений быстрого поиска необходимых данных, определения общего смысла текста, извлечения основной, полной и необходимой информации, т.е. именно таких умений, которых можно достичь, развивая навыки просмотрового, ознакомительного, изучающего и поискового видов чтения.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

- 1 **Рогова, Г. В.** Методика обучения английскому языку на начальном этапе в средней школе [Текст] : пособие для учителя / Г. В. Рогова, И. Н. Верещагина – М. : Просвещение, 1988.
- 2 **Лебедева, И. С.** Творческая и практическая значимость заданий при обучении чтению студентов технического вуза [Текст]: /И. С. Лебедева// Высшее гуманитарное образование XXI века: Проблемы и перспективы: Материалы пятой международной научно-практической конференции – Самара : ПГСГА, 2010.
- 3 **Фоломкина, С. К.** Обучение чтению на иностранном языке в неязыковом вузе [Текст] / С. К. Фоломкина. – М. : Высшая школа, 2005.

4 **Образцов, П. И.** Профессионально-ориентированное обучение иностранному языку на неязыковых факультетах вузов [Текст]: Учебное пособие / П. И. Образцов, О. Ю. Иванова // Под ред. П. И. Образцова. – Орел : ОГУ, 2005.

5 **Шашенкова, Е. А.** словарь // исследовательская деятельность. – М. : УЦ «Перспектива», 2010. – [Электронный ресурс]. Режим доступа: http://research_activities.academic.ru/920/Чтение_просмотровое.

6 **Жаркова, Т. И., Сороковых, Г. В.** Тематический словарь методических терминов по иностранному языку [Текст], – 2-е изд., стер. – М. : ФЛИНТА, 2014. – 320 с. – ISBN 978-5-9765-1872-8.

7 Cambridge IELTS 8, examination papers from University of Cambridge ESOL Examinations: English for Speakers of Other languages. – Cambridge University Press, 2011.

8 **Туребекова, Р. С., Кенжеева, К. Т.** «Совершенствование навыков чтения на занятиях русского языка в национальной аудитории» [Текст] : статья / Вестник Казахского национального университета имени Аль-Фараби, серия филологическая. – ISSN 1563-0223, № 5-6, 2013.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Т. Ю. Ремезова, Г. М. Гауриева

Халықаралық емтихандарына даярлау барысында оқудың негізгі түрлерін меңгерудің қажеттілігі

Л. Н. Гумилев атындағы
Еуразия Ұлттық университеті, Астана қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

T. Y. Remezova, G. M. Gauriyeva

The necessity of mastering the main types of reading in preparation for international exams

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.
Material received on 07.09.15.

Бұл мақала ағылшын тілі бойынша халықаралық емтихандарына даярлау барысында оқудың төрт негізгі түрлерін дамытудың маңыздылығын мен қажеттілігін көрсетеді, сондай-ақ IELTS Reading негізінде әзірленген ықтимал тапсырмаларын сипаттайды, олардың орындалуы дұрыс оқу, мәтіннің сараптау жасау, материалдың маңыздылығын мен зор мәнділігін анықтаудың икемділігіне байланысты, сонымен қатар тапсырмалардың орындалуы қажетті ақпаратты шұғыл түрде іздеу икемділігіне байланысты.

This article demonstrates the necessity to develop four main types of reading for the international exams preparation, and describes IELTS Reading tasks. Implementation of these tasks depends on the abilities to read in a proper way, to make text analysis, to define the worth of information, and to find out necessary data very quickly.

УДК 159.942:[316.6:378]

А. Ж. Салиева¹, Б. Б. Кашхынбай²

¹к.п.н., доцент, ²магистр психологии, Евразийский национальный университет имени Л. Н. Гумилева, г. Астана

ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРАКТИКА В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ СПЕЦИАЛИСТОВ ПО СПЕЦИАЛЬНОСТИ «СОЦИАЛЬНАЯ ПЕДАГОГИКА И САМОПОЗНАНИЕ»

В настоящей статье рассматриваются вопросы организации психолого-педагогической практики будущих специалистов. Представлено содержание программы психолого-педагогической практики для студентов специальности 5В012300 – «Социальная педагогика и самопознание».

Ключевые слова: практика, программа, профессиональная подготовка, будущий специалист.

В условиях вхождения Республики Казахстан в Болонский процесс и глобализации современного рынка труда, проблема конкурентоспособности высшего образования занимает особое место в государственной политике.

Качество профессиональной подготовки специалистов в вузе становится ведущей идеей государственных документов, определяющих развитие системы высшего образования в Республике Казахстан.

В связи с этим, важным моментом является усиление требований к формированию базовой компетентности специалиста. Такие характеристики профессиональной компетентности, к которым можно отнести базовые профессиональные знания, эмпатию, коммуникабельность, социальный интеллект, любовь к детям и другие, являются составляющими многих профессий, связанных с деятельностью в социальной сфере.

Именно эти качества являются основой базовой компетентности специалиста по социальной педагогике. Данные качества формируются

и развиваются непосредственно при овладении определенным опытом и начальными профессиональными знаниями, умениями и навыками, которые формируются при взаимодействии с субъектами социальной педагогики.

Следовательно, происходит усиление практической направленности образования, что требует совершенствования программы практики, системы построения практического обучения, разработки новых методик, которые позволяют решить данные задачи.

Процесс профессионального развития специалистов отражен в трудах Галагузовой М. А. [1], Шакуровой М. В. [2], Нарикбаевой Л. М. [3] и др. Вопросы организации педагогической практики рассматривали в своих исследованиях Абдуллина О. А., Загряжкина Н. Н. [4], Коджаспирова Г. М. [5] и др.

В профессиональной подготовке будущих специалистов важное место занимает педагогическая практика. Практика является связующим звеном между теоретической и практической подготовкой будущих специалистов, важнейшим условием повышения качества их обучения и предпосылкой успешного формирования профессиональных умений и навыков.

Методика подготовки будущих специалистов предполагает последовательную реализацию принципа непрерывности интеграции теории и практики в течение всего периода обучения в университете. Практика представляет собой базис, на котором осуществляется глубокое проникновение в проблемы, имеющие место в социальной сфере.

Повышение эффективности личностного и профессионального совершенствования будущего специалиста в период обучения в вузе актуализирует проблему подготовки социальных педагогов в процессе педагогической практики соответствующих современным требованиям.

Важно подготовить специалистов в области педагогической сферы, которые способны не только качественно и по-новому выполнять свои обязанности, но и развивать и обновлять систему социально-педагогической помощи в соответствии с последними достижениями мировой практики, и в соответствии с социокультурными особенностями казахстанского менталитета.

Именно непрерывная практика в процессе вузовского обучения, интегрирует и определяет потенциал активного функционирования будущего специалиста.

Важность педагогической непрерывной практики определяется тем, что способствует ранней профессиональной адаптации, является своеобразным индикатором профессиональной пригодности студента к будущей профессиональной деятельности, способствует выработке практических умений и навыков, что обеспечивает фундамент для основных социально-педагогических умений и навыков у будущих специалистов.

Для улучшения качества профессиональной подготовки в вузе будущих специалистов социальной педагогики и самопознания, разработана программа

прохождения психолого-педагогической практики в образовательных учреждениях для студентов специальности 5В012300 – «Социальная педагогика и самопознание», разработаны методические рекомендации по формированию профессиональной компетенции будущих социальных педагогов.

В программе «Психолого-педагогическая практика» представлена структура подготовки будущего социального педагога в вузе, раскрываются цели, задачи, содержание социальной и психолого-педагогической деятельности социального педагога в общеобразовательной школе, даны указания по организации, проведению практики и выполнению заданий студентами.

Особенностью данной программы является то, что при структурировании содержания данной практики, обеспечена реализация принципа интегративного характера в формировании педагогических, психологических и социально-педагогических умений и навыков.

Психолого-педагогическая деятельность в образовательных учреждениях – это система мер комплексных мероприятий; специфичный вид деятельности; целенаправленный процесс. При этом выделяются подвиды (самостоятельные виды) психолого-педагогического обеспечения: информационно-воспитательная работа, социально-педагогическая работа, научно-методическая работа, социально-правовое обеспечение, культурно-досуговая работа, управленческая деятельность и др.

Формирование практических умений у студентов-практикантов осуществляется путем постепенной выработки профессиональных действий и приемов, начиная с психолого-педагогической диагностики (комплексное изучение) личности учащегося, состоянии семьи учащихся, заканчивая осуществлением консультативной, воспитательной, психолого-педагогической и социальной работы, как с учащимися, так и с родителями, что в конечном итоге интегрируется в более обобщенную социально-психолого-педагогическую профессиональную способность.

Предлагаемые задания для студентов не только направлены на отражение содержания теоретической подготовки и педагогической практики будущих специалистов по социальной педагогике и самопознанию, но и направлены на углубление, расширение, формирование и совершенствование комплекса социально-педагогических умений.

Целью психолого-педагогической практики для студентов, обучающихся по специальности «Социальная педагогика и самопознания» является трансформация полученных студентами теоретических знаний по педагогике, психологии, социальной педагогике и самопознанию в реальные профессиональные условия деятельности и приобретение практических умений и навыков комплексной профессиональной работы социального педагога в образовательном учреждении.

Основными задачами психолого-педагогической практики являются:

1. Мотивационные задачи: формирование у студентов положительного отношения и интереса к профессии социального педагога и самопознания, желания работать с детьми, находящимися в трудной жизненной ситуации, организовывать активную деятельность учащихся в социальной сфере; развитие профессиональной мотивации, стремления к исследованию социально-педагогических явлений.

2. Теоретические задачи: закрепление и применение теоретических знаний по социальной педагогике, возрастной и социальной психологии, педагогическим технологиям; приобретение знаний о деятельности социального педагога и учителя самопознания.

3. Практические задачи:

– совершенствование личностных и формирование профессиональных качеств будущих социальных педагогов: умения устанавливать психологический контакт с детьми и подростками, родителями и педагогами-коллегами, компетентно участвовать в социально-педагогическом процессе;

– знакомство с системой учебно-воспитательной работы учреждения образования разного типа, спецификой работы учреждений образования и служб, осуществляющих социально-педагогическую деятельность, их возможностями по оказанию социально-педагогической помощи детям;

– изучение особенностей социального поведения личности, взаимоотношений личности и среды, личностных особенностей, интересов, потребностей, степени их удовлетворенности, возможностей для их реализации, изучение опыта работы классного руководителя, коллектива и учащихся;

– овладение профессиональными умениями, необходимыми социальному педагогу для решения профессиональных задач;

Данные направления деятельности осуществляются через следующие виды работы студента-практиканта:

1. Психодиагностика, задачами которой является углубленное психолого-педагогическое изучение ребенка (подростка, старшеклассника), его личности; выявление индивидуальных особенностей, определение причин нарушений в обучении и развитии; выявление способностей, интересов, мотивов общения и деятельности; выявление причин различного рода трудностей в учебно-воспитательной работе с учащимися разного возраста.

2. Проектирование индивидуального развития обучающегося; обеспечение индивидуального подхода к каждому ребенку на основе психолого-педагогического изучения личности; помощь в преодолении и профилактике отклонений в интеллектуальном и личностном развитии детей и подростков.

3. Содействие в полноценном личностном и интеллектуальном развитии на каждом этапе, формирование способности самовоспитания и саморазвития ребенка.

4. Развивающая и коррекционная работа, задачей которой является активное воздействие социального педагога на развитие личности и индивидуальности ребенка; оказание помощи в решении конфликтных ситуаций, выявление причин различного рода социально-педагогических проблем и трудностей в учебно-воспитательной работе.

5. Консультативная работа, задачей которой является консультирование родителей и обучающихся по вопросам развития, обучения и воспитания.

6. Формирование и развитие педагогической культуры общения: организация общения и жизнедеятельности отдельной личности, группы, коллектива класса.

7. Организация учебно-познавательной, досуговой деятельности обучающихся.

Социально-педагогическая деятельность студента-практиканта должна быть направлена на решение проблем личности ребенка и микросреды (семья, школы, класса, группы).

Студент в ходе психолого-педагогической практики осваивает практические навыки, формирует свою готовность к выполнению основных видов профессиональной деятельности, решению типовых профессиональных задач социального педагога и учителя самопознания в образовательных учреждениях.

Психолого-педагогическая деятельность социального педагога определяется тем, насколько он способен использовать возможности образовательно-воспитательного пространства в формировании психолого-педагогической помощи различным категориям учащихся, что предполагает наличие у специалиста умений и навыков психолого-педагогической деятельности в образовательных учреждениях.

Для оценки и выявления успешности психолого-педагогической практики, проведен Гайд-опрос у студентов-практикантов. Гайд-опрос состоит из 18 вопросов, имеющие четкую структуру и все вопросы разделены на логические блоки. Каждый смысловой блок представлен серией вопросов, которые позволяют максимально полно раскрыть тему и получить обоснованные ответы, основанные на фактах.

В результате прохождения психолого-педагогической практики по разработанной программе, студент получает знания о:

- процессе работы социального педагога в образовательных учреждениях, его основных функциях, задачах, целях, методах и формах работы с детьми, родителями, педагогами – коллегами;

- психологической характеристике детей разного возраста и их физиологические механизмы, соотношение природных и социальных факторов в становлении психики ребенка;

- работе с документацией, заполнение, составление, анализ таблиц и схем;

- педагогических, психологических и социальных формах и методах познания, развития, обучения, воспитания личности школьника, самопознания и саморегуляции.

Результатом прохождения психолого-педагогической практики является умение студента:

- представить квалифицированную психолого-педагогическую характеристику личности ребенка (подростка, юноши), ученического коллектива; интерпретацию психического состояния, проблемы ученика (родителя, собственного состояния);

- использовать результаты психолого-педагогического изучения и анализа личности и ученического коллектива с целью развития и воспитания детей в интересах повышения эффективности учебно-воспитательной работы в школе.

Таким образом, для профессионального развития специалиста социальной педагогики и самопознания в вузе в процессе психолого-педагогической практики необходимо обратить внимание:

- при заключении договора с образовательным учреждением учитывать статус школы, профессионализм социального педагога, так как основой психолого-педагогической практики является овладение опытом деятельности школьного социального педагога;

- закрепление студентов за социальным педагогом и психологом, так как психолого-педагогическая практика направлена на изучение и освоение деятельности социального педагога;

- согласованность вуза и образовательного учреждения с программой психолого-педагогической практики;

- проводить научно-методические семинары и мастер-классы, посвященные вопросам применения диагностических методов в работе с учащимися.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Методика и технологии работы социального педагога : Учебное пособие / Под ред. М. А. Галагузовой, Л. В. Мардахаева – М. : Академия, 2002. – 192 с.

2 **Шакурова, М.В.** Методика и технология работы социального педагога. – М. : Академия, 2007. – 272 с.

3 **Нарикбаева, Л.М.** Психолого-педагогическая социальная практика (программа). – Алматы : Изд-во «Тарих Тагдылымы», 2011. – 52 с.

4 **Абдуллина, О.А., Загряжская, Н.Н.** Педагогическая практика студентов. – М. : Просвещение, 1989. – 173 с.

5 **Коджаспирова, Г.М.** Педагогика. – М. : КНОРУС, 2010. – 744 с.

Материал поступил в редакцию 24.08.15.

А. Ж. Салиева, Б. Б. Кашхынбай

«Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығы бойынша болашақ мамандарды педагогикалық практика үрдісінде кәсіби дайындау

Л. Н. Гумилев атындағы Еуразия ұлттық университеті, Астана қ.
Материал 20.01.15 баспаға түсті.

A. Zh. Saliyeva, B. B. Kashhynbay

Teaching practice in the training of future specialists of the specialty «Social pedagogy and self-knowledge»

L. N. Gumilyov Eurasian National University, Astana.
Material received on 20.01.15.

Бұл мақалада болашақ мамандарды дайындау барсында психология-педагогикалық практиканы ұйымдастыру мәселелері қарастырылады. 5B012300 – «Әлеуметтік педагогика және өзін-өзі тану» мамандығының студенттерінің психология-педагогикалық практика бағдарламасының мазмұны ұсынылған.

In this article the organizational questions of psychological-pedagogical practice of the future specialists are considered. The content of the programme of psychological and pedagogical practice for students majoring in 5B012300 – «Social pedagogy and self-knowledge» is presented.

UDC 81'373

F. Salybekova¹, S. Baikadamova²

¹senior lecturer, ²teacher, M. Auezov South Kazakhstan State University, Shymkent

POTENTIALS OF MODERN TECHNOLOGIES IN TEACHING FOREIGN LANGUAGE

This article is devoted to the analysis of the modern technologies' potential in teaching foreign language.

Key words: modern technology, teaching foreign language.

Technologies play very important roles in today's educational settings. However, the question of how to adapt it into different learning environments still remains and concerns both educators and parents. There is a widespread expectation that these technologies will change the nature of instruction and

provide the learners with cognitively challenging, attractive materials. Use of new technologies in education is very actual nowadays. Technology can best be used to support and enhance the school staff's effectiveness. Possession of new technology becomes the same necessity, as ability to count. Therefore it is natural that information actively takes root into an education system, in a root changing technologies of process of training and education. Strategy of development of modern technology is defined by a direction from the information to knowledge.

Use of technology in educational process demands not only creations of electoral textbooks (ET), but also reorganizations of the contents and the organization of educational activity. Distribution of information technology conducts to creation of media libraries and electronic libraries – means of accumulation of information and methodical resources. Improvement of quality of formation on the basis of information technology creates conditions for acceleration of processes of introduction of the advanced achievements in all spheres of public life.

This analytical survey sets out to give a general overview of the availability of technology for foreign language (FL) teaching and learning today, to outline the various uses of information and communication technologies. It highlights the importance and the role of the teacher in ICT-rich foreign language learning environment and shows how such environments can contribute to cross-cultural understanding. Methodological implications of the use of the new media in language learning and language teaching are considered, and suggestions are made for the use of the Internet as a forum for exchange between practitioners and researchers. Comments and conclusions focus on the relevance of ICTs in foreign language teaching/foreign language learning (FLT/FLL) to achieve overall language learning objectives, the potential of the new media for improving the quality of foreign language teaching and for increasing the number of successful foreign language learners, as well as providing support for endangered languages throughout the world. The educational process technological construction is based on its designing proceeding from the set aims: educational reference points, purposes, teaching contents and social order. The essence of the technological approach consists in that educational process guarantees achievement of the set objectives. The technological approach to teaching provides:

- the precise formulation of the educational purposes with the orientation to achievement of the eventual result;
- preparation of education materials and organization of all course of teaching according to the educational purposes;
- evaluation of current results, the correction of teaching directed on achievement of the set objectives.

Feature of the technological approach is that all students as participants of the common process should have identical result in knowledge mastering. For mastering by such technology it is necessary to consider in detail the features of educational material mastering in traditional educational process and in the educational process

constructed on the technological approach. As it is known the teaching purposes in the traditional approach are determined through the subject contents, process of activity of the student or teacher that does not give complete idea about the prospective results of teaching. In this case there is the significant predetermination of teaching results from the students abilities that is, in other words, the study score is determined by the abilities of students. With the purpose of studying and confirmation of such dependence, researchers studied the similar regularity at pupils, as today's students are yesterday's pupils and the educational process is continuous from the 1st class up to institutes and academies [1]. The technological approach to the process of teaching guarantees almost all students the achievement of high educational results. Distinctive feature of the technological approach to educational process is its orientation on achievement of fixed purpose and on same basis the correction of the educational process realized according to operative feedback. Thus operative feedback is the major moment of technological designing of the educational process providing all students (not only talented and gifted) an opportunity to achieve high educational rates. The technological approach to the designing of educational process bases on a specific formulation of the educational purposes at the level of daily work of the teacher; determination of the fixed educational result which all students should achieve; the operative feedback, which allows to correct the process of formation of knowledge and skills. These components of educational process determine in its turn the process of monitoring in system «teacher – student».

The technological approach to educational process guarantees the achievement of set objectives of education. The operative feedback in the system of monitoring, penetrating all educational process, is the basis of consecutive orientation of education to the purposes. The purposes of teaching determine the success of educational process. Therefore their contents, the concrete formulation are the major step in technological designing of the educational process.

Studying either, one or another section of course, teacher usually makes it his aim to achieve that students understand, master its contents, receive the certain knowledge and learn to apply them. At present current approaches to language teaching are being reconsidered to satisfy the needs of contemporary learners. Language teaching and learning have become more exciting and appealing. Innovation in language learning and teaching has largely focused on developments in technology and the increased opportunities they provide for negotiation and control of learning experiences, for participating in collaborative learning environments and the development of interactive competence in the target language [2].

As technology is increasingly used in most facets of the workplace, it is imperative that primary and secondary schools and colleges help create a workforce capable of turning technological advancements into societal benefits. Such a workforce should possess strong backgrounds in math, science, and technology, and its numbers should be sustainable. Educators should use technology as the catalyst

to transform instruction into a learner-centered and inquiry-based education, one in which students construct knowledge through their own investigations.

One of the most prominent areas of innovation in language education – computer-assisted language learning (CALL) – has earned teachers and students' respect. Computer in language learning makes access to people, information and data easier and faster. Computer networking in the language classroom stems from two important technological developments: computer-mediated communication (CMC) and globally-linked hypertext.

Foreign language (FL) teachers have always been ahead of the curve in integrating technology in FL instruction and learning, seeing the benefits of technology even without an extant research database to confirm their judgment. The number of computer applications, communications technologies, and sheer volume of offerings on the Internet has grown at an amazing rate over the past 15 years, and many FL educators, heeding instinct, common sense, and anecdotal information, have embraced these new technologies as useful instructional tools. Before turning to a discussion of the use of computers in language learning, it is better to summarize the findings on computers and learning. At first it may be concluded that the theory of generativity works well within language learning, but in fact; it supports Sherwood Smith's claim that language learners internalize representative samples of language and use these to deduct the rules from and apply to novel utterances, however, studies show that instruction using computers works most effectively when learners are given explicit information about the target structure in the beginning after which they are given the input material.

Computer-Assisted Language Learning (CALL) refers to the use of the computer in language teaching and learning. The field is definitely interdisciplinary in nature, with 28 major contributions from the fields of second language acquisition, instructional technology, psychology, and computational linguistics. A number of authors have attempted to give guidelines for the development and evaluation of CALL materials. Levy suggests the following factors should be taken into account: a) language learning philosophy and teaching methodology; b) role of the computer; c) point of departure; d) role of the teacher.

It seems obvious that the language learning philosophy and the teaching methodology favored by the instructional designer will greatly affect all aspects of the instructional product. Also, Chapelle suggests several elements to be considered in the development of multimedia CALL:

a) the linguistic characteristics of the input should be noted so as to achieve «input enhancement»; b) learners should be provided with help to understand semantic and syntactic aspects of the linguistic input; c) learners should be given opportunities to communicate; d) learners should be able to recognize their errors and correct them; e) learners should engage in tasks designed to maximize opportunities for interaction.

Technology, especially modern information and communication technology, holds great potential for significantly improving second language learning.

However the potential does not automatically lead to learning gains because most of the technologies second language educators believe to have the potential to significantly improve second language learning were not necessarily invented for this purpose and thus there are no explicit straightforward directions about how each technology should be used. There is not either any internal logic to connect technology and second language learning. Hence when faced with a technology, second language educators must work out how this technology can be used to help enhance second language learning. This «figuring out» process is essentially a reinventing process that translates the capacities of a technology into a solution to a problem in the second language learning process.

How a technology is used is the direct result of this translation process, which is affected by the educator's understanding of the capacities of technology, which is inevitably constrained by the real functions of the technology, and her view of the educational goals and process, which is in turn influenced and limited by the context in which the learning occurs. Thus depending on the framework that is used to guide the interpretation, the same technology can have many qualitatively different uses. The computer, for instance, when viewed as a tool for teachers, is used to address problems teachers face: communicating with their peers, students, and parents, record keeping, or preparing for classes. When viewed as a tool for the learner, the computer is then used to solve problems of the learner: accessing learning materials, completing homework, or obtaining feedback.

It is a usual method for English teachers to enhance students' English acquisition by using multimedia teaching and learning materials, such as audio, picture, animation, and movies. There are five types of E-learning activities: e-mail, on-line discussion, electronic bulletin, and MOO (Multi-dungeon object-oriented), and global resource network.

It is known that boys and girls both want to have fun, and the use of computers will bring this fun and will also motivate them to learn more; and the use of computer also plays an important role at university level; thus different researches were conducted to perceive the integration of technology-based materials in the L2 learning process. Even though the use of CALL does not always improve L2 acquisition, university level students enthusiastically embrace the use of technology in second language instruction. Consequently, the integration of technology in second language teaching and learning has developed rapidly. On the other hand some professors reject technology because institutions purchase the technology equipment and install it, but do not provide the training of new technologies. Some other who do so; believe that the rate of technology change is usually impulsive.

Thus to answer the question of whether the technology should be used or not, different researches were conducted on different skills of L2 learners. Overall, all of the instructors agreed that the use of technology in general SLA (Second Language Acquisition) contexts and in the L2 should be driven by theoretical rich motivations. All

of the instructors expressed that pedagogy and research should drive technology, and not the reverse. Doughty asserts that second language pedagogy must be connected to theory and empirical research, and 10 years later Bush stated that there is little evidence that technology has had a significant impact on the way most students acquire languages in the USA. Since 1997, many researchers have conducted studies that connect SLA theory and research to CALL and therefore educators may be more enthusiastic about the use of technology for language learning. Furthermore, all instructors reported that technology should not replace the instructor, that is, student should use technology outside of the classroom. Because technology is often viewed as a source of instructional efficiency, some instructors fear that students may not be required to come to class as often and therefore fewer instructors will be needed. Almost all of the participants in the studies stated that they do not feel that any type of technology should replace class time with an instructor. Now this question may be raised: Might most topics and language aspects not be practiced just as easily and effectively with traditional materials such as books, paper, or pencils? When answering this question it should be initially said that what in instructional software is modeled are the tasks that previously were done on papers. As such, the students might do the same exercises in an ordinary classroom on paper; but, this may require the teacher to collect the papers and correct them, or ask the students to self-correct. On top of this; an exercise of this kind would have to limit itself to a fairly small set of data, would require a significant amount of time to do, and carry very little motivation for the students.

Many different types of technology can be used to support and enhance learning. Everything from video content and digital moviemaking to laptop computing and handheld technologies have been used in classrooms, and new uses of technology such as podcasting are constantly emerging. Various technologies deliver different kinds of content and serve different purposes in the classroom. For example: 1. The technology used in the classroom should not be further than students' conceptual understanding.

2. Technology should not determine the content or the activity but teachers should shape the technology in

order to meet his/her or the students' needs.

3. The technology used in the classroom should be goal-oriented, not just for the sake of the technology.

4. The reasons for the technology should be strong, if the only reason is to have fun, other options should be considered.

5. Advantages and disadvantages of the technology should be considered before the decision to use it.

Previous studies on technology and language learning have compared the effectiveness of a new technology with more traditional modes of learning. In general, these studies have examined learning over a short time period such as a few days. Although there are numerous benefits of integrating technology into the curriculum, we will address three specific areas within the context of our program evaluation:

a) computer-mediated writing; b) the integration of culture; c) the sociocultural benefits of technology. he work written by our professional essay writers.

We came to conclusion that the one of the positive aspects of today's technologies is the potential to provide learners with a context for their language study. Therefore, a conclusion can be made. The use of computer and information technologies will not cause any threat to the survival of teachers. Instead, we believe that the best potential of these technologies «lies in adding quality to teaching and learning environments rather than in replacing them» [3]. Therefore, English teachers should face new challenges to utilize these technologies to facilitate the instruction and promote teaching effectiveness.

LIST OF REFERENCES

- 1 **Revel, J.** Teaching Techniques for Communicative English. – Heinemann, 1996. – 300 p.
- 2 **Widdowson, H.** Aspects of language teaching. – Oxford: Oxford University Press, 1990. – 229 p.
- 3 **Broughton, G.** Brumfit K. Teaching English as a Foreign Language. – Oxford University Press, 1989. – 345 p.

Material received on 07.09.15.

Ф. Салыбекова, С. Байкадамова

Шет тілін оқыту барысында заманауи технологиялардың мүмкіншіліктері

М. Ауезов атындағы Оңтүстік Қазақстан мемлекеттік университеті, Шымкент қ.
Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Ф. Салыбекова, С. Байкадамова

Возможности современных технологий в преподавании иностранного языка

Южно-казахстанский государственный университет имени М. Ауэзова, г. Шымкент.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Бұл мақалада шет тілін оқыту барысында заманауи технологиялардың мүмкіншіліктерінің қолданылуы қарастырылған.

В этой статье рассматриваются возможности современных технологий в преподавании иностранного языка.

ӨОЖ 378 (574)

Ж. А. Темербаева

п.ғ.к., профессор, С. Торайғыров атындағы Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

МОДУЛЬДІК ТЕХНОЛОГИЯНЫҢ ЖОҒАРЫ ОҚУ ОРНЫНДА ПАЙДАЛАНУДЫҢ ҰТЫМДЫЛЫҒЫ

Бұл мақалада жоғары оқу орнында кредиттік оқыту жүйесінде модульдік технологияны пайдаланудың ұтымдылығы көрсетілген.

Кілтті сөздер: модуль, технология, кредиттік оқыту жүйесі, модульдік парадигма, модульдік технология, үлгі.

Модульдік оқыту ең ұтымды технологияны дидактикалық үдерісте іске асырады. Дидактикалық үдерістің маңыздылығы – модульдік технологияға жүгініп, оқыту мазмұнының жеке блоктарға автономды жіктеліп келуі. Жұмыстың бұл түрінде бұрынғы тараулар жеке-жеке бір сағат көлемінде қарастырылмай, тұтас, туыстас, ұсақ тақырыптардың блокқа бөлініп, оның тұтас жүйесі бір модуль құрастыратыны ескеріледі. Болон үлгісіне көшу үшін жоғары оқу орындарында барлық мамандыққа орай мемлекеттік стандарт сыйымдылығында барлық пәндерден осындай модульдік жүйедегі оқулықтарды даярлау керектігі байқалып отыр. Модульдік көлемі мамандықтың оқытылатын дидактикалық максаттарына тікелей байланысты болып келеді. Мұндай жағдайда бұрынғы стандарт пен бүгінгі стандарт арасындағы айырмашылықтарды жіктеп, әрбір оқытушы-профессорлар құрамы өзінің жұмыс жобасын ұлттық мүддені негізге алып, Еуроодақ елдеріндегі тағылым мен тәжірибені зерделеп, бейімдеп жүйелеуіне ұшқырлық көзделеді.

Біріншіден, қиындығы бұндай сүбелі жұмысқа әр оқытушы-профессор өз ықыласымен бағдарлай алуы. Екіншіден, әлеуметтік ортаға қажетті мамандықтарды кеңейтіп, жұмысқа орналасу мүмкіндігін ескеріп барып оқыту модернизация талабына сай іс-әрекетті қамтамасыз етуі. Үшіншіден, модульдік бейімделу бағдарламалары жұмысқа түру талаптарының құзыреттілігімен ұштастықта келуін жүзеге асыруы. Төртіншіден, жаңа инновациялық технологиялардың соңғы нәтижеге болжауына және оның нәтижелігіне кепілдеме беруіне бағдарлауы. Ең соңында Еуроодақ кеңістігіне бұл іс-әрекет жарайтыны мен жарамайтыны жайлы әділетті сараптама жасайтын эксперт шақырылуы. Берілген төрт шарттың дұрыс ұйымдастырылуы жергілікті және Еуроодақ білімдену кеңістікпен қатысатын өкілеттіліктің, тренингтік семинар, конференция және т.б. белсенділігін арттыруға қозғаушы күш болар іс-

шаралары бірнеше рет өткізілуіне байланысты. Модульдік парадигма екі жақты (Қазақстан және Еуроодақ) келісімде құрылуы – талаптың ең басымдығы. Бүгінгі таңда кредиттік жүйеде модульдік оқыту үдерісін Қазақстан Республикасында қайтадан түсіндіріп жату бір жағынан қолайсыз, десек те, бұндай батылдыққа баруымыздың бірден-бір себеп-салдары – жоғары оқу орындарындағы оқулықтардың модульдік талаппен құрылуының кемсіндігі. Егер кредиттік технологияны толыққанды жүзеге асыру өз мәнінде болмай отырса, оның барлық себебі аталған талаппен оқулықтардың құрылмауы дер едік. Сонда модульдік технологияның бүгінгі «мүмкіндік теориясын» іске асырар қандай басымдығы бар? – деген сұрақ туса, оған жауап былай болып келеді: ұйымдастырушылық-нұсқаулық блоктары модуль жіктемесіне жеке-жеке бағынып тұрады; әрбір автономды блоктың білім және оқыту мазмұны ұштастықта келіп, дидактикалық маңыздылықты айқындайды; оқытудың модульдік оқыту технологиясының мазмұны мен оның көлемі кәсіби және оқытудың саралану деңгейі мен мақсатына орай бірнеше нұсқаға бағдарланады. Аталған үш ерекшелік басқа технологияларға қарағанда ұтымдылықпен ұшқырлық сапаны өркендетуге қолайлы жағдай жасайды. Бұндай сапалық көрсеткішті мен педагогика ілімінде «траектория» деймін. Траекторияның қазақша баламасы жоқ болғандықтан (стандартта), мен бұл ұғымды орыс тіліндегі қолданым тұрғысында алуды жөн көрдім. Сөйтіп, әр студент кредиттік технологияға сәйкес жоғары оқу орындарының оқу курсына қарай жеке (өзінің бейіміне қатысты) траекторияны таңдауына мүмкіндік туады. Бұл стохастикалық парадигманың ең басымдықтағы көрсеткіші болып табылады. Модульдік технологияның (1974) зерттеушісі – американдық Дж. Рассел. «Modular instruction» терминге Дж. Рассел оқу пакетін анықтайтын, оқу материалын тұжырымдамалық бірлік (әрбір ірі тақырыптың кішісіндегі тұжырымдардың қосындысы) оқыту іс-әрекетінің қарқыны, оқу материалын толық қамтитын оқыту технологиясы деп қарастырған. Өткен 90-жылдардың жанашыл ғалымдарының сол кездегі білімнің жаңа қоғамға ілесуіне түбірімен өзгеріс әкелген ұтыстары төмендегідей болып келеді: 1. Дидактикалық жүйенің әрбір құрамдық бөлімін міндетті түрде студент бейіміне сай құруды қамтамасыз ету, модульдік бағдарлама тұрғысында оның жүйесінің құрылымы адам санасында қалуын іске асырады; 2. Оқыту мазмұнын нұсқалы құруды көздеп, теориялық нысанды алгоритмге салып, ақпараттық-пәндік жүйенің оқытылым үдерісін бағалауды және оған түзетулер мен бақыланым іс-әрекетін орнықтыруды жаттықтырады; 3. Жеке қабілеттің деңгейлігіне сай оқу үдерісін бейімдеуді қамтамасыз ету мақсатында бірнеше нұсқадағы модульдік нысандарды даярлауды қарастырады.

Түзілген үш айқындама модульдік технологияның әрбір студенттің білімдену іс-әрекетін жандандыра түсудің амалдану қағидасын жүзеге асырып, төмендегілерді анықтайды:

1. Оқыту мазмұнын тәртіптейді, оның көлемін әр студенттің білім қабылдау интериоризациясын үлгілейді; 2. Модульдік бағдарлама түріндегі дидактикалық жүйенің (мақсаты, мазмұны, оқу үдерісін басқарудың тәсілдері) барлық құралдарын бірізділік қағидамен ұсынады.

Өткен оқыту үдерісіндегі қолданылған педагогикалық технологияға қатысты алынған модульдік оқытуда бұл тек сырт көзді алдау мақсатында жүзеге асқаны өкінішті-ақ. Себебі бірде-бір автор модульдік оқытуға ынғайланып оқу үдерісінің үлгісін бірнеше нұсқада келетін кредиттік жүйесінде модульдік оқыту қағидасына сай оқулық құрастыра алмады. Осыдан мен модернизация кеңістігін әлі күнге дейін мамандықтың сала-саласына қатысты қамтамасыз ете алмай отырмын. Кредиттік технологияға қолданылатын модуль деген ұғым нені танытады? Барлық модульге қатысты берілген анықтамаларды жинақтай келгенде, бұл ұғымның «оқу модулі» деген тізбеге жауап беретіні байқалды. Оқу модулі дидактикалық мақсатты іске асырады дедік. Олай болса, бұл аспектіні шешудің нышаны былай болып келеді: 1. Мемлекеттік құжаттамаларды, стандарттар мен мамандыққа қатысты жіктемелерді өтілетін пән шегінде жүзеге асыру талаптарын орындаудың бірлігі; 2. Ұйымдастырушылық-нұсқаулық ғылымдарлық құрылымды тараулар бойынша біріктіріп, оның мамандыққа қызмет етер тұстарының байланымы; 3. Белгілі бір мамандықтың құзыреттілігін жоғары көтеруге ықпалын тигізер деген интеграциялық тәсілдің таңдалымы; 4. Ғылым ішіндегі байланысты іске асыратын тәсілдердің жиынтығы; 5. Соңғы өнімді іске асырар кәсіби бағдарлық пен қауымдық іс-әрекетті қосып қатар жүргізудің амалдарының қосындысы.

Стохастикалық парадигманың тағы бір басымдық мәні – оқыту үдерісін модульдік негізде жобалау. Жоғары оқу орындарында мұндай жұмыс жүргізу әрбір студенттің өздігінен интеллектуалды әлеуетін арттыруға негіз болмақ. Оның негіздемесі төмендегі жіктемемен ұсынылады: 1. Стандартқа сай құрылған жұмыс бағдарламасының оқыту мазмұнын дидактикалық бірлікте саралау және интериоризациялау дәрежесінде жүзеге асырады. Оның өзі мамандық негізіндегі өзектілікке қатысты шешім табу деңгейі мен кәсіби бейімділікті дамыту тұрғысында құрылады; 2. Кредиттік оқыту жүйемен модульдік бағдарламалардың қандайын таңдау студенттер еншісіне беріледі, сөйтіп, студенттердің өздігінен білімді ғылыми-кәсіби құзыреттілікке қызмет етерлік сынайда алуға мүмкіндік туады; 3. Кейбір модульдер сценарий сипатында меңгерілуге қолайлы жағдай жасайды; 4. Әрбір студенттің когнитивтік-аксиологиялық пайымын арттыруда кеңестік-үйлестіруші қызмет атқарады; 5. Оқыту мазмұнының нұсқасы тұрғыдағы жүзеге асуы білім мазмұнындағы артық қосымша жүретін түсініктердің қысқаруымен іске асады.

Қорыта келгенде, кредиттік оқыту жүйесінде үлесі мен мәні артып отырған студенттің білімі тиімді болуы маманның кәсіби бағыттылығының

талаптарына сай жасалған студенттің жұмысын ұйымдастыру үлгісінің дұрыс құрылуына байланысты болады.

Үлгі – объект-түпнұсқаны зерттеу барысында оны алмастыра алатын және оның зерттеу үшін маңызды жақтарын сақтайтын материалды немесе ойша елестетуге болатын нысан. Үлгіні құру үдерісі үлгілеу деп аталады, басқаша айтсақ, үлгілеу – түпнұсқаның құрылымы мен қасиеттерін үлгі арқылы зерттеу үдерісі. Үлгілеу – ғылыми зерттеулерде ең көп таралған амалдардың бірі. Ол материалдық және идеалдық болып бөлінеді. Материалдық үлгілеу физикалық (заттық, түпнұсқаның үлкейтілген немесе кішірейтілген көшірмесі, мысалы макеттер) және аналогтық (табиғаты әртүрлі ұқсас құбылыстар мен үдерістерді формалді түрде бірдей сипаттау, мысалы математикалық теңдеумен) болып бөлінеді. Идеалдық үлгілеу нысан мен үлгінің бейзаттық, идеалды, ойша түріндегі ұқсастығына негізделеді. Идеалдық үлгілеудің негізгі типі – сұлба, график, сызба, формула, символдар жиынтығын қолданатын таңбалық үлгілеу. Үлгілеу үдерісінің сұлбасы: «Нысан => Үлгі => Үлгіні зерттеу => Нысан туралы білім» бойынша жүреді. Үлгі зерттелетін нысанның аналогы, оны алмастырушысы болып табылады. А.И. Уемов үлгіні жүйе ретінде, ал «оны зерттеу басқа жүйелер туралы ақпаратты алу құралы болатынын» анықтайды. «Инженерлік сызба» пәнінің кредиттік оқу жүйесінде модульдік технология арқылы оқытудың үлгісі келесі 1 – суретте көрсетілген.

Келтірілген үлгінің ең негізгі басымдығы – әр студенттің ішкі ойлау белсенділігін (интерактив) арттыру амалы. Жоғары оқу орнында оқу үдерісін ұйымдастырудың қазіргі заманғы басты әдістерін сұрыптау, оның нәтижелі болуына кепілдік берер проектісін құру үлгінің әдіснамалық негізі болып табылады. Кредиттік оқу жүйесімен модульдік оқыту технология мен бағдарламасын жобалау заман талабына сай өзгеріп отыратыны зерттеу үдерісінде байқалды. Кредиттік жүйедегі модульдік бағдарлама эмпирикалық, эвристикалық, стохастикалық парадигмалардың ішінара қатысының бірлігінен тұрады. Эмпирикалық парадигма әр студенттің тәжірибелік келбетін ескеру іс-әрекетінен десек, алгоритмдік білім мазмұнының стандарт ауқымындағы рет тәртібі, ал студент мүмкіндігін ескеруге қатысты тәсілдер мен амалдар жиыны, оның проектісі стохастикалық парадигманы іске асырады. Аталған парадигмалардың қосындысын есептеп шығарсақ, стохастикалық парадигма ең кемінде 60 % төмен болмауы керек. Кеңестік дәуірде «стохастикалық парадигма» деген ұғым болған жоқ, оның басты себебі тәжірибе мен алгоритмдік ұстаным басымдықта болып, оқытылым үдерісінде субъектінің жеке мүмкіндігінен гөрі ұжымның мүмкіндігі басты рөл атқарып келгені белгілі. Бүгінгі таңда нарықтық қоғамда бәсекеге қабілетті маман даярлау болғандықтан, стохастикалық парадигманың басымдықта болуы өте орынды. Кредиттік жүйедегі модульдік бағдарлама дидактикалық парадигманы жүзеге асырады. Үлкен бір үлгідегі

тақырыптардың жиыны трансформацияланып, жеке-жеке модуль құрайды. Әрбір модуль жеке-жеке блоктарды түзеді. Сөйтіп, белгілі бір дидактикалық мақсат, білім мазмұнын нақтылы да нұсқалы тұрғыда іске асыруды және оның диагностикадан өтуі мен бақылануын іске қосады. Жұмыстың мұндай түрін оқыту мазмұнын жобалау тұрғысында шешіп, оның дидактикалық қағидалары мен өлшемдіктерін сәйкестендіре сұрыптауға бағдарлайды.

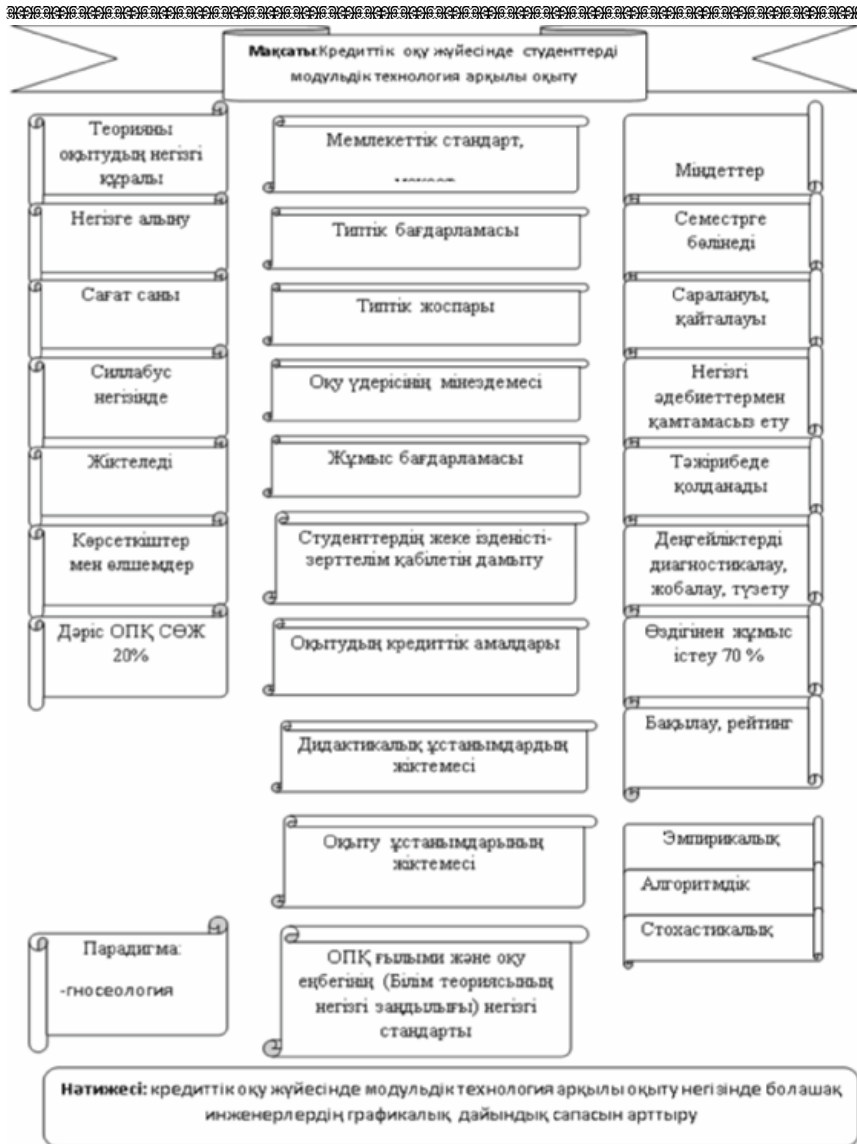
Модульдік іс-әрекетті жобалаудың өзіне тән қағидалары бар:

1. Әрбір пәннің ғылыми ұғымына негіздеме жасау, базалық бірліктерді білім мазмұнын меңгеру барысында айқындау; 2. Білім мазмұнын логикалық ретпен жүйелі түрде құрастыру (оқулықтан басқа); 3. Білім мазмұнының тұтастығы мен тәжірибелік маңыздылығын қарастыру; 4. Оқу материалын көрнекті тұрғыда құру.

Қорыта айтқанда, модульдік бағдарлама модульдік оқытудан жоғары. Бұл үлгі модульдің ортасындағы іс-әрекет. Кредиттік оқыту жүйемен модульдік бағдарламаны жобалаудың тек өзіне тән қағидаларын ескерген жөн. Оған мыналар жатады: модульдік, құрылымдық, өзгертілімдік, іс-әрекеттік, паритетті, кері байланысты ішкі мүмкіндіктерімен, интеллектуалды әлеует қорымен жүзеге асырушылық.

Өзгертілімдік қағида – әлеуметтік-экономикалық кеңістікке, ғылыми-техникалық жағдайға қатысты өзгерістерге білім меңгеру, оқыту саясатын, парадигмасын өзгертіп отыру, кредиттік жүйемен модульдік технология сипатының іс-әрекетке ілесіп отыру шама-шарқының дамуы. Өзгертілім оқыту үдерісінің технологиялық, мазмұндық, құрылымдық аспектілеріне ықпал етеді. Кредиттік оқыту жүйемен модульдік оқытудың өзгертілім қағидасында – оқытушы-профессорлардың болмысында кеңестік дәстүрлі педагогикадан қалған әкімшіл-әміршіл басқарудан жұрнақ та қалмайды. Өзгертілім қағидасы кредиттік жүйемен модульдік оқыту бағдарламасын жүзеге асыру үдерісінде оқытушы-профессор және студент одағының қауымдық іс-әрекетінің сандық, сапалық көрсеткішін ілгерілетіп, құрылымын тәртіптеп, рет тәртібінің модульге блоктар арқылы жүйеленіп келуін қамтамасыз етеді. Мазмұнды өзгертілім оқыту мазмұнымен саралап, бағалау, бақылау іс-әрекетінің амалдарын көпнұсқалы (деңгейліктерге жіктеп) тұрғыда жүзеге асырады.

Сөйтіп, үдерісті аспект студенттердің танымдық ойлау, парасаттау, бағамдау, тұжырымдау, түйіндеу сияқты нұсқалы қызметін жекеше дамытуға мүмкіндік жасайды. Іс-әрекеттік қағида білім мазмұнын меңгеру сипатын тексеру, бағалау, түзету мақсатында жүргізілетін жұмысты қамтамасыз етуді іске асырады. Қорыта келгенде, әр студенттің мамандыққа қатысты интеллектуалды әлеуетін өзіне-өзінің дамыту қағидалары жоғарыда аталып өтті.



Сурет 1 – Кредиттік оқу жүйесінде студенттерді модульдік технология арқылы оқытудың үлгісі

Стохастикалық парадигманың кеңестік дәуірде қолданымда болмауының басты себебі айқындалды. Тәжірибенің теориясыз қалыптасуының салдары оқытушы-профессорлардың іс-әрекетін тағылымсыз, парасатты іс-әрекетсіз

қолданылуы екені ашылды. Нәтижесінде әр студенттің ішкі интеллектуалды әлеуеті оның мамандығына қарай ұдайы үзіліссіз дамытылуы кемсін қалып, керісінше, алгоритмдік және эмпирикалық парадигмалардың механистік қолданылуы басымдықта болып келгеніне дәлелді пайымдамалар жасалды.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1 **Қаменов, М. Р., Игнатаева, О. И.** Инженерлік графиканы оқыту нәтижесін арттырудың кілті-сабақты студенттердің жеке қабілеттерін ескере жүргізу. – Ғылыми-әдістемелік еңбектер жинағы. – А., 1994.

2 **Набиев, Ы.** Жоғары оқу орындарын студенттерін графикалық тұрғыдан даярлаудың дидактикалық негіздері // Ғылыми ред. басқарған Ә. П. Сейтешев. – А., 1995.

3 **Асанов, Н. У.** Университеттік білім беру жүйесіндегі оқу үрдісін басқарудың педагогикалық негіздері. – Алматы, 2004. – 364 б.

4 **Сарбасова, Қ. А.** Инновациялық технологиялар. – Алматы, 2006.

5 **Нағымжанова, Қ.** Инновациялық технологияның құрылымы. – А., 2007.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Ж. А. Темербаева

Эффективность использования модульной технологии в высшем образовании

Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар.
Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Zh. A. Temerbaeva

Effectiveness of using modular technology in higher education

S. Toraihyrov Pavlodar State University, Pavlodar.
Material received on 07.09.15.

В статье изложена эффективность использования в ВУЗе модульной технологии при кредитной системе обучения.

The article deals with the effectiveness of using modular technology in the university under credit system of education.

Б. Ш. Тұрғанбаева

п.ғ.к., доцент, педагогика кафедрасы, Шәкәрім атындағы мемлекеттік университеті, Семей қ.

БАСТАУЫШ СЫНЫП ОҚУШЫЛАРЫНЫҢ МЕКТЕПКЕ БЕЙІМДЕЛУІНДЕГІ ҚИЫНШЫЛЫҚТАРДЫ ЖЕҢУ ЖОЛДАРЫ

Мақалада бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделуіндегі қиыншылықтарды жеңу жолдарын, осы кездегі баланың психологиялық дайындығын айқындайтын негізгі компоненттерді, баланың мектепке бейімделуіне негізгі әсер ететін қиындықтарды, негізгі кезеңдерін зерттеп көрсете келе, бастауыш сынып оқушыларындағы мектептік үрейді жеңу жолдарын және мектепке бейімделу кезеңіндегі қиыншылықтарды жеңуге байланысты ата-аналарға ұсыныстар ұсынылған.

Негізгі сөздер: баланың оқуға даярлығы, бастауыш мектеп, тәрбие, мектепке бейімдену, психологиялық даярлық, мектептік үрей.

Баланы жеке тұлға ретінде қалыптастыру, оның жеке басын жан – жақты дамыту мен мектепте оқытудың жаңа технологиясын қолдану ісі бүгінгі таңда білім беру саласындағы аса маңызды мәселелердің бірі болып отыр. Еліміздің тұңғыш президенті Н. Ә. Назарбаев Қазақстанның болашағына зор үміт артып «Алдымызда атқарылар қыруар істер бар. Бұл жолда біздің ең басты байлығымыз – берекелі бірлігіміз бен ауызбіршіліктен айнымайтын ажүрек жұртымның қуатты ұлтқа, шуақты ұлысқа айналарына кәміл сенемін» – деп атап көрсетті. Осыған орай бүгінгі таңда қоғам ізгілікті адамгершілік тұрғыдан жанартудың әлеуметтік міндеттерін жүзеге асыра алатын жаңа тұрпатты, бәсекеге қабілетті тұлға тәрбиелеу және қалыптастыру қажеттілігі алға қойылып отырған мақсаттардың бірі. Сондықтан еліміздің білім беру сапасын арттыру мен оның инновациялық дамуына жол ашу жастардың білімді, іскер, отансүйгіш азамат болуына қол жеткізу басты міндет болып табылады.

Олай болса қазіргі таңда бастауыш сынып оқушыларына ерекше көңіл бөлу керек екендігі сөзсіз. Қазіргі мектепте берілетін білімнің теориялық жақтары, құбылыстарды түсіндіру, байланыстарды анықтау, оларды жалпылау күннен күнге тереңдетіліп келеді. Сондықтан бастауыш сынып оқушыларының мектепте толық білім алуын қамтамасыз ету мен сол ортаға бейімделуін дамыту бүгінгі таңдағы өзекті мәселелердің бірі болып отыр.

«Адам ата-анадан туғанда есті болмайды, естіп, көріп, ұстап, татып ескерсе, дүниедегі жақсы-жаманды таниды-дағы, сондайдан білгені, көргені көп болған адам білімді болады», – деп Абай атамыз айтқандай, бастауыш сынып есігін енді ашқан бала да ерекше қамқорлықты қажет етеді. Оларды мектепке келген күннен бастап, назардан тыс қалдырмай, әрқайсысына жеке-жеке көңіл бөлу қажет. Бұл көмек ең бірінші мұғалім тарапынан күтіледі. Олай дейтініміз, уақытқа бағынбай, еркін ойнап жүрген бүлдіршіннің алғашқы кездері мектеп партасына 30-35 минут тапжылмай отыруға көңігі алмасы анық. Сондай-ақ, жаңа ортаға үйрену де біраз қиындық әкеледі. Баланың психологиялық ерекшелігін, мінез-құлқын, қабілет-қарымын ескере отырып, сабаққа бейімдеу үлкен шеберлікті талап етеді.

Мектептегі 6-7 жасар баланың бойы әрі қарай өседі, салмағы артады, бұлшық еті дамиды, сүйегі қатая түседі. Осы жастағы балалар қимыл-қозғалысқа өте бейім келеді. Баланың осы табиғи қажетінің орындалуына үнемі мүмкіндік беріп отыру қажет.

Мектеп есігін ашқаннан бастап, бала психикасы белгілі арынмен дами бастайды. Осы кездегі баланың психологиялық дайындығын айқындайтын негізгі компоненттер:

– Жеке бас дайындығы: баланың мектеп ережесін қабылдауға, мектепке, оқу әрекетіне, мұғалімге, өзіне қарым-қатынас дайындығының болуы. Мектепке дайын деп тек сыртқы бейнесін ғана (киімі, оқулықтары мен оқу құралдарының) емес, танымдық қабілетінің, жаңа білім алуға мүмкіндігінің болуы жағатады;

– Интеллектуалдық дайындық: баланың дүниетанымының, нақты білім қорының, ойлау, есте сақтау қабілеттерінің болуы, білімге деген қызығушылық. Сөйлеуді жылдам игеру, белгілерді ажырата білу, қол қозғалысының белсенділігі, көру мен қозғалу арасындағы үйлесімділік;

– Әлеуметтік психологиялық дайындық: баланың басқа балалармен, мұғаліммен еркін қарым-қатынасының болуы. (айналасымен тез тіл табысу, басқалардың пікірімен санаса білу);

– Физиологиялық дайындық: бала ағзасының негізгі жүйелерінің даму деңгейі мен денсаулығы арқылы анықталады. Баланың ақыл-ойы жетік дамығанымен, денсаулығы әлсіз болса, білімді игеру мүмкіндігі төмендейді. Баланың физиологиялық дамуы, денсаулығының жай-күйі туралы мәліметті медицина қызметкерлері ғана береді.

Баланың мектепке дайындығының психологиялық бір белгісі оның оқуға деген қарым-қатынасы болып табылады. Себебі, баланың таным процестерінің даму көрсеткіші жақсы болып, ол үлкендермен және басқа балалармен бірлесе әрекет жасай алатындай болған күнде де, баланы мектепке толық дайын деп айтуға болмайды.

Мектеп – баланың дамуының жақсы жақтарын жүйелі қалыптастырып отыратын негізгі орын. Мектептік өмір балалардың мінез-құлқының

калыптасуында шешуші рөл атқарады. Бала мектепке келгенде физиологиялық және әлеуметтік жағынан жетілген, ақыл-ой және эмоционалды-еріктік дамуы белгілі бір дәрежеге жеткен болуы керек. Оқу іс-әрекеті қоршаған орта туралы белгілі бір білімнің болуын, қарапайым түсініктердің қалыптасқандығын талап етеді. Балада ойлау операциялары болуы керек, қоршаған орта заттары мен құбылыстарын жалпылай және жекелей білуі керек, өз іс-әрекетін жоспарлап, өзін-өзі басқара білуі керек. Баланың оқуға деген жағымды қатынасы, мінез-құлқын өзі реттеуі және берілген тапсырманы шешуде ерік күшін көрсете білу қабілеті маңызды болып келеді. Сонымен қатар вербальды қарым-қатынас жасау іскерлігі, қол моторикаларының дамуы да маңызды болып келеді. Сондықтан «баланың мектепке даярлығы» деген түсінік – кешенді, кең ауқымды және бала өмірінің барлық сферасын қамтиды.

Баланың оқуға даярлығының мәнін, құрылымын және компоненттерін түсінуге байланысты оның негізгі критериілері мен параметрлері анықталады. Бірақ мектепке келген балалардың әрқайсысының қабілеттері мен даму деңгейлері әр түрлі, бұл дегеніміз мектепте оқуға дайын балалармен қатар мектепте оқуға әлі де дайын емес балалар да келеді. Олар өз іс-әрекеттерін жоспарлай және бақылай алмайды, оқу мотивациясы төмен, басқа адамды тыңдай алмайды және ұғым формасындағы логикалық операцияларды орындай алмайды. Көп жағдайларда мұндай мектепке дайын болмау педагогикалық босансуға әкеліп соғады да, мұғалімдерге олармен жұмыс істеу қиынға соғады.

Қазіргі заманда 6 жасар балаларды мектепке оқытуға дайындау өзекті мәселелердің бірі болып табылады. Алты жасар баланың алғаш рет мектепке келуі – балаға да және оның ата-анасына да өте жауапкершілікті кезең болып саналады. Оқу әрекетіне еш ауыртпалықсыз әрі табысты кірісіп кету үшін баланың дені сау және жан-жақты даярланған болуы қажет.

Мектепте оқу – бала өміріндегі әр түрлі жүктемесі бар ең маңызды кезеңге жатады: бала өміріндегі әлеуметтік-психологиялық өзгерістер – жаңа қарым-қатынастар, жаңа міндеттер, «оқушының» жаңа әлеуметтік рөлі. Оқушы болу баланы саналы түрде өзінің орнын, мұғалімнің позициясын, қарым-қатынастағы белгіленген ара қашықтықты, осы қарым-қатынастар құрылатын ережелерді талап етеді. Мұнда баланың мектепке бейімделуінің бірінші кезеңінде баланы бірге алып жүретін адамдар – мұғалімдер мен ата-аналар қандай іс-әрекеттерді таңдайтындығы; қандай да бір қиын жағдайда тиімді әрі дер кезінде психологиялық қолдау көрсету мүмкіндіктерінің қалай болатындығы өте маңызды рөл атқарады. Әсіресе алғашқы күндер (кейбір балалар үшін алғашқы айлар) қиын болады. Бұл уақытта жаңа жағдайға бейімделудің қиын үдерісі жүріп жатады. Бейімделу кезеңінде баланың ұйқысы бұзылады, тәбеті тартпайды, ашушандық, мазасыздық, тұйық

мінезділік, жылау, балаға тән емес көп сөйлегіштік немесе сөзге сарандық және т.б. өзгерістер болады. Бұлардың барлығы жүйкесінің шаршауының сыртқы көрінісі болып табылады, бірақ бұл өзгерістер уақыт өте келе қалпына келеді, балалар мектеп өміріне үйренеді, аз шаршайды; көңіл-күйлері көтеріңкі жүреді, ата-аналарымен, құрдастарымен еркін араласады, тапсырмаларды орындауға тырысады. Көптеген балалардың мектепке бейімделу үдерісі осылайша орын алады. Ал кейбір балаларда жаңа жағдайға бейімделу аса ауыр міндет болып табылады: олар жиі әрі ұзақ ауырады, ауырғаннан кейін ағзалары әлсіреп, қарсы тұру қабілеті төмендейді.

Нәтижесінде көптеген балалар оқудың алғашқы кезеңін бұлай қабылдайды? Мәселе өте күрделі. Балалардың мектепке бейімделу ерекшеліктерінің басты себептердің бірі – баланың денсаулық жағдайы, биологиялық жетілу деңгейі, сондай-ақ оқыту үдерісіне қажетті сол біліктер мен әрекеттердің дамуы болып табылады.

Баланың мектепке бейімделуіне негізгі үш жақты қиындық әсер етеді:

Біріншісі, мектептің жаңа күн тәртібі – ерте ұйқыдан тұру, тыныш отыру, сабақтан қалуға болмайды, дер кезінде сабақта орындау және т.б. Мұндай дағдылар балада бұрын қалыптаспағандықтан, олар шамадан тыс шаршайды, сабақтан қалғысы келіп тұрады, мазасызданады және т.б. Көбіне алты-жеті жастағы балаларда өзіндік әдеттердің алғышарттары қалыптаса бастағандықтан, кейбір жаңа құбылыстарға бейімделу қиынға соғады. Ең бастысы, мұғалім мен ата-ана осы жағдайларды дұрыс ескергендері маңызды.

Екіншісі, баланың мектеп мұғалімімен, құрбыларымен және отбасымен өзара қатынасына байланысты туындаған мінез-құлықтар. Жай ғана мейірімділіктен мұғалім өзінің авторитарлық стилі: қаталдық, мінез-құлықта қажетті әрекеттердің орындалуын талап етуші болып көрінеді. Ол үнемі баланың жұмысын бағалап отырады. Кей жағдайда бала өзін құл ретінде сезінуге дейін барады. Нәтижесінде кейбір балалар жасқаншақ, ал біреулері үйде басқа, ал мектепте мүлдем басқаша қылық көрсетеді. Кейбір оқушылар жаңа ортада өздерін дұрыс менгере алмай, басқа балалармен танысуы бірден болмағандықтан, өзін жалғыз сезінеді. Тәжірибелі мұғалім барлық балаларға бірдей талап қояды, бірақ әр баланы жеке-жеке қадағалайды. Бала мектепке келгеннен соң оның үйдегі орны да өзгереді. Оның міндеттері де және құқықтары да жаңаша құрылады. Мысалы: оның сабақ орындауына ерекше, бөлек уақыт қажет болғандықтан, үлкендер оның күн тәртібімен санасады.

Үшіншісі, бірінші сынып оқушылары оқу жылының ортасына қарай сезінеді. Олар басында мектепке бірден жүгіріп, уақытынан ерте баратын болса, кейіннен ересектердің ықпалымен ғана барады. Өздерінің әрбір алған бағасына қуанып, сабақты қызығушылықпен орындаса, осы кезеңде оқу үлгерімі төмендейді және бейжайлық ауысады. Мұғалімдер бұл кезеңде оқушымен сыртқы жағдайларына да әсер ететін тапсырмалар береді.

Мамандар баланың мектепке бейімделуінің үш негізгі кезеңін атап көрсетеді:

Бірінші кезең – бағдарлау кезеңі – ерекшелігі бала ағзасының өзгерістерге қызу жауап беруі, 2-3 аптаға созылады. Бұл кезеңде бала өз шамасының шегінде «жұмыс істейді», сондықтан да бала салмағын жоғалтады, жиі басы ауырады, ұйқысы жоғалады, жиі ауырады.

Екінші кезең – тұрақсыз бейімделу кезеңі – бала ағзасы іздеп және жана өзгерістерге оңтайлы жауап таба бастайды.

Үшінші кезең – мейлінше тұрақты бейімделу кезеңі – бала ағзасының жаңа өзгерістерге (ақыл-ой, дене, көңіл-күй) нақты, тиянақты жауап беретін, сөйтіп, балаға түскен алғашқы күндер ауыртпалығын жеңілдететін кезең. Барлық үш кезеңнің ұзақтығы – 5-6 апта аралығын қамтиды. Ең қиын кезең алғашқы төрт апта.

Баланың мектеп табалдырығын аттауы тұлғалық жаңашылдықтың – оқушының ішкі көзқарастың пайда болуымен байланысты. Ішкі көзқарас – бұл баланың оқуға бағыттылығын, оның мектепке деген жағымды эмоционалдық қатынасын, жақсы оқушы үлгісіне сай болуға талпынысын қамтамасыз ететін мотивациялық орталық. Баланың оқушы ретіндегі ішкі позициясын бейнелейтін қажеттіліктері қанағаттандырылмаған жағдайда ол эмоционалды жағымсыз қайғыруларды бастан кешіруі мүмкін: үнемі мектептегі сәтсіздіктерді тосу, педагогтар мен сыныптастарының оған деген жағымсыз қарым-қатынасы, мектептен қорқу, барғысы келмеу. Қорқыныш – адам санасында белгілі бір төнген қауіптің бейнеленуі; ал үрей – төніп тұрған қауіпті эмоционалды сезіну. Қорқыныштан үрейдің айырмашылығы – ол әрқашан тек жағымсыз емес, кейде қуанышты толқу түрінде де болуы мүмкін. Балада тұлғасының психикалық структурасына, өмірлік тәжірибесіне, ата-анасымен және құрдастарымен қарым-қатынасына байланысты үрей де, қорқыныш та болуы мүмкін. Қорқыныш та, үрей де алаңдаушылық сезімінен бастау алады. Оны баланың сұрақ қойған кезде қобалжып, жауап таба алмауынан, сөйлегенде дауысы дірілдегеннен немесе мүлде үндемеген жағдайларда көруге болады. Сұраққа жауап беріп тұрған оқушы көп артық қимылдар жасайды немесе мүлде қозғалмайды. Әр түрлі себептерге байланысты оқу тапсырмаларын орындауға шамасы келмейтін бірінші сынып оқушылары уақыт өткен сайын үлгермеушілер қатарына жатқызылып, невроздар, мектептен қорқу пайда болады. Мектепке дейін ересектермен және құрдастарымен қарым-қатынаста тәжірибе жинақтамаған балалар өздеріне сенімсіз, мектеп ұжымына бейімделулері күрделі болады. Олар қателесуден, ағаттық қылық жасаудан және мазакқа қалудан қорқады. Мектептен қорқу сезімін құрдастарымен арадағы тартысыты жағдай, олардың тарапынан физикалық агрессияның болуы тудыруы мүмкін. Бұл белгілер социомәдени және педагогикалық тәрбиеден босансыған

эмоционалды сезімтал балаларға тән. Мұндай қорқыныштардың сипаты жасы өскен сайын өзгеріп отырады, кейде тіпті жоғалып кетеді.

Мектептегі үрейленудің жоғары деңгейі – өзін-өзі бағалаудың төмендеуі мектепке келу мен оқудың алғашқы айлары кезеңіне тән. Алайда бір айдан үш айға дейін созылатын бейімделу кезеңінен кейін ахуал өзгереді: эмоционалдық көңіл-күйі және өзін-өзі бағалауы тұрақтайды. Содан кейін ғана арнайы сынақтың көмегімен шындығында да мектептегі үрейленуі бар балаларды анықтауға болады (Р. Тэмпл, М. Дорки, В. Амен).

Сынақ көпшілік балалардың жағдайға байланысты үрейленуі тарқайтын бірінші тоқсан аяқталғаннан кейін жүргізіледі.

Психологтар балалар үрейленуін женудің екі тәсілін көрсетеді:

1) қиын жағдайға түскен баланың конструктивтік мінез-құлық тәсілдерін қалыптастыру, сондай-ақ шектен тыс мазасыздануды, үрейленуді жеңетін әдістерді игеру;

2) өзіне-өзі сенімділігін нығайту, өзіндік баға мен өзі туралы ойын дамыту, адамның «тұлғалық өсуіне» қамқорлық ету.

Қорытындылай келе, әрбір мұғалімнен оқу үрдісіндегі қызметі қайта қарауды, бұрыннан қалыптасқан әдістер мен психологиялық еңбектерді жаңа өмір талабына сай өзгертілген түрлерімен ұтымды ұштастыруды қажет етеді дегіміз келеді. Осындай орасан жұмыстар мектеп табалдырығын жаңа аттаған бүлдіршіндерге оңай тимейді. Сол бүлдіршіндерге жүктелген ауырпашылығын орталап, елеулі көмек көрсету, қолдау бастауыш сынып мұғалімдерінің және мектеп ұжымының алдына қойған мақсаттарының бастысы болуы тиіс. Әр балаға жеке тұлға ретінде қарап, өзіне тән санасы, еркі, өзіндік әрекет жасай алатын ортасы бар екенін ескере отырып, оқушының білімге, ғылымға деген ынтасын арттыру, олардың ақыл-ой қабілетін, дүниетанымын, өмірлік мақсат-мүддесін айқындауға, жеке басының қасиеттерін дамытып, оны қоғам талабына сай іске асыруға көмектесу үздіксіз оқу-тәрбие процесі мен үлкендердің қолдауының жемісі болып табылады.

Мектепке бейімделуі төмен оқушыларға ерекше зейін аударып, оларда оқуға деген жағымды қатынас орнату, өзін-өзі бағалауы төмен оқушыларда өзіндік бағасын жоғарылату үшін қолдап, жағдай жасауға көмектесу, төмен ұпай жинаған оқушыларда танымдық мотивацияны дамыту, оқушылардың мектепке деген қатынасын оң арнаға түсіру, мектептік өмірге үйрету қажет, ол үшін бала мектепке білім алып тәрбиелену үшін келетінін үнемі айтып отыру қажет, оқушыларда кеңістіктік байланыстар орнату қабілетін, көрнекілік қабылдау дәлдігін дамытқан жөн.

Оқушының мектепке бейімделуіне байланысты мұғалімнің маңызды көңіл аударатын негізгі шарттары:

– Оқушының тәртібін сабақ үстінде және сабақтан тыс кезеңде бақылау;

- Оқушыдан оны не қызықтырады және жақсы көретін сабақтары жөнінде әңгімелесу;
 - Оқушы жөнінде достарымен, ата – анасымен әңгіме жүргізу;
 - Бала мектепке үлкен қызығушылықпен келеді, ең негізгі шарт бала бойындағы қызығушылықты жоғалтып алмау;
 - Бала бойындағы қиындықтарды дер кезінде анықтап, түзету жұмыстарын жүргізу;
 - Оқушыларды қанағаттандыратын эмоционалдық жағымды өзара қарым-қатынас жүйелерін (құрбыларымен, мұғалімдермен, ата - аналарымен) қалыптастыру;
 - Бастауыш сынып оқушыларында өткізілетін оқу тәрбие жұмыстарын дифференциациялау;
 - Сапалы тегін қосымша білімге балалардың қолын жеткізу (үйірме, секциялар).
- Бастауыш сынып оқушыларындағы мектептік үрейді жеңу үшін:
- Оқушының ішкі көзқарасымен байланысты қажеттіліктер күшін төмендету, жеңілдету керек;
 - Қарым-қатынас пен іс-әрекеттің оперативті дағдыларын дамыту, байыту керек. Себебі жаңа жоғары деңгейдегі дағдылар балаға дұрыс қалыптаспаған мотивтерді жүзеге асыру әдістерінен бас тартуға көмектеседі;
 - Үрейдің тұлғалық білім берудегі конфронтациялық сипатын есепке ала отырып, білім берудегі бәсекелестікті барынша күшейту керек;
 - Мектеп жағдайларындағы шамадан тыс қысымды басуға бағытталған жұмыстар атқыру керек.
- Бастауыш сынып оқушыларының мектепке бейімделу кезеңіндегі қиыншылықтарды жеңуге байланысты ата-аналарға келесідей ұсыныстар ұсынамыз:
- Балаларды жетістік пен дәрежесі үшін емес, сол қалпында сөзсіз қабылдап жақсы көретіндігіңізді сездіртіңіз;
 - Қателескені үшін баланы кекетіп, бетінен алмаңыз, басқа балалармен оны салыстырмаңыз;
 - Баланың сұрақтарына жауап берген кезде, шын және шыдамдылықпен жауап беріңіз;
 - Күнде баламен жеке сөйлесуге уақыт бөліңіз;
 - Жас мөлшері әртүрлі адамдармен дұрыс қарым-қатынас жасауға үйретіңіз;
 - Баланың әрбір жетістігі үшін мақтап отырыңыз;
 - Балаға баға бермеңіз, оның іс-әрекетін бағалаңыз. Баланы бағаға тәуелді қылмаңыз;
 - Табысқа күшпен жетуге болмайды, сондықтан балаға күш көрсетіп, тапсырманы орында деп талап етпеңіз;

- Баланың қателік жіберуге құқығы бар екенін айтыңыз;
- Баланың «БАҚЫТТЫ КЕЗДЕР БАНКІСІ» туралы ойлаңыздар;
- Үлкендер балаға қалай қараса, бала да өзіне солай қарайды;
- Жалпы, өзіңізді баланың орнына қойып отырыңыз.

ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

- 1 **Бреслов, Г. М.** Балалық шақтағы жеке тұлғаның қалыптасуының эмоционалды ерекшеліктері: Норма және ауытқулар. – М. : Педагогика. 1990 – 140 б.
- 2 **Кукушина, В. С.** Коррекционная педагогика. – М.; Ростов-на-Дону, 2004. – 84-99 с.
- 3 **Венгер, Л. А.** Психологическая готовность ребенка к школе. //Вопросы психологии, – 1984. – № 4.
- 4 **Гуревич, К. М.** Оқушылардың жекелік-психологиялық ерекшеліктері. – М. : 1987. – 24-31 б. (Төменгі сыныптағы жас ерекшелік).
- 5 Ғаламтор желісі: <http://festival.1september.ru>.
- 6 **Захаров, А. И.** Балалардағы қорқынышты қалай жеңу керек. – М. : Педагогика, 1986 – 112 б. (Педагогика ата-аналарға).
- 7 **Стыбаева, А. Ш.** Первичная психологическая адаптация детей 6-7 лет к условиям школы. – Тараз, 2003.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

Б. Ш. Турганбаева

Пути преодоления трудностей адаптации учащихся начальной школы в период начала обучения

Государственный университет имени Шакарима, г. Семей.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

B. Sh. Turganbayeva

The ways of the pupils' adaptation problems solution during education at the primary school

Shakarim State University , Semey.

Material received on 07.09.15.

В данной статье рассматриваются пути решения проблем адаптации младших школьников, а также раскрываются психологические особенности детей младшего школьного возраста в период адаптации. Автором в статье показаны основные причины возникновения трудностей в адаптации младших школьников,

даны рекомендации для учителей и родителей в решении вопросов безболезненной адаптации в школе.

In this article there are considered the ways of solution of the primary school students' adaptation problems, and also open psychological features of children of primary school age during adaptation. The author showed the main reasons for emergence of difficulties in adaptation of primary school students, recommendations for teachers and parents in the solution of the issues of painless adaptation at school are made.

УДК 378

Н. М. Ушакова¹, И. А. Слинко²

¹к.п.н., профессор, кафедра педагогики и психологии,

²магистрант, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, г. Павлодар

ОСНОВНЫЕ НАПРАВЛЕНИЯ РАЗВИТИЯ МОЛОДЕЖНОЙ ПОЛИТИКИ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

В данной статье установлены основные направления развития молодежной политики в Республике Казахстан.

Ключевые слова: цель, принципы развития молодежной политики, социальные гарантии, социальная помощь молодежи.

С уровнем развития казахстанской молодежи, ее интеграцией в общество связано будущее Казахстана, основы которого закладываются в настоящем. В законе Республики Казахстан «О государственной молодежной политике» Н. А. Назарбаев указывает: «Сегодняшнее состояние молодежных проблем требует выработки новых приоритетов и механизмов в этой работе. С одной стороны, нужно воздерживаться от чрезмерной опеки и благотворительности, которые подрывают стимул к самостоятельной активности, ведут к иждивенчеству молодежи. С другой стороны, государственная молодежная политика должна давать молодым людям хороший шанс стать полноправными гражданами страны. Гражданами, которые не просто ищут личного успеха в жизни, но и созидают для своих близких, своего народа и своей Родины» [1, с. 13].

Актуальность выделения основных направлений развития молодежной политики в Республике Казахстан создание нормативно-правовой базы в области молодежной политике определяется тем, что каждый второй житель республики, по данным Национального информационного агентства «Казинформ», моложе 30 лет [2].

Анализ нормативных документов по вопросам молодежи и молодежной политике в Республике Казахстан является целью статьи. В настоящее время базовыми государственными документами являются Закон Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан», утвержденный 7 июля 2004 года № 581-ІІ, Стратегия «Казахстан-2050», принятая правительством Республики Казахстан в 2011 г., Конвенция Республики Казахстан о молодежной политике (2013 г.).

Анализ данных документов показывает, что в нормативной базе молодежной политики определены цель, направления и принципы развития молодежной политики, установлены права, свободы, ценности формирующейся личности, закреплены определенные социальные гарантии, социальная помощь молодежи, обозначены условия поддержки и стимулирования молодежной инициативы, талантливой молодежи.

Основная цель государственной молодежной политики Республики Казахстан – создание и укрепление правовых, экономических и организационных условий для гражданского становления и социальной самореализации молодежи.

Реализация поставленной цели определяет шесть направлений развития молодежной политики:

- формирование у молодежи патриотизма, нравственное и духовное развитие молодежи;
- обеспечение социальных прав молодежи в области труда, образования и охраны здоровья;
- создание условий для самореализации социально-экономических потребностей молодежи;
- создание условий для интеллектуального и физического развития молодежи;
- поддержка и стимулирование позитивной общественной молодежной инициативы;
- вовлечение казахстанской молодежи в международные культурные, экономические, научные и образовательные процессы [1, с. 15].

Организация деятельности по данным направлениям основывается на принципах молодежной политике, представленных в Законе Республики Казахстан «О государственной молодежной политике в Республике Казахстан» (таблица 1).

Таблица 1 – Принципы молодежной политики

Принципы	Содержание принципа
Принцип демократичности	Соблюдение прав и свобод молодых граждан
Принцип прогрессивности	Показатели, нормы, характеристики и требования в стандартах, от внедрения новых стандартов должна быть получена максимально возможная экономия при минимальных затратах.
Принцип целенаправленности	Рациональность действий на постоянной основе
Принцип всеобщности	Охват молодежи независимо от пола, национальности, социального положения и религиозной принадлежности
Принцип дифференцированного подхода	Учёт проблем социального расслоения и возрастного уровня
Принцип адресной защиты и поддержки социально уязвимой части молодежи	Детей-инвалидов, детей с ограниченными возможностями в здоровье, сирот, многодетных и неблагополучных семей

В Конвенции Республики Казахстан о молодежной политике, принятой в 2013 году, с одной стороны, указывается, что эти основные принципы формирования молодежной политики должны учитываться центральными и местными органами законодательной и исполнительной власти и служить одним из критериев оценки их деятельности [3, с. 16]. С другой стороны, реализация государственной молодежной политики предполагает поэтапные действия в следующих основных направлениях:

- 1) обеспечение соблюдения прав и свобод молодежи;
- 2) обеспечение гарантий в сфере образования, труда и занятости;
- 3) создание условий для профессионального, духовного и физического развития молодежи;
- 4) развитие и поддержка молодых талантов;
- 5) формирование системы социальной помощи и адаптации молодежи к современным условиям;
- 6) содействие развитию молодежных и детских объединений [3].

Рассмотрим данные направления, изложенные в разделе 4 Концепции Республики Казахстан о молодежной политике [3].

1. Обеспечение соблюдения прав и свобод молодежи. Государственная молодежная политика основывается на признании за молодым человеком всей полноты социально-экономических, политических, личных прав и свобод, закрепленных Конституцией, другими нормативными правовыми

актами, действующими на территории Республики Казахстан. Не допускается введение каких-либо ограничений прав и свобод молодых граждан, а равно возложения на них дополнительных обязанностей в сравнении с обязанностями граждан иного возраста, иначе, как в установленном законом порядке. Особой защитой государства должны пользоваться лица, не достигшие 18 лет (несовершеннолетние). При этом государство исходит из того, что несовершеннолетние, в силу своего возраста, не могут в полной мере осознавать значение своих действий, что ограничивает их способность приобретать права и нести юридическую ответственность. В целях более эффективной защиты прав и интересов несовершеннолетних необходимо сформировать систему ювенальной юстиции аналогичную действующей в странах развитой демократии [3, с. 13].

2. Обеспечение гарантий в сфере образования, труда и занятости. Государство направит усилия на обеспечение гарантий в сфере образования, труда и занятости. Это предполагает согласование действий государственных органов с организациями, независимо от форм собственности и их организационно-правовой формы, договоренностей о приёме на работу выпускников; организаций образования для детей-сирот, детей с ограниченными возможностями в здоровье; подростков, оставивших учебу; лиц, освобожденных из мест лишения свободы; молодых граждан из необеспеченных семей; молодых военнослужащих, уволенных в запас. Соблюдение этих норм требует, в свою очередь, разработки и усовершенствования нормативно-правовой базы по созданию рабочих мест для социально-незащищенных категорий молодежи. Государство будет шире использовать дополнительные стимулы для повышения заинтересованности организаций и предприятий, независимо от форм собственности, в приеме на работу молодых специалистов, создании рабочих мест для молодежи, её профессиональной подготовке и переподготовке, производственном обучении; развивать государственную систему профессиональной ориентации молодежи с учетом перспектив и приоритетов социально-экономического развития страны [3, с. 14].

3. Создание условий для профессионального, духовного и физического развития молодежи. Духовное и физическое здоровье молодежи – стратегический капитал страны и важный фактор её современного развития. Формирование нравственных и духовных ценностей подростков и молодежи должно основываться на изучении и пропаганде мировых и национальных культурных ценностей и исходить из возрастного уровня. Характеристика ценностей, присущих молодежи, отражает многообразие жизненных условий и судеб молодых людей, широкий спектр ценностных ориентиров. Необходимо учитывать, что на формирование эстетических и нравственных ценностей молодежи существенно влияют средства массовой информации, особенно электронные. Пропаганда культа жестокости и насилия оказывает массивное давление на психологическое состояние молодежи,

формирует соответствующие модели поведения и стереотипы восприятия жизни. Ограничение пропаганды культа силы, рекламы сигарет и спиртных напитков – одна из первоочередных задач государства в деле духовного и физического оздоровления молодого поколения [3, с. 15].

4. Развитие и поддержка молодых талантов. Государство исходит из особого общественного значения одаренной личности, необходимости создания условий для ее максимального развития и раскрытия. Сохранение и развитие интеллектуального и творческого потенциала общества, создание условий для творческой самореализации молодежи предполагает разработку комплекса мер по экономическому стимулированию предприятий, учреждений, организаций, общественных объединений, благотворительных и иных фондов, отдельных граждан, поддерживающих молодые таланты; установление премий, стипендий, пособий для талантливых молодых людей; оказание государственной поддержки творческой, инновационной деятельности молодежи. Государственная политика развития и поддержки молодых талантов будет идти в русле политики общего развития человеческих ресурсов [3, с. 16].

5. Формирование системы социальной помощи и адаптации молодежи к современным условиям. Система социальной помощи и поддержки детей и молодежи включает в себя удовлетворение социально-значимых потребностей молодежи, оказавшейся в критических, конфликтных ситуациях, ее социальную реабилитацию и создание условий для участия впоследствии в полноценной жизнедеятельности. Государство предпримет неотложные меры по снижению социальной напряженности среди молодежи, в борьбе с наркоманией, алкоголизмом, асоциальными и девиантными явлениями в подростковой и молодежной среде. С целью организации проведения правового обучения и профилактической работы среди молодежи по недопущению правонарушений и преступлений рекомендуется создавать на базе высших и среднеспециальных учебных заведений оперативные молодежные отряды, в средних школах, начиная с 9 по 11 классы, ввести факультативные занятия, лекции по правовому воспитанию. Особое внимание со стороны общества и государства должно быть уделено социально уязвимым категориям молодежи [3, с. 16].

6. Содействие развитию молодежных и детских объединений. Государство заинтересовано в развитии и сотрудничестве с молодежными и детскими неправительственными организациями, деятельность которых способствует повышению роли молодежи в общественно-политических процессах, формированию демократического, гражданского общества. Поддержка и стимулирование позитивной общественной молодежной инициативы способствует повышению уровня демократической культуры, воспитанию чувства патриотизма, качеств лидера, положительно влияет на процесс социализации молодежи. Именно в системе общественных организаций

складываются наиболее благоприятные условия для реализации экономической, инновационной, творческой активности молодого поколения. Для обеспечения государственной поддержки детских и молодежных объединений в действующем законодательстве будет определен статус молодежных и детских объединений как организаций специфического вида общественной деятельности. Все молодежные и детские объединения обладают равными возможностями в государственной поддержке. Детским и молодежным объединениям должны предоставляться помещения школ, внешкольных учреждений, учреждений культуры, спортивные и иные сооружения. При финансировании мероприятий в рамках государственной молодежной политики приоритет будет отдаваться социально значимым общественным инициативам молодежи. Поддержка деятельности молодежных и детских объединений предполагает включение их в международное молодежное сотрудничество, международные молодежные обмены. Для развития и поощрения позитивной общественной молодежной инициативы целесообразно создать Совет молодежных организаций при уполномоченном органе [3, с. 16].

Работа по данным направлениям требует от всех участников процесса социального становления молодежи разработки и последовательной реализации подходов, ориентированных на прямое вовлечение молодых людей в решение собственных проблем и общенациональных задач. Так, например, в Павлодарской области, Восточно-Казахстанской области действует центр молодежных инициатив, возрождены студенческие стройотряды, проводятся ярмарка социальных инициатив и проектов и др. Движения «Жасыл Ел» в Павлодарской области действует десять лет. в этом году в трудовые отряды записались более 1, 5 тысяч человек, это на 250 человек больше, чем в прошлом трудовом семестре. Активную жизненную позицию и ответственность, характерную для большей части студенчества, подтверждает молодежный флэшмоб, в котором приняли участие активисты областного филиала МК «Жас Отан», отряды «Жасыл ел», Альянс студентов Казахстана, объединения юридических лиц «Ассоциация молодежи ЗКО» молодежного крыла областной Ассамблеи народа Казахстана. Большой опыт поддержки талантливой молодежи имеет Восточно-Казахстанская область, в которой в течение 8 лет было представлено 1255 конкурсных социальных проектов, направленных на развитие современной молодежи: это содействие социальной реабилитации и адаптации детей и молодежи с ограниченными возможностями. Организации патриотического воспитания молодого поколения. Для молодых людей создан центр, где обучают составлению бизнес проектов, по программам государственной поддержки молодежи малого и среднего бизнеса. В прошлом году организация «Активная молодежь СКО» получила грант на создания информационной платформы для молодежи о состоянии рынка труда в Казахстане.

Таким образом, в условиях модернизации общества и растущих требований к человеческому капиталу государственная молодежная политика является действенным инструментом развития и преобразования страны.

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Закон Республики Казахстан от 7 июля 2004 года № 581-III. О государственной молодежной политике в Республике Казахстан.

2 Национальное информационное агентство «Казинформ» www.inform.kz.

3 Конвенция Республики Казахстан о молодежной политике. – Астана: Акорда, 2013. – 25 с.

4 Информационно-правовая система нормативных правовых актов Республики Казахстан [Интернет ресурс] // <http://adilet.zan.kz>.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Н. М. Ушакова, И. А. Слинько

Қазақстан Республикасындағы Жастар Саясатының дамуының негізгі бағыттары

С. Торайғыров атындағы

Павлодар мемлекеттік университеті, Павлодар қ.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

N. M. Ushakova, I. A. Slinko

The main directions of youth policy development in the Republic of Kazakhstan

S. Toraighyrov Pavlodar State University, Pavlodar.

Material received on 07.09.15.

Бұл мақалада Қазақстан Республикасындағы Жастар Саясатының негізгі бағыттары қарастырылған.

This article provides the basic directions of youth policy development in the Republic of Kazakhstan.

УДК 53:373

Б. К. Шаихова¹, З. С. Даутова², И. Г. Шелехова³

^{1,2}к.п.н., доценты кафедры химии, магистр³, Восточно-казахстанский Государственный университет имени С. Аманжолова, г. Усть-Каменогорск

МЕТОДИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ РЕАЛИЗАЦИИ УРОКОВ-ЗАЧЕТОВ В ПРЕПОДАВАНИИ ХИМИИ В УСЛОВИЯХ ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЫ

Данная статья посвящена проблеме контроля знаний, умений и навыков по предмету химия в средней школе. Приводятся разнообразные формы и способы, даны этапы проведения, а также методика организации зачетных уроков по химии.

Ключевые слова: Информационная технология, проблемное обучение, зачет, текущий, контроль, химический диктант.

В последние годы все чаще поднимается вопрос о применении инновационных технологий в образовании. Это не только новые технические средства, формы и методы преподавания, но и новый подход к процессу обучения. Задачей преподавателя становится создание условий практического овладения учащимися информацией, выбираются методы обучения, которые позволяют каждому ученику проявить свою самостоятельность, творчество. Современные педагогические технологии, такие как проблемное обучение, дифференцированное обучение, информационные технологии, помогают реализовать лично ориентированный подход в обучении, обеспечивают индивидуализацию и дифференциацию обучения с учетом способностей детей. Чтобы быть конкурентоспособным нынешнему человеку нужно уже сегодня осознать необходимость получения не просто образования, а образования, соответствующего новым требованиям времени. В условиях непрерывного образования оказывается недостаточным ориентироваться на необходимость передачи и усвоения опыта, накопленного человечеством. Важно умение приобретать знания, уметь работать с информацией, анализировать ее. Не просто усвоение знаний, а умение их творческого применения, развитие самостоятельного критического мышления школьника становится важным.

Для систематического контроля над достижением обязательных результатов обучения в ходе учебного процесса целесообразно выбрать такую форму проверки, как зачет. Зачет – это особая форма организации проверки знаний, умений и навыков учащихся, позволяющая объективно оценить подготовку ученика по конкретному разделу программы,

своевременно выявить пробелы в знаниях и корректировать индивидуальное обучение школьников [1].

С помощью зачетов проверяется овладение различными порциями учебного материала. В соответствии с этим, их можно разделить на тематические и текущие зачеты.

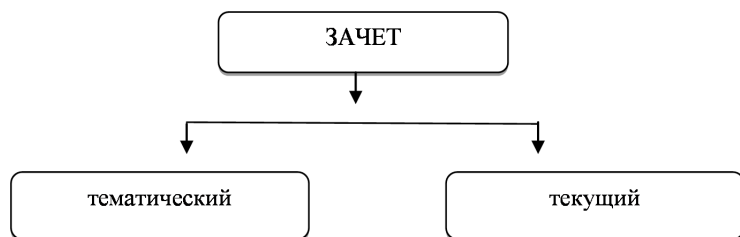


Рисунок 1 – Схема вида зачетов, по объему изученного материала

Тематические зачеты проводят в конце изучения темы и направлены на проверку усвоения ее материала в целом. Учитель заранее определяет задания для тематического зачетного урока, которые включает теоретический и практический материал, продумывает этапы урока и их количество, занимательный материал. Прежде чем планировать и проводить зачетные уроки, необходимо определить, что хочет учитель от этих уроков, зачем необходим урок-зачет, что учитель может сказать ребятам, что хочет получить от них. Цель данных уроков понять, раскрыть индивидуальные особенности учеников, а ученикам - показать свою начитанность, эрудицию, оценить себя, определить свои проблемы и затруднения.

Перед началом изучения темы ученикам сообщается о предстоящем зачетном уроке и о требованиях, предъявляемых к их знаниям и умениям.

Они следующие:

- знание фактического материала, основных законов и теорий;
- осмысленность знаний, самостоятельность суждений, обобщений;
- культура и грамотность речи;
- умения применять знания на практике, связать теорию с практикой.

Зачетный урок такого типа состоит из нескольких этапов:

1 этап – проведение словарного диктанта, где учащимся предлагается написать под диктовку 10-15 слов, после чего работа каждого ученика будет оценена учителем;

2 этап – химический диктант, который может включать задания разного характера: знание химических формул, определений, нумерации, сравнение свойств веществ, знание протеканий реакций;

3 этап – мини-экзамен, где вначале дается инструктаж учителя о его проведении, затем дети получают билеты, которые содержат один теоретический вопрос, подготовка к которому занимает время в течение 1-7 минут, а затем отвечают на вопрос билета учителю или ученику-экзаменатору;

4 этап – письменная работа, включающая тесты, контрольную работу, решение задач и примеров, заданий занимательного характера в виде викторины, решения кроссвордов;

5 – этап практическая (лабораторная) работа.

Текущие зачеты проводятся систематически в ходе изучения по небольшим, законченным темам. От тематических они отличаются тем, что охватывают меньший по объему материал; поэтому, как правило, на их проведение не требуется проводить целый урок [2].

Структура урока-зачета:

1 этап – устный опрос или письменная работа.

2 этап – решение задач или лабораторный опыт.

Оба вида зачета можно проводить, условно говоря, в открытой или закрытой форме. В первом случае учащиеся предварительно знакомятся со списком задач обязательного уровня. Во втором случае этот список в явном виде учащимся не предъявляется. Однако это не означает, что учащимся совсем неизвестно, какие типы задач относятся к обязательным. В ходе изучения материала учитель акцентирует внимание учеников на задачах обязательного уровня, подчеркивая, что подобные им необходимо будет решать на зачете [3].



Рисунок 2 – Схема формы зачетов организации деятельности учащихся

Экзамен-зачет принимают несколько комиссий, в состав которых входят как минимум два сильных ученика данного класса или несколько учеников из разных параллелей. Учащиеся сдают экзамена членам комиссии по билетам, составленным из вопросов к зачету.

Групповой зачет. Класс делится на несколько групп, состоящих из учащихся с разным уровнем подготовленности. Раздаются карточки с заданиями, число которых соответствует количеству учеников в группе.

Вопросы для такого зачета должны быть взаимосвязаны, тогда у учащихся сложится полное представление об изученной теме. Учащиеся по очереди отвечают на свои вопросы. Члены группы внимательно слушают, исправляют, дополняют и коллективно оценивают ответ.

Зачет – карусель («конвейер», круговой) принимают члены комиссии. Но каждый из них выслушивает только один вопрос. Учащиеся заполняют на себя зачетные листы, в которых указаны номера вопросов, а члены комиссии ставят в них оценки. В итоге по общим баллам ставятся итоговые оценки.

Поэтапный зачет, его особенность в том, что ученик-консультант принимает зачет у одноклассников только по определенному вопросу. Учащийся переходит от консультанта к консультанту, зарабатывая баллы, а затем по среднему арифметическому выставляется итоговая оценка. Проведение данного типа зачета возможно в классе с наличием сильных учеников, способных быть экзаменаторами.

Зачет – аукцион, где определенную сумму баллов получает ученик, последним дополнивший ответ на поставленный вопрос.

Возникает очень много трудностей в подготовке и проведении зачетных уроков:

– необходимо проверить теоретические знания: определения, формулы, алгоритмы, законы и т.д. В тоже время необходимо оценить уровень практических умений работы, следовательно, зачетный урок может занимать 1 или 2 часа;

– проблема любого контроля знаний: подсказки и списывание. Поэтому традиционные два варианта заданий на письменной или практической работе заставляют задуматься об адекватности оценки знаний и умений;

– еще одна проблема заключается в том, что учитель не сможет принять теорию сразу у всех детей, поэтому на практике привлекала школьников, а на уроках можно воспользоваться помощью учеников старших классов, они повторяют тему в целом на более высоком уровне по сравнению с предыдущим годом и после повторения могут принимать теорию у учеников или принимают ученики, которые сдали теорию быстрее всех. Приходится учить детей общению на зачете, воспитывать уважение младших к старшим, доброжелательное, но требовательное отношение старших к младшим;

– каждый ученик индивидуален, с собственной психологией, развитием, отношением к учебной работе, знаниями, умениями, к каждому надо подобрать свой «ключик», чтобы полнее и глубже выявить знания, умения, научить конструировать ответ;

– скорость работы учеников разная, поэтому перед зачетным уроком нужно продумать дополнительный материал, а также нужно продумать систему оценивания и пересдачу зачетного урока [4].

Далее приводим пример зачетного урока.

Тема: «Важнейшие р-элементы и их соединения».

Цели: Учительская: осуществить контроль обучения, продолжить систематизацию знаний, выявить уровень усвоения материала, сформированности умений и навыков.

Ученическая: Образовательная: выявить качество и уровень овладения знаниями и умениями, полученными на уроках данной темы; обобщить материал, как систему знаний; проверить способность к самостоятельной деятельности, закрепить умение работать с тестовыми заданиями.

Развивающая: развить логическое мышление, память, способность к анализу и синтезу; формировать навыки самоконтроля.

Воспитательная: способствовать формированию ответственного отношения к учению, готовности и мобилизации, проявить наибольшую активность; воспитать культуру учебного труда, навыков самообразования и экономного расходования времени.

Оборудование и реактивы: Периодическая система Д. И. Менделеева, таблица растворимости, пробирки, алюминий, оксид алюминия, гидроксид алюминия, гидроксид натрия и калия, соляная и серная кислота.

Ход урока:

Организационный момент (1-2 мин)

Устный опрос по д/з (5 мин)

Тест (10 мин)

Задача (10)

Практическая часть (18)

Тип урока: Урок контроля, оценки и коррекции знаний учащихся.

Формы работ:

Индивидуальная – выполнение индивидуальных заданий.

Приветствие учащихся. Сегодня на уроке – тест открытый 5 вопросов, задача и практический опыт.

Вариант № 1.

1. Уменьшаются металлические свойства в ряду?

А) Tl In Ga Al B

Б) TlGa Al B In

В) In Al GaTl B

Г) Tl Al B In Ga

2. Какие из данных веществ взаимодействуют с алюминием?

А) H_2CO_3 , CuO

Б) H_2O , SO_3

В) NaOH, H_2O

Г) CuO, NaOH

3. Впервые данный элемент был получен датским физиком Гансом Эрстедом в 1825 году?

- А) алюминий
 Б) галлий
 В) таллий
 Г) индий

4. Лабораторный способ получения алюминия предложил?

- А) Фридрих Вёлер
 Б) Лекок де Буабодран
 В) Лекок де Буабодран
 Г) Уильямом Круксом

5. Сумма коэффициентов в молекулярном уравнении взаимодействия гидроксида галлия с гидроксидом калия?

- А) 4
 Б) 2
 В) 7
 Г) 5

6. Задача:

– на оценку «3»

Сколько граммов кремниевой кислоты можно получить при взаимодействии силиката натрия с соляной кислотой объемом 11,2 л, если массовая доля выхода кремниевой кислоты равна 90% по сравнению с теоритическим выходом?

– на оценку «4»

Сколько граммов карбоната кальция образуется в результате взаимодействия угольной кислоты с раствором гидроксида кальция массой 55,5 г с массовой долей 40 %, если массовая доля выхода карбоната кальция составляет 95 % по сравнению с теоритическим?

– на оценку «5»

Сколько литров газа выделится при взаимодействии карбоната сульфида калия с раствором соляной кислоты объемом 24,6 мл с массовой долей 9 % (плотность 9,8 г/мл), если массовая доля выхода газа составляет 80 % от теоритически возможного выхода?

Вариант № 2

1. Усиливаются металлические свойства в ряду?

- А) In Al Ga Tl B
 Б) Tl Ga Al B In
 В) B Al Ga In Tl
 Г) Tl Al B In Ga

2. Какие из данных веществ взаимодействуют с галием?

- А) $\text{Li}(\text{OH})_2$, FeO
 Б) HNO_3 , H_2
 В) CuSO_4 , P_2O_5

- Г) P_2O_5 , FeO

3. Металл серебристо-белого цвета с синеватым оттенком, который был назван эка-алюминием?

- А) тантал
 Б) индий
 В) галлий
 Г) алюминий

4. Сумму коэффициентов в молекулярном уравнении взаимодействия оксида галлия с гидроксидом натрия?

- А) 5
 Б) 8
 В) 2
 Г) 6

5. Открыл галлий в 1875 г. французский химик спектральным анализом цинковой обманки?

- А) Фридрих Вёлер
 Б) Лекок де Буабодран
 В) Уильямом Круксом
 Г) Лекок де Буабодран

6. Задача: на оценку «3»

Сколько граммов кремниевой кислоты можно получить при взаимодействии 24,4 г силиката натрия с соляной кислотой, если массовая доля выхода кремниевой кислоты равна 95 % по сравнению с теоритическим выходом?

– на оценку «4»

Сколько литров газа образуется в результате взаимодействия сульфида железа с раствором соляной кислоты массой 18,25 г с массовой долей 12 %, если массовая доля выхода газа составляет 85 % по сравнению с теоритическим выходом?

– на оценку «5»

Сколько литров газа выделится при взаимодействии карбоната калия с раствором соляной кислоты объемом 36,5 мл с массовой долей 8 % (плотность 12,5 г/мл), если массовая доля выхода газа составляет 70 % от теоритически возможного выхода?

Практическая часть: доказать амфотерность алюминия, оксида алюминия, гидроксида алюминия.

Таким образом, разнообразие форм проверки знаний и их сочетания в системе зачетного урока повышает эффективность усвоения учащимися учебного материала, так как при этом не только проверяется уровень усвоения знаний, и формируются многие навыки и умения, необходимые для дальнейшего обучения.

1 Педагогика: учебное пособие для педагогических институтов / под ред. Бабанского Ю. К. – М. : Просвещение, 1988. – 480 с.

2 **Сускина, О. Н., Шишкина, Н. П.** Формы контроля знаний и умений учащихся на уроках химии, продолжение // Химия в казахстанской школе – 2010. – № 2. – С. 45-48.

3 **Данилова, А. Г.** Оценка качества знаний в системе тематического контроля // Химия в школе – 2008. – № 2. – 24-27 с.

4 **Зайцев, О. С.** Методика обучения химии / О. С. Зайцев – М. : 1999. – 448 с.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

Б. К. Шаихова, З. С. Даутова, И. Г. Шелехова

Жалпы білім беретін мектептерде химияны оқытуда сабақсынақтардың таралуының әдістемелік аспектілері

С. Аманжолов атындағы Шығыс Қазақстан мемлекеттік университеті, Өскемен.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

B. K. Shaihova, Z. S. Dautova, I. G. Shelehova

Methodological aspects of the implementation of lessons-credits in teaching chemistry in secondary schools

S. Amanzholov East Kazakhstan State University, Ust Kamenogorsk.

Material received on 07.09.15.

Берілген мақала орта мектепте химия пәнінен білім, білік және дағдыны бақылау мәселесіне арналған. Мақалада химиядан сынақ сабақтарды ұйымдастырудың әдістемесі, оларды жүргізудің әртүрлі формалары, түрлері жүргізу кезеңдері баяндалады.

This article is devoted to the problem of control of knowledge, abilities and skills in the subject of chemistry in high school. A variety of forms and methods are given here, also given the stages of implementation, as well as methods of organizing the transcripts of chemistry lessons.

М. Н. Шаяхметова

пед.ғ.к., доцент, бастауыш оқытудың педагогикасы мен әдістеме кафедрасы, Е. А. Бөкетов атындағы Қарағанды мемлекеттік университеті, Қарағанды қ.

БАСТАУЫШ МЕКТЕПТЕРДЕ «ТӘЙ-ТӘЙ» БАҒДАРЛАМАСЫН ҚОЛДАНУ ТИІМДІЛІГІ

Автор мақалада М. Монтеessori әзірлеген мағыналы әдістемесіне назар аударып, баланы ынталандыруда өздігінен білім алу және өзін-өзі дамытудың маңыздылығына назар аударады. Сондай-ақ, назарға әрбір баланың мүдделері мен қажеттіліктерін ескере отырып, балалардың оқыту үрдісін дараландыру мақсатында сынып өмірінде ата-ананы тарту, білім беру, отбасы қатысуын мүмкіндік беретін «Step by step» бағдарламасын ұсынды.

Кілтті сөздер: «Тәй-тәй» технологиясы, дамытушылық ортасы, тәрбие, оқыту, оқушы.

Барлық білім беру мекемелері тәрбие және оқыту процестерін гумандандыруға, демократияландыруға және дараландыруға бағыт алған. Қазіргі кезеңде әр бір балаға топтағы бір не өзге қызмет таңдауда еркіндік беру арқылы оның жеке тұлғалық қабілеттерін дамытуды көздейтін «Step by step» халықаралық білім беру бағдарламасы бастауыш мектептерде өте тиімді пайдалануда.

«Тәй-тәй» бағдарламасының негізін қалаушы М. Мантессори. Мантессори педагогикасының негізі-арнайы орта құрып, онда баланың өзін-өзі дамытуына ықпал жасау. М. Мантессори: «Баланың өсіп жетілуі үшін не қажет?» – деген сұрақ қойып, оның қажеттілігі, өзіне қызмет етуге, өзін-өзі дамытуға деген ұмтылыс болып табылатынын өзі ашқан мектептерде дәлелдеп берген. Сондықтан баланы өмірге бейімдеу дамытушылық ортада жүзеге асады. Дамытушылық ортасы дегеніміз-балалардың қызығушылығын туғызатын алуан түрлі, тартымды материалдар ашық қол жетімділікте болатын, педагог жасаған зат-кеңістік ортасы; ондағы балаларды оқыту және тәрбиелеу жағдайы әрбір балаға өзінің жеке қарқынмен дамуға мүмкіндік береді.

Мантессори материалдары дегеніміз-балалардың өздігімен жұмыс істеуіне арнап жасалған және қатені бақылауға мүмкіндік беретін оқу құралдары. Яғни, Мантессори тобындағы жетекшінің атқаратын қызметі-белгілі бір іс-әрекетті баланың өзінің орындап шығуына көмек беру [1].

Балаларға арналған «Тәй-тәй» бағдарламасының негізінде демократия принциптер жолын ұстаушылық жатыр. Мектепке дейінгі бағдарлама секілді,

бастауыш мектеп бағдарламасы балаларды қоғамның белсенді азаматы болуға және демократиялық өмір негізінде жатқан құндылықтарды сыйлауға, бағалауға баулиды.

Бастауыш мектептің ересек сынып балаларының қажеттіліктерін таңдауда бағдарлама мынандай тірек құндылықтардан бастау алады: өзара сыйластық, балалардың жауапкершілігі, адал ниеттігі. Қамқорлығы және ынта-ықыласы.

«Тәй-тәй» бағдарламасы бастауыш сынып оқушыларын жан-жақты жетілдіруге, дербестікке талпындыруға, өзіндік дамуына жағдай туғызып, кез-келген жағдайлардан дербес әрекет етіп, ой қорытып, өзін бетінше қадам жасауға үйретуге бағдарланған. Бағдарламада ата-аналармен тығыз қарым-қатынас жасай отырып, дамытушы орта арқылы, баланы дамыту көзделген.

Мұғалімдер балаларды таңдау жасай білуге және жасалған таңдауға жеке жауапкершілікпен қарауға үйретеді. Демократиялық бағыттағы сыныптарда балалар өз ойларын тұжырымдап, ашық білдіре алады. Олар пікір сайыста сұрақтар қойып, сөйлейді.

Қазіргі таңдағы баланың көзқарасы, уақыты қандай, неге дайын болуы керек? деген педагогикалық түсінікті мына № 1 кесте арқылы көрсетуімізге болады.

Кесте 1 – Оқушыны неге дайындаймыз?

О	қоғамның белсенді азаматы болуға;
Қ	қалаған іске жауапкершілікпен қарауға;
У	өз көзқарасын құра білуге;
Ш	сұрақтар қойып, оны жан-жақты талқылай білуге
Ы	

Ендеше, бастауыш мектептегі «Тәй-тәй» бағдарламасы бір-біріне деген сыйластықты, бала мен ересек арасындағы жауапкершілікті, шыншылдықты, жаңашылдықты аса жоғары бағалайды. «Тәй-тәй» бағдарламасының негізі – мінездің өзін дұрыс қалыптастыру болып отыр.

Бағдарламаның міндеті жеткіншектердің бірегей қабілеттерін дамытуға бағытталған айрықша әдістерді пайдалану арқылы балаларды тәрбиелеумен білім беру істерін қолдау, әрі дамыту және отбасын білім беру ісіне араластыру, балаларды құбылмалы әлемдегі өмірге бейімдеу. Оның үнемі өз бетінше оқып үйренуге талпынысын қалыптастыру.

Бағдарламаның балаларға ұсынатындары: іс-әрекеттерді таңдау мүмкіндігі; зерттеу ісімен шұғылдану; проблеманы қою және шеше білу; іскер және тапқыр болу;

Ал осы «Тәй-тәй» бағдарламасының басқа технологиялардан қандай ерекшелігі бар десек:

Сызба 1 – «Тәй-тәй» бағдарламасының ерекшелігі.



Отбасының қатысуы Сыныпта орталықтар құру Мұғалімнің үздіксіз білімін жетілдіріп, шығармашылықпен жұмыс жасауы «Step by step» бағдарламасы негізгі төрт түсінікке негізделеді. Олар оның әдістемесі негізінде жатыр: қарым-қатынас, қатыстылық, қоғамдастық және байланыс [2].

Сауаттылыққа оқытуда: оқуға, жазуға, тіл ұстартуға, тыңдай білу, дұрыс жаза білу, визуалды өнер және есепті оқытуды қоса алғанда басты түсінік қарым-қатынас болып табылады. Қатыстылық ғылымды зерттеуде өмір ғылымын, физикалық ғылымды және жер туралы ғылымды қоса алғанда ынталандыру көзі болып табылады. Сонымен бірге мінезді қалыптастырады және дамытады.

Қоғамдастық балалармен мұғалімдерде тарих, жағрафия, азаматтықты танудың өзара байланысын тұжырымдауға көмектеседі. Бағдарлама осы тұжырымдамалар негізінде төрт мақсат қояды.

- тұлғаны қалыптастыруға себепші болады;
- демократиялық принциптерге және өзара сыйластыққа негізделген оқыту ортасын құру;
- дамытушылық оқытуды қамтамасыз ету, сабақтастық;
- балаларға демократиялық қоғамда өз мүмкіндіктерін табысты іске асыру үшін жағдай жасау, академиялық, көркемдік, эстетикалық және тәжірибелік икемділікті игеру;

Баланың жеке басының қалыптасуы, азамат болуы көп фактор жағдайында іске асырылады. Бұл оның іс-әрекет аумағын кеңейтеді.

«Тәрбиеге әсер беретін нәрсе орта, ата-ананың тәрбиесі. Соңғысы күшті болмаса, бара –бара адамды замандас, жолдастың азғырып, не түрлі жаман мінезді жұқтыратыны белгілі...» – дейді Жүсіпбек Аймауытов өзінің «Тәрбие» атты мақаласында. Демек ата-аналарды мектеп өміріне қатыстыру, жаңа заман жағдайында үйлесімді шешуді талап етеді:

- Ата – аналар өз балаларының алғашқы ұстаздары мен адвокаттары;
- олардың педагогикалық процестерді жоспарлау мен ұйымдастыруға қатыстырулары балалары мен ата-аналарының өздері үшін де айрықша маңызды;
- сабақ, бірлесіп өткізілген семинар, сұхбаттасу, үйлеріне бару, ақпараттармен алмасу арқылы тығыз қарым-қатынас орнатуға ат салысады [3].

Ата-аналар жалпы ашық есік күндері өнер орталығына қатысып, өткізілген әртүрлі тақырыпқа сай табиғи материалдардан заттық мазмұнды және сәндік сурет салу, немесе сәндік бұйымдар жасауға жетекшілік етеді.

Алдын ала дайындық жұмыстар жүргізіліп табиғи материал қалдықтарын жинауға көмектеседі. Ата-аналарға түсінік жұмыстары жүргізіледі. Өнер орталығында балалардың қабылдауын, көрнекі-бейнелі ойлауын, зейінін дамытуға, дербестігімен жауапкершілігін қалыптастыру, ептіліктерін дамыту арқылы еңбексүйгіштікке тәрбиелейді.

Бастауыш мектептердегі «Тәй-тәй» бағдарламасы – ол бүгінгі таңдағы болып жатқан өзгерістерге деген жауап ретінде құрылған модель.

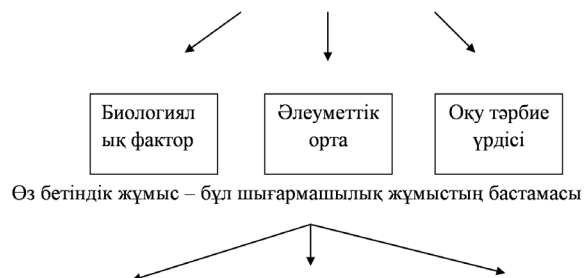
Технологияның балаларға іс-әрекеттерді таңдау мүмкіндігіне, зерттеу ісімен шұғылдануына, іскер және тапқыр болуына жағдай жасайды. «Жақсы идеялар мен жаңалықтар өте күшті шыдамдылықпен іске асырылуы тиіс», – деген екен Химан Риквер. Бастауыш мектептердегі «Тәй-тәй» бағдарламасының мұғалімі қандай үміт күтетінін ашық көрсете отырып, оларды сол үмітке қол жеткізуге өздері жетелеуге тиіс. Ал балалар сол үмітті әр түрлі жолдармен ақтай алады. Мұндағы мақсат – балаға деген талап емес, оларды жағымды мінез-құлыққа шақыру. Жан-жақты ойлау арқылы жаңа жауаптар мен шешімдер қабылдау арқылы балалар сапалы көркем тәжірибие алады. Олар қай мәселеде болмасын бірқалыпты, жалғыз жауап жоқ екенін түсінеді [4].

Жаңалық-инновация – өнер жасаудың негізі болып табылады, ол дегеніміз үйреншілікті қалыптар мен ережелерден асып кету мүмкіндігі деген сөз. Оған қол жеткізудің бірден бір жолы – сыныптарда құрылған орталықтар. Әр жаңалықтың да өзіне тән қиындығы бар болатыны сияқты, мұнда да оңайлық жоқ. «Тәй-тәй» бағдарламасының өзіндік ерекшелігі-орталықтармен оқыту болғандықтан оған үйретудің де жолдарын қажет етеді.

Ал, осы «Тәй-тәй» бағдарламасы арқылы бастауыш сынып оқушыларын оқыта отырып, орталықтар құру арқылы баладан біз не күтеміз? Бастауыш сыныпты бітіргендегі баланың моделі қандай деген сұрақ бөрімізде де туады.

Бастауыш мектептегі «Тәй-тәй» бағдарламасымен жұмыс жасаудағы мұғалімнің іс-әрекеті:

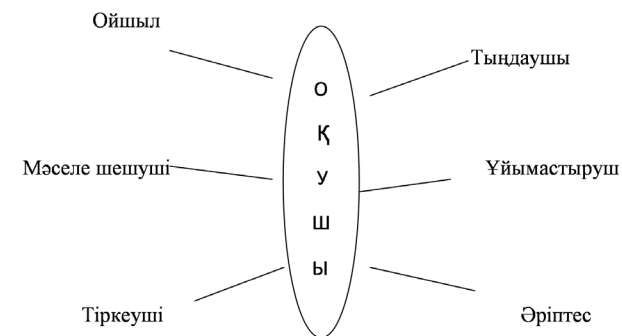
Сызба 2 – Оқушыны шығармашылық бағытта дамыту
Баланың жалпы дамуының 3 факторы



Логикалық дамыту үшін Берілген тапсырманы Өз ойынан еркін ойындар мен берілген түрлендіру бағытындағы тақырыпқа тапсырмалар (ребус, жұмыс түрлері (кері есеп) құрастыруға сөзжұмбақ, анаграмма, құру, мәтіннің мазмұнын берілген әдебитірек сызба) өңдеу шығармашылық бағыттағы жұмыстар.

«Тәй-тәй» бағдарламасы және бастауыш сынып оқушыларын орталықтармен оқытудағы мұғалімнің күтер нәтижесі:

Сызба 3 – Оқушы моделі



Ойшыл ретінде өздерінің іс-әрекетіне жауап іздейді; Мәселен шешуші ретінде шешім қабылдап, жаңалық ашу мүмкіндіктер қарастырылады; тіркеуші ретінде бала өз көрген-білгенін жаза жүреді; тындаушы ретінде басқаның ойын тындап, дұрыс-бұрыстығына көз жеткізеді; ұйымдастырушы ретінде бала өз жоспарын құрып, өз ісіне жауапкершілікпен қарайды; әріптес ретінде бірлесіп іс жасауға үйретеді.

«Тәй-тәй» бағдарламасында мұғалімнің ролі өте көп. Балаға бағдарланған сыныпта, мұғалім балалардың оқуына көмектеседі. Олар балаларға себеп-салдарды түсіндіріп, бағыт береді және оқуға балалармен бірге жауапкершілік алады. Мұғалімнің мұндай ролі жаңалық емес. Бұл жайлы Выготский де жазған («Жақын арадағы даму аймағы»). Мұғалім сұрақ қойғанда немесе жауапты түсіндіргенде, ол балаларды ойлауға бағдарлайды (Берк және Уинслер, 1995) [5].

Қорыта келгенде «Тәй-тәй» бағдарламасы біз үшін және тәрбиеленуші балалардың отбасы үшін айрықша бағдарлама. Осы бағдарламаны басшылыққа ала отырып біздің мақсатымыз: «Әр бала бір жұлдыз, жарқырауына жәрдем бер. Мектепте балаларға орталықтар арқылы әр балаға қалаған ісін таңдауға, өз ойларын ашық айтуға ересектермен өзін еркін сезінуге, жалпы ойлау қабілетін дамытуға мүмкіндік беріліп үйретіледі.

- 1 «Тәй-тәй» Қазақстанда «Step by Step», 2001.
- 2 Бастауыш мектептерге арналған «Тәй-тәй» бағдарламасы (8-10).
- 3 «Сорос» бағдарламасының оқу жоспары.
- 4 Соростың «Step by step» білім беру орталығы. – Қазақстан – Алматы, 2002.
- 5 **Берк, Л., Уинслер, А.** Балалардың оқуын жоспарлауда Выготский және ертен жастағы баланы оқыту. – 1995.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

М. Н. Шаяхметова

Эффективность использования программы «Тәй-тәй» в начальной школе

Карагандинский государственный университет имени Е. А. Букетова, г. Караганда.

Материал поступил в редакцию 07.09.15.

M. N. Shayakhmetova

Primary schools «Step by step» programme efficiency

E. A. Buketov Karaganda State University, Karaganda.

Материал 07.09.15 баспаға түсті.

В содержании данной статьи, автор делает акцент на смысловую методику, разработанная М. Монтессори, заключающаяся в стимулировании ребенка к самовоспитанию, самообучению и саморазвитию. Также, представлена программа «Step by step», которая позволяет участие семьи в обучении, вовлечение родителей в жизнь класса, с целью индивидуализации процесса обучения детей, с учётом интересов и потребностей каждого ребёнка.

In the content of this article, the author focuses on the semantic technique, developed by M. Montessori, to encourage the child to self-education, self-learning and self-development. Also presented the program «Step by step», which allows family involvement in education, parental involvement in the life of the classroom, with the aim of individualization of the learning process of children, taking into account the interests and needs of each child.

НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ ПГУ ИМЕНИ С. ТОРАЙГЫРОВА
(«ВЕСТНИК ПГУ», «НАУКА И ТЕХНИКА КАЗАХСТАНА»,
«КРАЕВЕДЕНИЕ»)

Редакционная коллегия просит авторов при подготовке статей для опубликования в журнале руководствоваться следующими правилами.

Научные статьи, представляемые в редакцию журнала должны быть оформлены согласно базовым издательским стандартам по оформлению статей в соответствии с ГОСТ 7.5-98 «Журналы, сборники, информационные издания. Издательское оформление публикуемых материалов», пристатейных библиографических списков в соответствии с ГОСТ 7.1-2003 «Библиографическая запись. Библиографическое описание. Общие требования и правила составления».

Статьи должны быть оформлены в строгом соответствии со следующими правилами:

1. В журналы принимаются статьи по всем научным направлениям в 1 экземпляре, набранные на компьютере, напечатанные на одной стороне листа с межстрочным интервалом 1,5, с полями 30 мм со всех сторон листа, электронный носитель со всеми материалами в текстовом редакторе «Microsoft Office Word (97, 2000, 2007, 2010) для WINDOWS».
2. Общий объем статьи, включая аннотации, литературу, таблицы, рисунки и математические формулы не должен превышать **8-10 страниц печатного текста**. Текст статьи: кегль – 14 пунктов, гарнитура – Times New Roman (для русского, английского и немецкого языков), KZ Times New Roman (для казахского языка). Межстрочный интервал - 1,5 (полуторный);
3. **УДК** по таблицам универсальной десятичной классификации;
4. **Инициалы и фамилия** (-и) автора (-ов) – на казахском, русском и английском языках, абзац по левому краю (см. образец);
5. **Название статьи** – на казахском, русском и английском языках, заглавными буквами жирным шрифтом, абзац по левому краю (см. образец);
6. **Аннотация** дается в начале текста на казахском, русском и английском языках: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см, интервал 1,5 (8–10 строк, 100-250 слов). Аннотация является кратким изложением содержания научного произведения, дающая обобщенное представление о его теме и структуре. (см. образец);
7. **Ключевые слова** оформляются на языке публикуемого материала: кегль – 12 пунктов, курсив, отступ слева-справа – 3 см, интервал 1,5. Для каждой статьи задайте 5-6 ключевых слов в порядке их значимости, т.е. самое важное ключевое слово статьи должно быть первым в списке. (см. образец);

8. **Список использованной литературы** должен состоять не более чем из 20 наименований (ссылки и примечания в статье обозначаются сквозной нумерацией и заключаются в квадратные скобки). Статья и список литературы должны быть оформлены в соответствии с ГОСТ 7.5-98; ГОСТ 7.1-2003 (см. образец).

9. **Иллюстрации, перечень рисунков** и подрисовочные надписи к ним представляют по тексту статьи. В электронной версии рисунки и иллюстрации представляются в формате TIF или JPG с разрешением не менее 300 dpi.

10. **Математические формулы** должны быть набраны в Microsoft Equation Editor (каждая формула – один объект).

На отдельной странице

В бумажном и электронном вариантах приводятся:

– название статьи, сведения о каждом из авторов: Ф.И.О. полностью, ученая степень, ученое звание и место работы на казахском, русском и английском языках;

– полные почтовые адреса, номера служебного и домашнего телефонов, e-mail (для связи редакции с авторами, не публикуются);

Информация для авторов

Все статьи должны сопровождаться двумя рецензиями доктора или кандидата наук для всех авторов. Для статей, публикуемых в журнале «Вестник ПГУ» химико-биологической серии, требуется экспертное заключение.

Редакция не занимается литературной и стилистической обработкой статьи. При необходимости статья возвращается автору на доработку. За содержание статьи несет ответственность Автор. **Статьи, оформленные с нарушением требований, к публикации не принимаются и возвращаются авторам.** Датой поступления статьи считается дата получения редакцией ее окончательного варианта.

Статьи публикуются по мере поступления.

Периодичность издания журналов – четыре раза в год (ежеквартально).

Статью (бумажная, электронная версии, оригинал квитанции об оплате) следует направлять по адресу:

140008, Казахстан, г. Павлодар, ул. Ломова, 64, Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова, Издательство «Кереку», каб. 137.

Тел. 8 (7182) 67-36-69, (внутр. 1147), факс: 8 (7182) 67-37-05.

E-mail: kereky@mail.ru

Оплата за публикацию в научном журнале составляет **5000 (Пять тысяч) тенге.**

РГП на ПХВ Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова	РГП на ПХВ Павлодарский государственный университет имени С. Торайгырова
РНН 451800030073	РНН 451800030073
БИН 990140004654	БИН 990140004654
АО «Цеснабанк»	АО «Народный Банк Казахстана»
ИИК KZ57998FTB00 00003310	ИИК KZ156010241000003308
БИК TSEKZK A	БИК HSBKZKX
Кбе 16	Кбе 16
Код 16	Код 16
КНП 861	КНП 861

ОБРАЗЕЦ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ:

УДК 316:314.3

А. Б. Есимова

к.п.н., доцент, Международный Казахско-Турецкий университет имени Х. А. Яссави, г. Туркестан

СЕМЕЙНО-РОДСТВЕННЫЕ СВЯЗИ КАК СОЦИАЛЬНЫЙ КАПИТАЛ В РЕАЛИЗАЦИИ РЕПРОДУКТИВНОГО МАТЕРИАЛА

В настоящей статье автор дает анализ отличительных особенностей репродуктивного поведения женщин сквозь призму семейно-родственных связей.

Ключевые слова: репродуктивное поведение, семейно-родственные связи.

На современном этапе есть тенденции к стабильному увеличению студентов с нарушениями в состоянии здоровья. В связи с этим появляется необходимость корректировки содержания учебно-тренировочных занятий по физической культуре со студентами, посещающими специальные медицинские группы в.

Продолжение текста публикуемого материала

Пример оформления таблиц, рисунков, схем:

Таблица 1 – Суммарный коэффициент рождаемости отдельных национальностей

	СКР, 1999 г.	СКР, 1999 г.
Всего	1,80	2,22

Диаграмма 1 – Показатели репродуктивного поведения

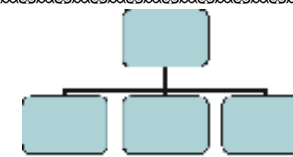
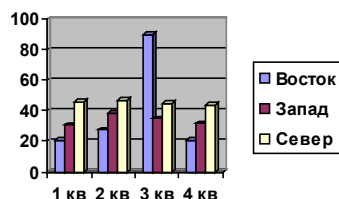


Рисунок 1 – Социальные взаимоотношения

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

1 Эльконин, Д. Б. Психология игры [Текст] : научное издание / Д. Б. Эльконин. – 2-е изд. – М. : Владос, 1999. – 360 с. – Библиогр. : С. 345–354. – Имен. указ. : С. 355–357. – ISBN 5-691-00256-2 (в пер.).

2 Фришман, И. Детский оздоровительный лагерь как воспитательная система [Текст] / И. Фришман // Народное образование. – 2006. – № 3. – С. 77–81.

3 Антология педагогической мысли Казахстана [Текст] : научное издание / сост. К. Б. Жарикбаев, сост. С. К. Калиев. – Алматы : Рауан, 1995. – 512 с. : ил. – ISBN 5625027587.

Материал поступил в редакцию 22.12.14.

А. Б. Есимова

Отбасылық-туысты қатынастар репродуктивті мінез-құлықты жүзеге асырудағы әлеуметтік капитал ретінде

Қ. А. Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Түркістан қ.
Материал 22.12.14 баспаға түсті.

A. B. Yessimova

The family-related networks as social capital for realization of reproductive behaviors

A. Yesevi International Kazakh-Turkish University, Turkestan.
Material received on 22.12.14.

Бұл мақалада автор Қазақстандағы әйелдердің отбасылық-туыстық қатынасы арқылы репродуктивті мінез-құлқында айырмашылықтарын талдайды.

In the given article the author analyzes distinctions of reproductive behavior of married women of Kazakhstan through the prism of the kinship networks.

Теруге 07.09.2015 ж. жіберілді. Басуға 30.09.2015 ж. қол қойылды.
Форматы 70x100 1/16. Кітап-журнал қағазы.
Көлемі шартты 19,5 б.т. Таралымы 300 дана. Бағасы келісім бойынша.
Компьютерде беттеген А. Р. Омарова
Корректорлар: А. Елемескызы, А. Р. Омарова, З. С. Исакова
Тапсырыс № 2623

Сдано в набор 07.09.2015 г. Подписано в печать 30.09.2015 г.
Формат 70x100 1/16. Бумага книжно-журнальная.
Объем 19,5 ч.-изд. л. Тираж 300 экз. Цена договорная.
Компьютерная верстка А. Р. Омарова
Корректоры: А. Елемескызы, А. Р. Омарова, З. С. Исакова
Заказ № 2623

«КЕРЕКУ» баспасынан басылып шығарылған.
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.

«КЕРЕКУ» баспасы
С. Торайғыров атындағы
Павлодар мемлекеттік университеті
140008, Павлодар қ., Ломов к., 64, 137 каб.
67-36-69
e-mail: kereky@mail.ru